

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HARVARD LAW LIBRARY

3 2044 057 045 585

HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

Hungary

2239

73

ÖRÖKÖSÖDÉSI JOGUNK
TÖRVÉNYHOZÁSI SZABÁLYOZÁSÁHOZ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLTAL

DICSÉRETRE MÉLTATOTT PÁLYAMŰ

IRTA

Dr TELESZKY ISTVÁN.

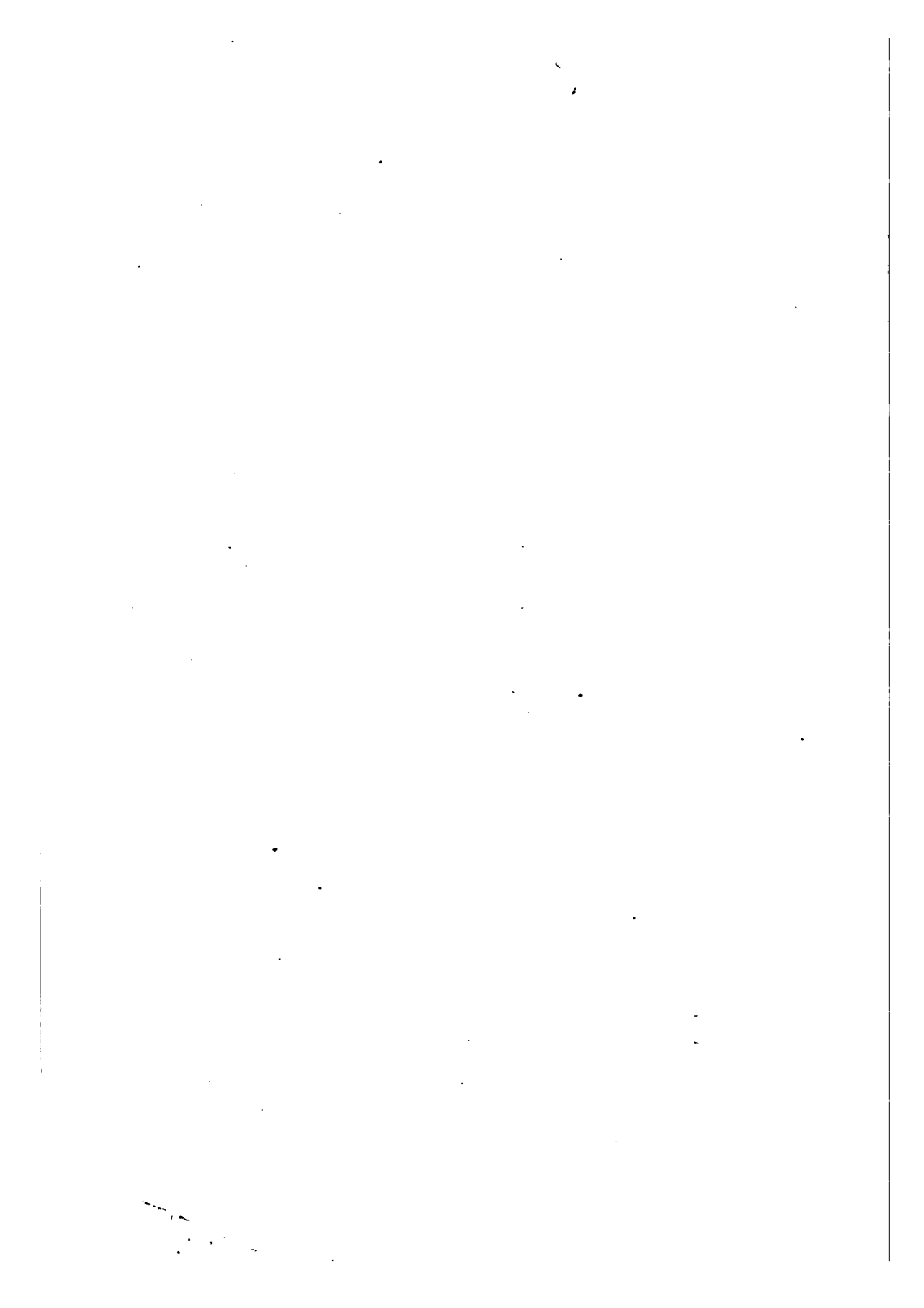
Thalmosy Endre, m. kir. legfőbbítelő-sek-
kikérő úr ö. Meltólagának.

Secret
PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST.

EGGENBERGER NÁNDOR EIZOMÁNYA

1876.

ÖRÖKÖSÖDÉSI JOGUNK
TÖRVÉNYHOZÁSI SZABÁLYOZÁSÁHOZ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLTAL
DICSÉRETRE MÉLTATOTT PÁLYAMŰ

IRTA

Dr TELESZKY ISTVÁN.

PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA
1876.

HON
919
TEL

For TX
T

APR 17 1933

AZ ÖRÖKÖSÖDÉSI jog a magánjog rendszerének zárkövét képezi. A jogok és a kötelezettségek bizonyos alanyhoz vannak kötve elannyira, hogy a jogokat és a kötelezettségeket a megfelelő alany nélkül képzelni is alig lehet. A jogrend követelményének tekintendő ennél fogva, hogy ha meghalt az, kit a jogok illettek és a kötelezettségek terheltek: akkor az innét származható bizonytalanságok és bonyodalmak megelőzése végett jogszabály gondoskodjék annak megállapításáról, kire szálljanak át azon jogok és kötelezettségek, melyek különben a jogosított és illetőleg kötelezett elhalálózása folytán alany nélküliekké lennének. Épen ezért mellőzhetlen, hogy a tételes törvényhozás a jogok és kötelezettségek ezen átszármazásának, az örökösödésnek biztos szabályozását vigye keresztül.

Ha az örökösödési jogot a tételes törvényalkotás szempontjából vesszük bíráló alá, a jogbölcselek azon különben igen érdekes vitája, vajjon az örökösödési jog alapítható-e a jogbölcselet elvont elveire avagy nem? horderő nélkülivé válik. Évezredek jogtörténete, a legkülönbözőbb államokban a múltban érvényben volt s jelenben érvényben levő jogszabályok a legmeggyőzőbben mutatják, hogy az örökösödési jog elismerése a jog-

rendnek elkerülhetlen követelménye, s ebben, úgy az általános jogérzetben, létezésének legbiztosabb alapját találja fel. — Addig, míg az állam az egyéni jogokat, az egyesek vagyongjait elismerni és megvédeni fogja, gondoskodnia kell arról is, hogy a jogok és kötelezettségek alanyának elhalálózása által támadt ür az örökösödés szabályainak alkalmazása mellett betöltsék. Helyesen mondja WALTER:¹ «Durch den Tod hört der Wille und die persönliche Kraft, wodurch das Vermögen zusammen gehalten wurde, auf; es ist also nun thatsächlich ohne Eigenthümer, herrenlos. Es ist nun eine dreifache Behandlung desselben möglich. Entweder gibt man es Jedem zur Occupation preis; dieses würde zu den grösssten Unordnungen führen, und die Rechte der Gläubiger dadurch auf das Empfindlichste verletzt werden. Oder die Staatsgewalt zieht es zur beliebigen Verwendung für ihre Zwecke ein; dadurch wäre zwar für die Ordnung gesorgt, aber es würde dadurch alles Interesse am Sparen und Hinterlassen eines Vermögens gelähmt werden. Oder das Gesetz verfügt über die Nachfolge in einer Weise, wodurch das Interesse der Ordnung, der Gläubiger und des Erblassers möglichst in Einklang gebracht sind.» Ha nem akarjuk, hogy minden halálózás a jogrend folyamába beledobott egy-egy nagy darab kő legyen, ha az örökösödési jog megtagadása s az állam elfoglalási jogának érvényre emelése által évezredek során szentesített jogokat és jogtudatot megbolygatni, az egyéni jogokat az állami omnipotentiának feláldozni, s ez által a taka-

¹ Naturrecht und Politik. 189. §.

rékossági hajlamot csirájában megölni nem akarjuk: az örökösödési jogban kell keresnünk azon menedéket, mely egyedül képes a jogrend igényeit kielégíteni. «Es ist ein sowohl in der allgemeinen Rechtsüberzeugung, als in der geistigen Natur des Rechtes tief begründeter Satz, dass der Tod, wie über die Welt des Geistes überhaupt, so über den Organismus des Rechts keine Macht hat. In diesem Gedanken wurzelt das Erbrecht. Mag auch das Individuum hinwegsterben, die ihm nicht persönlich anhaftenden Rechtsverhältnisse bestehen fort, mag auch der bisherige Träger des Vermögens dahinscheiden, das Vermögen überdauert seinen Herrn. Andere Personen treten in die leer gewordene Stelle und füllen die durch den Tod entstandene Lücke wieder aus. So sind die rechtliche Mächte das Dauernde und Wesentliche, die Personen dagegen das Wechselnde und Zufällige.»¹

A jogrend ezen biztosítéka az örökösödési jog fejlődésében egymással ellentétben levő két alapra lőn fektetve. Egyik az egyéni akarat tiszteletben tartása, mely az elhunynak halálesetére vonatkozó vagyoni jogi intézkedéseit érvényben tartandónak jelöli meg; másik a családi kapocs jogos igénye, mely az örökösödési jogot az elhunyt családjának javára kívánja biztosítani. A római jog az előbbit emelte érvényre. A XII táblás törvény következő intézkedése «Uti quis de pecunia tutelave suae rei legassit, ita jus esto» a szabad rendelkezés alapját vetette meg; és bárha e törvényhely valódi jelentősége vita tárgyát képezi is, annyi kétségtelen, hogy a római jog az

¹ Unger: Das österreichische Erbrecht. I. §.

örökösödés szabályozásánál eleinte ugymondva korlátnélküli, később azonban a legközelebbi családtagok érdekében némileg megszorított rendelkezési jogosultságnak nyitott tért. A hol az egyéni rendelkezés illetén jogosultsága elismertetik, ott a törvényes örökösödést megállapító jogszabályok merően dispositiv törvény jellegével bírnak. Ezzel ellentétben a régi germán jogforrások az örökösödés alapjául a család igényeit érvényre emelő törvényes örökösödést fogadják el. Már Tacitus megemlíti: «Heredes tamen successorum cuique liberi, et nullum testamentum». Itt a törvényes örökösödés oly imperativ jogszabály, mely ellenkező egyéni intézkedést meg nem tűr, és alapul veszi azon eszmét, melynek Granvilla következőkben adott kifejezést: «Potest itaque quilibet sic totum *questum* donare in vita sua, sed nullum heredem inde facere potest, neque collegium neque aliquem hominem, *quia solus deus heredem facere potest non homo.*»²

Az ellentétes két irány egyike sem tudta magának a kizárólagos érvényt kivívni. Ellenkezően a jogtörténelem azt mutatja, hogy a fokozatos jogfejlődés a két véglet között közvetítőként lépett fel, s a két ellentétes irányt közelebb hozta egymáshoz. A római jog első lépése e tekintetben a *formalis exhereditatio* intézménye volt, mely szerint, ha a végrendelkező fiát *forma* szerint («*exheres esto*» «*exheredes sunt*») ki nem tagadta, a végrendelet érvénytelenné vált, a leányok és unokák pedig ugyan-

¹ Germ. c. 20.

² Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Angliae. VII. könyv, I. fejezet, 6. §.

ezen esetben a végrendeleti örökösökhöz, ha ezek az örökhagyó családjához tartozó leszármazók voltak, hozzászámítottak; ha pedig a végrendeleti örökösök idegenek voltak, a hagyaték felét követelhatték. Egy lépéssel tovább ment a centumvirális bíróságok joggyakorlata, mely az esztelenség ürügye (*color insaniae*¹) alapján érvénytelennek tekintette a végrendeletet, ha az örökhagyó lemenőinek vagy felmenőinek, s a mennyiben valamely becsstelen személyt nevezett örökösül testvéreinek is, mint törvény szerint hivatott örököseinek vagyonának bizonyos részét, az ugymondott köteles részt (*portio legitima*), nem hagyta volna. Tovább fejlesztette, részletesebben körülírta e korlátokat a justiniáni törvényhozás, különösen a 115-ik novellában megállapítván, hogy a törvényben megállapított kitagadási okok eseteinek kivételével a végrendelkező köteles részre jogosított lemenőit vagy felmenőit ki nem tagaphatja és el nem mellőzheti, hanem örökösül meghívni tartozik (szükségbeli örökjog), mely ellen ha az örökhagyó vét, a szükségbeli örökösök a végrendeletet megdönthetik; de e mellett joguk van a köteles részhez, és ha ebbeli jogukban sértve vannak, annak kiegészítését követelhetik.

Hasonlóan nem tartotta fent magát a germán jog azon iránya sem, mely az örökösödésre egyedül a családtagokat hívta, s az örökösödés egyedüli alapjául az egyéni rendelkezés teljes kizárásával csupán a jogszabályt

¹ «Hoc colore quasi non sanae mentis fuisset (testator) qui recte quidem fecit testamentum, sed non ex officio pietatis.» Dig. de inoff. testamento. (2. 5.)

ismerte el. Látjuk, hogy itt előbb az örökhagyó életében az egyes örökségi tárgyakra, majd az egész örökségre vonatkozólag kötött átruházási szerződések érvénye ismertetett el; és egyes tárgyaknak, kivált az egyház részére, hagyomány alakjában adományozása megengedett; később pedig fokozatosan, egyik-másik jogszabályban az ingóságokra vagy a szerzeményre szorítva, mindinkább utat tört magának a végrendelkezési jog; — mely azonban közeli törvényes örökösök jogainak megóvása végett a hagyaték bizonyos részére (rendelkezés alatti hányad, portion disponible), szorítottatott. — Ma már a két ellentétes irány harcza elvesztette szenvedélyességét; ma már a családi igény védői nem kívánják az egyéni rendelkezés jogosultságát mereven megtagadni, viszont a végintézkedés barátai is jórészt hajlandók elismerni a családi igények jogosultságát. E közeledés azt szülte, hogy az újkor örökösödési jogának legnagyobb részében a végrendelkezési jogosultság általában el van ismervé, s csak a legközelebbi családtagok érdeke szab ennek némi határt. E mellett a családi igény az érvényes egyéni intézkedés helyét pótló törvényes örökösödési rend megállapításánál talál kellő méltánylatra.

A fentebbiekből látható azon összefüggés, mely a végrendeleti és a törvényes örökösödés között létezik; látható, hogy a köteles rész intézménye e kettő között a kiegyenlítő szerepére van hivatva. Az egyéni akarat által teremtetett végrendeleti örökösödési jog, s az ezzel egy tekintet alá eső szerződési örökjog a törvényes örökösödés ellenébe is érvényes, érvényes annyiban, a mennyi-

ben a család legközelebbjei érdekében felállított kivételes intézkedések által nem korlátoztatik; a törvényes örökösdés esete pedig akkor áll be, a midőn az egyéni akarat érvényesen nem nyilatkozott.

A végrendeleti örökösdési jogot és a köteles rész intézményét nem szándékozunk ez uttal tüzetes vizsgálódás tárgyává tenni. Lesz alkalmunk talán e részben is fejtegetésünk fonalán egyet-mást elmondani. Tüzetesen a törvényes örökösdéssel foglalkozunk; mely, ha bár a végrendeleti örökösdés mellett másodrangu szerepre utaltnak látszik is, az előtt, a ki a gyakorlati élet tüeményeit nem téveszti szem elől, valójában kiváló fontossággal bir. — E tekintetben legnagyobb horderejűnek tekintjük azon kérdés tüzetes megvitatását, vajjon fenttartandónak mutatkozik-e a törvényes örökösdés szempontjából azon különbség, mely honi jogszabályaink szerint az öröklött és szerzett vagyon között létezik. E kérdés fejtegetését most, midőn remény van, hogy a magánjogi codficatio e téren is concret alakot fog öltetni, időszerűnek és a minden oldalról minél többek által való megvilágosítást annál szükségesebbnek tekintjük, mert veszedelmesnek tartanók, ha a törvényhozás e téren jelszavak, szép hangzásu szólamok után indulna el, a nélkül, hogy az érveket és ellenérveket kellően kifejtené, vagy a kifejtetteket kellően méltányolná. Óhajtandó, hogy e nagy horderejű kérdésben a döntő elhatározás komoly megfontoláson alapuljon; óhajtandó, hogy e részben a megfontolás anyagának összegyűjtéséhez minél többen tehetségökhöz képest őszinte jó akaratall hozzájáruljanak.

A fentebbi irányban való vizsgálódásunk szükségessé teszi, hogy mindenekelőtt az öröklött (ősi) és szerzett vagyonok közötti különbség kiváló figyelemben tartásával az országbirói értekezletet megelőző hazai jogszabályainkat és az ideiglenes trvkszabályok által megállapított örökösödési rendet tegyük fejtegetésünk tárgyává; azután némi jogtörténelmi adatok előtüntetésével kimutassuk, hogy hazai jogunk azon intézkedései, mely által a szerzett és nem szerzett vagyonok tekintében az örökösödési jog különbözően szabályoztatik, eredetinek, hazai jellegűnek nem tekinthető, hogy ilyenü intézkedések másutt is nagy mérvben el voltak terjedve, az újabb törvényhozások által azonban jó részt mellőzve ma már csak kivételesen vannak érvényben; hogy azután indokaink felsorolásával s illetőleg a felhozható ellenérvek megczáfolásával kitüntessük, miért véljük mi örökösödési jogunk szabályozásánál az öröklött és szerzett vagyonok közötti különbséget mellőzendőnek; végre hogy kifejtsük azon vezérelveket, melyek szerint mi a rokonok törvényes örökösödését szabályozandóknak tartjuk. Fejtegetésünk eszmemenete a fentebbiek által, azt hisszük, eléggé jelezve van.

I. Honi jogunknak a törvényes örökösödésre vonatkozó szabályai, különös tekintettel az öröklött (ősi) és szerzeményi vagyonok különbségére.

Kitűzött célunkat tévesztenők szem elől, ha a magyar magánjog örökösödési részét, vagy csak a törvényes örökösödés tanát rendszeresen és jogtörténeti szempontok figyelembe tartásával tárgyalnók. Feladatunk megoldása csakis azt teszi szükségessé, hogy az országbirói értekezletet megelőző honi jogunk azon szabványait, melyek az örökösödési jogot a vagyonok eredetének különbözőségét figyelembe véve szabályozták, az e téren felmerült vitapontok mellőzésével úgy állítsuk a szives olvasó elé, a mint azt az 1848-ik évet megelőző joggyakorlat megállapította; hogy feltüntessük az országbirói értekezlet tanácskozmányai alapján megállapított ideiglenes törvénykezési szabályoknak ide vonatkozó intézkedéseit, s kiemeljük azon lényeges különbséget, mely e tekintetben előbbi honi jogunk s az ideiglenes törvénykezési szabály által módosított jogszabályok között fentforog.

Hazai jogunkban, úgy a mint az országbirói értekezletet megelőzőleg érvényben volt, az örökösödést illetőleg a hagyatékhoz tartozó vagyonok eredete kiváló fontos szerepet játszott; s az örökösödésre vonatkozó

jogszabályok a magyar magánjog egyéb intézkedéseivel szoros összefüggésben voltak.

Az adományi javakban az örökösödési jogot az adománylevél záradéka szabályozta; örökös csak az lehetett, a ki a záradék szerint erre hivatottnak látszott. Ha tehát a záradékban a finemü örökösök és utódai («haeredibus et posteritatibus masculini sexus») voltak megemlítve, akkor az ilyen adományi javakban való örökösödésből a leányág ki volt zárva; és valamely későbbi fiutódnak leánya sem örökösödhetett. Ha a záradék mindkét nemü örökösöket tartalmazta, akkor fiu- és leányutódok örökösödtek; ha a leányág csak a fiág kihalása esetére s illetőleg bizonyos összegre szorítva említett meg a záradékban, akkor ez az örökösödésnél irányadó volt; ha az örökösök és utódok egyszerűen említettek (haeredibus et posteritatibus), akkor a leányág csak a vegyes adományból s csak a jószág közbecsüje erejéig kapta ki örökrészét; ha a záradékba az örökösök és utódokon kívül a hagyományosok és engedményesek is felvételtek, ez alatt csak az első szerző engedményeseit és hagyományosait lehetett érteni. Ha a záradék szerint hivatott örökös nem volt, akkor az adományi jószág megszakadás (defectus seminis) czimén a koronára háromlott vissza; ugyanezen hatása volt a hűtlenségnek (nota infidelitatis), mely az örökösödés fonalát megakasztotta. Látni való ezekből, hogy az adományos jószágban csak azok örökösödhetek, a kik az első szerzőtől leszármaztak, hogy az első szerző felmenő vagy oldalági rokonai (ha csak «pereum» záradékkal nevék az adománylevélbe

be nem foglaltatott) nem örökösödhettek; és hogy ha a későbbi utódok valamelyikének örökösödésre hivatott leszármazói nem voltak, az adományi javakban csupán azon felmenők, illetőleg oldalági rokonok örökösödhettek, a kik az első szerzőtől származtak le, és ezek bárminő távoli rokonsági fokban állottak is az utolsó birtokoshoz, kizárták utóbbinak sokkal közelebbi, a záradék szerint öröklési joggal nem bíró rokonait. Az első szerzőnek azonban jogában állott az általa szerzett adományi javakról úgy élők között mint halál esetére intézkedni, s az örökösödés rendét a záradéktól eltérően szabályozni. Ebbeli intézkedése örököseit és utódait feltétlenül kötelezte, de a korona háromlási jogára befolyással nem volt. Ennélfogva ha például az első szerző *«haeredibus et posteritatibus masculini sexus»* záradékkal nyert adományi jószágban az örökösödést akként szabályozta, hogy azt a leányágra is kiterjesztette, a leányág is örökösödött és birta az adományi jószágot, de csak addig, míg az első szerzőnek a záradék szerint jogositott fiága életben volt, e fiág kihalásával pedig a korona a leányágtól a jószágot azonnal visszakövetelhetette.

A nem adományi ősi javakban, mely alatt a felmenőkről a lemenőkre törvényes örökösödés útján vagy a törvényes örökösödést megerősítő vagy rendező végintézkedés folytán átszállott vagyonok értetnek, mindennek előtt a lemenők nemi különbségre való tekintet nélkül örökösödtek, még pedig a gyermekek fejenként (*per capita*), a további leszármazók pedig törzsönként (*per stirpes*). Az atya fegyverei, hadi készlete, pecsétgyűrűje,

családi jelvényei és könyvei csupán a fiutódokat illeti. A legidősb fiu a család fentartója s a családi oklevelek gondviselője; a legifjabb fiu az apai házat osztályrészébe kapja. Ha leszármazók nincsenek az ősi vagyonban az örökösödés a felmenő, illetőleg oldalági rokonokat illeti, de azon elv következetes keresztülvitele mellett, hogy az ősi vagyon oda térjen vissza, a honnét származott. E szerint az utolsó birtokos után ennek csak azon felmenői és oldalági rokonai örökösödhetnek, kik az első szerzőtől vagy az első szerzővel ennek rendelkezése folytán egyenlő jogosultságot nyert tulajdonostól származnak le. Ez az, a mit másként akként szokás kifejezni, hogy csak az örökhagyóval *vér- és jogközösségben* (sanguini s et juris communio) volt rokonok, vagyis azok örökösödhetnek, a kiket az örökhagyóhoz közös osztály köti. Erre nézve azonban igen helyesen jegyzi meg nagy jogtudósunk FRANK,¹ hogy az örökösödési jog alapja nem a megtörtént előbbi osztály, hanem az első szerzőtől vagy attól való leszármazás, a ki az első szerzővel egyenlő igazságot nyert, a megtörtént előbbi osztály pedig csak ezen jogosultságnak bizonyítéka. Innét kitűnik, hogy az ősi javakban a felmenők és oldalági rokonok örökösödésénél nem az döntött, ki áll az örökhagyóhoz legközelebb a rokonság egész csoportjában, hanem az szabályozta az örökösödést, hogy az első szerző utódai közül melyik áll közelebb; és ez bármily távol áll is, egészen kizárta a más ágon lévő közelebbi rokont. Sőt

¹ A közigazság törvénye Magyarhonban. I. kötet 264. §.

bár FRANK ¹ azt tanítja, hogy ha azon ág, melyről az ősi vagyon származott, kihalt és az utolsó birtokos nem rendelkezett, a másik ágbeli rokonok birnak örökösödési joggal, ezen honi jogszabályainkkal össze nem egyeztethető, azonban belső indokon alapuló nézet ellenébe a joggyakorlat is megtartotta honi jogunk azon merev intézkedését, mely szerint azon felmenő és oldalági rokont, a ki nem az első szerzőtől származik, örökösödési jog akkor sem illeti meg, ha az első szerzőtől leszármazó rokon nincsen; tehát ezen esetben is a korona örökösödik. Egyetemünk nagy tudományu tanára WENCZEL GUSZTÁV tehát helyesen jár el, midőn FRANK fentebbi tanítását magáévá nem teszi. ²

Azon javakban, melyek nem adományi és nem ősi javak (szerzeményi vagyonok) a leszármazók, ezek hiányában a felmenők örökösödnek. A testvért s általában az oldalrokonokat csak az osztály előtt szerzett vagyonokban illeti törvényes örökösödés, s bár ennek helytelenségét FRANK id. munkájának 267—270-ik §§-aiban meggyőző okokkal támogatja, mégis azon belső okokkal nem támogatható jogszabály, hogy végintézkedés nem léte esetében az ily szerzeményt a fiscus az örökhagyó édes testvére elől is elviszi, nemcsak átalánossá lett a joggyakorlatban, hanem a helytelen elv nem ugyan a fiscusra, hanem a földesurra alkalmazva későbbi írott törvénybe, az 1840-ik évi 8-ik törvényczikk 10-ik §-ába is felvétellett.

¹ I. m. I. k. 261. §. 6. jegyz.

² A magyar magánjog rendszere. 429., 437. §§.

Meg kell még röviden emlékeznünk hazai jogunknak az özvegyi örökösödésre, a hitvestársi örökösödésre és az özvegyi jogra való intézkedéseiről. Özvegyi örökösödésnél (*successio vidualis*) fogva az özvegy nőt egyenes leszármazók létében férjének jegygyűrűje, diszruhája, kocsija s az ahhoz tartozó hámas lovak, továbbá az 50 számot meg nem haladó ménesbeli lovaknak fele része, végre a szerzeményi ingóságokból és zálogokból egy gyermekrész illetve. A hitvestársi kölcsönös örökösödés (*successio conjugalis*) a túlélő férjet és nőt egyiránt megillette; még pedig az összes szerzeményi (ingó és zálog) vagyonokra, ha sem leszármazó örökösök, sem végrendelet nem létezett. Az özvegyi jog (*jus viduale*) feljogosította a túlélő nőt, hogy férjének hátrahagyott vagyonából haláláig vagy férjhez meneteleig lakást, tartást, s ha ismét férjhez menne kiházasítást követelhessen. Az özvegy ebbeli és egyéb (hozományi, hitbérbeli) igényei biztosítása végett férje javaiban benn maradhat, azonban a leszármazó, sőt a felmenő és oldalági rokonnok is az özvegyi jog megszorítását követelhetik, barátságos uton, vagy ha ez nem sikerül, törvény útján állapíttatván meg, hogy özvegyi jogon mi illesse a túlélő nőt.

A fentebb vázolt s a nemesek közötti örökösödést tárgyazó jogszabályok némi eltérésekkel a városi és jobbágyi örökösödésekre is alkalmazást nyertek. Tárgyunk nem követeli, hogy az ide vonatkozó eltérésekről tüzetesen emlékezzünk meg, mert célunk csupán az, hogy az országbirói értekezlet előtti hazai jogunk tör-

vényes örökösödésének képét annyiban állítsuk elő, mennyiben ezt vizsgálódásunk igényli. Csak azt említjük tehát meg, hogy a városi polgárok vagyona örökös nem léte esetében a városi fiscusra, a jobbágyok vagyona pedig ugyanezen esetben a földesurra szállott, utóbbi azonban a jobbágytelket más alkalmas egyénnek tartozott átadni. Városi polgárok és jobbágyok utáni örökösödés tekintetében az özvegyi jogra nézve is némi eltérő szabályok lettek felállítva. Említést érdemel még, hogy a jászok és kunok statutumai szerint a fiuk az ingatlanbani örökösödés tekintetében azon előnnyel birtak, miszerint leánytestvéreiket készpénzzel elégíthették ki, hogy a 16 szepesi város kerületében és a fiumei kerületben az ősi és szerzeményi vagyonok tekintetébeni különbség mellőzve volt s különösen az utóbbi kerület statutumai szerint az ősi vagyonokra vonatkozólag is teljes végrendelkezési szabadság létezett.

Erdélyben az örökösödést illetőleg a fent előadottakra nézve lényeges eltérést alig tapasztalunk.

Csupán a székelyek külön joga érdemel figyelmet, mely szerint az ősi örökség tekintetében a leszármazó fiu a leány kizárásával egyedüli örökösödési joggal birt, és leánytestvérét kiházasítani tartozott. A leány csak akkor birt örökösödési joggal, ha fiu nem volt (fiuleány). Ugyanezen elven alapul a felmenők és oldalágiak örökösödése is. A felmenő és oldalági firokon, ha távolabb áll is, kizárja a nőrokont; ezt csak akkor illetvén az örökösödés, ha firokon nincsen.

Kiválóan szem előtt tartandó azonban, hogy hazai

jogunk szerint, úgy a mint az az országbirói értekezletet megelőzőleg fenállott, a végrendelkezési jogosultság felette korlátozva volt. Csak a szerzemény képezte korlátlan végrendelkezés tárgyát; az ősi vagyonról pedig az utolsó tulajdonos csak akkor rendelkezhetett, ha örökösödésre hivatott leszármazó, felmenő vagy oldalági rokona épen nem volt; adományi javakban pedig ez esetben is a rendelkezés hatályosságához királyi jóváhagyás kívántatott. Ebből világos, hogy hazai jogunk fent vázolt intézkedései, a mennyiben végrendelkezési jogosultság nem létezett, feltétlenül kötelező jogszabályt képeznek, és diszpozitív törvény jellegével csupán azon esetekben birnak, a melyekben az örökhagyó végrendelkezési jogosultsággal birt.

Az 1848/9-ik évi nagy események különben is a kor igényeivel kellő lépést nem tartó jogfejlődésünk fonalát egészen ketté metszván, az absolut uralom hazai jogunkat hatályon kívül helyezte. Az 1848-ik évi 15. t.-cz. által elvben eltörölt ősiség a királyhágón innen az 1852. novemb. 29-én, a királyhágón tul pedig az 1853. május 29-iki ősiségi pátensek által lett szabályozva, s ugyanezen napokon az osztrák polgári törvénykönyv kihirdettetvén, itt 1853. szeptember 1-jén, amott pedig ugyanazon év május 1-jén hatályba lépett.

Az 1861-ik évi január hó 23-ik napjára összehívott országbirói értekezletnek jutott azon fontos, s ismerjük el igen nehéz feladat, hogy a változott politikai helyzet követelményeinek megfelelően honi törvényeink visszaállítása, s az igazságszolgáltatás szabályozása tárgyában

javaslatot terjeszsen elő. Ezen tanácskozmányban a magyar jogászi, bírói és ügyvédi kar legjelesbjei foglaltak helyet, s kidolgozták azon munkálatot, mely a fenforgó közjogi akadály miatt törvényalkotásba nem bocsátkozható képviselőháznak 1861-ik évi június hó 22-én 323. szám alatt és a főrendiháznak ugyanazon évi július hó 1-jén 50. sz. a. hozott határozatai által elfogadtatott; és a magyar kir. curiának 1861-ik évi július hó 23-án hozott teljes vegyes ülésében, addig míg az alkotmányos törvényhozás másképp nem rendelkezik, azonnal mindennemű törvényes eljárásban zsinórmértékül követendőnek kimondatott. Bizonyára sem az országbírói értekezlet tagjai, sem a curia bírái nem képzelték, hogy az ily sajátszerű módon s csupán Magyarország királyhágón inneni részében (Erdélyben köztudomás szerint hatályban maradtak az osztrák törvények) érvényes jogszabály erejére emelt ideiglenes törvénykezési szabályok másfél évtized mulva is igazságügyi törvényeinknek főfontosságu alkatrészét fogják képezni; sőt hogy e tekintetben azon ellenkező vélekedés képezte a kiindulási pontot, hogy a törvényhozás az anyagi és alaki jognak rendes törvények általi szabályozását az első teendők közé fogja számítani, arról e tanácskozmány során előadott többrendű nyilatkozatok tesznek tanubizonyyságot.¹

Ezen ideiglenes törvénykezési szabályoknak a polgári magánjog anyagi részét tárgyzó intézkedései azelőtti hazai jogunknak az örökösödésre vonatkozó szab-

¹ Lásd RÁTH GYÖRGY: Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában.

ványait igen lényegesen átalakították. Ezen intézkedésekkel kissé behatóbban kell foglalkoznunk, mert a jelenben érvényben levő örökösödési jogunk legfontosabb intézkedéseit ezekben találjuk fel, s mert épen az képezi főleg kutatásunk tárgyát, hogy az örökösödési jog törvényhozási szabályozásánál fentartandó lesz-e azon különbség, mely az ideiglenes törvénykezési szabályok által életbe léptetett jelenbeni örökösödésjogunk értelmében az öröklött és szerzett vagyonok között létezik?

Az id. t. szabályok 1-ső szakaszában kimondatott, hogy «a magyar polgári anyagi magántörvények» visszaállítatnak a közhitel, a jogfolytonosság és a helyzet szükségéi által igényelt pótlásokkal. Ezen pótlások közt épen az örökösödési jogot illetőleg a 2-dik §-ban kimondatott, hogy az 1852-iki november 29-én kibocsátott patensnek mindazon intézkedései, melyek az öröklésre vonatkoznak, megszüntetnek, s ezek helyébe a magyar öröklési elvekkel megegyező, mindazonáltal az ősiség eltörléséről szóló 1848. 15. tczikkhez idomított szabályok léptetnek életbe. A 3. §. a királyi adományos és nem adományos, a fi- és leányági javak s az ezekből származható jogviszonyok közötti különbséget úgy a leányi negyed és hajadoni jog kifolyását megszüntetnek mondotta, a hitbizományi intézményt azonban a vele kapcsolatos hajadoni joggal együtt érintetlenül hagyta. A 4-ik §. az élők közötti szabad rendelkezést akként emelte érvényre, hogy ennek egyedüli korlátozásul a leszármazók és ezek nem létében az életben levő szülők törvényes osztályrészének pazarlás és ajándékozás esetébeni megvédését állította fel. A 6-ik és

7-ik §. a végrendeletek külső kellékeiről intézkedik. — A 7—18. §§-ban a végrendelet nélküli öröklés, a közszerzeményi jog, a kincstári öröklés, az özvegyi öröklés, az özvegyi jog és a szent korona öröklése van szabályozva. Egyenes örökösök és szülők nem léteben a végrendelet nélküli öröklés minden öröklött és szerzeményi vagyona kiterjed; de a leszármazókat és ezek életben nem léte esetében a szülőket törvényes osztályrész illeti, mely felét teszi annak, mit a nevezettek az örökhagyó után ennek végrendelet nélküli elhalálozása esetére örökölték volna. E törvényes osztályrész sem végrendeleti, sem ajándékozási intézkedés által meg nem rövidíthető. Végrendelet nem léteben minden vagyon a törvényes gyermekekre s illetőleg az elhalt gyermek törvényes utódaira száll. A gyermekek fejénként, a távolabbi izbeliek pedig izenként örökösödnek. Leszármazók nem léteben az apa és anya hivatvák az öröklésre, mindenik azon érték erejéig, mely tőlük vagy águktól akár végrendelet folytán, akár a nélkül az örökhagyóra hárult; az apai ágról származott vagyon az apára, az anyai ágról eredett vagyon pedig az anyára szállván vissza. Ha az ági vagyont a hagyaték nem fedezi, aránylagos osztálynak van helye; ellenben a többlet, mint szerzeményi vagyon, a hitvestársra száll, ilyennek nem léteben pedig az apa és anya között két egyenlő részre oszlik. Ha az apa vagy anya, vagy közülök már egyik sem élne, az apát az apai és az anyát az anyai ágon leszármazott oldalrokonok képviselik. Sem szülők, sem tőlük leszármazott oldalrokonok nem lévén, az öreg-

apát s öreganyát s illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokonokat, és ha ezek sem volnának, az ősapát és ősanyát s illetőleg a tőlük leszármazott oldalrokonokat, s így sorban a további felmenőket illeti az öröklés. A közszerzeményi jog és özvegyi öröklés változatlanul megtartott; a hitvestársi öröklés pedig akként szabályoztatott, hogy a túlélő házastárs a szerzeményi vagyonokban leszármazó örökösök nem léte esetében, az öröklött vagyonokban azonban csak akkor örökösödik, ha sem leszármazó, sem felmenő, sem oldalagos örökösök nem léteznek. Az özvegyi jog oda módosított, hogy annak megszorítását csak a leszármazó örökösök követelhetik. Ha örökösök nincsenek, minden vagyonra különbség nélkül, a szent korona öröklése állapított meg.

Az ideiglenes törvénykezési szabályok által megállapított örökösödési rend kellő méltatása szempontjából nem szabad figyelmen kívül hagyni azon viszonyokat és körülményeket, melyek közepette e nevezetes tanácskozmányok megtartattak. — Mikorra az értekezlet összeült, a törvényhatóságok gyűléstermei már megnyilottak, s ugy ezekben mint a sajtóban a közvélemény nyilatkozatának szabad tér engedtetett. Az akkori körülményeket elfogulatlanul megítélve lehet-e csodálkozni, ha a nyilatkozó közvélemény a visszhatás súlya alatt minden bővebb megfontolás és okadatolás nélkül hangosan emelte fel szavát minden intézkedés ellen, melynek alapját az absolut uralom által felfüggesztett alkotmányos törvényhozás mellőzésével reá erőszakolt patensekben találta fel; s ugy szólván egy szívvvel, egy lélekkel mellő-

zendőnek sürgette azon idegen törvényeket, melyeket az önkény korszaka a hazai jog helyébe állított. Lehet-e csodálkozni, ha azon jelesek, a kik az országbirói tanácskozmányba meghivattak, a jogászt a hazafitól elkülöníteni nem tudták, és épen ezért, de meg azért is, mert tagadhatlan, hogy a közvélemény pressiója alatt állottak, különben is igen súlyos feladatukat nem mindenben a legszerencsésebben oldották meg? A helyzet jellemzésére szolgálván, nem hagyjuk megemlítés nélkül, hogy a tanácskozmány több tagja nyíltan adott kifejezést azon meggyőződésének, *hogy az általános közhangulatot ignorálhatónak nem tartja*, hogy az okt. 20-iki legf. diploma napja és a tanácskozmány ideje között oly tények, oly események jöttek létre a törvényhatóságok körében, melyeket ignorálni s figyelmen kívül hagyni sem nem tanácsos, sem nem lehető stb.¹ Az értekezlet egy jeles tagja, ZSIVORA GYÖRGY például nyíltan kimondotta,² hogy a császári diploma megjelenésekor úgy vélekedett, hogy addig, míg a magyar törvényhozás nemzetünk geniusának inkább megfelelő polgári törvénykönyvet alkot, az osztrák polgári törvénykönyvet kell megtartani. «S alig csalatkozom» — így folytatá — «midőn hiszem, hogy a mélyen tisztelt értekezletnek, ha ez előtt két vagy másfél hónappal ülhet vala össze, sikerülhetett volna e nézet helyessége felől az országot meggyőzni. Azonban az értekezlet elkéssett s túlszárnyaltatott a köztörvényhatóságok által, melyek időközben minden lépést megtettek, misze-

¹ Lásd RÁTH GYÖRGY i. m. 22., 25. s több lapjait.

² Lásd ugyanott 49-ik lapon.

rint hatóságaiknál fogva az igazságszolgáltatás ügyét körükbe vonják. Megválasztattak a törvényszékek, melyek itt-ott meg is kezdték működésüket s az osztrák törvények ellen országszerte nagy ellenszenv fejtett ki. Mindezeknél fogva azt hiszem, hogy most már kivihetetlen lenne, vagy kimondhatlan bajokat okozna az osztrák polgári törvény érvényben tartása.» Ezek és az értekezlet számos tagjának hasonló nyilatkozatai a körülmények kényszere alatt állott helyzet megvilágítására kellő alapul szolgálhatnak.

A történelem, különösen a jogtörténelem, mely bizonyára e nagy horderejű tanácskozmánynyal és munkálatával behatóan fog foglalkozni, hivatva leendő a tanácskozmány eljárása felett elfogulatlan ítéletet mondani; mi azonban nem mulaszthatjuk el már most kifejezést adni azon meggyőződésünknek, hogy minden körülmények figyelembevételével az országbírói értekezletet nem lehet vádolni azért, mivel intézkedéseiben — melyeket az ideiglenes megélhetés határain túlterjedőnek tekinteni nem is kívánt — nagyszabású jogreformokat, melyekre hivatva és jogosítva sem volt, nem létesített, s nem lehet hibáztatni azért sem, hogy az osztrák törvények érvényben hagyását nem decretálta; mert ez az akkori viszonyok közt méltán kivihetlennak látszott s ennek a tanácskozmányban való merev kimondása aligha nem az ellenkezőt, azt fogta volna eredményezni, hogy a nemzet a törvényhatóságok és a törvényhozás a magyar törvényeknek egészben való visszaállítását sürgették, s illetőleg saját hatáskörükben eszközölték volna is; mi a legveszedel-

mesebb bonyodalmaknak fogta volna kiapadhatlan kutforrását képezni. Mindenesetre elismeréssel kell adóznunk e tanácskozmánynak azért, hogy volt elég bátorsága a magyar törvény egyszerű visszaállítása helyett a telekkönyvi intézmény és ősiségi pátenis fenntartását kimondani, s oly pótlásokat indítványozni, melyek egyedül tették lehetővé, hogy az igazságszolgáltatás egészen meg nem feneklett. Elismerés illeti a tanácskozmányt különösen azért, hogy munkálatának 7-ik §-ban a végrendelkezési jogosultságot öröklött és szerzeményi vagyonok tekintetében egyenlően megadta, s ennek korlátozásául csupán a köteles részt hozta be; mert ez által a régi magyar jog intézkedéseit lényegesen javította, s az első nevezetes lépést tette meg arra, hogy örökösödési jogunk helyesen szabályozható legyen. És ez annál inkább érdemel megemlítést, mivel az ellenkező álláspont elfoglalása nemcsak vitatott a tanácskozmányban, de sőt az albizottság egyik külön véleményében¹ kimondandónak indítványoztatott, hogy az öröklött vagyonról csak leszármazó utódok nemléte esetében lehessen végrendelkezni.

Mielőtt régi magyar jogunknak és az országbirói értekezlet szabványainak szembeállítására mellett felderíteni igyekeznénk azon fontos eltéréseket, mely a két rendszer örökösödési joga között létezik; az országbirói tanácskozmány által a legideiglenesebb kiegészítő jogszabály jelle gével birandó gyanánt készített, s épen ezért nem a leg-

¹ Lásd RÁTH GYÖRGY munkája 87. 1.

nagyobb műgonddal szövegezett javaslatnak némely magyarázatot igénylő tételeiről s hézagairól, illetőleg ezeknek a felsőbb bíróságok döntvényei által való megállapítása és pótlásáról kell megemlékeznünk. — Ha KITONICH JÁNOS élne az ideiglenes törvénykezési szabályoknak az örökösödésre vonatkozó intézkedéseiben «Centuria certarum contrarietatum et dubietatum»-jainak folytatására bizonyára bőséges anyagot találna. Mi csak azokról akarunk szólni, melyek tárgyunkat közelebbről érdeklik és lényegesebbek.

A 10-ik §. megállapítja, hogy leszármazók hiányában az apa és anya hivatvák öröklésre, mindenik azon érték erejéig, mely tőlük vagy águkról akár végrendelet folytán akár a nélkül az örökhagyóra hárult; az apai ágról származott vagyon az apára, az anyai ágról eredt vagyon pedig az anyára szállván vissza. — A 11-ik §. kimondja, hogy ha az apa vagy anya, vagy közülök már egyik sem élne, magyar törvények értelmében az apát az apai, az anyát az anyai *ágon leszármazott oldalrokonok képviselik*. Végre a 12-ik §. azt rendeli, hogy sem szülők sem tőlük leszármazott oldalrokonok nem lévén, az öregapát és öreganyát s illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokonokat, s ha ezek sem volnának életben, az ősapát és ősanyát, s illetőleg a tőlük leszármazott oldalrokonokat, s így sorba a további felmenőket s illetőleg az ezektől leszármazó oldalrokonokat illeti az öröklés ugyanazon elvek szerint, melyek a 9-, 10- és 11-ik §§-okban megállapítvák.

Csakhamar e jogszabály alkalmazásának gyakorlatba-

vételénél felmerült, s pro és contra perekben és peren kívül élénken vitatott azon kérdés, hogy az ugynevezett öröklött, vagy helyesebben ági vagyona vonatkozólag azon ágbeli örökösöket, melyről a vagyon hárult a végtelenig s a rokonság bármely távoliságára való tekintet nélkül illeti-e meg a kizárólagos örökösödési jog, vagy pedig ez ágbeli rokonokat a másik ágbeli rokonok felett csak akkor illeti az örökösödési elsőség, ha a két ágbeli felmenő örökös, vagy a két ágbeli oldalrokonok által képviselt törzs az örökhagyótól egyenlő rokonsági távoltságban vannak. Az előbbi nézet pártolói azt vitatták, hogy az apáról és apai ágról származott vágyon, ha az apa és a tőle leszármazók nem élnek is, az apai ágon távolabb álló felmenő és oldalági rokonokat egész a végtelenségig, addig míg a rokonság bebizonyítható, kizárólag illeti; s az anya vagy az anya leszármazói a legtávolabb álló apai ágbeli rokon által is egészen kizáratnak. Az utóbbi nézet ellenben a mellett kardoskodott, hogyha él az apa, vagy vannak tőle leszármazók, ezek az apai ági vagyont ugyan kizárólag öröklik, s az anya abból mit sem kaphat; de ha az apa elhalt, s tőle leszármazó rokonok sincsenek, akkor a nagyszülők, ősszülők és további felmenők, illetőleg ezeknek leszármazói az anyát meg nem előzhetik, az örökösödési jog ez esetben kizárólag az anyát illeti. Épen így, ha az apa és anya is leszármazók nélkül halt el, az apai nagyapa és apai nagymama, illetőleg ezek leszármazói az apai ágbeli vagyon tekintetében elsőséggel bírnak az anyai nagyszülők és ezeknek leszármazói felett; de az apai ágbeli ősszülők és ezek

leszármazói ellenében az anyai ágbeli nagyszülőket, illetőleg ezek leszármazóit illeti az örökösödési jog.

Habozás nélkül kijelenthetjük, hogy a 10., 11. és 12-ik §-ok nem kielégítő szövegezése mindkét vélemény mellett elegendő indokok felhozásának enged ugyan tért; de ha csupán az ideiglenes törvénykezési szabályok szövegét tekintjük, az utóbbi vélemény látszik helyesebbnek. Ennek indokolására elég legyen azt kiemelni, hogy a 10. szakaszban az apai ágról eredt vagyon tekintetében csak az apának, az anyai ágról eredt vagyon tekintetében pedig csak az anyának örökösödési joga van megállapítva; hogy a 11-dik §. azon rendeletéből, hogy az apát az apai, az anyát az anyai ágon *leszármazott oldalrokonok képviselik*, combinative a 12-ik §. intézkedésével, csupán annyit lehet következtetni, hogy az apa, illetőleg anya helyébe az örökhagyónak azon oldalági rokonai jönnek, kik az apától, illetőleg az anyától származnak le, mert csak ezekre, nem pedig valamely távolabbi felmenőtől leszármazott oldalrokonokra illik a törvénynek azon kifejezése, hogy az apát apai, az anyát pedig az anyai ágon *leszármazott oldalrokonok képviselik*, végre hogy a 12. §. azon szavaiból «*sem szülők, sem tőle leszármazó örökösök nem levén, az öregapát és öreganyát, illetőleg a tőle leszármazott oldalrokonokat . . . . . illeti az öröklés*» a helyes gramaticai törvényt magyarázat szerint csakugyan azt lehet következtetni, hogy az öregapára és öreganyára, illetőleg a tőlük leszármazott oldalrokonokra csak akkor kerül a sor, ha sem az apa, sem az anya, sem ezek leszármazói nincsenek életben. Ha az ellenkező nézet kívánta-

tott érvényre emeltetni; akkor a 12. §-t körülbelül következően kellett volna szövegezni. *Ha az apa vagy az anya már nem élnek s tőlük leszármazott oldalrokonok sincsenek* stb. Figyelembe veendő még az, hogy a 10. §. nemcsak az öröklött, hanem a szerzett vagyonról is intézkedik és kimondja, hogy hitvestárs nem léteiben a szerzemény az apa és anya között egyenlően oszlik meg. Már most a következő 11. és 12. §-oknak általános intézkedései vonatkoznak úgy az öröklött mint a szerzett vagyonokra, s ha az apa vagy anya meghal és leszármazói nincsenek, akkor a szerzeményben való örökösödés is a 12. §. szerint ítélendő meg. Vegyük már most azon esetet, hogy valaki meghal s 10,000 frt szerzeményt hagy, leszármazói és házastársa nincsenek és végrendeletet sem tett. Ha az apa és anya él, akkor kétségtelen, hogy 5000 frt az apát, 5000 frt pedig az anyát illeti, s ha egyik szülő meghalt, de vannak leszármazói, ezek örökösödnek az elhalt szülőnek jutandott 5000 frtban. De mi történik akkor, ha az egyik szülő, például az apa, meghalt s nincsenek is leszármazói? Vajjon az apának jutandott 5000 frtot az apai ágon életben levő oldalrokonok között legközelebb álló, tegyük fel az apai ősapától leszármazó másodunoka fogja-e örökölni, avagy pedig ezen 5000 frtot is, tehát az egész 10,000 frtot, az életben levő anya kapja? Alig lehet kételyt támasztani az iránt, hogy ezen esetben azon vélemény helyes, miszerint az egész 10,000 forint az anyát illeti, s a távolabb álló atyai ágbeli rokon mit sem kap; vagyis hogy *ha szerzeményről van szó*, a 12. §. következő szavait «sem szülők, sem tőlük leszar-

mazott oldalrokonok nem levén, az öregapát és öreganyát, illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokonokat . . . . . illeti az örökség» ugy kell értelmezni, hogy az öregapa és öreganya, illetőleg ezek leszármazói, a szerzeményben csak akkor örökösödhetnek, ha a szülők közül egyik sem él, és sem egyiktől, sem másiktól leszármazott oldalrokon nincs. Ime tehát, elvontan bírálva meg a kérdéses szakaszok értelmét, az utóbb említett nézet azért is helyesebbnek látszik, mert ha az ellenkező első nézet fogadtatik el, akkor a 12. §. többször idézett következő szavainak *«sem szülők, sem tőlük leszármazó oldalrokonok nem levén, az öregapát és öreganyát, illetőleg az ezektől leszármazott oldalrokonokat . . . . . illeti az örökség»* más értelme van akkor ha öröklött, s megint más ha szerzett vagyonról van szó; ez pedig a helyes törvénymagyarázat elveivel csakugyan nem egyeztethető össze.

Ezen nevezetes vitás kérdést a felsőbb bíróságok döntvényei akként oldották meg, hogy a fentemlitett két vélemény közül az elsőt emelték érvényre, megállapítván, hogy az ági vagyonban az azon ágbeli felmenő, illetőleg oldalrokonok örökösödnek, habár a másik ágon közelebbi felmenő vagy oldalrokonok vannak is. És mi a fentebbi nyomós érvek daczára a felsőbb bíróságok ezen döntvényeit nem tudjuk helyteleníteni; mert a vita-kérdés ezen megoldása megfelel az országbirói értekezlet javaslatában foglalt változtatások, illetőleg pótlásokkal visszaállított régi magyar jogunk szellemének, megfelel azon intencionak, melynek az országbirói tanács-

kozmánynak igen tisztelt tagjai elég érthetően adtak kifejezést.¹

A fentebbiek szerint megállapíttatván az, hogy az ági vagyonban az azon ágbeli felmenő és oldalági rokonokat illeti az örökösödés akkor is, ha a másik ágon közelebbi rokonok vannak; tekintettel arra, hogy az ideiglenes törvénykezési szabály 14-ik §-a azt rendeli, miszerint hitvestársi öröklésnek a magyar törvény szerint? az öröklött javakra nézve helye van akkor, ha sem leszármazó, sem felmenő, sem oldalagos örökösök nem léteznek — nyomban felbukkan azon másik, azonban tekintve az eset ritkaságát, már nem oly fontos, és épen ezért, legalább tudtunkkal, még judicatura útján el nem döntött kétely: mi történjék akkor, ha azon ágon, melyről a vagyon származik, sem felmenő, sem oldalági örökös nincsen, de van a másik ágon ily rokon, és van túlélő házastárs is? ki örökösödik, a másik ágbeli rokon vagy a túlélő házastárs? Ezen kérdés eldöntése annál nehezebb, mert a 14-dik §. az öröklött javakra nézve a házastársnak csak akkor ad örökösödési jogot, ha sem leszármazó, sem felmenő, sem oldalagos örökös nincsen; de megoldatlanul hagyja azon kérdést, hogy ez esetben felmenő és oldalagos örökösnek kit lehet tekinteni; vajjon csak azon ág felmenőit és oldalági rokonait, a mely ágról a vagyon származik, vagy ilyenek nem létében a másik ág felmenőit és oldalagos rokonait is. Alig vélünk tévedni, ha e vita megoldásának kulcsát abban keressük, miszerint az ideiglenes törvénykezési szabályok intentiója az

¹ Lásd RÁTH GYÖRGY i. m. 205—298. és 231—249. lapjait.

volt, hogy leszármazók és végrendelet nem léte esetében a túlélő házastárs hátrányára a felmenő és oldalági rokonoknak csak annyiban kívánt erős örökösödési jogot biztosítani, a mennyiben az ő águkról származott vagyont hagyott az örökhagyó; de ha azon ágon, melyről a vagyon származik, sem felmenő, sem oldalagos rokon nincs, a jogszabály szellemét figyelembe tartva, nincs reá ok, hogy a másik ág rokonai a házastárs elébe helyeztessenek. Ez esetben nem lévén a kérdéses ágbeli rokon, úgy kell tekinteni, mintha a vagyon ági jellegét elvesztette, és szerzeményivé vált volna. Ha a túlélő házastárs minden szerzeményi vagyonban, még a házasság előtt szerzettben is, kizárólag örökösödik, még akkor is, ha legközelebbi felmenő és oldalági rokonok vannak (mit mi ugyan, a mennyiben de lege ferenda van szó, határozottan helytelenítünk): akkor nincs ok reá, miért vonassék el a házastárstól az ági vagyon, ha azon ágnak rokonai nincsenek.

Kérdés az is, hogy az ági vagyonban, ha azon ágon sem felmenő, sem oldalagos rokonok nincsenek, de nincs túlélő házastárs sem, illeti-e a másik ág felmenőit s oldal ágon rokonait törvényes örökösödési jog, vagy ez esetben a 18. §. alapján a szent korona öröklése nyílik meg. Daczára annak, hogy az ideiglenes törvénykezési szabály szövegéből azon esetre, ha annak azon megállapított értelmet tulajdonítjuk, miszerint az ági vagyont az azon ágbeli távolabbi rokonok öröklik, habár a másik ágon közelebbi rokonok vannak is — a másik ág örökösödési jogosultságát kifejezetten megállapítottnak tekinteni nem

lehet: mindazáltal tekintve hogy ez esetre — mint már fentebb említve volt — az ági vagyont szerzeményi vagyon jellegével birónak kell tekinteni, s tekintve hogy a helyes jogfogalom úgy hozza magával, miszerint a szent korona öröklési joga inkább megszorítólag mint kiterjesztőleg magyaráztassék, úgy látszik ez esetben a másik ág örökösödési igénye a szent korona öröklési jogának nyugodtan elébe tehető.

Térjünk át egy másik igen fontos kérdésre, melyet vélekedésünk szerint nem annyira az ideiglenes törvénykezési szabályok szerkezetének hiányossága, mint inkább azon körülmény tett vitássá, hogy e tárgyban a legfőbb ítélőszék különböző, s egymással homlok egyenest ellentétben álló ítéleteket hozott. Az eset igen egyszerű, s fontosságát nevelí az, hogy oly minőségű, miként nem ritkán fordul elő. A házastársak egyike, kinek nem öröklött, hanem szerzeményi vagyona van, egy leszármazó örökös és a másik házastárs hátrahagyásával hal el; s szerzeményi vagyonában végrendelete vagy a törvény értelmében gyermeke örökösödik. Később elhal a gyermek is, végrendelet hátrahagyása nélkül. Kérdés, kit illet utána az örökösödési jog, a túlélő szülőt, kiről a vagyon nem származott, vagy a meghalt szülő ágán levő felmenő vagy oldalági rokonokat, például e szülő atyját és anyját vagy testvéreit? Nekünk úgy látszik, hogy az ideiglenes törvénykezési szabályok 10., 11. és 12. §-ának a fentebb első helyen fejtegetett kételyre vonatkozólag megállapított értelmezése után, ha a törvény szigoru alkalmazásának kötelezettsége lebeg szemünk előtt, ha azt vesszük figye-

lembe, hogy a bíró nem a törvény felett, hanem a törvény szerint van hivatva itélni, — e kérdést kétségesnek is alig lehet tekinteni; minél fogva törvényre alapíthatónak, a törvénytől megegyezőnek csakis azon nézet tekinthető, hogy a gyermekre a szülők egyike után hárult vagyonokban, habár ez a korábban elhalt szülő szerzeménye volt is, nem a gyermeket túlélő másik szülő, hanem az elhalt szülő ágán legközelebb álló felmenő vagy oldalági rokonok örökösödnek; mert kétségtelen, hogy e vagyonok az utóbb elhalt gyermeknek nem szerzett, hanem öröklött javai voltak; a mint ezen nézet többrendű felsőbírósági ítéletekben érvényre is emeltetett.

Ezzel ellentétben azonban látunk oly legfőbb ítélőszéki határozatokat is, mely a felhozott esetben a túlélő másik szülő örökösödési jogát állapítja meg. Így a legfőbb ítélőszék 1872. évi május 14-én 3042. sz. alatt hozott határozatában kimondotta, hogy «azon javakra nézve, melyek a leszármazók nélkül elhalt örökhagyóra ennek már szintén elhalt atyjától származtak, az apai oldalrokonok csak az esetben zárják ki a még életben levő anyát, midőn a leszármazott javak apai családi ágiak vagyis az örökhagyó atyjának is már öröklött javai voltak. Ha azonban a leszármazott javakat az örökhagyó édesatyja nem örökölte, hanem önmaga szerezte, az örökhagyó után maradt ily természetű (nem családi ági) öröklött vagyonban a túlélő anyát és nem az apai oldalrokonokat illeti a törvényes öröködé. Az ily vagyon, mint az örökhagyó atyjára nézve szerzeményi vagyon, gyermekek hiánya miatt, már hitves társi öröklésnél fogva is az anyát,

mint túlélő hitvest illeti. » Ugyanezen elvnek alkalmazását láthatjuk a legfőbb ítélőszéknek 1870. évi november 9-én 376. sz. a. hozott ítéletében is.

A törvényesség szempontjából ezen ítéletek a jogászai bírálatot ki nem állhatják. Igen világos, hogy ez esetben nem az előbb elhalt apa, hanem az őt túlélő gyermek utáni örökösödésről van szó, és így nincsen semmi ok arra, hogy a vagyonnak azon természete, melylyel az csupán az örökhagyó jogelődéhez viszonyítva birt, figyelembe vétessék; s nem menthető, hogy midőn arról van szó, hogy a gyermek után az anya vagy az apai rokonok örökösödnek a hitvestársi örökösödésre, egy fent nem forgó jogviszonyra tétetik hivatkozás. Lesz alkalmunk még ezen legfőbb ítélőszéki határozatok jelentőségére visszatérnünk; s itten csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy ezen ítéleteket törvényeinkkel, a kötelező jogszabálylyal összeegyeztetni s a tételes törvény helyes alkalmazásának tekinteni képesek nem vagyunk.

Még csak a felmenőket illető törvényes osztályrésze kívánunk kiterjeszkedni, hogy előtüntessük azon helytelenséget, mely az id. tszabályok 7. és 8. §-ainak szövegében a 10. §-al szembe állítva előfordul.

A 7. §. azt rendeli, hogy *ha leszármazó egyenes örökösök vagy életben levő szülők vannak, a végrendelet ezek törvényes osztályrészét nem érintheti. E törvényes osztályrész felét teszi annak, a mit a leszármazó örökösök az örökhagyó után ennek végrendelet nélküli halála esetén öröklenének. A végrendelet tehát erre nézve semmis, s a leszármazó egyenes örökösök, ezek nem léteben pedig az életben*

levő szülők ezen fele résznek kiegészítését követelhetik. A 8. §. pedig a következő intézkedést tartalmazza. «A 7. §-ban érintett kiegészítésnek ajándékozás esetében is helye van, ha a leszármazó egyenes örökösök, ezek nem léteben pedig az életben levő szülők bebizonyítják, hogy az örökhagyónak tiszta hagyatéka az ajándékozáskor volt érték felénél kevesebb, mely esetben a hiányt a megajándékozott pótolni tartozik.» Az idézett szöveg világos tartalmát figyelembe véve, helyes magyarázattal nem lehetne mást következtetni, minthogy leszármazók nem léteben az életben levő szülőket törvényes osztályrészkint a hagyaték-ból épen annyi illeti, mint mennyi a netaláni leszármazókat illette volna; s hogy a szülő törvényes osztályrésze az egész hagyatékból, a vagyonok öröklött vagy szerzett minőségére való minden tekintet nélkül épen ugy kijár, mint a hogy a leszármazót illetné. Hiszen mind a 7., mind a 8. §. a szülők törvényes osztályrészét a leszármazók törvényes osztályrészétől nemcsak meg nem különbözteti; de sőt világosan oda utal, hogy az életben levő szülők azon fele rész kiegészítését követelhetik, ha nincsenek leszármazók, a mit az ellenkező esetben a leszármazók követelhettek volna; a 8. §. pedig nyíltan azt rendeli, hogy a megajándékozott, ha bebizonyítatik hogy az örökhagyónak tiszta hagyatéka az ajándékozáskor volt érték felénél kevesebb, e hiányt az életben levő szülőnek épen azon módon tartozik pótolni, mint tartozott volna a leszármazóknak.

Daczára annak, hogy a 7. és 8. §-t elvontan tekintve másként helyesen értelmezni nem is lehet, ha figyelembe

veszszük a törvény 10. §-ának intézkedését, s általában az ideiglenes törvénykezési szabályokban megállapított örökösödési rend szellemét és kiindulási pontját, ezen értelmezésben megnyugodnunk nem lehet. A 10. §, mely a szülők törvényes örökösödési jogát szabályozza, az öröklött és szerzett vagyonok közt oly különbséget állapít meg, mely a leszármazók örökösödésénél figyelembe nem jön. Az öröklött vagyon tekintetében a szülők mindenikét csak azon esetben illeti törvényes örökösödési jog, ha a vagyon róla vagy ágáról került az örökhagyóra; a szerzeményi vagyon pedig csak akkor illeti a szülőket, ha túlélő házastárs nincsen. Ha tehát a fentebbi szó szerinti értelmezés fogadtatnék el, akkor sok esetben illetné a túlélő szülőt a törvényes osztályrész akkor is, midőn törvényes örökösödési joggal nem bír. Így ha valaki meghal leszármazók nélkül, s apai ágon öröklött vagyona van, ebben nem az anya, hanem az apai felmenő és oldalági rokonok örökösödnének, és mégis azt kellene vitatni, hogy az anyát törvényes osztályrész illeti. Vagy ha az örökhagyónak nincsenek gyermekei, de van túlélő házastársa s hagyatéka csupán szerzeményi vagyonokból áll, nem életben levő apja és anyja, hanem a túlélő házastárs örökösödik a vagyonokban, és mégis a fentjelzett értelmezés szerint a hagyatéka felét törvényes osztályrész czimén a szülőknek kellene oda ítélni.

Világos tehát, hogy ez esetben a 7. és 8-dik §§-nak szó szerint helyes, de a 10. és 14-dik §§. intézkedéseivel ellentétben levő magyarázatát el kell vetni; — mert ez képtelenségre vezetne. Hiszen az ideiglenes törvénykezési

szabályokban a törvényes osztályrész nem mint a törvény szerint végrendelet nem létezése esetében követelhető örökségi hányad, hanem mint a végrendeleti, s illetőleg ajándékozási jog korlátozása van felállítva; miből épen úgy mint a törvényes osztályrész (köteles rész) jogi természetéből az következik, hogy az ebbeli jogosultságnak csakis végrendelet s illetve ajándékozás esetében van helye, és hogy az abbeli igény csak a végrendeleti, nem pedig a törvényes örökös ellenében érvényesíthető. Ha meg aztán a 7. és 8-ik §§. intézkedésének szó szerinti magyarázatát a most mondott megczáfolhatlan elvvel akarnók összeegyeztetni, akkor még nagyobb képtelenségre jutnánk; mert például ha a szerzeményi vagyonok hátrahagyásával elhunyt gyermek házastársát bizonyos hagyományban részesítve végrendeleti általános örökösenek testvérét nevezné, akkor e testvér mint végrendeleti örökös ellenébe meg kellene állapítani a túlélő szülők örökösödési igényét a köteles rész erejéig, habár az örökhagyó végintézkedésében azon határozott szándékának adott kifejezést, hogy hagyatékában szülőit részesíteni nem akarja; míg ellenkezőleg, ha végrendeletet nem tesz, tehát nem mondja meg, kívánja-e szülőit a hagyatékban részesíteni vagy nem, a túlélő házastárs mint törvényes örökös ellenébe a szülők törvényes osztályrész követelési jogosultsággal nem bírnának.

Mindezeket figyelembe véve csak helyeselnünk kell, hogy a legfőbb ítélőszék több döntvényében a 7. és 8-ik §§. szó szerinti értelmezését nem alkalmazta, hanem meghódolt azon helyes magyarázati elvnek *«leges autem scire*

non est verba eius tenere, sed vim ac potestatem». Így az 1870. február 18-án 2515. sz. a. hozott ítéletben kimondta a legfőbb ítélőszék, hogy «az apai ágról származott vagyonból végrendelet és leszármazók nélkül elhunyt örökhagyó után az anyát törvényes osztályrész nem illeti. A felmenő ágbeli örökösnek, illetőleg szülőknek, az ideiglenes törv. szab. I. 7-dik §-a szerint biztosított törvényes osztályrész a *dolog természetéhez képest* egyedül oly vagyonra szorítkozhatik, melyben a szülőt meghalt gyermeke után az ideigl. törv. szab. I. 10. §-a szerint a törvényes örökösödés megilleti».

Most már miután láttuk, hogy az ideiglenes törvénykezési szabályok az örökösödési jog szabályozását illetőleg minő nevezetes kételyeket támasztottak és hagytak fent, s miután igyekeztünk a kételyek elosztatása és a hézagok pótlása tekintetében iránypontokat kijelölni, s ekként jelenbeni örökösödési jogszabványainkat a helyes törvényt magyarázat elvei szerint megállapítani: szükséges, hogy régi honi jogunk s az ideiglenes törvénykezési szabályok örökösödési joga között párhuzamot vonva, a kettő között levő főkülönbségeket feltüntessük.

Említettük már fentebb, hogy a két jogrendszer között a végrendelkezési jogosultságot illetőleg lényeges és vélekedésünk szerint örvendetes eltérés van; mert míg a régi magyar magánjog csupán a szerzeményi vagyonokat illetőleg adta meg a feltétlen végrendelkezési jogosultságot, míg az adományi jószágokról az utolsó birtokos csak királyi jóváhagyással rendelkezhetett; — a nem adományi ősi javakról pedig a tulajdonos csak akkor

tehetett végintézkedést, ha sem az egyenes, sem az oldal-
ágon örökösödésre hivatott rokonai nem voltak: addig
az ideiglenes törvénykezési szabályok a végrendelkezési
jogosultságot az ősi és szerzeményi vagyonok különbsé-
gének mellőzésével általánosították, és e végrendelkezési
jogosultság egyedüli korlátozásául úgy az öröklött mint
a szerzett vagyonokra vonatkozólag a leszármazó roko-
nok és a szülők törvényes osztályrészhez való jogosult-
ságát állították fel.

A leszármazó rokonok örökösödése az ideiglenes
törvénykezési szabályok által csak annyiban lőn megvál-
toztatva, a mennyiben ezt az ősiség eltörlése szükségessé
tette. Ez által a fiu- és leányágot illető vagyonok
közötti különbség megszüntetve lévén, most már az
örökhagyó leszármazói a vagyonok ebbeli minősé-
gére való tekintet nélkül egyenlő örökösödési joggal
bírnak.

Nevezetes változást szenvedett a hitvestársi örökö-
södés, mert leszármazó egyenes örökösök nem léteben a
rég magyar jog ebbeli szabványainak jelentékeny tági-
tása mellett ezen örökösödés minden szerzeményi javakra
kiterjesztve lett, tekintet nélkül arra, hogy a vagyon a
házasság előtt vagy a házasság tartama alatt szerezte-
tett, hogy ingókból vagy ingatlanokból áll. Minthogy az
örökösödés szempontjából mind az, a mi nem családról
származott ági vagyon, szerzeménynek tekintendő; a hit-
vestársi örökösödésnek tárgyát képezi a házastársak
valamelyikének azon vagyona is, melyet ez végrendeleti
örökösödés folytán olyan egyéntől nyert, a ki nem rokona.

— Az özvegyi jog hasonlóan ki lön terjesztve annyiban, a mennyiben az előbbi törvényektől eltérőleg a jog megszorítását csak a leszármazó egyenes örökösök követelhetik, minden más örökös ellenébe tehát az özvegyet haláláig vagy újra férjhezmeneteleig az örökhagyó egész hagyatékának haszonélvezete illeti.

Legnagyobb horderejű változást látunk a felmenő és oldalági rokonok törvényes örökösödését illetőleg. Itt azt látjuk, hogy az ősi és szerzett javak közötti különbség az öröklött és szerzett javak közötti különbséggel cseréltetik fel, a mi már egy magában véve is nem lényegtelen különbséget szül. Azon vagyon például, melyet az első szerző az őt megillető végrendeleti jogosultságánál fogva valamely rokonának rendel, a ki talán törvényes örökösödés szerint örököse nem is lett volna, ősi vagyon jellegével még nem birt; míg most az országbirói értekezlet szabványai szerint ezen vagyont ágról háramlott, öröklött, tehát nem szerzeményi vagyonnak kell tekinteni; a mi a már mondottakból kifolyólag a további örökösödést illetőleg igen nagy fontosságú változtatást tartalmaz.

Az oldalági rokonoknak a szerzeményben való örökösödése is nem jelentéktelen módosulást szenvedett. Míg régi törvényeink szerint az oldalági rokonok csak azon szerzeményi vagyonokra nézve birtak örökösödési joggal, melyeket az örökhagyó osztály előtt szerzett; addig az országbirói értekezlet e rokonok örökösödési jogát a jelzett körülményre való vonatkozás nélkül minden szerzeményi vagyonokra kiterjesztette. E változtatást

mindenesetre javításnak kell tekintenünk. Azonban úgy az oldalági mint a felmenő rokonoknak a szerzeményben való örökösödése egy más irányban érzékeny megszorítást szenvedett; a mennyiben, mint fentebb láttuk, az örökhagyót túlélő házastárs mindennemű szerzeményi vagytonokat illetőleg kizárólagos örökösödési jogot nyert; és így a felmenők és oldalági rokonok a szerzeményben csakis akkor örökösödhetnek, ha az örökhagyó után túlélő házastárs nem maradt. Régi magyar jogunkban ez másként volt; — a hitvestársi kölcsönös örökösödés csak a szerzemény bizonyos fajára volt szorítva; más-nemű szerzeményekben pedig a felmenő s illetőleg oldalági rokonok a hitvestársat megelőzték.

Régi magyar jogunknak az ősi vagytonokban való örökösödést szabályozó intézkedéseitől az ideiglenes törvénykezési szabályoknak az öröklött ági vagytonok tekintetében megállapított örökösödési joga még egy igen nevezetes eltérést tartalmaz; mely következményeiben legnagyobb horderejű különbségre a szives olvasó kiváló figyelmét vagyunk bátrak felhívni.

Régi magyar jogunk a felmenő és oldalági rokonok örökösödésére nézve a *vér és jogközösséget* fogadta el alapul, melynek azon következménye volt, hogy az ősi s illetőleg adományi javakban is (utóbbiakban természetesen az adománylevél záradékából kifolyó korlátozással) *az örökhagyónak csak azon rokonai örökösödhettek, a kik az első szerzőtől, vagy az első szerzővel egyenlő jogosultságot nyert egyéntől származtak le.* Egészen másként áll a dolog az ideiglenes törvénykezési szabályok szerint;

mert most az ági vagyonban az azon ágbeli rokonok, tehát az *apai ágról származott vagyonban az örökhagyónak az apai ágon való összes felmenő és oldalrokonai, az anyai ágról származott vagyonokban pedig az örökhagyónak az anyai ágon való összes felmenő és oldalrokonai örökösödnek; minden tekintet nélkül arra, hogy az első szerzőtől vagy az ezzel egyenlő jogosultságot nyerttől származnak-e le, avagy pedig nem.*

Nem mulaszthatjuk el itten megemlíteni, hogy az ideiglenes törvénykezési szabályoknak többször hivatolt 10., 11. és 12. §-ai e tekintetben is elég gyarlóan szövegeztnek mutatkoznak; és hogy a most említett értelmezéstől eltérő más magyarázatnak is engednek tért. E körülményről már fentebb kellett volna megemlékeznünk; de a kételyeknek ugyanis elég hosszú sorát ottan szaporítani nem kívántuk. Tudomásunk szerint a gyakorlat az ideiglenes törvénykezési szabályoknak fentebbi értelmét fogadta el; s ezt mi is annál nyugodtabban tekinthetjük a törvény valódi értelmének, mivel a 10. §. azon intézkedéséből, mely az apát és anyát a tőlük vagy águkról akár végrendelet folytán, akár végrendelet nélkül az örökhagyóra hárult vagyonokra nézve örökösödési joggal ruházza fel, s sem itt, sem a további szakaszokban az első szerzőről való leszármazást feltételül nem köti, azt véljük jogosan következtethetőnek, hogy e tekintetben az újabb jogszabály régi magyar jogunk fentebbi jellemző és fontos megkülönböztetésére tekinteni nem akart, hanem a vagyon korábbi eredetének és a felsőbb ágakban való további rokonsági elágazásnak figye-

lembe vétele nélkül az összes felmenő és oldalági rokon-
ságot egyszerűen két felé, apaikra és anyaikra osztva,
csupán azt akarta biztosítani, hogy az apai ágról származott
vagyon az apai ágra és az anyai ágról származott
vagyon az anyai ágra szálljon. Ezen értelmezést annál
inkább el kell fogadnunk, mivel ha azon ellenkező értel-
mezés fogadtatnék el, hogy csupán az első szerzőtől
leszármazó rokonok birnak ági örökösödési joggal: akkor
azon vagyonban, melyet az örökhagyó apai nagybátyja
szerzett és végrendeletileg testvére gyermekének hagyott,
ezen utóbb végrendelet és leszármazók nélkül elhalt
gyermeket túlélő édesatyát ági örökösödési jogosultság
nem illetné, mert nem az első szerzőtől származott le;
már pedig ez a 10. §. világos intézkedésével homlok
egyenest ellentétben állana.

Ezt tekintvén az ideiglenes törvénykezési szabályok
vonatkozó szakaszai helyes értelmezésének, a fent jelzett
lényeges eltérést abban látjuk nyilvánulni, hogy míg az
ősi vagyonokban régi magyar jogunk szerint csak azon
felmenő vagy oldalági rokonok örökösödtek, kik az első
szerzőtől vagy ezzel egyenjogosultságot nyert egyéntől
származtak le: addig az országbirói értekezlet szerint
azon családnak, melyről a vagyon hárult, összes rokoni
örökösödési joggal birnak akkor is, ha azon közös törzs,
mely őket az örökhagyóval összeköti, az az első szerző-
nél távolabbi ize álló felmenő rokon lenne, továbbá
akkor is, ha a rokonság felsőbb elágazását (apai nagy-
apa vagy apai nagyanya ága, apai nagyapa utáni ősapa
vagy ősanya, ugy apai nagyanya utáni ősapa vagy

ősanya ága stb.) figyelembe véve nem is azon leszármazási vonalon rokonok, a melyen az első szerző áll. Sőt ha az illető ágbeli felmenő vagy oldalági rokonok között az első szerző vonalán álló rokon távolabb eső felmenő, vagy távolabb eső felmenőnek mint közös törzsnek leszármazója ezt az örökösödésben megelőzi ugyanazon (apai vagy anyai) ágban valamely másik vonalán közelebb álló, felmenő vagy oldalági rokon; vagyis például felvilágosítva, ha az örökhagyóra apjáról származott vagyonnak első szerzője az apai nagyatyának édesatyja volt, az örökösödés nem ezen ősapát, vagy a tőle leszármazó oldalrokont, például az örökhagyónak innét leszármazó unokatestvérét, hanem apai nagyanyát, vagy az ettől leszármazó oldalrokont, például az örökhagyónak anyai nagybátyját fogja illetni; holott ez a régi magyar jog örökösödési törvénye szerint megkövetelt vér- és jogközösség szerint másként lett volna.

Még világosabban, egészen szembeszökőleg feltűnik az óriási különbség, ha az *I. szám alatt mellékelte ábrára* tekintünk. E szerint A. örökhagyóra édesatyjáról B.-ről szállott vagyonokban, ha az apai nagyapáról való ősapa H. volt az első szerző, régi magyar jogunk szerint az örökösödési jog csupán B. D. és H. felmenő rokonokat, s ezek leszármazóit illette volna, holott az ideiglenes törvénykezési szabályok szerint örökösödnek nem csak az első szerzőnek H.-nak további felmenői 1, 2, 17, 18, 19, 20 és tovább a végtelenig, míg csak a rokonság bebizonyítható, valamint a mindezekből leszármazó oldalrokonok; hanem örökösödnek az apai ágon való többi felmenők,

t. i. E. I. K. L. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32; örökösödnek ezek további felmenői, s mindezekről leszármazó oldalrokonok; az örökösödésből kizárva pedig az anya C. és az anyai ág felmenői, s az ezekről leszármazó oldalrokonok vannak. Ezen különbséget máskint úgy is ki lehet fejezni, hogy az országbirói értekezlet szerint csupán az veendő figyelembe, valjon az örökhagyóra a vagyon az apai vagy anyai ágon háromlott; s ekkor aztán az apai vagy anyai ágon való rokonságot a végtelenségig megilleti az örökösödési jog; míg régi magyar jogunk szerint azt is kutatni kellett, hogy az örökhagyó jogelődjére, s ennek elődeire kiről szállott a vagyon s e további elágazásokban is csak azon felmenő vagy oldalági rokon birt örökösödéssel, a kinek leszármazási vonalán a vagyon fokozatosan áthárult; az első szerzőnél fentebb álló felmenők vagy ezekről leszármazó oldalrokonok pedig még e vonalon sem örökösödhettek.

Ezen kiváló fontosságu különbségre még vissza térünk.

II. Bönzészet a jogtörténelmi adatok terén, s külföldi jogszabályok összehasonlító ismertetése.

A magyar örökösödési jognak azon szabványait, mely az ősi, most már öröklött ági vagyonokat a szerzeményiektől megkülönböztetve az előbbiekre vonatkozólag külön örökösödési rendet állapít meg, azok, a kik jogtörténelmi adatok vizsgálásával nem foglalkoznak, eredeti magyar intézménynek, mint hangzatos jelszóval kifejezni szokás, a magyar nemzet geniusával teljesen összeforrtnak szeretnék tekinteni. Érthetőnek találjuk ezt azoknál, a kik nem szakemberek, sőt azon jogászoknál is, kik szakismeretöket a gyakorlati élet igényeihez idomítva tanulmányozásuk tárgyául a tételes törvényeket, az érvényben levő jogszabályokat választják, a nélkül, hogy a jogfejlődés terén kutatnának, avagy legalább mások kutatásait figyelemmel kísérnék. Ha egyfelől a magyar magánjog szabványait, másfelől a nálunk a körülményekből könnyen megérthetően leginkább ismert osztrák polgári törvénykönyv intézkedéseit vesszük figyelembe: az örökösödési jognál, s különösen a törvényes örökösödés tekintetében igen nevezetes és gyakorlati jelentőséggel bíró eltérést találunk. Csoda-e tehát, ha azok, a kik a jogszabályok kutfejenek s a keletkezés

indokai és körülményeinek figyelembevétele nélkül csupán a jelent veszik figyelembe, a hazai jog szabályai iránt előszeretettel viseltetnek s épen ezért a hazai joggal ellentétes külföldi jogszabályokat nem minden elfogultságtól menten ítélik meg.

Midőn jogtörténelmi adatokra való hivatkozással kívánjuk beigazolni azt, hogy hazai jogunk azon szabványai, melyhez igen sokan a törvényhozásnál figyelembe veendő belső indokok kellő méltánylása nélkül csak a fentjelzett előszeretetből ragaszkodnak, eredeti hazai intézménynek nem tekinthetők: ezt csupán a tényállás valódiságának előtűntetése, a jogtörténelmi hűség méltatása végett és azért tesszük, hogy egyfelől a talán nem eléggé indokolható előszeretetet, másfelől a talán kissé túlzott előítéletet kellő mértékre leszállítva a kérdés eldöntésénél főleg figyelembe veendő tárgyi érveknek kellő súlyát biztosítsuk. Ha sikerül meggyőznünk a szíves olvasót, hogy az ági örökösödés rendszerét őseink nem teremtték, hogy azt a népvándorlaskor nem hozták magokkal, hogy az nem népünk jogérzetéből kifejlődött jogszabály, hanem a külföldön sok helyen életben volt azonos jogszabályoknak igen helyes indokokból való recipiálása által vált sajátunkká; ma azonban a változott viszonyoknak megfelelően ott, a honnét őseink ezen örökösödési rendszert átvették, a kellő szolgálatot annak idejében megtett, de a jelen kor követelményeit ki nem elégítő ezen intézmény szerényen elvonult s átengedte a tért a mai viszonyoknak inkább megfelelő örökösödési rendszernek; ha sikerül a fentebbieket bebizonyítanunk:

mi ez által nem azt akarjuk elérni, hogy minden további vizsgálódás nélkül honi jogunk örökösödési rendszere elvettessék; hanem hogy a talán még sem eléggé jogosult előszeretettől nem vezéreltetve, s a nem eléggé indokolt elfogultságtól menten bíraltassék meg a kérdés; *s győzzön a jobb.*

Azok előtt, kik az európai jogtörténelem fejlődéséről csak általános ismerettel birnak, nem kellend indoklunk azon állításunkat, hogy az európai államoknak ma érvényben levő joga kizárólagos nemzeti alapon s csupán hazai jogintézményeken nem alapul. Az egyes államok, népek, nemzetek meggyőződéséből, jogérzetéből látunk ugyan jogszabályokat kiemelkedni, s szokásjog útján magoknak érvényt kivívni; és ez tagadhatlanul a jogképződésnek, a hazai jogképződésnek nevezetes, a kezdetlegesség stádiumán úgy szólván egyedüli tényezőjét képezi. De bár régebben, addig míg a sajtó, a gőz és villany csodaereje fel nem fedeztetett, a nemzetek közötti forgalom a mostanihoz viszonyítva ugyyszólván alig volt figyelembe vehető; mégis azt látjuk, hogy az egyes államok területeit áthághatlan chinai fal régebben sem övedzte, s a jogszokás útján megteremtett vagy törvény által érvényre emelt jogszabályok egyik államból a másikba, egyik nemzettől a másikhoz átátszivárogtak.

A jogszokás által megállapított jogszabályok a jogrend elégséges biztosítékai gyanánt sehol sem tekintettek; hanem e mellett mindenütt kisebb-nagyobb mértékben az államhatalom lépett a sorompóba, s írott törvények által pótolta azt, a mit a jogszokás kielégítően teljesíteni

képes nem volt. Ezen írott törvények alkotása képezte azon csatornát, melyen egyik nép és állam jogszabályai a másik néphez, a másik államba átszivárogtak; mert az, a kinek az írott törvények megalkotása hivatásához tartozott, bizonyára kellő figyelemre méltatta a más államok területén érvényben volt azon jogszabályokat, melyek az akkori forgalmi viszonyok mellett, s a jogtudomány akkori állásához képest tudomására jutottak.¹

A fentebbiek elannyira a dolog természetéből folynak, hogy más fejlemény nálunk sem történhetett. A magyar állam, a magyar nemzet mindenkor méltán büszke lehet arra, hogy idegen törvények egyszerű receptiójához soha nem nyult. A külföldi író HERMANN Contractus ellenébe, ki azt tanítja, hogy Péter királyt a magyar trónra visszasegitő Henrik «Ungaricos peten-

¹ Mint jellemzőt említjük itten fel, hogy a XIII. századbeli iglauri (csehországi) városi jognak és Selmecz szabad kir. és bányavárosunk körülbelül ugyanazon korbéli régi városi és bányajogának igen sok szakasza szóról-szóra megegyez, több szakaszban pedig igen lényegtelen eltérések vannak. Lásd WENCZEL: Das alte Stadt- und Bergrecht der königlichen Frei- und Bergstadt Schemnitz in Ungarn. Wiener Jahrbücher der Literatur. Band 104 és TOMATSEK: Deutsches Recht in Oesterreich im XIII. Jahrhundert auf Grundlage des Stadtrechtes von Iglau. Az kétes, vajjon az iglauri jogkönyv készült-e a selmeczi után vagy pedig, viszont, de annyi bizonyos, hogy egyik a másiknak alapjául szolgált, s hogy aztán a Prager Rechtsbuch und Statutuarrecht, a Brünner Stadtrecht, az Alt-Prager Stadtrecht és a Deutsch-Broder Stadtrecht az iglauri után lett készítve. — Kétségtelen tanújele ez annak, hogy azon korban azok, a kik törvényelőkészítéssel foglalkoztak, ismerték s felhasználták a megfelelő idegen forrásokat. — Buda városának jogkönyve, — melyet MICHNAY E. és LICHNER P. 1845-ik évben Pozsonyban kiadtak, a Magdeburgi jogkönyvnek, mint részbeni jogforrásnak felhasználása mellett készült, és ez magának a tkönyvnek első cikkében a magdeburgi jogra való hivatkozással hivatalosan is elismertetett.

tes lege Bojoarica donavit», bátran hivatkozhatunk TURÓCZY-nkra, a ki épen ellenkezőleg azt írja «concessit-que petentibus Hungaris hungarica scita servari et consuetudinibus judicari.» Büszkén utalhatunk arra, hogy a majdnem Európaszerte recipiált római jognak nálunk való behozatalára irányult törekvés hajtörést szenvedett. — Ámde e mellett nemcsak nem ignorálhatjuk, hanem helyeselnünk kell azt, hogy hazai törvényhozásunk, a hazai jogalkotás terén nem zárkózott el a külföldtől; s a midőn megalkotta a körülmények által követelt egyes törvényeket, okszerűen figyelembe vette a szomszéd-államok jogszabályait, s saját viszonyainkhoz idomítva megfelelően alkalmazta azokat, a melyeknek alkalmazása szükségesnek és czélszerűnek mutatkozott. És ezen eljárásban meg kell hajolnunk azon helyes törvényhozási politika előtt, melyet ma igazságügyi törvényhozásunk tüzetes rendezésénél sem szabad szem előtt tévesztenünk. Az, a ki igazságügyünket, különösen a magánjogi anyagi törvényeket kizárólag hazai jogtörténelmi alapon akarja rendezni, illetőleg megalkotni, épen úgy téved, mint az, a ki külföldi törvénykönyvek egyszerű receptióját sürgeti; vagy a mi ezzel egyértelmű, a receptió látszólagos mellőzésével a külföldi törvényt viszonyainkra való tekintet nélkül egyszerűen átplántálni akarja. Ha valahol, itt áll azon elv «In medio virtus».

Árpád a honalkotó, s azon őseink, kik velők a hunnok és avarok hazáját el- és illetőleg visszafoglalták, régi hazájokból nem hoztak magokkal annyi és oly minőségű jogszabályokat, hogy ezek a változott körül-

ményeket is számbavéve, századok igényeit kielégíthették, s egy ezredév jogi alkotásainak mindenben biztos alapját képezték volna. Az ismeretes 5 pontból álló vérszerződés, kétségtelenül nagy jelentőségű, de arra későbbi kor minden alkotásait, különösebben pedig a magyar jog birtokrendszerét, s az ezzel kapcsolatban álló már fentebb ismertetett örökösödési rendet visszavezetni nem lehet.

Az első koronás magyar király a keresztény vallás meghonosításával azon nagy horderejű átalakító lépést tette meg, mely hazánkat az európai államok csoportjába beiktatta. Átlátta ő, hogy ezen nagy lépés által változott helyzet új jogszabályok alkotását követeli, s úgy ő mint az Árpádházbeli későbbi királyok jogszabályainkat az írott törvények gazdag forrásával gyarapították. Lehet-e csodálnunk, hogy ezen törvények alkotásánál a hazánkba hozott külföldi papok és tudósok által átszívárgott külföldi jog is kellő figyelemre méltattatott; s az időnkint hozott törvényeinkre a szomszéd államok jogszabályai, a canoni jog intézkedései nem jelentéktelen befolyást gyakoroltak.

Szent Istvánnak, Szent Lászlónak és Kálmán királynak azon törvényei, melyek a magyar törvénytárba is felvételtek, egyházi zsinat végzeményeknek, és más külföldi, kiválóan germán jogforrásoknak, nevezetesen a frank királyok capitulareinak tüzetes felhasználásáról tesznek kétségbe vonhatlan tanúságot; mint ezt KOLLÁR ÁDÁM FERENCZ¹ és ENDLICHER ISTVÁN² e tekintetben igen

¹ De originibus et usu perpetuo potestatis legislatioriae circa sacra etc. Bécs 1764.

² Die Gesetze des heiligen Stefan. Wien 1849.

tanulságos munkái minden kételyen felül helyezik. Nem tagadhatjuk meg magunktól, hogy részben e most idézett munkák után e törvények eredeti forrásainak megjelölését tartalmazó néhány példára ne hivatkozzunk.

Szent István II-ik Decretumának I. fejezete «de statu Ecclesiastico et Veneratione domus Dei» a mainczi 847-iki zsinat VI-ik fejezetének tartalmával, ugyanazon törvény II-ik fejezete pedig ugyanazon zsinat VII-ik fejezetének tartalmával némely lényegtelen eltérések leszámításával szóról-szóra megegyez, s a két forrás helyet KOLLÁR ÁDÁM FERENCZ művében tanulságul egymás mellé helyezve megtalálhatni. Mi beérjük a rövidebbnek ideigittatásával.

A mainczi 847-iki zsinat végzeményének VII-ik fejezete következően szól:

«*De potestate Episcoporum super res Ecclesiasticas, ac de convenientia Episcoporum cum laicis.*»

«Ut Episcopi potestatem habeant res Ecclesiasticas providere, regere, et gubernare, atque dispensare secundum Canonicam auctoritatem volumus: et ut laici in eorum ministerio obediant Episcopis ad regendas Ecclesias Dei, viduos et orphanos defendendos; et ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam: consentientesque sint Comites et iudices praesulibus suis et ut nullatenus per aliquorum mendacium vel falsum testimonium, neque per perjurium aut per praemium lex justa in aliquo depravetur.»

Szent István II-ik végzeményének II-ik fejezete pedig következően szól:

«*De potestate Episcoporum super res Ecclesiasticas.*»

«Ut Episcopi habeant potestatem, res Ecclesiasticas providere, regere, et gubernare, atque dispensare secundum Canonum auctoritatem §. 1. Volumus ut Laici eorum ministerio obediant ad regendas Ecclesias, viduas et orphanos defensandum, et ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam; §. 2. Consentientesque sint Comites, Judices Praesulibus suis, ad justitias faciendas, juxta praecepta legis divinae. §. 3. Et nullatenus per aliquorum mendacia vel falsum testimonium neque per perjurium, aut per praemium, lex justa, in aliquo depravetur.»

Nem mellőzheti itt figyelmünket, hogy ugyanezen forráshely a Benedictus Levita által a 6-ik század közepén készített capitulárek gyűjteményébe az I. könyv 182-ik fejezetébe is felvétellett; még pedig a korábbi 813-ik évbeli mainczi zsinat végzeményeinek VIII-ik fejezete alapján azon lényeges eltéréssel, hogy a 847-ik évbeli zsinat határozatának következő tétele helyett «*consentientesque sint Comites et Judices praesulibus suis*» a következők állanak: «*Et Episcopi consentientes sint Comitibus et Judicibus ad justitias faciendas.*» És minthogy Szent István törvényének egyebekben a 847-ik zsinat szövegének megfelelő szabványába ettől eltérőleg az *ad justitias faciendas* kifejezés is szóról szóra felvétellett, kétségtelen, hogy törvényünk szövegének szerkesztője a most utóbb említett jogforrások valamelyikét szintén ismerte és felhasználta.

A mainzi 888-iki zsinat végzeményeinek XII-ik fejezete következően szól:

«*Quot testibus Clerici convinci debeant.*»

«Presbiter non adversus Episcopum, non Diaconus adversus Presbyterum, non Subdiaconus adversus Diaconum, non acolytus adversus Subdiaconum, non exorcista adversus acolytum, non lector adversus exorcistam, non Ostiarius adversus lectorem det accusationem aliquam . . . . . *Testes autem sine aliqua sint infamia, uxores et filios habentes.*»

A triburi 895-ik évbeli zsinat egyik fejezete (lásd JOSEPHUS HARTZHEIM Concilia Germanicae II. kötet 409. lap) következő intézkedést tartalmaz:

«*Ut testimonium laici adversus clericum nemo suscipiat.*»

«*Testimonium laici adversus clericum nemo suscipiat.*»

Ki ne fedezné fel ezekben kutforrását Szt. István II-ik végzeménye 3-ik §. következő intézkedésének:

«*Quales debent esse accusatores et testes? et quot Laici Clericos accusare non possint.*»

«*Testes autem et accusatores sine aliqua sint infamia uxores, et filios habentes, et omnino Christum praedicantes.*»

»§. 1. *Testimonium Laici adversus clericum nemo recipiat.*»

Ha nem is épen azon szószerinti átvétellel, mint a minő a fentebbi idézetekben mutatkozik, de az intézkedés érdemét illetőleg Szent István, Szent László és Kálmán

király mindazon törvényei, melyek az egyházi dolgokat tárgyazzák, zsinati végzeményekre s illetőleg a jó részben szinte ezeken nyugvó capitulárékra vezethetők vissza. Ilyenek az egyháznak adandó tizedről rendelkező törvényhelyek (Szt. István II. 52. Szent László I. 27. 30. Kálmán I. 25 II. 5. V. ö. 813-iki mainzi zsinat XXXVIII. és 888-ik évi mainzi zsinat XVII. végzeménye, mely Benedictus Levita Capitular. gyűjteményének I. k. 154-ik fejezetébe is átvétetett; «Admonemus atque praecipimus ut decimas Deo omnino dare non negligetur); a böjtöt szabályozó törvények (Szt. István II. 9. 10., László I. 37., Kálmán I. 71. V. ö. 813-ik mainzi zsinat XXXIV. fej. BENEDICTUS LEVITA Capitular. lib. I. 151. «constituimus ut quatuor tempora anni ab omnibus cum jejunio observentur» Capitul. gener. Caroli Magni Cap. II. «Ut jejunium quatuor temporum et ipsi sacerdotes observent, et plebi denuncient observandum» stb.) a temetkezésről szóló törvények (Szt. István II. 11. Szt. László I. 25. Kálmán I. 73.); a vasárnap és ünnepnapok megülését szabályozó törvények (Szt. István II. 7. 8. 12. 18. László I. 11. 12. 15. 16. 26., 29., 38., Kálmán I. 68., 69., 72., II. 13., 14.), mely a törvényhelyeknek, úgy a többi vallási ügyet tárgyzóknak egyszerü elolvasása mindenkit meggyőzhet, hogy ezen egyházi intézkedések kutforrása másutt, mint az egyházjogi kutfokban, s az azokon alapuló törvényekben nem is kereshető. Különös említést érdemel Szt. István II-ik végzeményének VII-ik fejezete:

«De observatione *Dominicae diei* ut abstineatur a laboribus.

Si quis igitur Presbyter vel comes, sive aliqua alia persona fidelis die Dominica invenierit quemlibet laborantem abigatur.

§. I. Si vero cum bobus, *tollatur sibi bos* et civibus ad manducandum detur.» melynek igen hű forrása a Lex Bajovariorum tit. VI. Capit. II-ben *De diebus Dominicis* czim alatt következően olvasható: «Si quis die dominico operam servilem fecerit liber homo, id est si bovem junxerit, et cum curro ambulaverit *dextrum bovem perdat*. Ezen törvény BENEDICTUS LEVITA Capitular. gyűjtemény I. könyv. 350-ik fejezetébe szó szerint átvett. Hasonlóan különös felemlítésre méltó még Szent László I. végzeményének 22-ik fejezete, mely következően hangzik:

«*Poenam gentium ritu sacrificantium. Quicumque ritu gentium juxta puteos sacrificaverint, vel ad arbores et fontes et lapides obtulerint, reatum suum bove luan.*»

Megtaláljuk ennek kézzelfogható kutfejét a 785-dik évbeli Paderborni Capitularek (PERCZ: Monumenta Germaniae Leges Tom. I. 49.) 21-ik cikkében következően szövegezve: «Si quis *ad fontes aut arbores* vel lucos votum fecerit, aut aliquis *more gentium obtulerit*, et ad honorem daemonum commederet, si nobilis fuerit solidos sexaginto, si ingenuus triginta, si litus quindecim.»

Ugyancsak Szent László I. végzeményének 29. §-a: «Nullus Presbyter audeat missam celebrare extra Ecclesiam, nisi forte itineris causa necessitas cogat eum» — megfelel Nagy Károly general. Capitul. 14-ik pontjának «Nullus sacerdos nisi in locis Deo dicatis vel in itinere

positus in tabernaculis et mensis lapideis ab Episcopo consecratis missas celebrare praesumat».

Az egyházi s vallási tárgyakkal foglalkozó törvényeken kívül első királyaink végzeményei leginkább büntetőjogi intézkedéseket tartalmaznak. A ki átolvassa ezen büntetőjogi intézkedéseket s csak felületes jártassággal bír a germán jog büntetőjogi szabványaiában: lehetetlen miként hazai törvényeinkben e jogforrások utánzását félreismerje; kivált ha figyelembe veszi azt, hogy a magyar jogászkar első tekintélyének, PAULER TIVADAR egyetemi tanárnak, a Büntető jogtan című művében a 225. §-ának 2-ik jegyzetében is a következők olvashatók: «A régi és középkori német jog szerint a kiegyezési elv alapján a birságok közönséges alkalmazásuak voltak, ide tartoztak a sértett félnek fizetendő váltságdíjak (emendae), melyek között a verigelgum (vérdíj) főfontosságu, nem különben a birónak járó díjak, sőt a főbenjáró és testcsonkító büntetéseket is egészben vagy pénzben megváltani lehetett.» Meggyőzőleg szól még azon körülmény is, hogy már TACITUS-nál (Germ. 12. és 21. cap.) a következőket találjuk: «Sed et in levioribus delictis pro modo poenarum equorum pecorumque numero muletentur . . . Liutur etiam homicilium certo armentorum pecorumque numero» és hogy ZOEPFL H. Deutsche Rechtsgeschichte című művének 4-ik kiadás I. kötet 77-ik lapján a 9. jegyzetben, és II-ik kötet 374-ik lap 11. jegyzetében azt látjuk feljegyezve, hogy HOWEL walesi királynak a X. századbeli törvénykönyvében bizonyos számú marhában megállapított büntetések fordulnak elő.

De nemcsak ily általánosságban utalhatunk az említett királyok alatt hozott *magyar* büntető törvények *germán* jogforrásaira, hanem az egyes törvényeknek néha még a szövegezés tekintetében is megfelelő specialis forrásokra is reá mutathatunk.

Szent István II-ik végzeményének 39. és 40-ik §-a következően szól:

«39. *De furto servi semel comisso.*

Si quis servorum semel furtum commiserit reddat furtum, et redimat nasum quinque juvencis, si potest, sin autem non abscindatur.

40. De poena furtum secundo et tertio committentis.

Si furtum abscisus naso commiserit redimat aures quinque juvencis, si potest, sin autem non abscindatur.

§. I. Si tertio comiserit furtum, careat vita.»

Nagy Károly 779. évbéli Capitul. 23-ik czikke pedig, mely BENEDICTUS LEVITA gyűjteményének I. könyve 206. fejezetébe is átvétetett, következőket tartalmazza:

«De latronibus. Ita praecipimus observandum, ut pro prima culpa non moriatur, sed oculum perdat, de secunda vero culpa nasus ipsius latronis abscindatur, de tertia vero culpa, si se non emendaverit, moriatur.»

Meg kell itt jegyezni, hogy latro alatt tolvaj értetett, mi több középkorbeli törvényből, s különösen Nagy Károlynak azon törvényéből is kétségtelen, mely GEOR-GITSCH D.-nek Corpus juris germanici antiqui című gyűjteményében az 1155-ik lapon következőkben van feljegyezve:

«Si quis latro de uno furto probatus fuerit perdat,

oculum, si de duobus furtis probatus fuerit, nasus ei scapuletur, et si de tribus furtus probatus fuerit, moriatur.»

Szent István II-ik végzeményének 30-ik fejezete:

«De incendiis mansionum.

Si quis per inimitias alterius aedificia cremaverit igne, decrevimus, ut aedificia restituat et quidquid supellectilis arsum fuerit persolvat, et insuper sedecim juven cos, qui valent sexaginta solidos.»

A lex alamannorum LXXXI-dik titulusában pedig következők olvashatók:

«Si quis aliquem focum in nocte miserit ut domum eius incendat, seu et salam suam, et inventus et probatus fuerit omne quod ibidem arsit simile restituat et super haec quadraginta solidos comperat.»

Ehez csak az veendő figyelembe, hogy Szent István törvénykönyvének azon a XII. századbéli kéziratában, mely az admonti zárdában fedeztetett fel, s melyet ENDLICHER idézett művében közzétett, sexaginta solidos helyett quadraginta solidos áll.

Szent István II-ik decretumának 15-ik fejezete következő rendelkezést tartalmaz:

De perjuriis.

«Si quis Valentium fide commaculatus corde pollutus, juramento confractus, perjurio abdictus invenietur, perdita manu perjurium luat, aut quinquaginta juvencis manum redimat.»

§. 1. Si vero vulgaris perjuriis exstiterit, manu amputatus punietur, aut duodecim juvencis redimetur, et jejUNET ut Canones mandant.

Nagy Károly 779-ik évbeli Capit. 10-ik fejezete e tárgyban következően intézkedik:

«De eo qui perjurium fecerit nullam redemptionem, nisi manum perdeet.»

A 808. évbeli Capit. novomagense duplex 4. pontja azonban e tárgyban már következő intézkedést tartalmaz:

«Ut nullus se perjurare praesumat. Et si fecerit sicut in anterioribus capitulis mandatum est manum perdat aut redimat.»

Ha ezekhez hozzá vesszük, hogy Szent István II. 54-ik, László II. 14. és III. I. t. cikkeiben nyelvcsonkítás, illetőleg nyelvmegvallásnak büntetését találjuk, hogy László II. 12., III. 4., 8., Kálmán I. 56. tczikkei a szemkiszurás büntetését kivált tolvajságokra alkalmazandónak rendelik, hogy László II. 2. és III. 6. tczikkei az orrlevágást szinte tolvajok büntetéseül szabják ki, hogy a rabszolganót feleségül vevőre István II. decretumának 27-ik fejezetében kiszabott szabadságvesztés-büntetést a lex salica emendata XIV. titulusának II-ik fejezete (si quis ingenuus ancillam alienam in conjugem acceperit ipse cum ea in servitium implicetur) és ugyanazon törvény XXVII-ik czimének 3-ik §-a is tartalmazza; ha Szent István II. 19. tcz.-ének azon intézkedését, mely szerint szolgaságban levők urok ellen nem vádaskodhatnak és tanúságot nem tehetnek, összehasonlítjuk a Lex Wisigothorum Lib. II. tit. IV. 2. rendelkezésével, mely BENEDICTUS LEVITA Capitular. gyűjteménye II-ik könyvének 146-ik czimébe szó szerint átvétetett («Servi penitus non credetur si super aliquem crimen in injecerit, aut si etiam dominum suum

in crimine impetierit»): akkor első királyaink törvényeinek külföldi kutforrásait illetőleg kételyünk bizonyára nem lehetend.

Első királyainknak a fentebbiek szerint jó részben külföldi kutforrásokból átvett törvényei a későbbi jogszabályozásnak alapjául szolgáltak ugyan; de azért nem szenved kétséget, hogy később is, különösen a vegyesházbóli királyok korszakában, a midőn más államok koronáját is viselő királyaink alatt a külfölddel való érintkezés nagyobb tért vívott ki magának, újabb törvényeink alkotásánál külföldi kutforrások lettek felhasználva. Mindezeknélfogva mi csak helyeselni tudjuk azt, a mit VERBŐCZI hármaskönyvének II-ik rész 6-ik czimében mond «Sciendum secundo quod quanquam omnia fere jura Regni hujus originaliter et Pontificii Caesareique Juris fontibus progressum habeant»; mely nyilatkozat bizonyára több súlylyal bir, mint azoknak egyszerű állítása, kik ma hazai jogunk minden intézkedését eredeti jelleggel birónak kívánják feltüntetni.

Hazai jogunknak legbővebb forrása, VERBŐCZI-nk hármaskönyve szinte nem csupán hazai kutfőből meritett jogszabályokat tartalmaz, mert meglátszik e munkából, hogy jogtudósunk, ki külföldön tanulva a római és canoni jogot, s a külföld törvényeit nagyon is ismerte, honi jogszabályaink hézagainak pótlására e külföldi forrásokat igen ügyesen tudta felhasználni. KOLLÁR ÁDÁM FERENCZ már fentebb idézett munkájában a következőket mondja VERBŐCZI-nkről: «De fide Verbőczii, de que diligentia, qua Regis jussa exequutus est optime mihi sentire videntur

qui statuunt, eum cum res, tum Verba adeo ipsa partim ex jure Caesareo Justiniani, partim ex Canonico deprompsisse; et quanquam multas leges ex publico Regum Decretis compendio exhibuerit, ac certis Titulis integros Articulos de verbo ad verbum inseruit; negari tamen non posse maximam illarum partem ab eo fuisse praetermissam». Ezen kissé túlszigoru ítélet ellenében KELEMEN «Historia juris hungarici privati» című munkájában védelme alá veszi ugyan nagynevű jogalkotónkat, de maga is elismeri, hogy a Hármas törvénykönyv bevezető részében s a gyámság szabályozásánál az idegen források felhasználtattak. «Prologum nempe et Materiam tutelae videtur potissimum iudicare voluisse: at vero quid tandem istud peccati est? an non eadem omnium iurium generalia principia sunt, de quibus noster in suo prologo tractat, an non eadem fere apud omnes gentes tutelarum indoles?»

Valóban, VERBŐCZYNK hármas törvénykönyvében, különösen annak prologusában igen sokat a római jog forrásából átvéve látunk. — «Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuens» mondja a hármas törvény előbeszédének első czime, minek megfelelő a római jog Inst. I. könyv első címében található ezen fogalom meghatározás «Justitia est constans atque perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi.» VERBŐCZYNK elfogadja változatlanul a római jognak a jus naturale gentium et civile, azután a jus publicum és privatumra való felosztását. A jus naturale-t VERBŐCZY következően határozza meg: «Jus naturale est commune omnium natio-

num . . . . quod natura omnia animalia docet et docuit. Inde descendit maris et foeminae conjunctio, liberorum procreatio et educatio» minek kutforrását az Inst. I. könyve első cikkének kezdete és 1. §-a következőkben tartalmazza «Jus naturale est quod natura omnia animalia docuit. Nam istud jus non humani generis proprium, sed omnium animalium . . . . commune est. Hinc duscendit maris et feminae conjunctio . . . . hinc liberorum procreatio et educatio». — Az előbeszéd 3-ik czimének 1-ső §-a, és 2-ik czimének 9-ik §-ban a következők olvashatók: «Ceterum omnes populi, qui legibus aut moribus utuntur et reguntur, partim suo proprio, partim vero communi omnium hominum jure utuntur. Hi enim qui suo tantummodo jure et non communi gaudent, et aliquod jus sibi proprium constituunt, jus civile nominatur. Quod vero apud omnes gentes observatur jus gentium appellatur . . . . Jus autem civile est, quod quisque populus vel quaeque civitas sibi, propter divinam humanamque causam constituit, et vocatur jus civile, quasi proprium jus civitatis.» Ennek megfelel a római jog Institutioi I. könyve 2-ik cikkének 1. §-a «Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio partim communi omnium hominum jure utuntur; nam quod quisque populus ipse sibi jus constituit, id ipsius proprium civitatis est, et vocatur jus civile, quasi jus proprium civitatis; quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peraeque custoditur, vocatur jus gentium, quasi quo jure omnes gentes utuntur.» «Privatum jus est speciale quod ad singulorum hominum utili-

tatem pertinet» tanítja VERBŐCZI; nyilván alapul vevén az Inst. I. k. I. czim 4-ik §-t, hol írva van «privatum (jus) quod ad singulorum utilitatem pertinet.» — «Constat autem jus nostrum aut ex scripto aut ex non scripto» mondja az Inst. I. könyv első czimének 3-ik §-a; s ennek alapján VERBŐCZINK előbeszéde második czimének 1-ső §-ában a következőket találjuk fel: «Omne enim jus legibus et moribus, hoc est jure scripto et non scripto constat.»

Midőn a fentebbiekben elősorolt példákkal kívántuk igazolni azt, hogy VERBŐCZI hármaskönyvének több intézkedése közvetlenül a római jog forrásból van merítve, lehetetlen hogy ne hivatkozzunk a III. k. I. r. 51-ik címére, mely a római jog Institutiói I. könyve 9-ik czimének. majdnem szószerinti felhasználásának már mások által¹ is idézett igen jellemző példáját tünteti fel.

A római jog idézett forráshelye következően szól: «Qui igitur ex te et uxore tua nascitur, in tua potestate est; item qui ex filio tuo et uxore eius nascitur, id est nepos tuus et neptis in tua sunt potestate, et pronepos et proneptis et deinceps caeteri. Qui autem ex filia tua nascuntur in potestate tua non sunt sed in patris eorum.» Ezen törvényhelyet VERBŐCZINK következően dolgozta át: «Qui ex te et uxore tua nascuntur, quamdiu emancipati non fuerint, in tua potestate erunt; et non solum illi, verum etiam nepotes tui, hoc est filii qui et tuo filio non

¹ Lásd JONY J. Dissertatio de usu et auctoritate juris romani in Hungaria circa doctrinam de patria potestate és VAJKA Károly Kolozsvári tractatus az successióról.

emancipato generantur in tua pariter potestate manebunt. Qui tamen ex filia tua nascuntur, illi non in tua sed patris vel avi eorum potestate erunt.»

Ha a fentebbiekhez hozzávesszük, hogy a hármaskönyvnek a tuteláról szóló tana, különösen a tutela legitima testamentaria és dativa-ra való osztályozás a római jog intézkedéseiben találja alapját, és hogy jeles codicatorunk a római és canonjogra, sőt Popinianra különösen is hivatkozik; ha a római jog institutio I. könyvének *«Quibus modis jus patriae potestatis solvitur»* címet viselő 12-ik titulusát összehasonlítjuk a H. k. I. r. 56-ik címével, mely *«Quot modis cesset et tollatur paterna potestas»* felirat alatt jórészben azonos intézkedéseket tartalmaz: akkor meggyőződhetünk róla, hogy VERBÖCZI nemcsak ügyesen felhasználta az ismert idegen jogforrásokat; de sőt a római jog forrásaiból igen sokat szöszérint, vagy csak igen lényegtelen s a dolog érdekét nem érintő változtatással vett át.

Távol legyen tőlünk, hogy ezt hibául róvnók fel, valamint nem gáncsoljuk azt sem, hogy VERBÖCZIT követő írott törvényeinkben a külföldi jogforrások okszerű felhasználásának nyomaira akadhatunk. Példa gyanánt hozzuk fel a végrendeleteket tárgyzó 1715-ik évi 27-ik törvénycikket, melynek előképét a római jogban megtalálhatjuk, s más lényeges különbséget alig látunk, mint hogy a tanúk száma 7-ről 5-re szállított le. Az idézett hazai törvény következő helye *«requisitis ac simul praesentibus . . . . testibus subscriptione et sigillis corroborata»*, az irni nem tudó végrendelkezőre való azon intéz-

kedés, hogy helyette egy külön tanu írja nevét alá, a *testamentum* és *codicillus* megkülönböztetése, a kiváltságos végrendeleteket tárgyzó intézkedések: «*testamentum militare, ita inter liberos, nec non tempore pestis conditum*» a római jog azonos intézkedéseire igen élénken emlékeztetnek; míg a *pia legatákat* tartalmazó végrendeletek kiváltságosításának alapját a kanoni jogban találjuk fel.¹ Birtokháborítási esetekben a sommás visszahelyezést szabályozó törvényeink (1542 pozs. I. cz. 51. 1802 22. t. cz. 1807 13. t. cz.) sok tekintetben, még az I évi határidőre vonatkozólag is összevágznak azon intézkedésekkel, melyek a római jogban a megháborított birtok védelmére szolgáló rövid pereket — *interdicta recuperandae possessionis* — szabályozzák. A hatszáztóli kamatlábot megállapító hazai törvényeink (1647. évi 144. t. cz. és 1715. évi 51. t. cz.) a justiniani törvényhozás álláspontját foglalják el.

Lássunk még egypár példát annak igazolására, hogy hazai jogfejlődésünkre a german jogforrásoknak is jelentékeny befolyása volt. A római jog azon szabványával szemben, mely szerint dosnak azon vagyon tekintetett, melyet a nő mint hozományt vett kezéhez, a german jogban dos nevezet alatt azon érték fordul elő, melyet a nő kap férjétől. Már Tacitusnál (Germ. cap. 18.) olvassuk «*Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert.*» Ha ehhez figyelembe vesszük a Lex Ripuariorum 37-ik

¹ Lásd Inst. de testamentis ordinariis (2. 10) Dig. qui test. fac. poss. et quemadmodum fient (28, 1). Cod. de testamentis et quemadmodum testamenta ordinantur (6. 23.) Inst. de militari testamento (2, 11.) Cod. de testamento militis (6. 21). Nov. 107. Cap. 4, 11. X. de test. (4. 26).

czimének következő intézkedését «1. §. Siquis mulierem desponsaverit, quidquid ei per tabularum seu cartharum instrumenta conscripserit, perpetualiter in convulsum permaneat. 2. §. Si autem per seriem scripturarum ei nihil contulerit si virum supervixerit: quinquaginta solidos in dotem recipiat»; ha a Lex Allamanorum 5. czimében a következőket találjuk «1. Si quis liber mortuus fuerit et reliquit uxorem sine filiis aut filiabus et de illa hereditate exire voluerit nubere sibi alio coaequali, sequatur eam *dotis legitima*, et quidquid parentes ejus legitime placitaverint, et quidquid de sede paterna secum attulit omnia in potestate habeat auferendi quod non manducavit aut non vendidit.» «2. Dotis enim legitima quadraginta solidis constat aut in auro, aut in argento, aut in mancipiis, aut in alicunqua re quam habet ad dandum»: akkor lehetetlen, hogy ezekben hazai jogunk azon intézkedéseinek előképét ne tekintsük, melyek a törvényi és szerződési vagy írott hitbérre (*dos legitima et scripta*) vonatkoznak.

Régi jogunknak (Htk. II. r. 68. cz. és III. r. 28. cz.) a személyes végrehajtásra vonatkozó intézkedései szintén german jogforrásból erednek, mit eléggé igazol ZOPFL H. Deutsche Rechtsgeschichte czimű művének következő tartalma: (IV-ik kiadás III. kötet 365-ik lap) «Was der verurtheilte insolvent, d. h. konnte er weder zahlen (gelten) noch Bürgen für die Zahlung stellen, so müsste der Richter den Schuldner dem Gläubiger übergeben (antworten d. h. ausantworten) damit er ihm *diene* wie sein anderes Gesinde. Auch wenn der Gläubiger den Schuldner frei herumgehen liess, so behielt er doch immer ein

Recht auf seine Person solange die Schuld nicht getilgt war. Nachdem Schwabenspiegel sollte mann in der Regel um Geldschuld (gulte) Niemanden länger in Haft behalten als 8 Tage. Sodann musste der insolvente Schuldner (gelter) schwären, dass er dem Gläubiger alles abliefern, was er im Betrage von dreissig Pfennige an über seine Nothdurft gewinnt. Im wesentlichen schreibt das bamberger Stadtrecht (XIV. Jahrhundert) dasselbe vor.»

Messze elvezetne kitüzött célunktól annak bővebb indokolása, hogy hazai jogunk alkotásánál és alakulásánál a külföldi jogszabályok és jogintézmények nagy befolyást gyakoroltak. A fentebbi pár példán kívül tehát csak átalában említjük meg, hogy hazai jogunknak igen sok oly intézkedése, mely sajátosságos jellegűnek mutatkozik, külföldi jogforrásokban megtalálható. Így a legifjabb gyermeket megillető azon jog, hogy az örökségi osztálynál az atyai lakházat megtarthatja számtalan külföldi jogszabályban, nevezetesen a valesi jogban, Howel király törvényében («domicilium principale habebit natu minimus»), az ostfrisches Landrechtben, Francziaország több coutumjaiban bentfoglaltatik. A rokonokat megillető *retract* jagon kívül a german jogforrásokban akadunk oly intézkedésekre is, melyek ingatlan birtok elidegenítése esetében szomszédoknak adnak elővételi jogot. Ezt látjuk például Mecklenburgban, Oldenburgban, Nassauban, Hollandban és Hannoverában. A magyar jog ingatlan zálog-intézményéhez egészen hasonlót mutat a luxenburgi jogszokás, a gülich-i és bergi Landrecht, melyek szerint az adós ingatlan birtoka akkint adatik át zálogot a hite-

lezőnek, hogy ezt kamat fejében a jószághasználat illesse, s az csak a kikötött évek eltelte után a kölcsönösszeg visszafizetése mellett legyen visszaváltható. Ha mindezekhez figyelembe vesszük, hogy hazai jogunkban különösen VERBŐCZI I. r. 78. czim 4-ik §-ában és III. r. 15. czimében látható 1 éves és 1 napos elévülés a régi germán jogban nagy szerepet játszó «*Fahr und Tag*»-nak utánzása, s hogy VERBŐCZI Htk. I. r. 112-ik czimének intézkedése a germán jogforrásokban ismert nemi gyámság (Geschlechts-Vormundschaft) átültetése; ha látjuk, hogy Angliában a végrendeletek érvényessége felett az egyházi bíróságok ítélnék, és hogy az istenítéletek (ordalia) különösen párbaj, víz és tűzpróba a german jogforrásokban a bizonyítás nevezetes tényezőjét képezik; végre ha ZOEPFL id. műve III. kötetének 328-ik lapján a Lex salica és más german jogforrásokra való hivatkozás mellett azt olvassuk: «Auch musste der Kläger stets die Tagfrist vollständig bis Sonnenuntergang abwarten bevor er einen Contumacialantrag stellen dürfte.» (V. ö. 1723-ik évi 32. t. cz. 3-ik és 4-ik §§-ait pro comparitione occasione primae Levatae cedit tota dies): akkor egyáltalában nem fog alaptalannak tűnni azon állításunk, hogy hazai jogunk terén igen gyakran találkozunk egyes külföldi jogintézményeknek és jogszabályoknak viszonyainkhoz idomított recipiálásával, melyeket eredetiség jellegével bíró jogszabályoknak tekinteni nem lehet.

Bocsánatot kérünk, hogy tárgyunktól eltérve a magyar jog külföldi kutforrásaira a fentebbiekben kiterjeszkedtünk. Szolgáljon ez a nálunknál avatottabbaknak

buzditásul arra, hogy hazai jogunk kutforrásainak tüzetes tanulmányozásával foglalkozzanak,¹ s a különben is kétes értékű eredetiség erőszakolása helyett reá mutatva a külföldi kutforrásokra, ezekben hazai jogirodalmunk fejlesztésének méltó tárgyat szolgáltatassanak.

Elismeréssel kell felemlitenünk, hogy hazai magánjogunk iránt méltán előszeretettel viseltető tudósunk VENCZEL Gusztáv a «Magyar magánjog rendszere» című művében nyíltan kimondja, hogy Magyarország Szent István óta európainál szervezve, és az európai államrendszer egyik előkelő tagja lévén, az ország joga és társadalmi rende az európai művelődés kívánalmaihoz képest alakult; hogy a művelt nemzetek jogai közötti azon kölcsönös solidaritás, mely az európai cultura emelkedésének egyik leghatalmasabb tényezője volt, s névszerint korunk mellözhetlen kívánalmának is tekintendő, a magyar jog alkotására és fejlődésére mindig hatalmas befolyást gyakorolt, s hogy ez a magyar magánjog kutfőinek történetében és rendszerében is mutatkozik. Megemlíti ezen felül, hogy Szent-István tanácsadói, névszerint sz. Gellért az Európában akkor divatozott jogban járatosak voltak, s ez volt az oka, hogy külső egyházi zsinatok kánonai és a frank királyok kapitulárei országos törvényhozásunkra is némi befolyást nyertek; VERBÖCZI hármas

¹ Jogirodalmunk e téren is legujabb időben kedvező lendületet nyert. Utalunk itten különösen a magyar büntető törvénykönyv javaslatának jeles szerzője, CSEMÉGI Károly által a felségsértésről irt s a magyar igazságügy 1875-ik évi folyamában közzétett cikksorozatra, melyben a nota infidelitatis külföldi kutforrásai nagy szorgalommal és szakavatottsággal vannak felkutatva.

könyvéről hazai magánjogunknak ezen főforrásáról pedig megismeri, hogy szerzője a jogtudósok nézetéből, a tudomány akkori doctrinär tételéből sokat kölcsönözött. — Nem kevésbé illeti elismerés a «Magyar alkotmány és jogtörténelem» czimü mű íróját HAJNIK Imrét, ki a jogfejlődés mozzanatainak helyes felismerésével hazai jogszabályainknak az eredetiség kizárólagos jellegét nem vindicalja, sőt ellenkezőleg a következőknek ad kifejezést: «Európa népeinek kifejlődésében, mióta a keresztény vallás földrészünkön uralkodóvá vált, bizonyos közösség észlelhető, és ezzel az eszmék átalános, minden népekre kiterjedő hatalma. Időszakonként új meg új eszméket látunk felmerülni s egyes népek körében nagy mozgalmakat előidézni, és ez eszmék hatása ismétlődik a többi nemzetek életében is, csak hogy az egyiknél előbb, a másiknál később, valamint nem egyenlő erővel, s ennek folytán különböző eredménnyel az eltérő viszonyok szerint, melyek az egyes nemzeteknél ez eszmék hatását megelőzték. A magyar nemzet mint egyik életteljes tagja az európai népek társaságának szintén nem vonhatta ki magát soha egészen az abban uralkodott eszmék hatása alól; sőt inkább álladalmi és társadalmi viszonyainak az európai koreszmékkel kapcsolatos átalakulása mellett, jogélete terén folyvást újabb sajátlagos magyar, de mindamellett mégis európai jelleggel is bíró intézményeket (például az ősiséget) láttuk keletkezni.»

A mi már most tárgyunkat közelebbről érdekli, foglalkozunk kissé részletesebben hazai örökösödési jogunkkal, s lássuk különösen azt a mi minket leginkább

érdekel: hogy hazai jogunk azon szabályai, melyek a szerzeményi és nem szerzeményi vagyonok tekintetében a jelzett lényegesen eltérő örökösödési rendet megállapították, eredeti magyar jellegűeknek tekinthetők-e, avagy pedig a középkorban Európában több helyen divatozott hasonló szabályozásnak képezik-e utánpótlását.

Az országbirói tanácskozmány szabályait megelőző hazai örökösödési jogunk nem egységes törvényalkotás szüleménye, hanem századoknak fokozatos fejlődését tartalmazza. — Az ági örökösödés kutforrását az Árpád-házból való királyok korszakában hiába keressük, mert bár e korszakból való királyok végzeményei tartalmazzak némely az örökösödést is tárgyazó jogszabályokat, ezekben az ősi és szerzeményi vagyonokban való törvényes örökösödés azon lényeges különbségének, mely a későbbi korban fejlődött ki, nyomaira sem akadhatunk.

Szent-István II-ik végzeményének 5-ik fejezete a következőket tartalmazza:

«Decrevimus Regali nostra potentia, ut unusquisque habeat facultatem sua dividendi, tribuendi uxori, filiis filiabusque, atque parentibus sive Ecclesiae. Nec post eius obitum quis hoc destruere audeat.»

Ugyanazon törvény 24-ik fejezetének 2-ik §-a következően szól:

«Si autem vidua sine prole remanserit, et si innuptam in sua viduitate permanere promiserit, volumus ut potestatem habeat omnium bonorum suorum, et quidquid inde facere velit faciat. Et post obitum ejus eadem bona ad

sui redeant parentes mariti. Sin autem non rex sit haeres.»

Ugyanazon törvény 35-ik fejezetében következők olvashatók:

«Consensimus igitur petitioni totius Senatus, ut unusquisque dominetur priorum similiter et donorum Regis dum vivit. Excepto quod ad Episcopatum pertinet et Comitatum. Ac post ejus vitam filii simili dominio succedant.»

Kálmán király I-ső végzeményének 20-ik és 21-ik fejezetei következő intézkedéseket tartalmazzak:

«Possessio quaelibet a Sancto Stephano donata humanae successionis quoslibet contingat haeredes. Possessio vero ab aliis Regibus data, de patre descendat ad filium, qui si defuerit succedat germanus, cujus filii etiam post mortem illius non exhaeredentur. Germanus autem praedictus si non inveniatur Regi haereditas deputetur.

«Haereditas emittita nulli haeredi auferatur. Sed tamen eadem testimonio confirmetur.»

II. András 1222-ik évbeli végzeményének 4-ik cikke így szól:

«Si quis Serviens sine filio decesserit quartam partem possessionis filia obtineat. De residuo sicut ipse voluerit disponat. Et si morte praeventus disponere non poterit propinqui sui qui eum magis contingunt, obtineant. Et si nullam penitus generationem habuerit Rex obtinebit.»

Ezek azon törvényhelyek, melyeket az Árpádkori

királyoknak a magyar törvénytárba felvett végzeményei az örökösödést illetőleg tartalmaznak. Kiegészítésül ide igtatjuk azon a törvénytárban nem foglalt e korszakbeli törvények vonatkozó helyeit, melyek szinte az örökösödési jog szabályozásával foglalkoznak.¹

IV. Béla 1267-ik évi végzeményének 6-ik czikke.

«Item volumus, quod si aliquem de Nobilibus sine haerede mori contingerit, Possessiones ejus non distrahantur, nulli donentur, nulli conferantur, nulli perpetuentur, donec cognati et Generationes ejus ad praesentiam nostram evocentur, et ipsis ac Baronibus nostris praesentibus de eo ordinetur sicut dictaverit ordo juris.»²

Ugyanazon törvény 9-ik czikke:

«Item: Si aliquis ex Nobilibus, non habens haeredem in exercitu mortuus fuerit, Possessiones istius quocunque modo acquisitae ad manus Regias non devolvantur, sed cognatis, vel Generationi suae remaneat. Emtiliae vero, cuicunque in vita sua conferre voluerint, relinquantur.»³

III. Endre 1291-ik évbéli végzeményének 32-ik czikke:

«Item: concessimus, quod, si quis Nobilium sive Saxonum praedictorum sine haerede decesserit, possessiones sic decedentis haereditariae, emtitiae, et etiam acquisitae nullatenus debeant confiscari: sed idem decedens propinquis suis, aut alicui propinquorum, seu uxori,

¹ II. András 1231-ik évbéli törvénytáron kívüli végzeményének 11-ik czikke egypár a rendelkezés lényegét nem érdeklő szótváltoztatással ugyanazt tartalmazza, a mit az 1222-ik évi végzemény fent idézett 4-ik czikke. Lásd KOVACHICH M. Gy. Vestigia Comitiorum apud hungaros 1790. év 107. és 108-ik lap.

² Lásd KOVACHICH M. Gy. id. m. 139-ik lap.

³ Lásd ugyanott 140. és 141. lap.

vel etiam Ecclesiis, pro remediio animae suae, legare in morte, et conferre in vita, cuicunque voluerit, liberam habeat facultatem.¹

Ugyanazon király 1298-ik évbeli végzeményének 75-ik czikke:

«Item: Si quis Nobilis, sine haerede masculino, ab hac luce decesserit, cuius possessiones, de jure, ad manus Regias sunt devolvendae, tunc jus, ratione Filialis, Filiae vel Sororis ejusdem decessi, eisdem filiabus, et Sororibus, cum possessione, in uno loco, et in uno ambitu, debent extradare perpetuo possidendae.»²

A fentebbi törvényhelyeket nem azért idéztük, mintha az Árpádkori magyar örökösödési jog sokoldalú kételyeinek vitatásába, az ezen korszakbeli törvények által engedett rendelkezési jogosultságnak a rendelkezés tárgyát s módozatait érdeklő vitás tételek megvilágosításába, avagy azon fontos kérdés birálatába bocsátkozni akarnánk, valjon III. András fent idézett 1291-ik évi 32-ik törvény-czikkét megelőzőleg a magyar jog a szoros értelemben vett végrendelkezési jogosultságot ismerte-e vagy nem, és ha igen, minő korlátok között? Vizsgálódásunk megállapított korlátait hágnók át, ha a fentebbi kérdések tüzetes tárgyalásába bocsátkoznánk; mit annál nyugodtabban vélünk elmellőzhetőnek, mivel e kérdések tárgyunkkal szoros összefüggésben nincsenek is. — Mi csupán azért idéztük a fentebbi jogforrásokat, hogy

¹ Lásd KOVACHICH I. M. Monumenta veteris legislationis hungaricae, 1815. 26-ik lap.

² Lásd KOVACHICH J. M. Sylloge Decretorum Comitium 1819. I. kötet 51. lap.

azokra való utalással kételyen felül emeljük azt, miszerint ezen kezdetlegességi jelleggel bíró törvényhelyek az ősi (öröklött) és szerzeményi vagyonokra vonatkozó azon eltérő örökösödési rendet — melyet a későbbi jogfejlődés állapított meg — még épen nem ismerték; s hogy az ági örökösödési rend tulajdonképeni kutforrását a későbbi korszakban kell keresnünk.

Az ági örökösödési rend nálunk az ősiség intézményével karöltve fejlődött, és utóbbinak tulajdonképeni alapját az I. Lajos királytól származott s II. András aranybullájának megerősítésére vonatkozó záradék 11-ik §-nak igen nagy horderejű s következő tartalma intézkedése képezi: «*Excepto solummodo uno articulo praenotato, de eodem Privilegio excluso, eo videlicet. Quod Nobiles homines sine haerede decedentes possint et queant Ecclesiis vel aliis quibus volunt, in vita, vel in morte dare, et legare, possessiones eorum vendere vel alienare. Imo ad ista facienda nullam penitus habeant facultatem, sed inter fratres proximos, et in generationes earundem ipsorum possessiones de Iure et legitime pure et simpliciter, absque contradictione aliquam, devolvantur.*» E néhány sor vetette meg valódi alapját az ősiség intézményének; azon intézménynek, mely kapcsolatosan az adományozási rendszerrel magánjogunkat a legujabb időkig majdnem korlátlanul uralta; azon intézménynek, mely habár a középkort feltétlenül uraló hűbériségi eszmének jellegét viseli magán — mindamellett oly sajtóságos jogfejlődést tanusít, melyre a magyar jogász mindenkör büszke önérzettel fog visszagondolni.

Nem lehet itt feladatunk az ősiségen és ezzel fejlődött adományozási rendszeren alapuló birtokviszonyunkat tüzetesen összehasonlítani e korszak európai birtokrendszerével, mely a hűbériségen alapult. Mindamellett nem mulaszthatjuk el annak megjegyzését, hogy bár sokban és különösen az ezen birtokviszonynyal kapcsolatos örökösödési jogban is, mint alantabb tüzetesen fogjuk látni, meglepő hasonlatosságot, hogy ne mondjuk, merő utánzást fedezhetünk fel: mégis a mi ősiségi és adományrendszerünk előnyös eltéréseket mutat a hűbériség intézményétől és e mellett diadalmasan magaslik ki. — Az európai hűbériség a hűbérur és hűbéres vazalja közötti magánjogi jelleggel bíró szerződésen alapul, — a hűbérnök a hűbérur irányában fogad hűséget és a hűbéres birtokkal járó minden kötelezettség a hűbérur személyéhez van kötve. Mennyivel szebb és magasztosabb hazai jogunknak adományrendszere, melynek alapja nem magánjellegű szövetkezésben, hanem az ország törvényeiben rejlik; melynek közjogi kapcsa nem gyengébb meghódolókat csatol a hatalmas urhoz, hanem az ország nemesei és a szent korona, tehát a király a haza között állapít meg szilárd kapcsolatot. A magyar adományos a szent koronának a királynak és a hazának tartozik hűséggel, és adományos javait csakis a hűtlenség (nota infidelitatis) esetében veszti el. Adományát a koronás királytól a haza iránti érdem díjazásául kapja; nem az adományozó királynak mint egyénnek, hanem a hazának a haza mindenkor koronás királyának válik lekötöztettségévé; a viszontszolgálat, a mit teljesíteni köteles, nem illeti az adományozó

egyént ; hanem az országot, a hazát és a hazának koronás királyát tartozik fegyverrel megvédeni és gyámolítani.

I. Lajos király fentidézett törvényében a birtok elidegeníthetlenségének és a család részére biztosított, végrendelkezéssel nem érinthető örökösödési jogosultságnak, tehát az ősiségnek csak alapját látjuk ; melyből csak később s bizonyára jó részben jogszokás útján fejlődött ki magyar jogunknak az adományos és ősi javakra vonatkozó azon örökösödési rendszere, melyet már fentebb ismertettünk. E tekintetben VERBŐCZI hármastörvénykönyvének számos intézkedései, nevezetesen az I. rész 5, 17, 18, 19, 20, 21, 47, 48, 51, 53, 56, 57, 58, 73, 98, 99, 100, 101, 102 és III. rész 29, 30-ik czimei s némely későbbi írott törvényeink például az 1655: 36. 1687: 11, 1695: 36. 1715: 25, 1715: 26, 1723: 47 és 1723: 49-ik törvény-czikkék voltak az örökösödési rend szabatosb megállapításának kiinduló pontjai; s ezekre építve s a tudományra is támaszkodva állapította meg a gyakorlat és a bírósági döntvények azon örökösödési rend részleteit, melyet az ideiglenes törvénykezési szabályokat megelőző örökösödési jogunk sajátjának vallott.

Ezek előre bocsátása után, midőn az ági örökösödés külföldi jogforrásaira reá mutatni kívánunk, nem vezetjük a szives olvasót az ó-kor jogtörténelmi csarnokába, habár itten a hindok, chinaiak, indok, zsidók, mahomedánok és görögöknek örökösödési jogából megtanulhatnak azon közös jellemvonást, hogy az örökösödési jogosultság megállapításánál kiindulási pontul nem az elhalt egyéniség, hanem a család tekintetett; hogy a firokonok a

nőrokonok felett rendszerint egy vagy másnemű előnyben részesítették, és *hogy már az indok örökösödési jogában az öröklött és szerzett vagyon közötti megkülönböztetést feltűnni látjuk*. Utalunk e tekintetben GANS Eduardnak «Das Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwicklung» című munkájára, s az örökösödési joggal kiváló szorgalommal foglalkozó veterán jogtudósunknak TÓTH Lőrincznek «A magyar örökösödési jog szelleme és alapelvei más jogokkal hasonlítva» című művére (magyar academiai értesítő I. és III-ik kötet). Mindkét helyen az ó-kor örökösödési jogát tüzetesen ismertetve és érdekesen előadva találhatni fel. Mi összehasonlító kutatásainkat a középkorban, ott kezdjük meg, a hol hazai jogunk kérdéses szabványainak forrását és hasonmását felfedezni véljük; kijelentvén, hogy nem czélunk az örökösödés középkori forrásaiból rendszeres összeállítást rendezni; hanem csak szórványosan szemelni ki egyet-mást, a mit épen tárgyunk érdekében idézendőnek vagy kiemelendőnek találunk. A «leges barbarorum» között a kiváló fontossággal bíró «*lex wisigothorum*» — mely az 5. és 6. században keletkezett s a 6-ik század végén vagy a 7-ik század elején átvizsgált s e században pótolta s rendszerbe szedett jogszabályokat tartalmaz: a szerzeményi vagyonokat az öröklött vagyontól világosan megkülönbözteti s oly örökösödési rendet állapít meg, mely szerint az utóbb említett vagyonok azon ág felmenőire, s illetőleg azon szülőtől leszármazó testvérekre szállanak vissza, a melynek ágán a vagyon az örökhagyóra szállott. E törvénynek ide vonatkozó intézkedései következőleg szólnak:

Lib. IV. titulus II. 5.

«*De successione fratruiorum et sororum sive illorum qui de diversis parentibus generantur.*»

«Qui fratres tantummodo et sorores relinquit, in eius hereditate fratres et sorores aequaliter succedant, si tamen unius patris et matris filii esse videantur. Nam si de alio patre vel de alia matre alii esse noscuntur unusquisque fratris sui aut sororis, qui ex uno patre aut ex una matre sunt geniti sequantur hereditatem. Filii tamen qui ex diversis patribus et una matre sunt geniti ad accipiendam *maternam* facultatem aequali successione deveniant. Similiter quoque hi, qui de diversis matribus et uno patre oriuntur divisionis ordinem teneant.»

Lib. IV. titulus II. 6.

«*Si is qui moritur avos relinquit aut avias.*

«Quotiens qui moritur, si avum paternum et maternum relinquit, tam ad avum paternum, quam ad avum maternum hereditas mortui universa pertineat. Si autem qui moritur avum paternum et aviam maternam reliquerit aequales capiant portiones. Ita quoque erit si avum maternum et paternam aviam, qui moritur, relinquere videatur. *Et hoc quidem aequalitas portionis de illis rebus erit, quas mortuus conquisivisse cognoscitur. De illis vero rebus, quas ab avis vel parentibus habuit ad avos directa linea revocabitur hereditas mortui.*»

Lib. IV. titulus V. 4.

«*De filiis ex diversis parentibus natis, et qua discretionem parentum assequuntur hereditatem.*»

«Si provenerit unum virum plures habere uxores

atque ex omnibus filios procreare, et aliquem filiorum aut filiarum contigat intestatum ab hac vita discedere; facultatem eius, si filios non relinquit aut nepotes, illius fratres et sorores apprehensuri sunt, sibique vindicaturi, quos ex uno patre vel ex una matre constat esse progenitos. *Quodsi ex uno patre et diversis matribus filii nati fuerint facultates quae de patre venerint illi tantum inter se erunt aequaliter divisuri, qui ex uno patre fuerint procreati. Similiter et si de una matre et diversis patribus filii nati fuerint, id praecipimus observari.*»

A 12-ik századbéli Libri feudorumban a hűbéri örökösödési rend szabályozás tárgyában a következőket találjuk.

Lib. I. tit. 19.

«Si quis miles mortuus fuerit sine filio masculino et nepotem reliquerit in beneficium avi in patris vicem succedat. Et si hic deest et fratrem reliquerit in beneficium patris ipse succedat. Et si filius fratris mortuus fuerit frater patris in beneficium avi defuncti succedat.»

Lib. I. titulus 20.

«Si quis adquisiverit beneficium et sine filio masculino mortuus fuerit, et fratrem relinquit, frater non succedat fratri, et dominus habeat; nisi per investituram a domino ordinatum fuerit ut frater succedat fratri si mortuus fuerit sine herede masculino.»

Lib. II. tit. 11.

«Per successionem quoque sicut per investituram beneficium ad nos pertinet. Mortuus enim eo, qui beneficium tenebat, prima causa liberorum est. Filiis enim

existentibus masculis, vel ex filio nepotibus, vel deinceps per masculinum sexum descendantibus, ceteri remouentur agnati. Ad filias vero seu neptes vel proneptes, vel ex filia nepotes seu pronepotes successio feudi non pertinet. Proles enim feminei, vel ex femineo sexu descendens ad huiusmodi successionem adspirare non potest, nisi eius conditionis sit feudum, vel ex pacto acquisitum. His vero deficientibus vocantur primo fratres, cum fratrum prae-mortuorum filiis, deinde agnati ulteriores. *Quod ita intelligendum est, si feudum sit paternum, hoc est si fuit illius parentis qui eius fuit agnationis communis.* Sienim Titii avus de novo beneficio fuerit inventitus Titio sine legitimo herede masculo defuncto eius feudi successio non pertinet ad eiusdem Titii patruum magnum, nec adprolem ex eo descendentem, imo revertitur ad dominum. Ad cognatos autem eius beneficium non pertinet, neque beneficii successio.»

Lib. II. titulus 50.

«Successionis feudi alis est natura quod ascendentes non succedunt, verbi gratia pater filio. Inferius vero filius patri succedit, et non filia nise ex pacto, vel nisi sit femineum, tunc enim filia succedit matri et patri; secundum quosdam succedit nepos ex filia solus et sic usque in infinitum, ex latere omnes per masculos descendentes usque ad infinitum si feudum sit paternum. Paternum vero voco quicumque ex superioribus id acquisivit: dummodo sciat quodsi quis habeat beneficium quator superstitibus filiis decedat, et feudum ad unum solum ex divisione deveniat, et iste superstitibus filiis duobus vel tribus

decedat qui patruales dicuntur, et ad unum eorum beneficium ex divisione perveniat, et similiter iste superstitionibus filiis decedat, ad quorum unum feudum similiter pervenit, sicut etiam ex aliis superioribus vel primis fratribus supersunt masculi, si ille qui feudum habet, decesserit, nullo filio relicto, an ad omnes vel ad quos perveniat quaeritur. Respondeo ad solos et ad omnes qui ex illa linea sunt ex qua iste fuit.» Et hoc est quod dicitur ad proximiores pertinere. Isti vero proximiores esse dicuntur respectu aliarum linearum, sed omnibus ex hac linea deficientibus, omnes aliae lineae aequaliter vocantur.»

Ha a fentebbi törvények által szabályozott hűbérörökösödési rendet figyelembe vesszük, mely szerint a hűberekben rendszerint csak a fiörökösök, s ezek közül is csak azok örökösödtek, a kik a hűbér első szerzőjétől származtak le: lehetetlen, hogy fel ne tűnjék ennek hazai jogunknak az adományos ősi javakra vonatkozó örökösödési rendével való meglepő hasonlata. Igen jellemző a mit e tekintetben WARNKÖNIG mond.¹ «Sonst galt als natürliche Folge hievon der Grundsatz paterna paternis, materna maternis, welcher eine so grosse Rolle im Mittelalter spielte, und insbesondere auch von den Propres² galt. Es ist möglich, dass dieses Princip von den Lehn auf die Propres übertragen wurde; es kann aber ebenso leicht bei diesen selbständig entstanden sein, da sich die Gemeinschaft dieser Güter wohl nur auf die Verwand-

¹ Französische Staats und Rechts-Geschichte II. kötet 451 lap.

² Öröklött ingatlan vagyonok.

ten desjenigen erstrecken könnte, durch welchen sie in Erbgang gekommen sind. *Soviel ist übrigens gewiss, dass bei Lehen wie bei Erbgütern nur diejenigen succediren konnten, welche von der Linie abstammen, von welcher das Gut herrührte*, dass insbesondere die Mutter und ihre Verwandten stets von der Erbfolge in die väterlichen Heritages des Sohnes ausgeschlossen waren und umgekehrt . . . . . Den Gegensatz zu den Propres bildet die Erbfolge in das freie Eigenthum, in die Meubles und Acquets. Hier wird immer nur auf das Verwandtschafts-Verhältniss zum Erblasser gesehen, was, obgleich im Uebrigen die Successions-Ordnung bei den Propres wie bei dem freien Gute ganz dieselbe ist, zu ganz verschiedenen Resultaten führte. » Ha ehez hozzáveszszük, hogy a hűbéri korszak virágzása idejében ugyszólván Európaszerte a hűbéri és az öröklött ingatlan vagyonokra vonatkozó végrendelkezési jogosultság egyáltalában kizárva vagy legalább felettébb korlátozva volt, ellenben az ingókat és szerzeményi vagyonokat illető végrendelkezési jogosultsággal már e korszakban is találkozunk,¹ akkor e jogforrásokat a magyar örökösödési jognak legalább közvetett kútfői gyanánt méltán tekinthetjük.

A jogkönyvek korszakából a german jogforrások számos helye igazolja, miszerint a paterna paternis, materna maternis elvén alapuló örökösödési rend, a Rückfallsrecht, jus recadentiae sive revolutionis igen el

¹ Érdekes adatokat tartalmaz e tekintetben BESELER G.-nek Die Lehre von den Erbverträgen című műve különösen I. kötet 243. s köv. lapjai.

volt terjedve. Délnémetország jogkönyve a Schwabespiegel, melynek százakra menő kéziratai¹ maradtak fent (a mi a jogkönyv elterjedését igazolja) s mely a délnémet. országi és schweiczi Land und Stadtrecht-eknek alapjául szolgált, e jogforrás, melynek legrégibb kézirata 1287-ik évből ismertetik, e tekintetben a következőket tartalmazza:

«Art. 14. Stirbet einem vater ein chint vnd hat er ir gvt vzgegeben, es si varnde gvt oder ander gvt, vnd ist ez ein svn vnd stirbet er ane wip vnd ane kint der vater erbet des svnes gvt mit rechte, ez mag der brvder nit erben noch div swester *daz ist daz ez von dem vater dar ist chomen*, vnd hat der svn ander gvt gewvnnen danne daz im der vater gab, vnd git 'im got geschefede er git daz gvt mit gesvndem libe und an dem totbete swem er wil. vnd ist daz er da mite nicht geschaffet hat, die nechsten erben svln daz gvt nemen vnd soln der sels ir teil geben.»

«Art. 148. Daz sprechent die meister *vnd ist daz gvt von vater magen dar chomen, so erbent ez die nächsten die darzu gehornt. Izt ez von der mutter magen dar chomen so ist ez daz selbe wort.*»

«Art. 275. Wer gut will erben der sol schwerteshalb darzv geboren sein das ist der Vater Magen. Wa ein vatermagen und ein muttermagen kriegent umbein Erb,

¹ A magyar nemzeti muzeum könyvtárában is két kézirata van e jogkönyvnek, mindkettő a JANKOVICS Miklós gyűjteményéből. Egyik a német folio kéziratok közt 540. sz. a., másik a német quart kéziratok közt 369. sz. a. található.

da sol der vater magen erben und der muttermagen nit.
*Izt aber daz gut von mutermagen dar chomen daz erben
 ouch die mutermagen.»*

Latin szöveg KOENIG A. Koenigsthal kiadványa
 szerint «Quodsi filius moriatur, ac pater ei (vivo) aliquid
 bonorum dederit, sive id sit ex bonis mobilibus sive alia
 bona. Et si neque uxorem neque liberos relinquit, pater
 ei succedit; non autem frater aut soror, ex ea ratione
 quia haec bona a patre provenere. Et si filius alia bona
 acquisivit praeter ea, quae pater ei dedit, tunc si Deus
 ei testandi facultatem largitur, ea vel sanus vel lecto
 mortuario decumbens assignat ei cui voluerit. Et si con-
 tingit, ut de iis non testatus sit, tunc proximi cognati ei
 succedunt, qui debent partem eorum amniae illius dare.»

«Hoc dicunt Magistri: si bona provenerint a latere
 paterno proximos ex illo *cognatos* ea capere. Et si ex
 latere materno devenerint idem Juris circa illos esse.»

«Qui in bonis alicuius succedere vult (prae aliis con-
 junctis) ille debet esse ex ordine agnatorum, qui dicuntur
 Vatermaug. Si agnatus et cognatus defuncti de succes-
 sione litigant, agnato hereditas debetur, non cognato
 Muttermaug. Quodsi vero res, de qua quaeritur a linea
 materna ad defunctum pervenit, tum res illa pertinet ad
 cognatos.»

Az idézett helyek világosan mutatják, hogy az örök-
 lött vagyon, ha az atyáról vagy atyai ágról származott az
 atyai ágra, ha az anyáról vagy anyai ágról szállott az
 anyai ágra szállott vissza. Vater magen és Mutter magen
 kifejezés alatt a germanjog az atyai rokonokat és az

anyai rokonokat érti, minek magyarázatául az szolgál, hogy a nálunk szokásos családi fát itt emberi alak helyettesítette.

A Deutscher spiegel, mely különben a szász tükkör nyomán készült és a későbbi svábtükkör alapjául szolgált, szintén az öröklött és nem öröklött javakban való külön örökösödési rendet állapít meg.

«Art. 19. Stirbet einem vater sein chind vnd hat er weder chint noch weip, der vater erbet des sones gut, des enmag sein pruder niht geerben. *Daz ist davon daz ez von dem vater dar ist komen*, vnd hat der man ander gut gewunnen, anders danne daz im der vater gab vnd gan im got geschaefte er geit daz gut mit gesundem leibe vnd an seinem totpette swem er will. Vnd ist daz es nicht damit gesaffet hat, die naechsten erben die sullen daz gut nemen.» E szavak intézkedése lényegileg egészen, részben szószerint is azonos a svábtükkör fentidézett 14-ik cikkével. Teljesen megegyez ezekkel a RUPRECHT-féle freysingeni bajor jogkönyv; melynek 170-ik §-ban a következők olvashatók:

«Stirbet d(er) vat(er) sein chint vn(d) hat er im gut ausgegeben es sei varndes gut od(er) and(er) gut, vn(d) hat er wed(er) weip noch chint, d(er) vat(er) erbet des sunes gut, es erbet d(er) Prud(er) nicht noch mag di swest(er) nicht ge Erben. Daz ist davon das is von dem vat(er) dar chome(n) ist. Vn(d) hiet d(er) sun and(er) gut, dann das im d(er) vat(er) gab vnd geit got dem sun geschaeft, er geit das gut mit gesundem leib, od(er) an dem totpett swem er vil, vn(d) ist daz er damit nicht

geschaeft hat di naesten erben sulle(n) das gut nemen, vnd der sel ir tail geben.¹»

A kleines kaiserrechtnek, ezen bizonytalan időben, de minden esetre 1320 előtt, tehát a mi ősiségi jogunk tulajdonképeni alapját képező 1351-iki törvényt megelőzőleg keletkezett jogkönyv II-ik könyvének 95-ik és 96-ik cikkében a következők olvashatók:

«95. also waz gudes von dem vater is komen, das soelent ouch nemen des vaters frunde, und daz von der mutter is komen, daz soelent nemen der mutter frunde, hant sy ouch gud mit irer arbeite mit einander gewonnen, das soelen sy glich teylen.»

«96. Da ein man vnd ein wib bringen ligende gut zu einander ane vnder gedinge vnd gen di abe ane kint so fellet ie daz gut dare dannan ez her bekummen ist.»— Ezen idézet megértésére tudni szükséges, hogy frunde (freunde) kifejezés alatt a rokonok értettek, s annál fogva vaters frunde atyai rokonokat, muter frunde anyai rokonokat jelent.

Arle (Arlon) városnak, a hajdani burgundi birodalom fővárosának 1532-ik évben kelt szokásjoga következően intézkedik: «Art. 40. Item im erfeltniss wirt gebrucht zu Arle *das alt recht*, nemlich wess des absterbendes nesten geblut ist ererbt sein *erbgut sunder acht zu nemen wo di guter herauss kommen*. Ime itten az öröklött vagyon családi visszahárolása régi jognak nevezetik.

¹ E törvényhely WESTENRIEDER kiadmánya után (München 1802.) van idézve; a zárjel közzé vett betűk a törvény rövidítéseinek pótlását képezik.

Berg grófságnak valószínűen a 14-ik század első felében keletkezett régi Landrechtjében — 21-ik cikk — a következőket találjuk: «Item. In dem Lande van den Berge salt alle guith ind Erffzal widerumb zoruck fallen ind ersterven, dar dat herkomen wehre, also langh als man dat bewiesen kan, wan gein lyffsgeburch dair van en levete» hasonló intézkedést tartalmaz a jülichi (gulich) valószínűen ugyanezen időből való Landrecht is.

E helyen meg kell emlékeznünk egy 1689-ik évben Düsseldorfban VOETS Melchior által kiadott igen érdekes munkáról, mely következő czim alatt: «*Tractatus de jure revolutionis, ad lucem ordinationes judicariae cap. Beschluss von Succession 88. Dass nach altem Herkommen und Gebrauch der Fürstenthumben Gülich und Berg die Güter fallen und erben sollen hinder sich an die nächste Erben daher sie kommen.*» — Ezen közel két százados munka az öröklött vagyon visszaháromlásának kérdését igen behatóan tárgyalja, idézi és magyarázza az ide vonatkozó jogszabályokat, s úgy az öröklött mint a hűbéri vagyonban való örökösödési eseteket eldöntő igen érdekes ítéleteket közöl. Nem mulaszthatjuk el, hogy e munkából egypár idézetet ide ne igtassunk.

A munka 2-ik lapján az 1556-ik évben kiadott Ordinationak ide vonatkozó szövege következően idéztetik: «Über die obbestimmte Fall, und oben angezeigte Personen, so erbet jeder nächst Gesipfreund einer oder mehr des Absterbenen Hab und Gut wo kein Geschefft vorhanden ist ohne Unterschied Mänlichs- oder Weiblich-Stammen, es wäre die Zipzahl von einem Band her oder

von zweyen, doch dergestalt *dass nach altem Herkommen und Gebrauch unser Fürstenthumben Gülich und Berg die Güter in allwege fallen und erben sollen hinter sich an die nächste Erben daher sie kommen.* Wie auch alle obangezeigte Fälle der Erbfolge und Succession gleicher Gestalt verstanden und gehalten werden sollen.»

Az 5-ik és 6-ik lapon következőket írja a szerző:
 «Quemadmodum Retractus Gentilitius ea de causa est receptus ne bona de genere et familia exeant. Ordinatio Cap. 98. §. 1. in verbis zu Erhaltung der Stamm-Güter, Sicuti etiam Ordinatio Cap. 69. § 1 prohibet testari de bonis immobilibus haereditariis, *idque ob non alium*, ut mihi semper visum fuit, rationem, *quam ut illa bona in familia maneant.* Ita quoque majores nostri conservandarum familiarum studiosissimi ulterius providere voluerunt ne dicta bona haereditaria etiam per viam successionis ab intestato ad alienas transirent familias, ideoque consuetudine patriae introductum est quod eo accidere et revolvi debeant unde provenerunt . . . . . Sic exempli gratia quando defunctus solos ascendentes in pari gradu relinquit parentes paterni vocantur ad bona quae a patre provenerunt, in bonis vero maternis quae ex matre filio obtingerunt parentes materni succedunt . . . . . Pari ratione distinguitur inter bona si de fratris successione inter consanguineos et uterinos agatur, scilicet in bona ex linia paternâ, an vero ex linea materna provenerint ita ut frater consanguineus succedat in bonis paternis excluso fratre uterino, frater autem *uterinus* in bonis ex linia materna quaesitis excluso fratre consanguineo.»

A 12-ik lapon a visszaháromlás tüzetesb meghatározására a következők mondatnak: «Pulchra et multoties ad disceptationem judiciariam deducta est quaestio, quis sit verus et genuinus sensus sive intellectus consuetudinis nostrae dasz die Güter fallen und erben sollen hinter sich an die nächsten Erben daher sie kommen . . . . . sunt qui opinantur sensum hujus consuetudinis esse, quod in bonis a patre ad defunctum devolutis agnati proximi ex linia paterna soli admittantur, in bonis autem quae defuncto jure successionis a matre obvenerunt cognati ex parte matris tantum succedant adeo ut solummodo respici debeat persona proxima et immediata patris vel matris, et an bona ab hac vel ab illo ad ultimo defunctum pervenerint nec curetur de ulteriori et scrupulosa *indagine*, a quo scilicet illa bona quondam acquisita sunt . . . . . Verum haec opinio reprobatur *per antiquissimam consuetudinem* ducatus montensis «Sall all Gut und Erffzähl wider zurück fallen, dan dat herkommen wehre. Alsolang als man dat beweisen kann» . . . . . *haec enim manifeste evincunt non solum considerandam esse personam proximam, et an ab ea tantum bona ad defunctum pervenerint, sed altius repetendam esse originem, ulteriusque principium spectari debere unde et a quo bona processerint.*» — Igen jellemző, hogy az itt egymással szembe állított két örökösödési rend közül az egyik, a melyet szerző a helyes vélemény szerint megállónak nyilvánít, egészen megegyez régi jogunk örökösödési rendével; — míg a másik nem helyesnek nyilvánított vélemény az országbírói értekezlet örökösödési rendének felel meg.

Szabadjon még ezen műben foglalt ítéletileg eldöntött jogesetek közül is egyet mutatványul idézni; — a tartalomtól eltekintve a szószerint közlendő felsőbirósági ítélet formája is fog talán némi érdekekkel birni.

Az idézendő jogeset következően van leírva: «Joannes von Deutz et Margaretha von Bonn conjuges stante matrimonio acquisiverunt bona immobilia quorum medietatem jure acquistus conjugalis ad se spectantem Margareta improlis per testamentum legavit Joanni von Deutz marito suo, qui mortua Margaretha duxit secundam uxorem Gertrudim von Linck, ex quo matrimonio procreatae sunt aliquod filiae; moritur deinde pater et post eum omnes filiae, relicta in vivis matre Gertrude et *patruis* Arnoldo ac Petro von Deutz qui invicem contendunt ad successionem horum immobilium a filiabus ultimo defunctis relictorum.»

«Judices prioris instantiae adjudicarunt dicta bona in solidum Arnoldo et Petro von Deutz exclusa matre Gertrude, condemmando illam simul in expensis, quam sententiam aulicum nostrum judicium das Gülich und Bergisch Hoffgericht in principali confirmavit, quoad expensas vero reformavit, uti docet sequens.

Sententia.

In Sachen Gilliszen Kochs und Gertrudin Lincken appellanten Eins wider Arnolden und Peteren von Deutz Gebrüdere Appellaten anderen Theil ist allem vorbringen nach durch dass Durchleuchtigsten etc. Räthe zu recht erkannt, das voriger Instans Richtere das Hauptgerichts Portz, so viel die Hauptsach anlangt woll geurtheilt,

übel davon appellirt, derwegen solche Urtheil zu confirmiren, so viel aber die Gerichtskosten anlangt, dass dieselbe zu reformiren, und zu erkennen dass dieselbe zu compensiren, wie sie die Herren Räthe hiemit erkennen, conformiren, reformiren, und aus bewegenden Ursachen allenthalben gegeneinander compensiren und vergleichen Publicata Ao. 1605. 10. November.» Ilyen és ehez hasonló számos jogeseteket és ítéleteket tartalmaz ezen érdekes régi munka, de mi eleget véltünk tenni feladatunknak, ha abból mutatóvány gyanánt egyet közöltünk.

A fentebbi töredékes idézetek egymagokban is elég tanubizonyságot tesznek arról, hogy hazai jogunk úgy általában, mint különösen az örökösödést tárgyazó részeiben számtalan oly intézkedést tartalmaz, melyeknek hasonmását a külföldi jogforrásokban felfedezni nem nehéz feladat. Ime a gülich-i és bergi jogforrásokban a paterna paternis materna maternis cadunt jogelven kívül megtalálható azon intézkedés, *hogy az öröklött vagyon el nem idegeníthető, hogy elidegenítés esetében a rokonokat a mi jogunk invalidatiojához hasonló retractus gentilitius-jog illeti, megtalálható ezen kívül a házassági közszerzemény és az özvegyi jog intézménye*, s minderre vonatkozólag az idézett munka érdekes adatokat tartalmaz nem csak; de sőt, ha a törvényhelyekre való hivatkozás s a német idézetek nem ábrándítanak ki e munka olvasása közben a magyar jogászt, gyakran azt kellene hinnie, hogy a magyar magánjogról való fejtegetést lapozgat.

Nem mellőzhetjük el, hogy még egy ilyen régi munkát fel ne említsünk, mely Kоч Christophortól

Gisában 1772-ben, tehát szinte több mint egy századdal ezelőtt jelent meg s a következő címet viseli: «*Observationes selectae de jure revolutionis sive recadentiae.*» Lássunk ebből is egy kis jellemző idézetet: «*Ius recadentiae s. revolutionis s. reversionis, der Revolutions- oder Rückfallsrecht secundum primarium et proprium significatum in eo constitit, ut in successiones proximi illius lateris liniae heredes, unde bona pervenerunt excludant in his bonis defuncti conjugem aut cognatos alterius liniae, licet gradu proximiores aut aequales. Finis illius est ut bona in familia conserventur, nec ea ex jure connubii, alicubi recepto, deficientibus liberis in alterum conjugem, aut liberis relictis, iisque postea sine prole morientibus, in patrem matremve superstitem, aut cognatos alterius liniae gradu proximiores aut aequales devolvantur, sed in ea linea unde provenerunt maneant . . . . Ab ea ergo persona, quae in familia bona, de quibus quaestio est, primum adquisivit, latus aestimandum est. Igitur non progrediendum est sursum versus et in infinitum, nec tamen subsistendum in immediata et proxima patris matrisve persona, sed ascendendum est usque ad communem stipitem sive truncum a quo bona illa in familia primum adquisita sunt. Ita vero eorum sententia verior quoque esse videtur, qui illos tantum in revolutione legitima admittunt cognatos, quibus cum defuncto primus acquirens communis est ascendens, s. qui cum defuncto in linea recta descendunt a primo acquirente.*» Az itt idézetek s általában e kis alkalmi mű egész tartalma kis

¹ Lásd az idézett munka 1, 2, 12 és 13 lapjait.

igazitással beilleszthető lenne KÉLEMEN-ünk «Jus privatum hungaricum»-ába.

Leeuwe városnak 1255-ik évben kelt privilegiumában a következők olvashatók: «Item statuimus quodsi aliquis habens bona immobilia sive haereditaria sine liberis discedat, illa integraliter *ad illos a quorum parentibus sive praedecessoribus processerant, revertantur, licet in gradu remotiores defuncto inveniantur*, mobilia vero ipsius proximioribus in gradu conferantur.»

Az 1573-ik évbeli «Neu reformirte Landts-Ordnung der fürstlichen Grafschaft Tirol» szinte ági örökösödési rendet tartalmaz. E törvény III-ik könyvének XIII. czikke következően szól: «Ob sich begeben dass die abgestorben Person keinen Erben in der absteigenden Linien, sonder allein gesipte Freund die ihr in der Abseyten verwandt wären verliesse; Ist dann sacht, dass die abgestorben Person hinder ihr verlasst allein Brüder und Schwestern, die ihr von bayden Eltern gesipt und gebluet sein die erben vor *manngklichem*: doch mit der Beschaidenheit, wie hiernach in diesem dritten Buch im vierunddreissigsten, fünffunddreissigsten und sechsunddreissigsten Tittel von Schwestern geschrieben steht: und werden die Stiefgeschwistrig mit den andern nit gleich, sondern *allein im Erb des Gutes das der Vater oder die Mutter (damit sie einander verwandt sind) verlassen hat, zugelassen.*»

«Aber in den *gewunnen Gütern* soll es also gehalten werden, dass welcher *ab intestato* abgethet von solchen gewonnen Gütern erstlich den Geschwistern von bayden

Banden ein *Drittheil* zu voraus erfolgen, und die Überthwer bayderley Geschwistriget von ainem und bayden Banden gleichlich, doch in die Stammen, und nit in die Häubter erben sollen.»

«Welcher aber im Testament hinder sein verlassen, *und den halben Theil* gewonnen Guets seinem Gefallen nach verschaffen wurde, solle es damit dem gemainem Landts-Brauch nach: aber mit dem übrigen unvertestirten gewonnen Guet in allem wie nächstoben in diesem Tittel, und sowohl auch hernach im neunzehenden Tittel diess dritten Buechs vermeldt gehalten werden.»

E törvényben a végrendelkezési jogosultság a szerzeményi vagyonok felére van korlátozva, s a törvényes örökösödési rend az öröklött vagyonokat illetőleg akként szabályozva, hogy az örökhagyónak csak azon testvérei örökösödhetnek, a kik azon közös szülőtől származtak, a kitől az öröklött vagyon eredett. A törvény következő szakaszai a felmenő és oldalági rokonok örökösödési rendét állapítja meg, s azután ugyanazon III-ik könyv XIX-ik czime a következőt rendeli:

«Doch ist hierin zu merken, dass in allen obgeschriebenen Erbfällen diese Massregel gehalten: dass allweg ein jedes Guet, auf das Geschlecht daher es kombt (so es den Fall erreicht und bewiesen wird) erblich fallen . . . . .»

So vil aber die gewonnenen Güter so ein abgestorbene Person hinder ihr verlasst, darumben sich eine Zeit her zwischen den Ansprechern des Erbs an mehr Orten im Land allerhand Zank Irrung, und Rechtfertigungen erhebt und zugetragen betrifft: geben wir demnach hier-

innen dise Erläuterung und Erklärung, dass allein das *für* ein gewonnen Guet gerechnet und erkannt werden soll, was der Erblasser selbs gewonnen erübrigt oder erspart hat: was aber der Abgestorben in seinem Leben einmal ererbt, dasselb Erb komme nun her von wem es wolle, das solle für ein Stammen guet geacht und erkennt, und solch erkannt Stammen Guet solle alsdann vermöge dises neunzehenden Tittels in Anfang eingeführter Erklärung, und die gewonnen Güter allermassen mit Unterschid wie hievor im dreizehenden, vierzehenden, fünfzehenden, sibenzehenden und achtzehenden Titteln diss dritten Buchs angezogen zu Erb ansprechen.»

Ezen törvény annál inkább érdemel figyelmet, mivel mint e törvény szakavatott ismertetője OBERWEIS¹ kiemeli, az ági örökösödési rend igen régi jogforrásra vezethető vissza; másfelől pedig e törvény Tirolban hatályban volt mindaddig, míg az osztrák polgári törvénykönyv ellenkező örökösödési rende fel nem váltotta.

Alsó-Ausztriában hasonlóan az ági örökösödés volt érvényben. Egy 1718-ik évben Nürnbergben megjelent s következő czimet viselő régi munka «*Consvetudines Austriacae per Joan. Suttinger, accesserunt additiones D-re Bernardo Walthero*» a 179. és 180-ik lapon 1656. márczius 20-án és 1676 október 29-én kelt ítéletekre hivatkozik annak igazolásául, hogy az örökösödéseknél a

¹ Lásd HAIMERLS Vierteljahrschrift IX-ik és XI. kötet über Tirolisches Erbrecht. «In dieser Beziehung galt in Tirol das Rechtsaxiom des alten burgundischen Rechtes *«les biens suivent la ligne, dont ils sont mouvent; paterna paternis, materna maternis, agnatica agnaticis, cognatica cognaticis.»*

«*paterna paternis, materna maternis*» elv alkalmaztatott. Ugyanezen munka 927-ik és következő lapjain olvasható «*Tractatus von den Erbschaften*»¹ e tekintetben a következő igen határozott intézkedéseket tartalmazza:

«*Cap. IX. Wie die Geschwistrigt, so dem verstorbenen Bruder oder Schwester allein von einem Band verwandt seyn erben sollen.*»

«Wann zweyerley Geschwistrigt vorhanden, deren etliche aber dem Verstorbenen allein von Vater, etliche aber allein von der Mutter verwandt seyn, so erben die, so von dem Vater Geschwistrigt seynd, das Väterliche, und dann die Geschwistriget sein Mutter halb, allein das Mütterliche Gut, wie dann die geschriebenen Rechten vermögen, und solches dem Lands-Brauch nach gemäss ist, wo aber die Verstorbene das Gut von ihren Eltern nicht ererbt, sondern selbst gewonnen, oder in andere Weg erobert, so fällt die Erbschaft auf beyderley Geschwistriget.»

«*Cap. XVI. Wie die gesippten Freund zu Erben zugelassen werden.*»

«Wann kein Bruder oder Schwester noch Bruder oder Schwesterkinder vorhanden seyn, so fällt die Erbschaft auf den so der nächst im Grad der Sippchaft ist, ob aber mehr als einer in gleichem Grad vorhanden wären, so erben dieselben des Verstorbenen Güter nicht nach dem Stammen, sondern nach Anzahl der Personen,

¹ E tractatus-kézirat szinte megvan a nemzeti múzeum könyvtárában «*BALTER Bernard: Landgerichts-Ordnung in Nieder-Österreich*» czim alatt. Német folio kéziratok közt 534-ik szám.

doch ist hierin mit den Erbgütern dem Land-Brauch nach dieser Unterschied, dass dieselben allweeg wieder auf den Stammen fallen, darvon sie herkommen.»

Ugyanezen tractatus X-ik fejezete, mely az örökhagyó félvértestvéreinek s a másik oldalbeli oldalrokonoknak szinte az ági örökösödési rendnek megfelelő örökösödését tárgyalja Bécs város részére 1383-ik évben adományozott szabadságlevélre (Freiheit)¹ hivatkozik a következőkben:

«Wo aber die Geschwistriget allein Vatterhalb verwandt wären, so fällt das Mutterliche Erbgut auf des Verstorbenen Freund Mutter halben, und nicht auf die Geschwistriget Vatter halben, dann dieselbe allein des verstorbenen Bruders oder Schwesters vätterliches Erbgut erben, wie dann solches der Stadt Wienn Freiheit von Herzog Albrecht hochlöbl Gedächtniss, deren Datum stehet Wienn an Unserem Frauen Lichtmess-Tag An. 1383. Inhalt mit nachgeschriebenen Worten: Ob ein Mann mit Todt abgehet, ehe dann sein Hausfrau und dass er Kinder hinder ihme verlässt, die sie miteinander erzeugt haben, und dass dann die Frau einen andern Mann nimmt, und mit demselben auch Kinder gewinnt, die seyn dann mit dem ersten Kindern Geschwistriget, Mutters halber, und dass dann die Kinder die bei dem ersten

¹ E Freiheit a nemzeti muzeumban a német folio kéziratok 424-ik sorszáma alatt «der Stadt Handvest zu Wien. — Privilegia et Jura municipalia Urbis Wiennensis ab 1277—1453» olvasható. Hogy mi idézetünket nem közvetlenül innét, hanem a tractatusba való átvételből vettük: annak oka abban rejlik, mivel könnyebben érthető német nyelven van írva.

Mann erzeugt worden, mit Tod abgingen, ehe sie zu ihren bescheidenen Jahren kommen, und ehe sie vogtbar werden, oder dass sie die Erbgüter unverkümmert, unverschafft, oder unvermacht hinter ihnen liessen, dass dann dieselben Güter erben und fallen auf des ersten Manns Erben, von dem dieselben Güter herkommen seynd *nach dem Landts-Rechten in Oesterreich*, und nicht auf die Geschwistrigte Mutter halber; und also zu gleicher Weiss, wann ein Frau mit Todt abgeheth, ehe dann ihr Mann, und dass sie *ihme* Kinder hinter ihr verlässt, die sie mit einander erzeugt haben, dass dann der Mann eine andere Frau nimmt, und mit derselben auch Kinder gewinnet, die seynd mit den ersten Kinder Geschwistriget, Vattershalber, und dass dann die Kinder, die er bei der ersten Frauen erzeugt hat, mit Todt abgingen, ehe dass sie zu ihren Jahren kommen, oder dass sie die Erbgüter unverkümmert, unverschafft oder unvermacht hinter ihnen verliessen, so sollen dann dieselben Güter erben, und fallen auf der ersten Frauen Erben, von der dieselben Güter herkommen; *nach den Landts-Brauch in Oesterreich*, und nicht auf die Geschwistrigte Vattershalber, also werden die Güter zu den rechten Erben kommen, und kommt von einer wohlhabenden Ehemann oder Ehefrauen ein ganzes Geschecht wieder zu Erben und zu Gut, das widrigens unrecht zu fremden Händen käme.»

Francziaország jogtörténelme az öröklött és szerzett vagyonokat tárgyzó örökösödési rend eltérésére nézve nevezetes adatokat tartalmaz. Francziaország számos coutumjeinek nagy részében megtaláljuk e különbséget,

még pedig nem egy, hanem három alakban; megtaláljuk úgy a mint volt a régi magyar jogban, megtaláljuk úgy is a mint az ideiglenes törvényhozási szabályok tartalmazzák. WARNKÖNIG idézett munkája II-ik kötetének 477. és 478-ik lapjain a coutumok idejébenei örökösödési rendet tárgyalva a következőket mondja: «III. Erbfolge der Seitenverwandten. In Ermanglung von Descendenten bei den Propres, und Ascendenten bei den übrigen Vermögen kommen die Seitenverwandten nach der Nähe des Grades nach römischer Computation zur Erbfolge.... Diese allgemeine Regel leidet, abgesehen von einigen wenigen schon berührten localrechtlichen Verschiedenheiten, zwei bedeutende Ausnahmen 1) in Folge des Repraesentationsrechts . . . . . 2) *In Folge des für das Erbgut geltenden Grundsatzes paterna paternis, materna maternis. Darnach fallen die aus der väterlichen Familie stammenden Güter den Verwandten der väterlichen Seite, die von der mütterlichen stammenden dieser Seite zu.* Sie wird aber verschieden angewendet:

a) *so dass nur die Descendenten des ersten Erwerbers succediren, welche Erbfolge den Namen der coutumesoucheres führt.* Findet sich keine Verwandte dieser Art vor, so wird das Propre wie ein Acquet unter alle nächsten Verwandten getheilt,

b) *oder so, dass nur auf die Verwandtschaft mit dem ersten Erwerber überhaupt gesehen wird (coutumes d'escot et de ligne),*

c) *endlich so, dass von den sämtlichen Verwandten*

der gerufenen Seite überhaupt der nächste erbt (coutumes de simple coté).

In den beiden letzten Fällen wird das ererbte Vermögen wieder wie ein errungenes behandelt, wenn keine Verwandten der zunächst berechtigten Seite da sind.»— Tanulság kedveért nem fog talán ártani pár idézet e coutum-ok szószerinti szövegéből:

A párisi coutume-ok 326-ik cikke következőket tartalmazza: «Et quant aux propres heritages, luy (a un enfant décédé sans hoirs) *succedent les parens qui sont les plus proches du costé et ligne dont sont advenus et echeus au defunt les dits heritages.*»

Az orleani coutume-ok 324-ik cikkében a következők olvashatók: «Et quant aux heritages propres en succession de la dite ligne collaterale, on n'a point esgard a la consanguinité et proximité de lignage, *mais seulement au costé et ligne, dont les heritages sont provenuz.* Et a iceux heritages propres ne succedent les plus prochains en degre de consanguinité; mais seulement ceux du costé et ligne dont les dits heritages procedent, *retournant les heritages paternels aux parens paternels, et les heritages maternels aux parens maternels, le degre neantmoins gardé entre eux.*

A «Coustumes et stiles gardes ou duchié de Bourgogne», mely 1270. és 1360-ik évek közötti időből származik, a 20-ik cikkben a következőket tartalmazza: «Item se homme meurt sens hoirs ou condescendant de son corps et ait collaterau desquels aucuns lui appartiennent de par pere et aucuns de par mere tant seulment;

se la personne mort avoit heritages, qui lui feussent advenus de par son pere, ils adviendront et escherront au lignaige de par le pere. Et samblablement escherront li heritages de par la mere au lignaige de par icelle, sans se que li lignaiges de par pere y prengne riens, et est entendus en divers grez ou en prochains ou en loingtains: car se li home mort avoit ung frere de par pere tants seulement, li heritage que la personne morte avoit de par sa mere adviendra au cousin de par sa mere, combien quil soil au plu loingtain gre, tous aussi bien comme li heritage de par pere adviendra au dit frere, combien quil soit au plus prouchain gre.»

A bretagnei coutume-ok 593. §-a így szól: «Quand homme ou femme meurent sans hoirs de leur chair et ils ont pere ou mere, leur biens meubles doivent estre et tourner a leur pere et a leur mere, s'ils sont vivants . . . . Et aussi les conquets qu'il auroit faits appartiennent au pere et a la mere ou a celui qui est vit, comme dit est des meubles, *et les autres heritages retourneront a la ligne dont ils seroient partis.*

Hasonló intézkedéseket tartalmaznak a dourdani, mantei, meluni, montagri, tourainei, sedani s több más coutume-ok.

Ha ezekhez hozzávesszük, hogy a francia coutume-ok a végrendelkezési jogot felette korlátozták, s rendszerint az öröklött vagyonoknak $\frac{1}{3}$ részeig terjedő hagyományozást engedtek meg: akkor a magyar és régi francia örökösödési jog között az összekötő kapcsolatot felfedezni nem leend igen nehéz.

Készakarva mellőzzük a részint rendelkezésünkre álló, részint könnyen megszerezhetendett többi jogforrások ide vonatkozó részeinek további szószerinti idézését; mert az olvasó türelme tétetnék próbára általa; s ennél fogva csak általában kívánjuk megjegyezni, hogy a schweíczí régi jogforrásokban, melyekre a Schwabenspiegelnek döntő befolyása volt,¹ azonkívül, hogy az örökösödésnél a firokonok a nőrokonok felett igen nevezetes és különböző alakban jelentkező előjogokkal birtak s azonkívül, hogy a végrendekezési jogosultság kivált az öröklött vagyonok tekintetében felette megszorítva volt, több jogforrás a paterna paternis materna maternis elvnek alkalmazását tünteti elő. Így feltaláljuk ezt Graubündenben, Churban, Lausenneban és Neuchatelben; és innét magyarázható, hogy az öröklött és szerzett vagyon közötti eltérő örökösödési rend egy pár canton újabb magánjogi törvénykönyvébe is átszivárgott s illetőleg fentartatott. — Ezenkívül a saarbrücki Landrechtben a lustenauí Reichshof Satzung-jaiban, az 1636-ikről feljegyzett s 1707-ben I. József császár által megerősített damilsí artikulusokban, Baden grófság 8 régi községében, a gelderní Landrechtben, az ostfrisíai Landrechtben, a cölní Rechts-Ordnungban s másutt az öröklött vagyon visszaszállásának elve lőn törvényerőre emelve. Utalunk e tekintetben a már idézett munkákon kívül ROSSHIRT Intestat Erbrechtjére, MITTERMAYER Deutsches Gemeine-

¹ Berní város levéltárában a Schwabenspiegelnek egy igen régi francia fordítása őriztetik «Le miroir de Souabe» czím alatt. Ugyanezen jogkönyv cseh nyelvre is lefordítottat, mi annak nagy elterjedését eléggé igazolja.

Recht című munkájára, SIEGEL H.-nak das deutsche Erbrecht nach der Rechtsquelle des Mittelalters dargestellt című művére, WASSERSEHLEBEN H.-nak das Prinzip der Erbenfolge nach den älteren deutschen und verwandten Rechten című igen tartalmas munkájára, végre GOSEN Gyulának das Privatrecht nach dem kleinen Kaiserrechte címet viselő művére.

Különösen figyelemre méltó a nápolyi örökösödési jog, mely a többi olasz jogforrásoktól eltérőleg az öröklött és szerzett vagyon közötti különbséget megállapítva, az öröklött vagyonra vonatkozó végrendelkezési jogot a család javára megszorítja, a törvényes örökösödés rendét pedig akként állapítja meg, hogy ha az örökhagyó szülői házasságra lépésök alkalmával «ex usu Curiae Nidi et Capaune» azon kölcsönös lemondást kötötték ki, miszerint a férj a gyermeknek anyai, a nő pedig a gyermeknek apai vagyonáról lemondottak, ezen felmenők is, felmenők nem léteben pedig az oldalági rokonok, még pedig ezek már a fentebbi lemondás létezése vagy nemlétezésére való tekintet nélkül az ági örökösödés rende szerint hivatnak az örökséghez; azaz, az apai ág az apai vagyonban az anyai ág az anyai vagyonban örökösödik. Jellemző a mit e tekintetben GANZ Eduard idézett munkájának III. kötetében a 322. és 323-ik lapon mond: «Wie erworbenes und ererbtes Gut einen Unterschied begründet, so stellt sich auch eine Verschiedenheit des väterlichen und mütterlichen Vermögens einer Person heraus: in das väterliche folgen die nächsten Verwandten von der Vaterseite, in das mütterliche die nächsten Verwandten von

der Mutterseite. *Dieser Theilung liegt die Rücksicht zu Grunde, jedem Geschlecht das was von ihm kommt, zu erhalten.* Die Person des Erblässers wird nicht als der alleinige Ausgangspunkt betrachtet, in dem der Ursprung des Vermögens verwischt sey, sondern es kommt nach seinem Tode wiederum die Linie zum Vorschein, der es gehörte. Der Erblasser ist so nicht vollständiger Eigenthümer, denn sonst würde auch die Erinnerung an den Ursprung des Vermögens aufhören müssen.» Még inkább jellemző és felette tanulságos a mit a hazai jogunkhoz oly szívélyesen ragaszkodó veteran jogászkunk TÓTH Lőrincz ezen nápolyi örökösödési jogot illetőleg idézett munkájában megjegyyez: «*Másrésről azonban érvényre jutottak a hűbéri aristokratia érdekei által parancsolt intézkedések is; a nemesség Nápolyban valódi, s a városok patriciatusától különböző várnává (kasztta) fejlődött, s a hűbéri elv sehol sem terjedt ki annyira az olasz földön, mint Nápolyban.* Innen kétféle jogelvek jutottak uralomra, t. i. a hűbéri és a közönséges polgári jogéi. «*A nemesi törvényhozásban főszerepet játszik a család fenttartásának gondja; ez hozza magával a fiuk elsőbbségét a leányok felett, ez következteti, hogy az ősi javakról szabadon intézkedni nem lehet.* Ezen különbség az ősi és szerzett javak között különös figyelmünket igényli, mert rokon azon hazai törvénnyel, mely a nápolyi eredetű Lajos királytól származva az ősiséget nálunk megteremté.»¹

A felhozottakból világosan kitűnik, miszerint azon örökösödési rend, mely szerint az elhunyt által öröklött

¹ Lásd Magyar Académiai Értesítő I. kötet 414-ik lap.

javak azon családra szállanak vissza, a melytől származnak, sajátágos magyar jelleggel bírónak épen nem tekinthető; sőt ellenkezőleg az mint a középkort általában uraló hűbéri irány által átadomított, s részben eredetiségéből kiforgatott germán örökösödési rend különböző helyen és időben divott. — És ha a jogfejlődés mai stádiuma vétetik szemügyre, akkor azonnal szembetűnik, miként ezen örökösödési rend a változott viszonyok közepette magát fentartani képes nem levén, legtöbb helyen a kor kívánalmainak megfelelő újabb örökösödési rendszernek engedte át a tért. Így látjuk, hogy a porosz Landrecht, az osztrák polgári törvénykönyv, a szász polgári törvénykönyv, a zürichi, berni, vallisi, argaui s több más schweiczi codexek, ugy a codice civile az örökösödésnél az öröklött és szerzett javak közötti különbségre egyáltalában nincsenek tekintettel. A francia code civile szinte a vagyon eredetére való tekintet nélkül szabályozván a törvényes örökösödést, csupán a 747. §-ban teszen ez alól egy valóban ártatlan kivételt a következő intézkedése által «Les accendents succedent, a l'exclusion de tous autres, aux choses par eux données à leurs enfants ou descendants decedés sans prosterité, lorsque les objets donnés se retrouvent en nature dans la succession. Si les objets ont été aliénés, les ascendants recueillent le prix qui peut en être du. Ils succedent aussi a l'action en reprise que pouvait avoir le donataire.» A törvény ezen rendelkezése, mely szerint a felmenő javára a tőle leszármazó, s utód nélkül elhaló rokonról csupán azon vagyon visszaszállása biztosittatik,

melyet maga a tulélő felmenő adományozott közvetlenül az örökhagyónak, bizonyára a fent ismertetett coutume-ok intézkedéseiben találja létezésének alapját; de nem szükséges még csak megemlíteni sem azon óriási különbséget, mely ezen specialis intézkedés és a coutume-okban befoglalt a code-ban, azonban mellőzött azon általános örökösödési elv között létezik, mely szerint az apai ágon öröklött vagyon az apai ágra, az anyai ágon öröklött vagyon pedig az anyai ágra szállott vissza, minden tekintet nélkül arra, hogy az illető ágnak minő távoli rokonától származott a vagyon, s minő távolságban áll az illető ágbeli örökösödsre hivatott rokon.

Azonban még jelenben is akadunk helylyel-közzel oly törvényekre, melyek az öröklött vagyon visszaszármazását biztosító örökösödési rendet tartalmazznak. — E tekintetben kiváló figyelmet érdemel az angol törvényhozás, mely ugy jogforrásaira, mint egyes intézkedéseire nézve hazai jogunkkal több hasonlatot tüntet fel. Nem leszen talán érdektelen az angol örökösödési jogot tárgyunkkal kapcsolatos főleg jellemző némely vonásaiban megismertetni.

Az angol magánjog rendszere régi angolszász és walesi jogok alaptételeiből kiindulva részint szokásjog, részint a parlament irott törvényei alapján fejlődött; s a szokásjognak még ma is hatalmas kutforrását a középkor jogkönyvei GRANVILLA RANULF-nak a 12-ik századbéli, és «Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Angliae, tempore R. Henrici secundi compositus» czimet viselő, ugy BRACON Henriknek a 13-ik századbéli s «de legibus

consuetudinibus Angliae» címet viselő munkái, továbbá a Fleta és Briton név alatt ismeretes jogkönyvek képezik. Az örökösödési jog alapirányeszméjét a régi angolszász s még inkább a walesi jog rendelkezései képezik, melyeknek alapján azonban a középkori hűbéri intézmények kétségtelen befolyása alatt fejlődött ki Angliának igen sajátos vonásokat feltűntető örökösödési rendszere.

Az angol birtokviszony s ezzel szoros kapcsolatban álló örökösödési rend megértésére az ingatlan vagyonok körében kiválóan meg kell különböztetni az egyszerű hűbéri birtokot (fee simple) és az örökös vagy törzs hűbéri birtokot (fee tail, estate in tail). Az egyszerű hűbéri birtok csak névleg hűbéri, mert tulajdonképpen a szabad rendelkezés alatt álló ingatlan vagyont jelenti. Ellentéte az örökös vagy törzs hűbéri vagyon, melyre nézve a rendelkezési jogosultság és az örökösödési rend is nagyobb korlátoknak van alávetve.

Az egyszerű hűbéri vagyonban való örökösödés a régi angolszászjog alapján a fiörökösöket egyenlően illette, s ennek maradványául tekinthető a szabad, jogilag részben ma is fentálló ugynevezett *Gavelkind*-birtok, melyben az elsőszülötti örökösödés mellőztetik. Ezzel ellentétben a normann jogforrások az elsőszülött fiu örökösödését emelték érvényre. A két rendszer egyesítésének tekinthető az I-ső Henrik nevét viselő jogkönyv azon intézkedése, mely szerint az örökhagyónak első fő feuduma az elsőszülött fiut illesse, többi szerzeményi ingatlan vagyona pedig többi fiai közt kívánsága szerint osztassék meg. A 14-ik században azonban a jogszokás által már

azon örökösödési rend lett megállapítva, miszerint több fiu közül az elsőszülött többi testvérei kizárásával az ingatlanokban egyedül örökösödik; ha pedig fiutód nincs, a leányok az ingatlan örökséget egyenlően osztják meg. A leszármazó ágon a képviseleti rendszer akként van megállapítva, hogy az elsőszülött, de atyjánál korábban elhalt fiunak gyermekei, ha leányok voltak is, az örökhagyónak minden gyermekeit, tehát a 2-od szülött fiut is megelőzik. Ha leszármazó rokonok nincsenek, a felmenők teljes kizárásával¹ az oldalági rokonokat illeti az örökösödés, még pedig akként, hogy csupán azon oldalági rokonok örökösödnek, a kik az első szerzőtől leszármaztak, és a kik az örökhagyóval nem félvérbeli — csupán anyai vagy apai — hanem egészvérbeli rokonságban állanak. Azon szempontból, hogy a szerzett vagyon leszármazó örökösök nemléte esetében az első szerző oldalági rokonaira is átszármazhasson azon fictiohoz folyamodott az angol jogszokás, hogy az így szerzett *novum feudum*-ra vonatkozólag a szerzéskor megállapított, miszerint az úgy tekintessék, mint *antiquum feudum* és mert ezen fictionál az *antiquum feudum* első szerzője nem állapított meg, a szerző valamennyi felmenője első szerzőnek tekintethetett, s így az oldalági rokonok összességére kiterjedt az örökösödési jog. Csak ezen fictio tette lehetségessé, hogy ha valaki egy birtokot vett s azután leszármazók és végrendelet hátrahagyása nélkül halt el, a birtokban oldalági rokonai örökösödhessenek, ne pedig

¹ Itt a hűbér örökösödési rend azon szabálya nyert érvényt «*successio nunquam ascendit*».

hübéri visszaszállásnak legyen helye. — Az oldalági örökösödésben egyébiránt azon jogszabály mellett, hogy ha a valódi első szerző tudatott az ettől leszármazó oldalrokonokat illeti az örökösödés, másik vezérelv gyanánt az szolgált, hogy a firokonokat a nőrokonok felett feltétlen elsőség illette; minek folytán például a feudum antiquumnak tekintett feudum novumban, tehát az örökhagyó szerzeményében az apai nagyapa édesatyjától fiági összeköttetés útján leszármazott másodunoka testvér, sőt még a sokkal távolabb álló ilyen rokon is a sokkal közelebb álló nőrokont kizárta. Ha az ingatlan vagyon az első szerzőtől örökösödés útján utódjaira valósággal átszállott, s ez által nem képzelt, hanem valóságos antiquum feudummá vált, akkor az örökösödés első sorban az első szerző leszármazóit illette, s csakis ezen első szerzőtől leszármazottak között illette a firokonokat a nőrokonok feletti elsőség; ha pedig az első szerzőtől leszármazó fi- és nőrokonok nem voltak, akkor ugy tekintetvén az ingatlan, mintha ezen első szerzőnek is feudum antiquuma lett volna, a további oldalrokonokat illette az örökösödés. A törvényes örökösödés ezen rendén IV. Vilmos alatt keletkezett parlamenti törvényhozás igen nevezetes változtatásokat tett. — E szerint az ingatlan jogosított utolsó birtokosa szerzőnek tekintetik mindaddig, míg be nem bizonyíttatik, hogy a vagyont örökölte; utóbbi esetben az tekintetik szerzőnek, a kiről a vagyon örökösödés útján az utolsó birtokosra hárult, ha csak erre vonatkozólag is be nem bizonyíttatik, hogy a vagyont nem szerezte hanem örökölte, mely esetben az vétetik szerzőnek,

a kitől ezen örökösödés származott. — A ki valamely ingatlanhoz végrendeleti örökösödés útján jutott, feltétlenül szerzőnek tekintetik, még akkor is, ha ugyanazon vagyont végrendelet nemlétében törvényes örökösödés rendén is öröklötte volna. Megállapítottatott továbbá a felmenők örökösödése, és ezáltal segítve lett azon előbbi kirívó helytelenségen, hogy ha valaki ingatlant vett, s végrendelet s leszármazó örökösök hátrahagyása nélkül felmenő rokonokat, például szülőit hagyta maga után, ezek nem örökösödhettek; s megszüntettetett azon anomalia, hogy a gyermek után az atya azon vagyonban sem örökösödhetett, mely az elhalt gyermeknek nem volt szerzeménye, hanem az atyának testvérére szállott az örökség, s csak ha azután ez is leszármazók nélkül halt el, róla tehát közvetve szállhatott át a birtok az első örökhagyó gyermeknek azon édesatyjára, a kit helyes alapokon nyugvó örökösödési törvény szerint közvetlenül kell vala illetnie. — Ezenfelül a félvér rokonok is örökösödési joggal ruháztattak fel, még pedig ha a közös törzs férfi, azonnal a hasonfoku egészvér rokonok után, ha pedig a közös törzs nő, akkor közvetlenül ezen felmenő után. Szabatosan megállapítottatott, hogy az anyai felmenő és oldalági rokonok csak atyai felmenő és oldalági rokon nemléte esetében örökösödhessenek, valamint az apai ágon lévő nőrokon és a tőle leszármazók csak akkor birjanak örökösödési joggal, ha az apai ágon firokon vagy ennek leszármazói nincsenek. Hasonló előnyben részesülnek az anyai ágon lévő firokonok is ugyan ezen ág nőrokonai felett. Azon esetre ha apai ágbeli

férfirokontól leszármazó s elsőséggel bíró rokonok nincsenek az e tárgyban fentforgó vitakérdés megoldásaul elhatározottat, hogy a távolabbi atyai felmenő édesanya és rokonai, a közelebbi atyai felmenő édesanyját és rokonait megelőzik; s e szerint azon sajátságos örökösödési rend áll fenn, hogy ha a végrendelet nélkül elhalt örökhagyónak sem leszármazói, sem atyja, atyai nagyatyja, vagy más atyai ágon lévő férfi felmenője, avagy ezektől leszármazó oldalrokonai nincsenek az apai nagyatyának édesanyja és ezek leszármazói az apai ágon lévő nagyanyát — az apa édesanyját és ezek leszármazóit megelőzik. Ugyanezen örökösödési rend megfelelően az anyai ágon felmenő rokonokra is alkalmazást nyer. Figyelembe veendő meg itten, hogy miután az apai ág a rokonsági távolságra való tekintet nélkül megelőzi az anyai ágbeli rokonokat, miután az angol jog épen úgy mint hazai törvényünk az örökösödést nem köti a rokonság bizonyos távolságához, és miután a házasságon kívüli születések eseteit kivéve tulajdonképen mindenkinek kell lenni valami messze ágon atyai felmenő rokonának: az anya és az anyai ág jogszerűen alig juthatna az örökösödéshez. A törvény ezen hiányán épen úgy mint nálunk segít azon körülmény, hogy az élet az igen távoli rokonsági összeköttetést elmossa, s be nem bizonyíthatóvá teszi; e mellett az örökösödési jog érvényesítése rendszerint 20 évi elévülési határidőhöz van kötve; ha tehát ez alatt erősb örökösödési joggal bíró felmenő vagy oldalági rokon nem jelentkezik, az a ki az örökséget elfoglalta, annak jogszerű tulajdonosává válik.

A fent vázolt örökösödési rend méltánylására azonban meg kell jegyezni, hogy az angoljog a *fee simple* birtokra vonatkozólag ma már feltétlen, s még köteles részhez való igény által sem korlátozott végrendelkezési jogosultságot ad. A régibb angol jog szerint a végrendelkezési jogosultság igen korlátozva volt, azonban VIII. Henrik 32-ik parlamenti határozata 1-ső czikke és 34-ik parlamenti határozatának 5-ik czikke által a *fee simple* birtokosainak — kiskoruak és férjnél levő nők kivételével a végrendelkezési jogosultság akként adatott meg, hogy ha az egyszerű hűbér katonai- vagy lovaghűbér jelleggel birt (*tenures by knight-service*) annak két harmadrészéről, ellen esetben pedig ha a hűbér polgári jellegű (*socage tenures*) az egészről lehetett végrendelkezni, és minthogy II. Károly uralkodása alatt a hűbérek katonai jellege megszüntettetett; most már az egész *fee simple* birtokról szabadon lehet végrendelkezni; minél fogva a törvényes örökösödési rend egészen diszpozitiv törvényt képezvén, mód van adva a vagyonban való örökösödésnek eltérő intézkedés általi szabályozására.

A *fee simple*-től eltérő birtokviszonyt mutat az örökös- vagy törzshűbér (*fee tail, estate in tail* közönségesen *entails*), mely a mi adományos javainkkal sok hasonlatot mutat. Alapja ennek feltételes hűbéri adományozás, mely szerint az ingatlan az első szerzőnek, s csupán a tőle leszármazó örökösöknek, még pedig igen gyakran csupán a férfiörökösöknek, néha azonban csupán a nőörökösöknek adatott. Az ekként adományozott birtok a *Fleta* czímet viselő jogkönyvben «*donatio stricta et coarctata*,

sicut certis haeredibus, quibusdam a successione exclusis » fogalommeghatározás alatt fordul elő. Itt épen úgy mint a mi adományi záradékainknál csupán az első szerző, s annak azon utódai örökösödhetek, a kikre az adományozás feltétele kiterjedt. Ennélfogva ha valaki két hűbért nyert, egyiket a leányágra, másikat a fiágra, s volt fia is, leánya is, de ezek előtte elhalván, fiától csak leányunokái, leányától pedig csak fiunokái maradtak, ezek egyike sem örökösödhetett a hűbéri javakban, mi annál súlyosabb volt, mivel az ilyen vagyonokról rendelkezni nem lehetett. E súlyos következmény enyhítéseül a törvényszéki gyakorlaton alapuló jogszokás később azt állapította meg, hogy mihelyt a szerzőnek öröklésre hivatott utódja születik, az adományozás feltétele azonnal teljesedvén, a rendelkezési jogosultság azonnal megnyílik; de ha az illető nem rendelkezett, s előbb öröklésre hivatott utódja, azután ő maga is meghalt, a hűbéri vagyon visszaháromlásának volt helye. Ennek megelőzése végett szokásossá vált azon megkerülése a törvénynek, hogy az első szerző mihelyt örökösödésre hivatott utódja született a hűbér vagyont valakinek szinleg eladta s ettől ismét visszavásárolta; mi által a fee tail fee simple-é vált, s mint ilyen képezte rendelkezésnek és örökösödésnek tárgyát. Ezen kijátszás ellenébe hozatott I. Eduard idejében 1285-ik évben a második westminsteri határozat 1-ső czikke, mely közönségesen « de donis conditionalibus » nevezet alatt ismeretes, s mely megrendelte, hogy jövőben az adományozó szándékának megfelelően a feltételeken adott hűbért az örökösödésre jogosított utód szüle-

tése esetére se lehessen eladni, hanem ezen vagyonokat csupán a feltételes adományozás szerint hivatottak örökölhessék, ilyenek nemléte esetében pedig az adományozóra vagy örököseire szálljon vissza. E törvény képezte a tulajdonképeni törzshübér (fee tail) alapját. — Ezen merev hübéri rendszer azonban sok nehézségeket idézett elő; megbénította a forgalmat, viszálykodásoknak vált kuforrásává s éppen ezért nem ugyan törvény által, hanem a törvény megkerülésével létesített s később a joggyakorlat és jogszokás által szentesített fictio, helyesebben valóságos kijátszás által lőn megszüntetve. Az a ki a rendelkezése alul elvont törzshübéri vagyont el akarta adni, egyetértve a venni szándékozóval, utóbbi által az eladni szándékolt hübéri vagyon iránt al tulajdoni keresetet indított maga ellen, s ennek során a kereset jogosultságát beismerve, a tulajdonjog a csupán látszólagosan ellenérdekű, valóban azonban már előbb megtörtént megállapodás szerint vevőnek tekintendő felpertesnek oda ítéltetett; mi által az örökösöknek és várományosoknak a törzshübérhez való joga elenyészett. Ennek ellensúlyozásául a VII. Henrik idejéből kelt parlamenti határozat azt határozta, hogy az ilyen átruházástól számított 5 év alatt mindazok, a kik jogukat nem az átruházótól származtatják, tehát nem az átruházó örökösei, hanem a hűbérviasszaszállására jogosított várományosok igényeiket érvényesíthessék. — A rendelkezést gátló törvény kijátszásának másik alapja a szávatossági eljárásból merítettett, mely a holt kezek szerzés tilalmára vonatkozó 1279-ik évi parlamenti hatá-

rozat meghiusítására lett ugyan eredetileg kigondolva, de később nagy mértékben alkalmaztatott a törzshübéri vagyonok átruházására is. Lényegileg alig különbözik ez az előbbi eljárástól. Az a ki a törzshübért megszerezni akarja, vagy azon zárda, a mely a szerzést tiltó törvény daczára ingatlant akar venni, az eladó ellen szavatossági keresetet indít, melyben előadja, hogy egy harmadik által a kérdéses őt illető ingatlan birtok vitássá tétetett, ennek ellenébe tehát kéri a szavatosságra kötelezett eladónak marasztatását. Az eladó megjelenik, s saját védelmére megnevezi azon, a kijátszási manevvre beavatott negyedik személyt, a kitől ő a kérdéses birtokot állítólag szerezte, s kéri, hogy ez őt megvédendő szavatossul a perbe idéztessék. Ezen beidézett szavatos, ki rendesen a vagyonnal nem bíró törvényszolga szokott lenni, megjelenik s átvállalja ugyan a védelmet, de tényleg nem védekezik, s ennek folytán az ál felperesnek, a vevőnek a vagyon odaitéltetik, s a szavatosul beidézett, az ál alperes az eladónak hasonértékű ingatlannal való kártérítésében marasztatik. 1473-ik évben kimondották a bíróságok, hogy az ilyen szavatossági perbeli eljárás alapján hozott ítélet elégséges arra, hogy az ingatlannak törzshübéri természete megszűntnek tekintessék; mi által a törzshübéri lekötöttség ugyszólván teljesen megszűnt. Ehez járult VIII. Henrik 32-ik parlamenti határozatának 28-ik czikke, mely bizonyos feltételek mellett az ily törzshübéri vagyonok haszonbérbe adását akként engedte meg, hogy az hatályát az utódokra is megtartsa; s ugyanazon törvény 36-ik czikke, mely megállapította, hogy a

jelzett szavatossági eljárásnak azon foganatja van, miszerint a vagyon törzshübéri minősége a birtokosra és örököseire nézve megszűntnek tekintendő. Ugyanazon király 34. és 35-ik parlamenti határozatában pedig megállapított, miként a korona által visszaháromlási jog fenttartással adott hűbéreket illetőleg a szavatossági perbeli ítéletnek e visszaszállási jogot megszüntető hatálya nincsen; mely törvényt a joggyakorlat oda magyarázta, hogy másnemű nem a koronára visszaszállandó hűbéreknel a szavatossági eljárás által a visszaháromlási jog is elenyészik.

A törzshübér ezen nehézkes és költséges átruházásai IV. Vilmos alatt 1833-ik évben hozott parlamenti határozat intézkedései által egyszerűsítve lettek. E szerint a ki a törzshüberről rendelkezni akar, ebbeli jogosultságát egy a kérdéses parlamenti határozatra vonatkozó s a court of chancery könyveibe bevezetendő egyszerű okmánynyal megszerezhetette; miáltal a törzshübér vagyont illetőleg mindenki ugyszólván feltétlen rendelkezési jogosultságot nyert. Ugyanezen törvény a törzshübért alapítani szándékozóknak megengedi, hogy háromnál nem több személyt alapítványörökül rendeljenek; az alapítványörökül rendelő egyéneknek azonban a törzshübér alapításakor már életben kell lenniök. Mig a kirendelt alapítványörök, vagy csak egy is közülök életben van, addig a törzshüberről csak az ő beleegyezésökkel lehet rendelkezni; az alapítványörök azonban a beleegyezés megadásánál semmi korlátnak nincsenek alávetve, s minden velök kötött megszorító intézkedés semmis. — A vagyonnal való rendelkezés korlátozásának nevezetes gátot vet még

a III. György alatt keletkezett ugynevezett Thelusson-féle parlamenti határozat, mely szerint ingó és ingatlan vagyronról sem végrendelet által, sem másként nem lehet akként intézkedni, hogy a vagyon kamata vagy másnemű haszna a rendelkező halála után 21 évet meghaladó időre lekötve legyen. — Az angol jog e szerint a törzshübér vagyronra nézve külön, végrendelkezés által meg nem változtatható törvényes örökösödési rendet állapít meg; — e vagyont a törvény szerint hívott örököstől élők közötti intézkedés által sem engedi elvonatni; de igen könnyű módot ad arra, hogy a törzshübéri vagyon egyszerű hübéri vagyronná változtassék s ezáltal ugy élők közötti mint halál esetrei szabad rendelkezés tárgyává tétessék; és a szabad rendelkezés korlátozásának a vagyon lekötésének nevezetes gátot vet. — Ismeri ugyan ezenkívül az angol jog a parlamenti határozattal alkotott családi hitbizományt, mely a vagyont akként köti le, hogy az ismét csak parlamenti határozat által oldható fel; de az ilyen a legnagyobb ritkaságok közé tartozik; mert egész Angolhonban mindössze egynehány ily családi hitbizomány van.

Az ingó vagyronokban való törvényes örökösödés Angliában akként van szabályozva, hogy a vagyon egyharmad részét a tulélő nő kapja, kétharmadrészét pedig, s illetőleg ha az anya nem él, az egészet a gyermekek nem és korra való tekintet nélkül egyenlően osztják meg. Ha gyermekek nincsenek, akkor a tulélő nő e vagyronok felét kapja. A lemenő ágon a képviseletnek a végtelenségig helye van, s ha unokák és gyermekek együtt örö-

kösödnek törzs szerinti, ha pedig csupán unokák vannak, fej szerinti osztálynak van helye; holott az ingatlanokban ha csupán unokák vagynak is törzs szerinti örökösödés áll be. — Ha leszármazók nincsenek s az atya él, ez kapja az egész ingó vagyont; ha pedig az atya nem él, az anya és a testvérek egyenlő részben örökösödnek; ha az anya nem él a testvérek, ha testvérek nincsenek az anya az egyedüli örökös. Ezek után a nagyatyja, s ha ez sincs életben a nagyanya hivatik az örökösödéssre. Ezek után a nagybátyák, nagynénék, unokaöcsök és unokahugok egyenlő osztály mellett örökösödnek.

Kiváló figyelmünket érdemli még a schaffhauseni törvénykönyv, a legujabbkori törvényhozásnak ezen tárgyunkra vonatkozólag igen nevezetes tüneménye, mely a törvényes örökösödés szabályozásánál az öröklött és szerzett vagyonok közötti különbséget fenttartotta. Ezen törvénykönyv, mely egyebekben jórészt a méltán magasztalt zürichi törvénykönyv nyomán készült, és részben 1864. ápril 2-án, részben 1865. szeptember 1-én lépett életbe, e tekintetben következő intézkedéseket tartalmaz. A leszármazó rokonok öröklött és szerzett vagyonban nemi különbségre való tekintet nélkül egyenlően, a gyermekek fejenként, a további leszármazók pedig törzsönként örökösödnek (1809, 1810. §§.). A felmenő és oldalági rokonok örökösödésére nézve azonban a következő szabályozást találjuk:

«1817. §. In der Erbfolge der Ahnen und der Seitenverwandten findet der Grundsatz durchgängig Anwendung, dass das Stammgut wieder dahin zurück-

fallen soll, woher es gekommen ist, also das väterliche Stammgut auf den Vater, oder wenn dieser nicht mehr am Leben ist, auf die rechtmässigen Erben von der väterlichen Seite, das mütterliche Stammgut auf die Mutter, und wenn diese nicht mehr am Leben ist, auf die rechtmässigen Erben von der mütterlichen Seite: und zwar so, dass das Rückfallsrecht auch in der Stammlinie der Grosseltern, Urgrosseltern u. s. w. seine stete Anwendung findet.»

«Der Vorschlag (az öröklött törzsvagyyonon kivüli egyébb vagyon) wird zur einen Hälfte als väterliches, zur anderen Hälfte als mütterliches Gut betrachtet, und so auch unter die Erben vertheilt.»

«§ 1818. Stammgut ist derjenige Theil der Verlassenschaft, welchen der Erblasser im Wege gesetzlicher Erbfolge oder der Vermögensherausgabe erhalten hat, ebenso dasjenige Vermögen, das ihm durch letztwillige Verfügung zugewendet worden ist, insoweit er dasselbe auch durch gesetzliche Erbfolge erhalten haben würde.»

«Was ausser dem Stammgut in der Erbschaft sich vorfindet, gehört zum Vorschlag.»

Ezen elvnek megfelelően a következő 1819—1833. §§-okban a felmenő és oldalági rokonok örökösödése részletesen van szabályozva, a legnagyobb szigorral figyelve arra, hogy a rokonság további elágazásaiban is a vagyon eredete kikutattassék és figyelembe tartassék; minélfogva például az 1827-ik §. világos intézkedése szerint ha sem lemenő örökösök, sem az apa vagy tőle leszármazó örökösök nincsenek életben, kutatni kell,

hogy az örökhagyóra atyjáról származott törzsvagyon minő részben képezte az atyának saját atyjáról és saját anyjáról származott törzsvagyont s minő részben szerzeményét; és az apai nagyapa vagy a tőle leszármazók örökösödni fognak azon törzsvagyonban, mely a nagyapáról az apára szállott, továbbá az atya szerzeményének felében (másik fele az apai nagyanyát illeti) úgy az örökhagyó szerzeményének egynegyedrészeben (a többi háromnegyedrészből egy negyed rész az apai nagyanyát, vagy tőle leszármazókat, kétnegyed rész pedig az anyai rokonokat illetvén).

A törvényes örökösödést tárgyazó ezen szabályok súlyának megértésére tudni kell, hogy ezen törvénykönyv egyszersmind a végrendekezési szabadságot is felette megszorítja. Az 1906-ik §-ban ki van mondva, hogy *az öröklött vagyon kétharmadrészehez*, mint a köteles rész legkisebb hányadához az egész családnak oly örökösödési joga van, melyet végrendekezési intézkedés által meg rövidíteni nem lehet. Az öröklött vagyon ezen kétharmadán felül lévő egyharmadrész, úgy a szerzemény is csak következő részben képezheti végrendekezés tárgyát

a) ha valakinek törvényes házasságból származott leszármazói vannak ezek javára a törzsvagyon ezen egyharmadának egyötödéről és a szerzemény kétötödéről, — harmadik személyek javára a törzsvagyon harmadának egytizedéről — tehát az egész törzsvagyon egyharminczad részéről és a szerzemény egyötödéről rendelkezhetik.

b) Ha valakinek atyja és anyja él az egyharmadrész

egynegyede (egész törzsvagyon egytizenkettédrésze) és a szerzemény fele képezi végrendelkezés tárgyát.

c) Ha a testvérek a legközelebbi örökösök a törzsvagyon illető egyharmadrészenek egyharmadáról és a szerzemény kétharmadáról lehet rendelkezni.

d) Ha testvérek leszármazói vagynak, a rendelkezési jog a törzsvagyon harmadának felére és az egész szerzeményre terjed.

e) Ha nagyszülők örökösödnek, a törzsvagyon egy harmadrészenek kétharmadáról és az egész szerzeményről lehet intézkedni.

f) Ha nagybátya és nagynéne az örökös a törzsvagyon egyharmadrészenek négyötöde és az egész szerzemény, végre

g) ha távolabbi örökösök vagynak, a törzsvagyon egyharmadrésze egészen és az összes szerzeményi vagyon képezi végrendelkezés tárgyát.

Nem lehet még felemlítetlenül hagyni ezen törvénynek a hitvestársi örökösödésre vonatkozó intézkedéseit, melyben hazai jogunknak özvegyi jogát, ezen kétségtelenül german eredetű intézményt szinte feltaláljuk. Ha az örökhagyónak csupán az őt túlélő házastárstól vagynak gyermekei, a túlélő házastársat gyermekei nagykorúságig vagy addig míg a házastárs új házasságra lép, az egész hagyaték haszonélvezete illeti; ha a gyermekek mind nagykorúakká válnak a hagyaték fele részökre kiadandó; ha pedig a házastárs újabb házasságra lép, egy gyermekrészt holtiglani haszonélvezetét megtartván, a többi kiadni köteles. Ha korábbi házasságból is

vannak gyermekek, ezek osztályrésze azonnal kiadandó, saját gyermekeinek osztályrésze pedig a fent ismertetett haszonélvezeti joggal a túlélő házastársat illeti. Ha pedig csupán a korábbi házasságból vannak gyermekek, akkor a túlélő házastársat özvegységének tartamára egy gyermek rész haszonélvezeti joga illeti (1838—1843. §§.) Ha az elhalt házastársnak leszármazói nincsenek: akkor az özvegyet az egész hagyaték holtiglani haszonélvezete illeti (1845. §.), ha pedig semmi örökös nincs, akkor a túlélő házastárs kapja az egész hagyatékot (1840. §.). A túlélő házastárs igényét végrendeleti intézkedés ellenében az 1909-ik §. védi meg, megállapítván, hogy a törvény szerint megillető örökösödési előny háromnegyedrészre végrendeleti intézkedés által meg nem rövidíthető.

Nem kevésbé fontos tárgyunkat illetőleg Neuchattel canton törvénykönyve, melynek az örökösödést tárgyzó része (III. könyv I., II. és III. czim) 1854. február 28-án külön lőn kihirdetve, s 1854. ápril 1-én külön lépett hatályba. E törvénykönyv 583-ik szakaszában a következő rendelkezik: «La loi considère la nature et l'origine des biens pour en régler la succession,» mit kiegészít a következő szakasz ezen intézkedése: «La loi distingue trois sortes des biens: Les biens d'aquets; les biens paternels; les biens maternels». Ime tehát ezen törvény a törvényes örökösödési rend szabályozásánál a szerzeményi és öröklött vagyonokat, utóbbiaknál pedig az atyai és anyai vagyont szinte megkülönbözteti, atyai vagyonnak tekintvén azt, a mi az elhunyt az atyáról vagy az atyai rokonnokról hárult (586. §.), anyai vagyonnak pedig azt, a mi

az örökhagyóra az anyáról vagy az anyai rokonokról hárult (586. §.). Az atyai vagyonokban a legközelebbi atyai rokon, az anyai vagyonokban pedig a legközelebbi anyai rokon örökösödik (591. §.), *a nélkül azonban, hogy a vagyonok korábbi eredete kutattatnék, vagy az első szerzőtől való leszármazás követeltetnék* (592. §.); így is azonban a 4-ed izigleni rokonokig bezárólag terjed az ági örökösödés, illetőleg a vagyonok eredetének megkülönböztetése, világosan következően intézkedvén a törvény 598. §-a: «Après le quatrième degré inclusivement, l'heritier n'est plus admis a reclamer la distinction des biens : la succession est alors deférée ou plus proche en degre». Itt tehát ellentétben a Coutumes soucheres s. az országbirói értekezletet megelőző hazai jogunk elveinek megfelelő schaffhauseni törvénykönyv örökösödési rendével, a coutumes de simple coté s. illetve az ideiglenes törvénykezési szabályoknak megfelelő, azonban a 4-ed izigleni rokonok körére szorított ági örökösödési rend van érvényre emelve. A mi most a törvényes örökösödés rendét közelebbről illeti, első sorban a leszármazók, még pedig az első izbeliek fejenkint, a távolabbiak törzsenkint örökösödnek (605. §.). Azután következnek a szülők, az apa az atyai, az anya az anyai vagyont kapván, a szerzeményen pedig egyenlően osztozván (606. §.). Ha a szülők egyike meghalt, az őt illetendett ági vagyonban nem örökösödik ugyan a másik szülő, de annak holtigani haszonélvezetét kapja (607. §.). A szülők után a testvérek s. illetve ezek leszármazói, utánuk a nagyszülők örökösödnek s. aztán a távolabbi oldalági rokonok a 12.

izig, kik között a közelebbi rokonsági izben álló a távolabbat kizárja, az egyenlő rokonsági izben állók pedig egyenlően örökösödnek, természetesen alkalmazást nyerén azon vezérelv, hogy a 4-ed izigleni rokonság körén belül az apai vagyon az apai rokonokra, az anyai vagyon pedig az anyai rokonokra száll (591., 608—613. §§.).

Ezen törvényes örökösödési rend horderejének megbirálására kiváló figyelembe veendő azonban a 649-dik szakasz azon intézkedése, mely szerint *csupán a leszármazó egyenes rokonokat illeti köteles rész, még pedig a vagyonok eredetére való tekintet nélkül a hagyaték fele*, s ha leszármazó örökösök vannak, az örökhagyó a hagyaték másik feléről (portion disponible), ha pedig leszármazó örökösök nincsenek, szintén a vagyonok minőségére való minden tekintet nélkül az egész hagyatékról végrendeletileg vagy halálesetrei ajándékozás útján szabadon intézkedhetik.

Az észak-amerikai államok törvényhozására könnyen megérthető indokokból Anglia jogintézményei gyakorolnak befolyást, elannyira, hogy azon esetekben, ha külön szövetségi vagy állami jogszabály nem intézkedik, az angol közönséges jog (common law) nyer alkalmazást. Épen ezért azt látjuk, hogy az észak-amerikai államok némelyeiben a törvényes örökösödési rend szabályozásánál az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség annyiban szinte figyelembe vétetik, hogy az örökhagyóra valamely felmenőjéről ajándék, végrendelet vagy törvényes örökösödés útján szállott ingatlan vagyon (ancestral estate) első sorban az első szerzőtől leszármazó oldal-

rokonokat illeti. E tárgyban következőket olvassuk DREBING J. GUSZTÁV munkájában:¹ «Wenn Jemand real estate hinterlässt, welches er von einem Ascendenten durch Schenkung, Testament oder Erbgang erworben hatte (ancestral oder descend estate), so hat in manchen Staaten derjenige Erbe einen Vorzug, *der vom Blute desjenigen Ascendenten* ist, von dem das real estate her stammt, d. h. der es nicht durch Schenkung, Testament oder Erbgang von einem seiner Ascendenten, sondern entweder von diesem auf andere Weise, oder von einem Dritten erworben hat. Wir wollen ihn Stamm-Ascendent nennen. So lange noch einer von dessen Blute vorhanden ist, kann kein anderer Verwandter zur Succession gelangen. Diess ist der Fall in Connecticut, Nord-Carolina, New-Jersey, New-York, Pensylvanien, Rhode-Island, Tennessee, Virginien. In Ohio fällt ein ancestral estate, wenn keine Descendenten da sind, auf die voll- und halbbürtigen Geschwister des Erblassers die vom Blute des Stamm-Ascendenten sind. Sind keine dergleichen da, so erbt zunächst der Stamm-Ascendent, und wenn er todt ist, so folgen zunächst seine Geschwister oder deren Kinder, dann aber die halbbürtigen Geschwister des Erblassers und deren Kinder, auch wenn sie nicht vom Blute des Stamm-Ascendenten sind; und endlich der sonstige nächste Verwandte des Erblassers vom Blute des Stamm-Ascendenten.» *Itt azonban figyelembe veendő, hogy az észak-amerikai államokban a vagyonok minősé-*

¹ Das gemeine Recht (common law) der Vereinigten-Staaten von Amerika, nebst den Statuten der einzelnen Staaten 564., 565. l.

gere való tekintet nélkül korlátlan végrendelkezési szabadság van, s a legközelebbi rokonoknak köteles részhez való jogosultsága is csupán Luisiana és Texas államokban van elismerve. Luisiánában, ha az örökhagyónak egy törvényes leszármazója vagy apja vagy anyja van, összes vagyonának két harmadrészéről, ha 2 leszármazója van feléről, ha 3 vagy több leszármazója van egy harmadrészéről rendelkezhetik. Texasban csupán a leszármazók tekintetnek szükségörökösöknek, s ezektől az örökhagyó összes vagyonának csak egy negyedrészt vonhatja el.¹

A «Paterna paternis, materna maternis cadunt» elv, melylyel a fentebbiekben kiválóan foglalkoztunk, nem egyedül képezte a középkori hűbérjellegű jogintézményeknek azon alkatrészét, melylyel a vagyont a családban megtartani törekedtek; hanem e mellett, némely esetben pedig e helyett a lemenő ágon, s illetőleg a felmenő és oldalágon is a firokonok örökösödésének előnyözését, a végrendelkezési jogosultságnak is teljes elvonását vagy legalább jelentékeny megszorítását látjuk kimagaslani. Hazai jogunknak azon intézkedései, hogy a fiágra szabályozott adományos jószágban csupán a fiág birt örökösödési joggal, továbbá hogy az ősi vagyon végrendelkezés útján a családtól épen nem volt elvonható, végre hogy az élők közötti rendelkezési jogosultság is felette korlátozva volt s a rokonok érvénytelenítési joggal birtak, korántsem specíficus hazai jogszabály, hanem a hűbérrendszer által uralt középkornak oly álta-

¹ Lásd DREBING i. m. 582., 583. l.

lános sajátja, mely egy vagy más alakban avagy változatban ugyszólván Európa minden államában és népeinél érvényben volt. — A középkor e tárgybeli jogforrásainak idézeténél igyekezni fogunk a hosszadalmasságot kerülni. Tehetjük ezt azért, mivel a hűbérszerű örökösödési rendnek ezen momentumai nem tartoznak oly szorosán az általunk kiválóan előtérbe helyezett kérdéshez, mint az ági örökösödési rend, s mivel a fi- és leányág közötti jogkülönbségnek, az élők közötti rendelkezési jogosultság korlátozásának s az öröklött vagyponokra vonatkozó végrendelezési jogosultság elvonásának kérdéseit már az országbirói értekezés a jogtörténelem adatai közé akként helyezte el, hogy az ideiglenes törvénykezési szabályok által a napi rendről levett ezen kérdések tételes törvényhozás szempontjából aligha fognak újra felelevenítettetni. — De tehetjük ezt főleg azon indokból, mivel e tekintetben nyugodtan utalhatjuk a szives olvasót hazai szakirodalmunknak egy jeles munkálatára, melyből s az abban idézett forrásokból azok, a kik jogtörténelmi becsü tárgyakkal foglalkozni szeretnek, bő tanúságot merithetnek; azok pedig, a kik talán mégis azt gondolnák, hogy az inaequalitas juris, a rokonokat megillető invalidationalis jog, s a végrendelezési jogosultságnak csupán a szerzeményi vagyponokra szorítása eredeti magyar institutio, ebbeli tévhitükből, ha nem elfogultak, könnyen kiábrándulhatnak. — Értjük a «Törvénykezési Csarnok» 1862. évfolyamában a 42—50., 66—69. és 72—74-dik számokban «Örökösödési törvényeink multja és jövője» czim alatt megjelent, s a nevezett lap

érdemdús szerkesztője SZOKOLAY ISTVÁN által irt jeles cikksorozatot, melyben a régi magyar örökösödési jog és a hűbéri korszakbeli európai örökösödési jogok közti félreismerhetlen összefüggés kimerítően és szakavatottan van tárgyalva. Ki van itten mutatva, hogy az Erbgut, bona hereditaria, avita és gewonnenes Land, aquisita közötti különbséget a germán jogforrásokban feltalálhatni; hogy ugyanezen jogforrások szerint az ősiek rendszerint el nem idegeníthetők voltak, azonban szükség esetében az ősi vagyon elidegenítése mégis megengedett, de a vérrokonoknak elővételi joguk volt, s ezért a vétellel őket kelle megkínálni; hogy a végintézkedés az ős germanoknál általában nem volt megengedve, s később is leginkább az ingó, szerzeményi vagyonok képezték végrendelkezés tárgyát; hogy a fiágnak a nők felett örökösödési előjoguk volt, és hogy — mint mi is ezt eléggé kimutatni igyekeztünk — a felmenő és oldalági örökösödésnél az apai vagyon az apai rokonokra, az anyai vagyon pedig az anyai rokonokra szállott. Utóbbi szabályt illetőleg a bergi és jülichi törvény egyszerű felemlítésén kívül a cikksorozat csupán a kl. Kaiserrechtre hivatkozik, ezt azonban a XVI-dik századból származottnak mondja; mit azonban mi a számokban könnyen megtörténhető nyomdahibának vagyunk hajlandók tulajdonítani. — Használó módon kimutatja a cikksorozat, hogy Angliában és Franciaországban a hűbériség intézményével kapcsolatosan az ősi vagyon elidegeníthetlensége, a végrendelkezési jogosultság alul való elvonása, a gyermekek, sőt részben az első szülött

fiuk előnyözése, s a felmenő és oldalágon az ági örökösödés szerinti visszaháramlás elve emelkedett érvényre; hogy Olaszország, Spanyolhon és Svájc jogtörténelme hasonló eredményeket mutat; felemlítvén azt is, hogy Svájcban épen úgy mint Elsass- és Lotharingiában biztos adatok szerint a «Schwaben Spiegel» általános jogforrás tekintélyére emelkedett. Kifejtve látjuk továbbá, hogy a skandináv népnél, Svéczia, Norvégia, Dánia és Izlandban az ősi vagyon (ödelsgods, terre patrimoniales) a szerzeményiektől szorosan megkülönböztetvén, előbbieket elidegeníteni s azokról az örökös hátrányára végintézetet tenni nem lehetett, a vérrokonok az így elidegenített vagyon visszafoglalására levén feljogosítva; hogy az ősi ingatlan vagyonban csak a firokonok örökösödtek, sőt még a szerzemény és ingó vagyonokat illetőleg is a leányok felett a fiuk előjoggal birtak; hogy a fiuk örökösödési elsősége a szláv nemzeti jogban is szerepet játszott, s Lengyelországba különösen a «Sachsen Spiegel» és a magdeburgi törvény szivárogván be, itt is az ősi birtok a család vagyonának tekintetett, a firokonok beleegyezése nélkül eladható nem volt, törvényes örökösödés szerint pedig a törzsre kelle visszazállania. Mindezeket az említett cikksorozatban igen tüzetesen kifejtve találjuk; mely kifejtés eredményét azután a cikksorozat következőkben foglalja össze: «Európa középkori jogéletéből meritett adatok úgy hiszszük eléggé kiderítettek, hogy azon jogviszonyok és jogszabályok, melyek nálunk az u. n. ősiséget képezték, mint egy közös forrásban, Németországban keletkezvén, innen Európa minden

államaiban elterjedtek — Névától a Pyrenei hegyekig s az Északkeleti tengertől Adriáig. Kitünt, mikép e birtok-átruházási s örökösödési szabályok, melyeket mind az angol, mind a francia törvénytudók Germániából származottaknak elismernek, hazánkban nem keletkezhethvén, mint idegen — germán — eredetűek, specifice magyar intézményt nem képezhettek. Tehát következkéskép az ősiségi jogviszonyaink, mint külföldről bevett intézmény, a nemzeti genius kifolyásainak soha sem tekinthetők.»

E jeles cikksorozaton kívül bátran utalhatunk itten is TÓTH LŐRINCZNEK a magyar örökösödés szelleme tárgyában irott munkájára s GANS EDUÁRDNAK már szintén idézett terjedelmes jogtörténelmi művére, melyekből kétségtelen meggyőződést lehet szerezni az iránt, hogy az országbirói értekezletet megelőző örökösödési jogunknak vezérelvei: a fi- és leányág közötti jogegyenlőség, a végrendelkezési jogosultságnak a szerzeményre való szorítása s az ősi javak élők közötti elidegenítésének korlátozása nem nálunk fejlődött önálló intézmények, hanem hozzánk külföldi, kiválóan germán jogforrásból származtak át.

A fentebbiekre való hivatkozás után csak néhány középkori jogszabály szövegét idézzük szószerint. Az élők közötti s illetve halálesetrei rendelkezés korlátozása tárgyában igen fontos a Leges barbarorum között a *Lex Saxorum XV. czime*, mely következképen szól:

«I. Traditiones et venditiones omnes legitimae stabiles permaneant.

II. Nulli liceat traditionem haereditatis suos facere

praeter Ecclesiam vel regi ut haeredem suum exhaeredem faciat.

III. Nisi forte famis necessitate coactus ut ab illo qui hoc acciperit suscentetur mancipia liceat illi dare ac vendere.»

A Sachsen Spiegel I. könyv 34. czime a következőket tartalmazza:

«Ohn des Richters vrlaub mag ein man sein eigen wol vergeben, mit der erben gunst, also, das es behalt ein halbe huff, oder ein hoffstatt, da man einen wagen innen gewenden mög, darvon sol er dem Richter des rechtens pflegen.»

(Latin szöveg: «Sine iudicis licentia potest quis suam alienare proprietatem, dummodo alienationi ab haeredibus assensus praebeatur, et dummodo ab alienatore dimidietas mansi et soli, id est curiae fundi in quem currus verti poterit, reservetur, de quo satis iuduci injure fiat.»)

Ugyanazon jogkönyv I. könyvének 52. czime következően rendelkezik:

«Ohne der Erben laube und ohne Gericht mag kein man sein eigen gut noch seine leut vergeben . . . . Vergibt er es wieder Recht ohn der Erben urlaub die Erben mögen sich ihres guts wol unterwinden mit recht, als ob der tod wer der es gab, darumb das er es nit vergeben möchte. Alle farende hab aber gibt der Man wol ohn laub der Erben in allen Stedten und an allen orten und lesset und verleihet gut, allein das er sich also vermög, das er begurt mit einem schwerd und mit einem schilt

auf ein Rosz komen mög von einem stein oder stock einer daumellen hoch on hülff, also doch, das man ihm das ros und den stegreiff halte. Wann er desz nicht thun mag, so mag er sein gut weder vergeben noch verlassen, noch geleihen, dadurch ers jemandt entfrembde, der es wartent were nach seinem tode.»

(Latin szöveg: «Sine haeredum consensu et legitimo judiciali termino nulli servum aut proprietatem alienare licet . . . Donet autem si quis haec praetacta contra justitiam sine haeredum consensu, haeres qui fuerit ipsam proprietatem veris sententiis postulat, et eam quasi donator obiisset obtinebit, eo quod alienavit quod de jure alienare non potuit. Omnia mobilia vel se moventia potest quis sine haeredum consensu alienare, quamdiu praecinctus gladio et clypeo suum dextrarium seu equum sine juvamine alicujus ascendere poterit, dummodo dextrarius et strepa ei teneatur pedibusque ejus lapis vel truncus cubitum in altitudine habens supponatur. Cum id facere nequiverit alienandi conferendi seu donandi aut quicquam faciendi, cum quo id haeredibus post mortem suam auferetur, nullam habebit potestatem.»)

Az 1243. évből való *Brunner Stadtrecht* 39-dik §-a következő rendelkezést tartalmaz:

«Decrevimus eciam ut in Civitate proprietates habens possit easdem vendere obsque impedimento quolibet persone *necessitate cogente*.»

Az 1304. évbéli *Statuta Northusana antiquissima* következően intézkedik:

«Si aliquis vir vel mulier habet bona hereditaria et si patitur defectum rerum potest ea vendere salvo jure et si heredes emere noluerint et si defectus ostensus fuerit coram judicio.»

(Német szöveg: «Hat ein Mann oder eine Frau Erbgüter und leidet Gebrauch, der mag die Erbgüter verkaufen mit Recht. Ist dass es die Erben nicht kaufen wollen, und das der Gebrauch beweiset wird für Gericht.»

Goslar városnak a 14. századbeli *Stadtrechtje* az 59. cikkben a következőket tartalmazza:

«En mach von sineme ghewunnen gud Testament setten he si gesund eder in sücke beddien unde dat Testament scholde me bringen vor der Rat, wat de des over gewen, dat scholl also gan, wat se des over nicht over en gewen dat erwet ghelich also ander gut, der nein Testament van ghesat ne is.»

A firokonoknak a törvényes örökösödésben való előnyözése szempontjából idézzük a következő középkori törvényeket:

Lex salica reformata tit. LXII. De Alode:

I. Si quis homo mortuus fuerit, et filios non dimiserit si pater aut mater superfuerint ipsi in haereditatem succedant.

II. Si pater aut mater non superfuerint et fratres vel sorores reliquerit ipsi haereditatem obtineant.

III. Quodsi nec isti fuerint sorores patris in haereditatem ejus succedant.

IV. Si vero sorores patris non extiterint sorores matris eius haereditatem sibi vindicent.

V. Si autem nulli horum fuerint, quicumque proximiores fuerint de paterna generatione ipsi in haereditatem succedant.

VI. *De terra vero salica nulla portio haereditatis mulieri veniat, sed ad virilem sexum tota terrae haereditas perveniat.*

Lex Ripuarorum tit. LVI. De alodibus:

I. Si quis absque liberis defunctus fuerit, si pater materque superstites fuerint in hereditatem succedunt.

II. Si pater materque non fuerint frater et soror succedant.

III. Si autem nec eos habuerit tunc soror patris matrisque succedant. Et deinceps usque ad quintum geniculum qui proximus fuerit in hereditatem succedat.

IV. *Sed cum virilis sexus extiterit femina in hereditatem aviaticam non succedat.*

Lex Saxonum Tit. VII. De haeredibus et viduis.

I. Pater aut mater defuncti, filio non filiae haereditatem relinquit.

V. Qui defunctus non filios sed filias relinquit ad eas omnis haereditas pertineat.

VIII. Qui filiam ac filium habuerit, et filius uxore ducta, et filium genuerit et mortuus fuerit haereditas patris ad filium filii id est nepotem, non ad filiam pertineat.

Lex Angliorum et Warinorum Titulus VI. De alodibus.

I. Hereditatem defuncti filius non filia suscipiat, si filium non habuit qui defunctus est, ad filiam pecuniae

et mancipia terra vero ad proximum paternae generationis consanguineum pertineat.

II. Si autem nec filiam habuit soror eius pecuniam et mancipia, terram proximus paternae generationis accipiat.

III. Si autem nec filium nec filiam, neque sororem habuit, sed matrem tantum superstitem reliquit quod filia et soror debuerunt mater suscipiat, id est pecuniam et mancipia.

IV. Si nec filium nec filiam nec sororem ac matrem dimisit superstites, proximus qui fuerit paternae generationis heres ex toto succedat, tam in pecunia atque mancipiis, quam in terra.

Sachsen Spiegel I. Art. 17.

«Stirbt ein Man ohne kind sein vater nimbt sein Erbe. Hat er desz Vaters nicht es nimbt sein mutter mit mehrem Rechten denn seine Schwester oder bruder. Vaters und mutter, Schwester und Bruders Erbe nimbt der sohn, und nicht die tochter. Es sey denn das da kein son sey, so nimbt es die tochter.»

(Latin szöveg: «Moritur autem vir sine liberis, pater si fuerit superstes, sin minus vocetur mater, et uterque in successione fratribus praeferatur. Patris matrisque fratris vel sororis haereditatem filius percipit et non filia nisi filius non supersit, accepturus.»)

A firokonoknak a fentebbiek által is eléggé igazolt előnyözése azért érdemel kiváló figyelmet, mert kétséget sem szenvedhet, hogy ezen intézkedéseknek törvényhozási indoka ugyanaz volt, a mi az ági örökösödést

eredményezte. A vagyonnak a családban való megtartása volt azon vezéreszme, mely a középkor örökösödési rendének kiindulási pontját képezte, s e cél előmozdítására a *paterna paternis materna maternis* szabály alkalmazásánál bizonyos nem jelentéktelenebb szolgálatot tett az, hogy a fiuknak a leányok felett örökösödési elsőség biztosított; mert ez által megelőztetett az, hogy az idegen családba férjhez menendő leány a vagyont magával vigye, s ez nem az ő nevét, hanem férje nevét viselő gyermekeire, tehát idegen családra menjen át.

Hazai jogunknak az özvegyi jogra vonatkozó szabványai, melyek azon cél előmozdításánál, hogy a családi törzsvagyon a család számára fentartassék, tényezőkként szerepeltek, szinte külföldi, kiválóan german jogforrásokra vezethetők vissza; minek okadatolására álljon itt a következő pár idézet:

Lex Wisigothorum liber IV. tit. II. 14.

«Mater si in viduitate permanserit, aequalem inter filios suos, idest qualem unusquisque ex filiis suis usufructuario jure de facultate mariti habeat portionem, quam usque ad tempus vitae suae usufructuario jure possideat. Ceterum nec donare nec vendere nec uni ex filiis conferre praesumat . . . . Post obitum vero matris, portio quam mater acceperat ad filios aequaliter revertatur; quia non possunt de paterna hereditate fraudari. Quodsi mater ad alios nuptias forte transierit, ex ea die usufructuariam portionem, quam de bonis mariti fuerat consecuta, filii inter reliquas res paternas, qui ex eo nati sunt conjugio vindicabunt.»

Lex Burgundionum Titulus XLII.¹

1. Licet de hereditatibus eorum, qui sine filio moriuntur, complura prioribus legibus jussimus, tamen nunc impensius universa tractantes justum esse propeximus, ut aliqua ex his, quae ante praecepta fuerant, corrigantur. Id circo praesenti constitutione decernimus, ut si mulier defuncto sine filiis conjuge suo ad secunda vota non ierit, tertiam totius substantiae mariti usque ad diem mortis suae segura possideat: sic tamen ut post transitum eius ad legitimos mariti heredes omnia revertentur.»

Ugyanazon törvény Titul. LXII.

«1. Filius unicus defuncto patre tertiam partem facultatis matri utendam relinquat; si tamen maritum alterum non acceperit.»

«2. Nam si ad alias nuptias transierit omnia perdat: dote sane sua, quam a marito suo acceperat, quamdiu vixerit, utatur, filio proprietate servata.»

Lex Baiuvariorum Titul. XV.

Cap. VII. «De viduis, quae post mortem mariti sui in viduitate permanet, aequalem inter filios suos, idest qualem unus ex filiis, usufructuario habeat portionem, usque ad tempus vitae suae usufructuario jure possideat.»

Cap. VIII. «Quodsi mater ad alias nuptias forte

¹ E törvényt, ugy a lex Baiuvariorumnak alantabb látható idézetét PERCZ «Monumenta Germaniae» czimü művéből (Leg. tom. III.) vettük; mig ellenkezőleg a Leges barbarorum többi idézetei, miután azok PERCZ újabb művében nem foglaltatnak, Cancianus P. Barbarorum leges antiquae czimü régibb gyűjteménye után lettek idézve.

transierit, ea die usufructuariam portionem, quam de bonis mariti fuerat consecuta, filii inter reliquas res paternas qui ex eo nati sunt conjugio, vindicabunt.»

Cap. X. «De eo qui sine filios et filias mortuus est, mulier accipiat portionem suam, dum viduitatem custodierit, id est medietatem pecuniae; medietas autem propinquis mariti teneant.»

«Si autem mulier mortua fuerit, aut alium maritum tulit, tunc quod proprium habet, et de mariti rebus quod per legem ei dabitur, accipiat; ceteras res propinqui prioris mariti accipiant.»

Az előadottakból elég világosan kitűnik, hogy hazai örökösödési jogunk elveit, s különösen a felmenő és oldalági rokonok örökösödésénél az öröklött vagyonnak azon ágra való visszaszállását, melyről származott, nem lehet olyannak tekinteni, a mihez a magyar nemzet geniusának kizárólagos szabadalma lenne. Kétségtelen, hogy az ági örökösödés, a *paterna paternis materna maternis cadunt* elven alapuló örökösödési rend nem magyar intézmény, hanem a középkori hűbér Európa intézményeihez idomított german jog körében fejlődött, s e forrásokból vétetett át hazai törvényhozásunkba.

Mindezeknél fogva nem találjuk menthetőnek, ha budapesti egyetemünk egyik nyilvános rendes tanárának HERCZEGH MIHÁLY-nak alig egy év előtt megjelent s «A magyar családi és öröklési jog» czimet viselő munkájában, a helyett, hogy a magyar örökösödési jog helyességét kimutatni szándékozó egyetlen belső érveléssel találkozoznánk, csupán következő s más ehhez hasonló fra-

zisokat vagyunk képesek felfedezni: *«A családi és öröklési jog egyike a magyar magánjog legszebb, legfontosabb és legérdekesebb részének. Ebben tükröződik leg-
hűbben vissza a nemzeti geniusz, illetőleg hazánk és nemzetünk egyéniségének élet, szokás, szellem és jellem-
nyilatkozatának legsajátságosabb eredetisége. A családi és öröklési jogban találhatók fel legnagyobb részben és legtisztábban azon egyes jogintézmények, melyeket
mint szent ereklyéket és életre való ősi hagyományokat nem csupán tisztelni, de megőrizni és fentartani kegye-
letes hazafi kötelességünk. Természetünkkel és gondolko-
zásunkkal, hogy úgy mondjuk életünkkel forrtak már azok össze, ezredéves mult van hozzájuk kapcsolva, s fejlődési
belső erejük folytán ezer éves jövő csiráját rejtik maguk-
ban.»* Ezek és az előszóban könnyen odavetett, de sem-
mivel nem okadatolt többi hasonló merész állítások a
fentebbiekben s a még előadandókban elég czáfolatot
találván, mi a jellemző felemlítés után egyszerűen napi-
rendre térhetünk felettök.

III. Az örökösödés az öröklött és szerzett vagyonok közötti különbség fentartása nélkül szabályozandó.

Az örökösödési igény alapját vagy az egyén rendelkezése vagy a törvény intézkedése képezi. Előbbi alapon a végrendeleti és szerződési örökösödés, utóbbin pedig a törvényes örökösödés és a köteles részhez való jogosultság nyugszik.

Az örökösödési jog szabályozásánál kiváló fontossággal bír azon kérdés, minő mérvben vagy minő korlátok között legyen az egyén jogosítva vagyonáról halála esetére rendelkezni? A jelen kor igényei az egyéni tulajdonból kifolyó rendelkezési jogosultságnak az örökösödési jog terén általában tág kört jelölnek ki; és mi ezt az örökösödési jog helyes felfogásán alapulónak tekintjük. A tulajdonosnak, a korlátlan intézkedési joggal felruházott tulajdonosnak végrendeleti intézkedését tekintjük, mi azon alapkőnek, melyre az örökösödési jog első sorban fektetendő; s e rendelkezés egyedüli korlátozásul a legközvetlenebb családi összeköttetésben levőknek a köteles részhez való jogosultságát véljük érvényre emelendőnek. Önként következik a mondottakból az, a mi további vizsgálódásunknál megállapított tételként fog szemünk előtt lebegni, hogy t. i. *a tulajdonos vagyonának*

eredetére, annak öröklött vagy szerzett minőségére való tekintet nélkül egyenlő végintézkedési jogosultsággal ruházandó fel. — Jól tudjuk, hogy e tétel sem képez oly axiómát, melyet megtámadni nem lehetne; de aligha tévedünk, midőn állítjuk, hogy e tekintetben az országbirói értekezlet által már elfoglalt helyes álláspont felhagyásával örökösödési jogunkat a régibb kerékvágásba visszaterelni azok sem akarják, a kik a történelmi jogszabályok iránt kiváló, sőt talán kissé túlzott előszere-ttel viseltetnek. S ha bár fehér hollóként jelentkezik is egy-egy hang szórványosan, mely az öröklött ági vagy-onok tekintetében a végrendelkezési jogosultságot egészen, avagy legalább leszármazó rokonok létezése esetében megtagadandónak, ellenben a nem öröklött vagyon tekintetében korlátlanul, tehát a köteles rész mellőzésével megadandónak nyilvánítja: azt hisszük, e tekintetben annyira tisztultak a nézetek, hogy a fentebbi sarktétel kimerítő indokolásra alig szorul. Egyelőre tehát csak azt emeljük ki, hogy sem az osztrák törvények uralma alatt, sem az országbirói értekezlet által megállapított ideigle-nes törvénykezési szabályok életbe léptetése óta nem sürgette a közvélemény az okszerűen életbe léptetett végrendelkezési jogosultság megszorítását; nem kívánta, hogy e jogosultság szabályozásánál az öröklött és nem öröklött vagyon közötti különbségnek tényező szerep tulajdonittassék. Elfogadjuk tehát mi is ezen tényleges álláspontot, melynek némi okadatolására alantabb lesz alkalmunk visszatérni; s áttérünk a törvényes örökösö-désre, a hol a vagyon eredetén alapuló különbség tény-

leg fennáll, s a hol e különbség fentartása vagy elmellőzése a magyar magánjogi codificatiónak legérdekesebb és legfontosabb vitás kérdését képezi; mely kiváló figyelmet érdemel.

Már a fenebbiekből kitűnik, hogy mi a törvényes örökösödést szabályozó törvényt kiválóan dispositiv törvény jellegével birónak kívánjuk tekinteni. Kiindulási pontunk az, hogy az egyén, ha az alanyi rendelkezési jogosultságnak a törvényben megjelölt hiányai (korhiány, elmebetegség stb.) fenn nem forognak, a törvény által megállapítandó alakszerűségek megtartásával vagyónáról halála esetére is szabadon rendelkezhetik, s e rendelkezési szabadság egyedüli korlátozását csak a család legközelebbjei részére biztosított köteles rész képezi. A törvényes örökösödés, mint ilyen, tehát csak ott lép előtérbe, a hol az egyéni akarat vagy épen nem nyilatkozott, vagy pedig a nyilatkozat nem bir joghatályal.

Érdekes elméleti vitapontot képez itten az, hogy a törvényes örökösödésnek tulajdonképeni jogalapját miben kell keresni. Több nevezetes író, különösen azok, a kik a german jog iránya felé hajolva az örökösödésnél a törvényes örökösödést kívánják előtérbe helyezni, a végrendeleti örökösödésnek pedig kivételi jelleget óhajtanának tulajdonítani, a törvényes örökösödés tulajdonképeni jogalapját a családi összeköttetésben, mint ilyenben keresik, s az örökösödési jogot a családi összeköttetésből folyólag adják meg a család tagjainak. Ezen álláspontot az, a ki a törvényes örökösödési jog dispositiv jellegét vitatja, el nem fogadhatja; mert ennek csakis azon eltérő, s némely

tételes törvényhozásban, például a code Napoleonban és a zürichi törvénykönyvben érvényre emelt german jogi felfogás mellett van jogosultsága, mely szerint a tulajdonos végrendelkezési jogosultsága csak a hagyaték bizonyos hányadára (portion disponible) terjed ki; a hagyaték másik része pedig a törvényes örökösödés rendje szerint hivatott családtagokat illeti akkor is, ha ezek a családi összeköttetés távolabbi fokán állanak. Itt a törvény a családi összeköttetést tekinti az örökösödési jogosultság kiindulási pontjának s ezzel szemben a végrendelkezési jogosultságot csak a hagyaték egy részére nézve adja meg.

Ott azonban, hol az örökösödési jog homlokára a szabad rendelkezés elve van felírva, másként áll a dolog. Itt már ha a rendelkezés nem létezése esetére szorítókozó törvényes örökösödési dispositív törvény jogalapját kutatjuk, nem fogjuk azt másban feltalálhatni, mint a dispositív természetű törvények azon általános jellegében, mely szerint a törvényhozás a nem nyilatkozott vagy nem nyilatkozhatott egyéni akarat helyettesítéseül általános szabályt állapít meg; vagy mint egy jeles német író éppen a törvényes örökösödésre nézve jellemzően megjegyezte, a törvényhozás készít egy általános végrendeletet, mely hatályos mindazon örökhagyóra, a ki egyénileg nem végrendelkezett. A dispositív törvényes örökösödési jogszabályok alkotásánál a törvényhozónak általános nézpontra emelkedve kutatni kell a feltételezhető azon egyéni akaratot, melyet kipótolni van hivatva. Ámde, azon erős kapocs figyelembe tartásával, mely a család

tagjait, a rokonokat egymáshoz összefűzi, a társadalmat általános és magas szempontból tekintő törvényhozás a nem nyilatkozott egyéni akaratot másra mint a természetes családi összeköttetésre visszavezetni képes nem lévén, a törvényes örökösödés alapjául ezt kell elfogadnia.

Ime kerülő uton mi is a családi összeköttetéshez jutottunk el, de azon különbséggel, hogy mi a jogosultságot nem a család fogalmából elvontan következtetjük; — hanem kutatva azon alapot, melyre a nem nyilatkozott vagy joghatálylyal nem nyilatkozott egyéni akaratot általában helyettesítő dispositiv jellegű törvény felépíthető, ezt a természetes családi összeköttetésben találjuk fel. Jól ismerjük azon ellenvetést, mely vitatja, hogy ezen elméleti állásponttal a köteles részhez való jogosultság, a végrendelet elleni örökösödés össze nem egyeztethető. — Ha azonban figyelembe véte-tik, hogy a köteles részhez való igény, úgy mint azt mi felfogjuk, a legközelebbi családtagokra szorított különös kivételt képez; s ennek ellenébe a korlátlan végrendelkezési jogosultság képezi a szabályt: akkor nyilvánvalóvá válik, hogy a kivételt képező köteles részhez való igénynek a családi összeköttetésen nyugvó alapját a dispositiv természetű törvényes örökösödésre kiterjeszteni nem szükséges s nem is indokolt.

Bocsánat ezen kitérésért, melybe akaratlanul bele keveredtünk. Nem időzünk tovább ezen gyakorlati haszonnal nem bíró elméleti kérdésnél, hanem visszatérünk tárgyunkhoz.

A középkorban, nálunk úgy mint Európaszerte,

általában a törvényes örökösödést tárgyzó jogszabályoknak nem az volt hivatása, hogy a nem érvényesített vagy nem érvényesíthetett egyéni végintézkedés pótlásul szolgáljon, hanem a vagyonjog-rendszernek legalább nagyrészen feltétlenül kötelező zárkövét képezte. A középkor államainak szerkezete a családnak, mint ilyennek, kiváló fontosságot tulajdonított. Itt az egyén nem elvontan, hanem mint a család tagja jelentkezett; a vagyon pedig, az akkor majdnem kizárólag szereplő ingatlan vagyon lehető erős kötelékkel fűzetett a családhoz. Elvi kiindulási pontot képezett, hogy a társadalomnak, az államnak kiváló tényezőjét képező családot kell fentartani; s épen azért, mert a család fenmaradásának biztosítékát a vagyon, az ingatlan vagyon képezte, lehető védsánczokkal kellett körülvenni a vagyont, hogy ez által közvetve a család fennállása biztosíttassék; mi annál természetesebb volt, mivel a honvédelmi kötelezettség kizárólag a birtokos családot terhelte, az államnak tehát kiváló gondjának kellett lenni arra, hogy az ingatlan vagyon a családtól el ne vonassék, hanem lehetőleg a család védképes tagjainak birtokában megtartassék. Innét következett, hogy nemcsak a magánjog terén létesíttettek nálunk épen úgy mint Európa szerte általában oly institutiók, melyeknek főczélja az volt, hogy a vagyon a családban fentartassék; hanem a közjog terén is a befolyás az ingatlan birtoknak, az ingatlan birtoklóiból alakult kiváltságos osztálynak adatott meg és biztosított; szóval a jogegyenlőség rővására a kiváltságoltak által befolyásolt rendi alkotmány keletkezett.

Ezen elvi kiindulási pontnak szükségszerű következménye volt, hogy az egyén, helyesebben a családtag, a családi vagyonokra vonatkozólag jóformán csak haszonélvezeti jogosultsággal bírónak tekintetett, — s halála után azon családnak, melyhez a vagyon mintegy hozzáförrottnak tünt fel, legközelebbi tagjai nem mint az elhunyt egyén örökösei, hanem mint a családi jogosultság alapján virtualis joggal bírók léptek be a családi vagyonba. Természetes folyománya volt ennek, hogy a család vagyonába belépett ideiglenes tulajdonos végintézkedési jogosultsággal nem birt, a családtagok örökösödési jogát meg nem csorbíthatta nemcsak, hanem az élők közti rendelkezési jogosultság is előbb egészen el volt vonva, s később is csak igen szűkre vont korlátok között engedtetett meg. E vagyonjog-rendszer betetőzésére teljesen oda illett, annak természetszerű folyományát képezte a törvényes örökösödés kötelező szabványainak azon intézkedése, mely nem kutatva az elhunyt egyén legközelebbjeit, a családi vagyonokat azok részére biztosította, a kik a kérdéses vagyonnal mintegy összeforrott családnak tagjai közül legközelebb állottak. Így kívánta ezt az akkori jogrendszer azon sarktétele, hogy a vagyon a családnak s ez által a család a társadalomnak fentartassék.

A középkor ezen általános jellemvonása uralta hazai törvényhozásunkat is. A honvédelmi kötelezettség csupán a nemesi osztályt, azon osztályt terhelte, mely ingatlan birtoklási képességgel kizárólag birt. A királyi adomány rendszere, mennyiben ezen adományok nagyjából kizárólag a fiágra voltak szabályozva, biztosítani kívánta,

hogy a nagy nemesi vagyonok nemcsak a családban, hanem a család harczképes férfi tagjainak birtokában maradjanak; s ha e vagyonok magszakadás vagy hűtlenség folytán a koronára vissza szállottak, leginkább a harcztéren szerzett érdemekért lettek ujabban adományozva. Az ősiség intézménye az egyéni tulajdon jogsultságát absorbeálta, s örökösödési törvényünk, mely a végrendelkezési jogosultságot azon korban majdnem számba sem vehető szerzeményekre korlátozta, azon vezérelvnek hódolt meg, hogy a családi vagyon megtartassék a családnak. — Institutióink nagy részében, például a peres eljárás hosszadalmasságában, a jogorvoslatok sokaságában, a bírósági szerkezetben is az ingatlan vagyon megvédésének mind meg annyi garantiáit vagyunk képesek felfedezni; s a közügyekre való befolyást kizárólag a birtokos nemesség kezében látjuk összpontosulva.

A későbbi korban a viszonyok változtak. A mint fokozatosan a nemesség kizárólagos honvédelmi kötelezettsége helyébe a felfogadott hadcsapatok, majd később az állandó hadsereg lépett, s a mint másrészt a kereskedelem, kivált Amerika felfedezése óta lendületet nyert, s a vagyon tényezői közé az ingó vagyont s kiválóan a pénzt besorozta, s a városokat s a városi polgárok osztályát megteremtette: azt látjuk Európa szerte s látjuk nálunk is, hogy a vagyont a családhoz fűző kötelék fokozatosan lazult; minek világos bizonyítékául szolgálnak hazai jogtörténelmünkben azon törvények, melyek az örökbevallások alakszerűségeit fokozatosan könnyítet-

ték, az ingatlan zálog intézményét életbe léptették és fokozatosan fejlesztették.¹

Az átalakulás stádiumain túlhaladva, ma már egészen más viszonyok között élünk; s e változott viszonyok közepette az, a mi előbb üdvös és czélszerű volt, türhettenné vált. Ma a jogegyenlőség és szabadrendelkezés századában a család fenecsetelt jelentőségét elvesztette, s természetes rendeltetésének szűk körébe visszavonulva, a középkorban kizárólag elfoglalt tért az egyénnek engedte át. Ma már az egyéni tulajdonságok, az egyéni érdem és hibák emelnek és süllyesztenek. Az egyén, habár közpolgárnak született és családfáját nagyszüleijeig is nehezen tudja felvezetni, eszének hatalmával, jellemének emeltyűjével képes a honpolgári kitüntetés legmagasabb polczára felemelkedni; míg ellenkezőleg az Árpád-korba visszanyuló család a család sarjadékainak ilyenmü befolyást egymagában nem biztosít. Ma már nem az a feladat, hogy a családi ingatlan törzsvagyont megtartassék, hanem hogy a szakképzettség, a munka és szorgalom új vagyont, a mindinkább fontos tényezővé váló ingó

¹ A középkori institutióknak, a hűbéri intézménynek s a rendi alkotmánynak Európa nevezetesebb államaiban és hazánkban a magánjogi institutiókra és az örökösödési törvényekre való befolyása, a helyzet fokunkinti átalakulása igen érdekesen és tanulságosan van fejtegetve SZOKOLAY ISTVÁN-nak már idézett cikksorozatában. Tárgyunk nem igényli, hogy e tekintetben a részletekkel behatóbban foglalkozzunk. Elégnek tartjuk, ha egyszerűen reá mutatunk azon kirívó ellentétre, mely a hűbérserű intézmények által feltétlenül uralt középkor, s az ezzel egészen ellentétes irányelvek által vezérelt jelenkor között létezik. A fentebbi jogtörténelmi szempontból igen tanulságos cikksorozat különben is fölöslegessé teszi, hogy mi e kérdést bővebben fejtegetssük.

vagyont gyarapítson és teremtsen. — Ma már az államnak nem az képezi legfontosabb érdekét, hogy az ingatlan vagyon a kiváltságolt rendhez tartozók családjában fentartassék, hanem hogy minél több elégedett, az általános védkötelezettség teljesítésére hivatott, munkássága által az egyéni s ez által a nemzeti vagyonosodást előmozdító polgára legyen a hazának; s hogy az államok mindinkább nevedő szükségleteinek fedezhetése szempontjából az adóalap okszerűen gyarapíttassék. Ma pénz, ismét pénz és harmadszor is pénz kell. Ma az Uchatius-ágyuk s más efélék évenként sok milliót nyelnek el; hajdan a nemesek és lovagok egyéni bátorsága s vitézkardja vitte a döntő szerepet.

E változott körülmények a mint másutt azt eredményezték, hogy a vagyon a hűbéryszerű családi békából felszabadított, úgy nálunk is az 1848. évi törvényhozás, megértve a kor intő szózatát, az 1848. évi XV. törvényczikkben az ősiség megszüntetését határozta el. Az, a mit e törvényczikk kimondott, nem egy kellően meg nem fontolt elhamarkodott intézkedés volt, hanem eredménye azon nagyjelentőségű reformiránynak, melyet több mint két évtizeddel az előtt gr. SZÉCHENYI ISTVÁN indított meg, s mely ezen idő óta a megyegyűléseket és az ország törvényhozását kiválóan foglalkoztatta. — Az ezen nevezetes törvényhozási intézkedés által kimondott elvet, az ősiség megszüntetését a közbejött sajnos események folytán nem az ország alkotmányos törvényhozása, hanem a hatalom parancsszava által megállapított jogszabály emelte gyakorlati érvényre; melynek ered-

ménye az lőn, hogy az addig családi jelleggel birt ősi vagyonok korlátlan rendelkezés tárgyát képező egyéni tulajdonná váltak; — s ezzel szét tépetett azon kapocs, mely a családi vagyont a családhoz lánczolta. Csak természetesnek találhatni tehát, ha a fentebbiek következetes kiegészítéseül az ideiglenes törvénykezési szabályok is a rendelkezési jogosultságot nem szorították az élők közötti intézkedésre, hanem a vagyon eredetére való minden tekintet nélkül a halálesetre is kiterjesztették.

Most már tehát úgy áll a dolog, hogy az egyén vagyonának eredetére, kutforrására való tekintet nélkül úgy élők között, mint halál esetére egyenlő rendelkezési jogosultsággal bír s kell is birnia; tehát a régi jogrendszer azon czélzatának, miszerint a vagyon a család részére fentartassék, főfő-biztosítékai elestek. Kérdés tehát, van-e elegendő ok arra, hogy a törvényes örökösödést szabályozó törvényben, azon törvényben, mely csak akkor nyer alkalmazást, ha az egyén rendelkezési jogosultságával nem élt vagy nem élhetett — fentartandó-e azon különbség, mely a vagyonok eredetének kutatása mellett az öröklött ági s ezzel ellentétes szerzeményi vagyonok tekintetében különböző örökösödési rendet állapít meg?

E kérdésre komoly megfontolással nemmel kell felelünk. És hogy e nem szót nem könnyelműen, nem a modern jogintézmények vak követése követelményeként, hanem azon meggyőződésből folyólag mondtuk ki, mert hazai viszonyaink kellő méltánylása mellett sem találunk egyetlen döntő indokot sem, mely a fentjelzett különbség fen-

tartása mellett szólana, — annak előtüntetésére szolgál-
 janak a következők.

A vagyon ma már egyéni, nem pedig családi és azt hiszszük, hogy az egyéni tulajdon helyébe a családi tulajd-
 dont helyezni, az ősiségnek hajdan hasznos szolgál-
 latot tett, de ma már a kor által túlszárnyalt intézményét
 visszaállítani komolyan senki sem akarhatja. Ha ez így
 áll, ha, mint kiindulási pontul felvettük, az egyén vagyó-
 náról, öröklöttről úgy mint szerzetttről, élők között úgy
 mint halál esetére, egyenlően rendelkezhetik: nem önkint
 következik-e, hogy a rendelkezés helyét pótló törvényes
 örökösödési szabályoknak is egyenlően kell szabályozni
 az örökösödési jogot, nem tekintve, nem kutatva a vagyon
 eredetét, annak öröklött vagy szerzett minőségét. A tör-
 vényes örökösödés szabályai okszerűen csak a termé-
 szetes családi kapcsolatot, vagyis azt vehetik figyelembe,
 hogy az örökhagyó tulajdonost tekintve családi központul,
 hol található az örökhagyónak azon legközelebbi rokona,
 kit hozzá a legszorosabb társadalmi kapocs fűzött. Ettől
 a törvényes örökösödési jogosultságot elvitatni csak
 azért, mert esetleg a családi leszármazásnak nem azon vona-
 lán áll, melyről a vagyon származott, egyértelmű a leg-
 kiáltóbb igazságtalanság érvényre emelésével. — Szóljon
 e tekintetben egy jellemző példa.

Egy örökhagyó, ki az őt megelőzőleg elhalt édes-
 anyjáról anyai ágon való vagyonban örökösödött, meg-
 hal végrendelet és leszármazó örökösök hátrahagyása
 nélkül. Őt túléli édes atyja, az anyai ágon pedig legkö-
 zelebbi rokona — nem is akarjuk a legközelebbi rokont

messze keresni — az anyai ágon levő szépapától leszármazó másod unokatestvér. És ezen másod unokatestvér, az, a kit az örökhagyó életében talán soha sem látott, vagy a kinek létezéséről talán tudomással sem birt, az egész hagyatékot elvonja az örökhagyó édesatyjától, attól, kihez a gyermeket a legszorosabb kötelék fűzte, kit a gyermek bálványozott, kiért nemcsak vagyonát, hanem életét is kész lett volna feláldozni; elvonja csupán azért, mert a hagyaték az anyai ágról öröklött vagyonokból állott. És ezen vérlázító igaztalanság csupán azért következik be, mert a gyermek nem érte még el azon kort, melyben törvény szerint végrendelkezni jogosítva lett volna, vagy elérte ugyan, de hirtelen halván meg, végrendeletet nem tett. Hogyan egyeztethető össze ezen örökösödési rend a jog eszméjével, a jogérzelemmel, hogyan állapítható meg ily örökösödési rend akkor, midőn az öröklött vagyon az élők közötti és halálesetrei rendelkezésnek épen olyan tárgyát képezi, mint a szerzett vagyon? Hogyan lehet a törvényes örökösödési jog egyik vezérelvét képező viszonyosságot ily érzékenyen lábbal tiporni, s a gyermek utáni örökösödésből egészen kizárni azon apát, ki után gyermeke egyedül fogott volna örökösödni, s oda dobni a hagyatékot azon távoli rokonnak, a ki után, feltéve, hogy leszármazó vagy más vonalon levő közelebbi felmenő és oldalági rokonai vannak (a mit a fentidézett példa esetében nyugodtan lehet feltenni), az örökhagyó nem fogott volna örökösödni. Ezen példa és a meghamisítlan, elfogultságtól ment jogérzetre való hivatkozás elég arra, hogy pálczáat törjön az olyan

örökösödési rend felett, mely a családi kapcsolatot jogosultságát ily vakmerően gunyolja ki. Tegye szívére a kezét minden jogász és minden honfi, s aztán feleljen azon kérdésre, igazságos-e azon örökösödési rend, melyet a fentebbi példa előtűntet; mondja meg, hogy midőn a vagyon családi jellege megszüntetett, midőn az ősiség eltörlésével azon család várományosi joga, melytől a vagyon származott, hatálytalanná tétetett, igazságos-e, hogy a törvényes örökösödésnél ezen családból való távol rokon, nem pedig az örökhagyó, mint családi központ körül képzett természetes családi körben levő legközelebbi rokon örökösödjék? Ugyan általános elvből kiindulva, fel lehet-e józanon tenni azt, hogy ha a fentebbi példa esetében az örökhagyó végrendeletet tett vagy tehetett volna, nem szeretett atyját, hanem a nem is ismert másod unokatestvért fogta volna örökösévé tenni? Mi ilyet fel nem tehetünk, s ennél fogva az ági örökösödésnek már ezen egy ok miatt is határozott ellenzői vagyunk. Ha a törvényhozás a vagyont egyénivé teszi, ha a tulajdonost élők között és halálesetre szabad rendelkezési jogosultsággal ruházza fel: akkor olyan örökösödési rendszer emelendő érvényre, mely a helyesen fel fogott családi összeköttetést tartva szem előtt, a szabad rendelkezési jogot igazságosan helyettesítő dispositív törvénynek tekinthető. Ma már midőn a vagyon teljesen egyéni jellegű, midőn elestek azon indokok, melyek miatt az egyén jogait a családi érdek molochjának feláldozni kellett; — ma a törvényes örökösödésnek a jogeszmével megegyeztethető egyedüli támpontját az örökhagyó

személyéből kiinduló természetes családi kapcsolat képezheti csak.

Az örökhagyótól, mint az ő családi körének központjától, nem pedig az első szerzótől vagy valamely korábbi örökhagyótól kell kiindulni, midőn az örökösödésre hivatott legközelebbi családtag kerestetik. Nem lehet itten figyelmen kívül hagyni, hogy az örökhagyót életében öröklött és szerzett javaira nézve egyenlő rendelkezési jogosultság illette. Ha vagyonát eladni, elpazarolni akarta volna, senki sem állhatott elő azon ellenvetéssel, hogy ezt nem teheti azon ok miatt, mert a vagyont nem szerezte, hanem örökölte. Ennélfogva, kivált ha azon álláspont fogadtatik el, hogy a végrendekezési jogosultság is a vagyonok eredetére való tekintet nélkül feltétlenül, s csupán a köteles rész intézménye által korlátozva, emeltessék érvényre, — semmi helyes indok nem hozható fel arra, hogy a törvényes örökösödésnél ne ezen családi kapcsolat természetes fokozatát, hanem az öröklött vagyonok tekintetében a vagyon leszármazását fogadjuk el kiindulási pontul. Ne feledjük, hogy a szabad rendelkezési jogosultság mellett igen sokszor nagyobb érdemmel bír az, a ki az elődjétől talán tetemes adósságokkal terhelve örökölt vagyont, az örökösödés után beállott mostoha viszonyok daczára, nélkülözések közepette fáradhatlan munkássággal meg tudta tartani; mint a ki elődjei által nagy költséggel és gondal szakemberré képeztetett, jövedelmező állásba helyeztetett s a sors által is kegyelve könnyű szerrel szép vagyonra tud szert tenni. Régen meg van írva, de sok

igazat mond azon példabeszéd: *«non minor est virtus quam quaerere parta tueri»*. Ha az apa 10,000 frt vagyonát egyetlen fiának kiképeztetésére fordítja, s a fiu e befektetés által kiképezett szellemi tőkével százezereket szerez, ez esetben sem a szerzett százezereket, sem a befektetett tizezer forintot az apai ágon való távolabbi rokonok a végrendelet és leszármazók nélkül elhalt fiu édes anyja elől törvényes örökösödés czimén követelhetni nem fogják; miért illesse tehát őket meg ezen jog akkor, ha az apa azon helytelenebb eljárást követte, hogy nem szakképzettségben, hanem készpénzben hagyta fiának 10,000 frtot tevő összes vagyonát?

Nem tartandó fenn az ági családi örökösödési rend, mert az, a mi ezen örökösödési rend által előmozdítani szándékoltatott, ma már a törvényhozási intézkedés jogos alapjául nem szolgálhat; de ilyenén törvényes örökösödési rend által egymagában véve a szándékolt eredmény, még ha jogosult volna is, nem lenne elérhető.

Kifejtettük már fentebb, hogy a család azon jelentősége, melylyel az hajdan birt, ma már csak mint történeti fogalom létezik; s bizonyára a jogegyenlőség századának inkább feladata, hogy a családnak, mint ilyennek, hajdani befolyására visszavezethető némely még létező kinövéseket ostorozzon, sem hogy e befolyás fentartásának kellő eredményre úgy sem vezető módozatát istápolja. A mai társadalomnak egyének, munkaképes és munkaszerető honpolgárok, nem pedig hajdan jeles családnak nem mindig az elődök dicső nyomdokain haladó sarjadékai kellene. És hol van megírva, hogy a felhozott

példában az örökhagyónak azon másod unokatestvére, ki ugyanazon rokonsági vonalon származott le, melyen az örökhagyó vagyonát örökölte, a társadalomnak hasznosabb tagja, a hazának jobb fia lenne, mint az örökhagyóhoz a természetes családiság szerint legközelebb álló szülő? Miért fogadjunk tehát el egy a dolog természetével ellenkező örökösödési rendet, midőn nem vagyunk biztosak az iránt, hogy ezzel az esetek nagyobb számában a társadalomnak, a hazának teszünk üdvös szolgálatot; de ellenkezőleg az nagyon is kézzel foghatólag áll szemünk előtt, hogy mindezen esetekben a valódi családi érzetet lábbal tiporjuk.

Régi jogunk ági örökösödési rendszerének az volt célja, hogy a vagyonnak azon családra való visszaszármazása biztosittassék, melyről ez az örökhagyóra szállott. Akkor, midőn az ősi vagyonról az illető tulajdonos végrendelkezést nem tehetett, sőt legalább rendszerint élők közötti jogügylet általi elidegenítési joggal sem birt, az ezen viszonyok betetőzését képező ági örökösödésnek legalább meg volt azon érdeme, hogy kapcsolatosan az ősiség merev intézményével — annyira a mennyire — biztosította a kitűzött cél elérését, a vagyonnak a családban való megmaradását. Annyira a mennyire, mert bizony a történelem kétségbevonhatlan adatai igazolják, hogy a merev ősiség és a végrendelkezési jogosultságot kizáró merev ági örökösödés sem volt képes azon célt is elérni, hogy a vagyon a családban megtartassék. Ha a pazarló törvény által megengedett örökvallás útján nem adhatott túl a családi vagyonon, a zálog intézménye segí-

tett a dolgon, minek és a szokásos auctio-felvételeknek tényleges következménye az lön, hogy bizony a vagyon az eredetileg jogosított családtól mégis elszármazott. Ime látjuk, hogy Nagy Lajos királytól kezdve az ősi vagyon élők között rendszerint nem volt elidegeníthető, nem képezte végrendelkezés tárgyát; és mégis az ezekkel kapcsolatos ági örökösödési rend a családok fentartására elégtelen lévén, 1687-ben, tehát három és fél századdal később, a törvényhozás e tekintetben is külföldi példa után indulva a hitbizomány intézményét látta szükségesnek életbe léptetni a végből, hogy a családok fentmaradása biztosíttassék. Jellemző az e tárgyban alkotott 1687. évi IX. törvényczikknek következő bevezető mondata: *«Ad avertendam Magnatum et Procerum. Regni ruinam, refrenandamque licentiosam attentari solitam bonorum abalienationem et prodigalitatem, justo statutum est»*. Ime itten maga a törvény beismeri, hogy az ősiség intézménye és az egyéni rendelkezéssel meg nem változtatható ági örökösödés együttesen sem volt képes betölteni azon rendeltetését, mely szerint a vagyont a családnak megőrizze.

Igy volt ez akkor, midőn nagy tudósunk FRANK IGNÁCZ idézett munkájának 264. §-ában az ősieken való örökösödés tekintetében eléggé jellemzően a következőket tanította: *«Az ősi jószág az illető osztályos rokrokra átszáll. A minek helyes felfogására tudni kell: hogy az ősi jószág nem azé egyedül a ki bírja, hanem az egész nemzetségé, értvén mindazokat, a kik a szerzőlevél-nél vagy más törvényes oknál fogva az örökséghez számot*

tarthatnak, nemcsak a most élőket, hanem a jövődöbeli maradványokat is. Az osztályok sem arra valók, hogy a jószág, mely többeké volt, azontúl egynek sajátja legyen; azt minden élők összesen és egyes akarattal sem tehetnék, mert a maradványokat meg nem foszthatják; hanem valamint osztály előtt a jószág csak az egész nemzetség tulajdona volt, olyan maradt azután is; felosztva lett az osztózók életkorára eső jövedelem, a haszonvétel és nem egyéb . . . . . ősi örökségét mindenki csak az első adakozónak vagy szerzőnek köszönheti, nem a kimúlt utolsó birtokosnak; az örökös tehát nem is ennek, hanem az első szerzőnek képviselője.» E rövid idézet nagyon helyesen kifejtette régi vagyonyogviszonyunknak s az azzal kapcsolatos törvényes örökösödésnek álláspontját. Nem egyéni, hanem családi jelleggel bírt a vagyon, melyben a mindenkori tulajdonos csak mintegy haszonélvezőnek tekintetett. Nem rendelkezhetett a vagyonról, ha meghalt tovább szállt a vagyon a családban, de nem mint az ő utána megnyílt örökség, hanem az utód az első szerzőtől leszármaztatott jognál fogva lépett be a vagyonba; *közvetlen elődje után ő nem örökölt*, hanem annak elhunytá képezte azon *eseményt*, melynek következtében a családi vagyonokra vonatkozólag őt megillető virtualis jog ténylegessé vált. Ha már most akkor, midőn a vagyon így hozzá volt a családhoz bilincselve, e vagyonyogrendszer az annak kiegészítő részét képező ági örökösödéssel egyetemben sem volt képes biztosítani azon célát, hogy a vagyon megtartassék a családnak; hogyan lehet még csak képzelni is, miszerint az ősiség lenyűgzése alul felszabadított

vagyonjogrendszerünkhöz nem illő és nem igazságos
 ági örökösödés egymagában csak a legkisebb részben is
 képes lesz azon célzt sikeresíteni, melyet az ősiséggel
 együtt sem birt elérni? Ne ámitsuk magunkat, ne indul-
 junk ábrándok után. Törvényes örökösödési szabályok-
 kal, ha élők között és halálesetre teljes rendelkezési
 jogosultságot adunk, családokat, nemzetiséget fentartani
 képesek nem leszünk. Ne zárkozzunk el az események
 elől s látni fogjuk, hogy azon nagy családok sarjadékai,
 kiket fájdalommal látunk vagyoniilag elbukni, tönkre
 mennek minden tekintet nélkül az örökösödés szabályozá-
 sára; tönkre mennek a most tényleg létező ági örökösödés
 daczára, mert könnyelműen gondolkoznak, könnyelműen
 költenek, nem dolgoznak, nem gazdálkodnak. A Királyhág-
 gón innen évek hosszú során érvényben volt, a Királyhágón
 túl ma is érvényben van az osztrák polgári törvénykönyv,
 mely az ági örökösödéssel ellenkező törvényes örökösö-
 dési szabályt tartalmaz. Ugyan kérdezni bátorkodunk,
 melyek azon családok, a melyeket ezen örökösödési rend
 tett tönkre? Ellenkezőleg mi, fájdalom, nagy számu nagy
 családot tudnánk megnevezni, melyet tönkre tett az illető
 tulajdonos könnyelműsége, tönkre tett a senki által
 elvonni nem kívánt élők közötti szabad rendelkezési jog,
 tönkre tett a nélkül, hogy az örökösödési jognak a leg-
 kisebb szerepkör is jutott volna; mert a hol a vagyon
 életben elpredáltatik, ott nem marad örökség. De se baj.
 Ha egyes családok tönkre mennek, látjuk, hogy mások,
 a szorgalom, a munka emberei, vagyont szereznek, s
 mert ezek épen oly jó, gyakran jobb hazafiak mint a

tönkre jutottak, nincs mit tartani attól, hogy a rendelkezési jogosultság mellett nemzetünk nem foghat fennállani. Ha nemzetiségünk fennállásának olyan gyarló biztosítékra lesz szüksége, miútt az ági örökösödés fentartása, akkor oly szomorú állapotban leszünk, mint a szalmaszálhoz kapkodó fuldokló. Hiszen a ki elfogulatlanul itéli meg viszonyainkat, az lehetetlen, hogy feltétlenül igazat ne adjon VAJKAY KÁROLY azon nevezetes és a szerzőt tekintve is kiváló súlylyal bíró nyilatkozatának, miszerint: *ne ámitsuk magunkat azzal, hogy az élők közötti rendelkezési jogosultság korlátozásainak felelevenítése nélkül egyedül az ági örökösödés békés intézményével a vagyoni családi jellegét fentarthatjuk.*¹

De az élők közötti jogügyletek úgy a halálesetre való intézkedések általi elidegenítéstől eltekintve, az ági örökösödés, ha úgy tartatik fenn, mint az fentebbi értelmezésünk figyelembe vételével az országbirói értekezlet által megállapított, nem nyújt biztosítékot arra nézve, hogy a vagyoni azon családra származik vissza, melyről az örökhagyóra szállott. Ezen ági örökösödési rend, mely a francia «coutumes de simple coté»-nek s Neuchatel canton törvényes örökösödési rendének felel meg leginkább, csupán az iránt nyújt biztosítékot, hogy az apai ágon való vagyoni az apai ágon való rokonokra, az anyai ágon való vagyoni pedig az anyai ágon való rokonokra száll, mi azonban, miután az apai úgy mint az anyai ág a nagyszülőknél 2—2 további ágra, az ősszüelőknél 4—4 további ágra, a

¹ L. «Kolozsvári Tractatus a successióról» 110. l.

dédek és üköknél 8—8 további ágra, végre a dédősök és ükösöknel 16—16 további ágra oszlik és így tovább, épen nem biztosítja, sőt a távolabbi örökösödés esetében még csak valószínűvé sem teszi, hogy a vagyon csak ugyan ugyanazon családra szálljon vissza, a melyről származott; tehát hogy az ági örökösödési rend elérje azon célját, mely az ősiség idejében neki létjogot adott. — Vegyünk csak egy igen egyszerű példát. Az örökhagyó atyai nagyatyjának édesatyja bizonyos vagyont szerzett, kiről a vagyon a nagyatyára, a nagyatyáról az atyára, erről pedig az örökhagyóra szállott. Ha már most az örökhagyó végrendelet és leszármazó örökösök hátrahagyása nélkül halt el, atya és nagyatyja pedig már őt megelőzőleg szinte további tőlök leszármazó örökösök nélkül multak ki, de él az atyai nagyanya, vagy ennek nem az apai nagyapától származó, hanem egy korábbi vagy későbbi házasságból született leszármazója: akkor a vagyont ezen az apai ágon rokon nagyanya, vagy ennek leszármazója fogja örökölni; mert az örökösödésre hivatott atyai ágon ezek a legközelebbi rokonok; kik is épen ezen oknál fogva elviszik az örökséget az atyai nagyatyja édesatyjának leszármazóitól, dacára annak, hogy ezek épen azon családnak tagjai, a melyről a vagyon tulajdonképen származott. Ime a most tényleg fennálló ági örökösödés szerint azon család tagjai, a melyről a vagyon származott, kizáratnak az örökségből az ugyanazon ágnak más elágazásán, de a rokonság közelebbi fokán álló oly felmenő vagy oldalági rokonok által, kiknek családjáról az örökség tárgyat képező

vagyon nem származott. Meg van tehát azon nagy anomalia, miszerint az örökösödés nem a természetes családi kapcsolatra van alapítva s még sincs elérve ma már az örökséget uralónak úgy sem tekinthető cél, hogy a vagyon azon családra szálljon vissza, a melyről származott. A fentebbi példában, ha él az örökhagyónak édesanyja, a természetes családi kapcsolatot tekintve, ez a legközelebbi rokon, de azért nem örökösödik; nem örökösödnek az apai nagyatya édesatyjától mint a kérdéses vagyon szerzőjétől leszármazó legközelebbi családtagok sem; hanem örökösödik az atyai nagyanya vagy ennek leszármazója, örökösödik tehát oly rokon, a ki sem a természetes családi kapcsolat szerint nem áll legközelebb az örökhagyóhoz, sem nem azon családnak tagja, melynek vonalán a kérdéses vagyon az örökhagyóra leszármazott. Lássunk még egy ecclatansabb példát, melynek előtüntetésére az I. szám alatti ábrára hívjuk fel ismét a figyelmet. Tegyük fel az esetet, hogy *A.* örökhagyónak oly vagyona van, mely reá fokozatosan az atyai nagyanyának édesatyjáról *K.*-ről szállott, s tegyük fel, hogy *A.*-nak édesanyja *C.* épen ezen *K.*-nak *R.* és *S.* felmenők közvetítésével való másodunokája. A vagyon atyai ágon öröklött lévén, az ideiglenes törvénykezési szabályok szerinti ági örökösödés, vagy az ennek megfelelő coutumes de simple cote szerint az atyai ágra száll vissza; de ezen ágon örökösödik a legközelebbi rokon, minden tekintet nélkül azonban arra, hogy a további elágazásokban a rokonságnak azon vonalán áll-e, a melyen a vagyon származott. Ha tehát *A.* örökhagyót atyai nagyatyja *D.*

vagy bárki az ettől leszármazó oldalrokonok közül túléli, ezek az örökhagyót szinte túlélő édesanya elől elviszik a kérdéses örökséget egészen, pedig a vagyon nem *D*-nek, hanem *K*-nak családjáról származott. — Ime ezen példa esetében az édesanya *C*. egyfelől a természetes családi kötelék során legközelebbi rokona az örökhagyónak, másfelől azon család tagjai között is, a melyről a vagyon leszármazott, legközelebbi rokon; és mégis nem ő, hanem *D*. az apai nagyapa vagy ennek leszármazója, tehát oly rokon örökösödik, a ki sem a természetes család-kapcsolat szerinti rokonságban nem áll legközelebb, sem nem azon családból való, a melyről a vagyon leszármazott.

A fentebbiekben mutatkozik kiváló gyakorlati jelentősége azon különbségnek, melyet a régi magyar jog törvényes örökösödési rende, és az országbirói értekezlet által megállapított ági örökösödési rend között fentlevőnek már fentebb kimutattuk. Ugyanezen különbség van fenn a francia coutumes soucheres és a coutumes de simple coté, ugy a schaffhauseni és neuchateli törvénykönyv között. Előbbi csupán az első szerzőtől leszármazó rokonokat ruházván fel örökösödési joggal, biztosítja azon cél érvényesülését, hogy a vagyon azon családra száll vissza, a melyről származott; míg ellenkezőleg az utóbbi örökösödési rend szerint e visszaszármazás épen nincs biztosítva, sőt ha a rokonsági összeköttetés távolabbi fokán kell az örököst keresni, igazán csak esetlegességnek lehet tulajdonítani, ha eléretik azon cél, miszerint a vagyon ugyanazon családra szálljon vissza,

a melyről származott. — Ha a nagyszülők vagy leszármazóik hivatnak örökösödésre, 2 eset közül egyszer, ha az ősszülők vagy leszármazóik örökösödnek, 4 eset közül egyszer, ha dédek, ükők vagy tőlük leszármazók örökölnek, 8 eset közül egyszer, végre ha a dédsőkre, ükősőkre vagy ezek leszármazóira kerül a sor, 16 eset közül egyszer tehető fel, hogy a vagyon csakugyan azon családra száll vissza, a melyről származott. Világosan így mutatja ezt az I. alatti ábrában előtüntetett rokonsági összeköttetés. — És ha az itt kifejtettek figyelembe vétetnek, akkor nem lehet kételkedni a felett, hogy ági örökösödésünk csupán e szempontból kiindulva sem biztosítja a vagyonnak az illető családra való visszaháromlását. Vegyük ehhez hozzá azon indokokat, melyeket fentebb az élők közötti szabad rendelkezés és a végintézeti jogosultság szempontjából fejtegettünk, vegyük fontolóra, hogy mint szinte kimutatni törekedtünk, lejárt már az ideje annak, hogy a családi érdek az egyéni érdek fölébe helyeztessék: és akkor azt hisszük, az ági örökösödés fentartásához való szívós ragaszkodás aligha lesz kellően indokolható.

A fentebbiekből önként folyik azon kérdés, hogy ha a coutumes de simple cote-nak megfelelő jelenbeni törvényes örökösödési rendszerünk nem biztosítja azon cél elérését, hogy a vagyon azon családra szálljon vissza, a melyről származott, nem indokolt-e, hogy a coutumes soucheresnek megfelelő azon örökösödési rendünk léptetessék életbe, melyet régi magyar jogunk ismert, s mely leszármazók nem létezése esetében az ősi vagyó-

nokban való örökösödésre csupán azokat hívta, a kik az első szerzőtől, vagy az ezzel egyenlő jogosultságot nyert egyéntől származtak?

Kétségtelen, hogy ezen örökösödési rendnek meg lenne azon előnye, hogy eléretnek általa azon cél, miszerint a hagyatékban még meglevő s végrendelet útján másnak nem hagyott vagyon csakugyan azon családra szálljon vissza, a melyről származott; és ha e célzott olyannak ismernők el, mely a jelen viszonyok közepette a törvényes örökösödési szabályok uralására lenne hivatva: oda esnék szavazatunk, hogy ha már az ági örökösödés egyik vagy másik faja közt kell választanunk, válasszunk az utóbbit; mert ez által legalább eléretik azon eredmény, hogy a törvényes örökösödés tárgyát képező vagyon oda száll vissza, a honnét származott.

Ámde ha nem pusztán a fentebbi célzatra szorítkozunk, ha az örökösödés kérdését behatóbban vesszük szemügyre, könnyen felismerhető lesz az érem másik oldalán azon hátrány, mely az utóbb említett s a vagyonok visszaszármazását biztosító örökösödési renddel elválaszthatlanul karöltve jár.

Mostani örökösödési rendünk szerint ugyanis, ha valamely örökhagyó leszarmazók és végrendelet hátrahagyása nélkül halt el, kutatás tárgyát az örökösödési igény megállapíthatása szempontjából az képezi, hogy a hagyatéki vagyonokból az örökhagyóra mi hárult az apai ágon, mi hárult az anyai ágon, s mi az a mi ezeken felül van s az örökhagyónak szerzeményét képezi? Ha ezt

tudjuk, akkor a rokonság bármily távoli ágán kell keresnünk a felmenő vagy oldalági örököst, eligazodunk a nélkül, hogy az öröklött vagyonok korábbi eredetét, t. i. azt kellene kutatnunk, hogy hát az örökhagyó elődeire, ezen előd elődére és így tovább honnét származott le a vagyon?

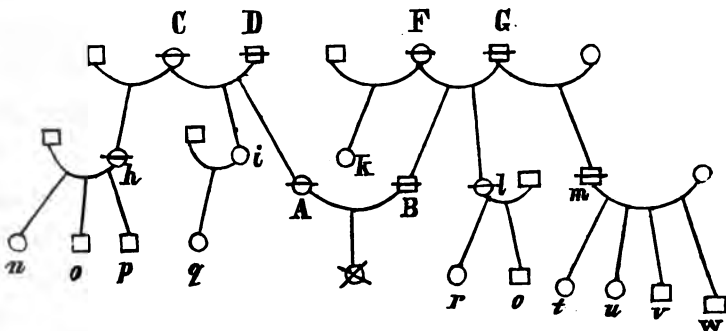
Nem így áll a dolog azonban, ha oly örökösödési törvényt hozunk, mely csakugyan biztosítaná, hogy a vagyon azon családra szálljon vissza, a melyről származott; mert ekkor nem állapodhatunk meg annak constatálásánál, hogy a hagyatéki vagyon az örökhagyóra honnét származott, hanem a vagyonleszármazás korábbi adatait is tüzetesen ki kell nyomoznunk, vissza felé menvén egészen a rokonsági összeköttetés azon törzseig, a melyen az ezen törvény szerint jogosított örökösöket megtaláljuk. Hogy ez így áll, s hogy ebből folyólag minő nehézséggel jár az ilyen örökösödési rend szerint az örökösödés kérdésének eldöntése, arról mindenki meggyőződhetik, ha a vagyon illetén visszaszállását biztosító schaffhauseni magánjogi törvénykönyvnek fentebb idézett 1829. §-át s az ahhoz függesztett törvényes magyarázatot szíves figyelmére méltatja; mert ebből nyilván kitünik, hogy ha az örökhagyó legközelebbi rokonai a nagyszülőtől származnak le, s mindenik (atyai és anyai oldalon) csak egyetlen örökös van, a ki vagy más atyától vagy más anyától való, a következő ténykérdéseket kell tisztába hozni a végből, hogy az örökösödés rende megállapíttassék:

1. Mit örökölt az örökhagyó atyjáról?

2. Mit örökölt az örökhagyó anyjáról?
3. Mit szerzett az örökhagyó?
4. Mit örökölt az örökhagyó atyja az atyai nagy-
atyjáról?
5. Mit örökölt az örökhagyó atyja az anyai nagy-
anyjáról?
6. Mit szerzett az örökhagyó atyja?
7. Mit örökölt az örökhagyó anyja az anyai nagy-
atyjáról?
8. Mit örökölt az örökhagyó anyja az anyai nagy-
anyjáról?
9. Mit szerzett az örökhagyó anyja?

Ime álljon itt tanuságul a schaffhauseni codex
1829. §-ához függesztett törvényes magyarázat szó
szerint:

Gesetzliche Erläuterung:

«Was von der Vaterseite hergekommen ist nebst
dem halben Vorschlag fällt zurück auf die grossälter-

lichen Stämme *C.* und *D.*, was von der Mutterseite hergekommen ist, nebst dem halben Vorschlag auf die grossälterlichen Stämme *F.* und *G.*, und zwar haben Theil an dem Erbbezug des Grossvaters *C.*, dessen Enkel *n*, *o*, *p* und *q* von dem Erbbezug der Grossmutter *D.*, deren Enkel *q*, an dem Erbbezug des Grossvaters *F.*, dessen Sohn *k* und die Enkel *r* und *s*, an dem der Grossmutter *G.* deren Enkel *r*, *o*, *t*, *u*, *v* und *w*.

Angenommen, *E.* habe hinterlassen:

Vatergut	18,000 fl.
Muttergut	24,000 »
Vorschlag	<u>12,000 »</u>
zusammen	54,000 fl.

so fällt auf die grosselterlichen Stämme *C.*

und *D.* . . . . . 24,000 fl.

auf die grosselterlichen Stämme *F.* und *G.* . . . . . 30,000 »

zusammen . . . . . 54,000 fl.

Angenommen, der Vater habe bezogen:

von seinem Vater *C.* . . . . . 7,000 fl.

von seiner Mutter *D.* . . . . . 7,000 »

errungen und gewonnen . . . . . 4,000 »

so fällt auf den Grossvater *C.* . . . . . 12,000 fl.

auf die Grossmutter *D.* . . . . . 12,000 »

Angenommen, die Mutter habe bezogen:

von ihrem Vater *F.* . . . . . 10,000 »

von ihrer Mutter *G.* . . . . . 14,000 »

Vorschlag . . . . . —

so fällt auf den Grossvater *F.* . . . . . 13,000 »

auf die Grossmutter *G.* . . . . . 17,000 »

<i>n</i> erhält	2,000	von der Verlassenschaft
<i>o</i> »	2,000	» » »
<i>p</i> »	2,000	» » »
<i>q</i> »	18,000=6,000 u. 12,000	» » »
<i>h</i> »	6,500	» » »
<i>r</i> »	7,500=3,250 u. 4,250	» » »
<i>s</i> »	7,500=3,250 u. 4,250	» » »
<i>t</i> »	2,125	» » »
<i>u</i> »	2,125	» » »
<i>v</i> »	2,125	» » »
<i>w</i> »	2,125	» » »
<hr/>		
54,000 frt.		

E törvényes magyarázat szerint, ha tudva van a vagyon leszámazására vonatkozó fentebbi kilencz ténykérdés, számtani műtétek segélyével nem nehéz az örök-hagyó nagyszülőiről leszámazó oldalrokonok örökösödési részesedését megállapítani; ámde ott a bökkenő, hogy a vagyon illetén leszámazását könnyű a papiroson véltétekre alapítani; de e véltéteket a gyakorlati élet követelménye kineveti, és a mi a fentidézett *Gesetzliche Erläuterung*ban e szócskával jeleztetett és oldatott meg, «*angenommen*», annak bizonyítása és tisztázása az életben a legbonyodalmasabb pereknek fogja tárgyát képezni.

Hajdan, midőn a vagyonnak úgy szólván egyedül számbavehető alkatrészét az ingatlanok, azon ingatlanok képezték, melyeket legalább rendszerint élők közötti jogügylettel sem volt szabad elidegeníteni; akkor, midőn az ösiség fennállott, s dominium századok mulva is domi-

nium maradt, elannyira, hogy a családok nevei és praedicatumai is igen gyakran találkoztak a család tulajdonát képező dominiumok elnevezésével: nagyobb nehézség nélkül volt ezen örökösödési rend alkalmazható. Ma azonban, midőn az ingó vagyon mindinkább nevezetes alkatrészét képezi az anyagi javaknak; midőn az ingatlan sincsen többé megkötve, mert a kor igényei szétépték a többé össze nem forrasztható ősiségi bilincseket; midőn a tudomány és élet módokat keres, miként lehessen az ingatlanságokat leginkább mozgósítani: csak a forgalom mai élénkségét véve alapul (mely pedig bizonyára időről-időre élénkebbé fog válni) sokszor a képtelenséggel határos annak kimutatása, hogy valamely örökhagyó után maradt vagyonok nála és elődeinél minő alkatrészekből keletkeztek. Ha az örökhagyó szülői a saját szülőiről öröklött ingatlan vagyon egy részét elidegenítették és másnemű vagyonokba fektették be, más részét elcserélték, harmadik részét tetemes beruházásokkal javították, negyedik részét pedig elpusztulni engedték; ha aztán maga az örökhagyó is ily módon járt el a reá szállott vagyonokkal, s talán még a jószág egy része az örökhagyó szülőinek adóssága miatt el is árvereztetett: ki fogja ezen feltevések mellett csak megközelítő igazsággal is megállapítani, hogy az örökhagyó atyai nagyatyjának és nagyanyjának, úgy anyai nagyatyjának és nagyanyjának leszármazóit minő mérvben illesse az örökösödés.

Minő hatással lesz teszem egyes talán eladott vagy elcserélt, s viszont a vett vagy cserébe kapott ingat-

lanságnak gyakran nagyon is jelentékeny értékemelkedése vagy értékcsökkenése? Avagy ha a hagyatékban előmutatóra szóló részvények és értékpapírok találatnak, ki fogja megmondani, vajjon ez szerzemény-e vagy öröklött vagyon, s ha utóbbi, atyai-e vagy anyai, s az atyának vagy anyának szerzeményét avagy utóbbiaknak atyai vagy anyai ágról származó örökségét képezte-e? Ki fogja igazságosan számba vehetni a kérdés elbírálására befolyással bíró minden korábbi örökséggel karöltve járó hagyatéki terhek kérdését? Ott a hol a tulajdon egészen egyéninek tekintetik s korlátlan szabad rendelkezésnek képezi tárgyát, ott a hol a tulajdonos életében a majd utána öröklésre hivatandó rokonoknak a vagyonkezelésbe beleszólási s ellenőrzési joguk nincsen: valóban igen nehéz dolog egy s illetőleg több hosszú élet változatos eseményei után beigazolni azt, hogy mi a hagyatékban az öröklött és mi a szerzett vagyon, kivált midőn sokszor még azt sem könnyű kimutatni, hogy mi a hagyaték. Gondoljunk csak azon egyszerű és gyakran történhető esetre, hogy valaki az édes atyjától öröklött kis falusi jószágot eladja, s a vételáron vagy talán a hagyatéki terhek kifizetése utáni maradványon vesz magának egy városi házat, később több-több vagyonra tevén szert, a földszintes régi házat lebontatja s helyébe egy nagyobbyszerű emeletes házat építtet. Ha már most pár évtized múlva elhal, hogyan foghatják az öröklésre hivatottak megállapíthatni, mennyi hát tulajdonképen az öröklött és a szerzett vagyon; kivált ha időközben a falusi jószág az új tulajdonos által esz-

közlött gyökeres változtatások következtében, vagy más viszonyok, vasutépítés stb. folytán értékében nevezetes változást szenvedett. Pedig a most említett eset igen egyszerű, melynél az élet többszörösen bonyodalmasabbakat, nem ritkán olyanokat képes felmutatni, a hol 10—15-szöri vagyoneledás és vétel is fordul elő; és minél inkább élénkül a forgalom, annál bonyodalmasabbá fog válni azon ténykérdés, mely az öröklött és szerzett vagyon között a határvonalat meghuzza. Mit mondjunk egy olyan esethez, midőn valakire szép örökség marad; de ő az ingatlanokkal átszállott terheket nemcsak nem törleszti, hanem könnyelműen újabb adósságokat csinál, később az öröklött vagyont eladja, s alig maradván pár száz forintja, vagy talán épen semmije, elkezd komolyan gondolkodni, dolgozik és szerez, szerez talán többet, mint mennyi az öröklött vagyonnak az örökösödéskori tulajdonképeni értéke lehetett. Mi itt a szerzemény s mi az öröklött vagyon? Nemde az ilyen esetek majdnem kikerülhetlenné teszik, hogy az ági örökösödési rend fentartása mellett az örökösödés kérdése per tárgyává tétessék? — Nemde majdnem megoldhatlannak mutatkozik az örökösödési jogosultság, ha ezeket és ehhez hasonló ténykérdéseket nemcsak az örökhagyónak, hanem egész az első szerzőig visszamenve minden elődjének vagyonát illetőleg kutatni és bizonyítani szükséges?

A felhozottak oly mozzanatokat képeznek, melyek nyilvánvalóvá teszik, hogy a vagyon visszaszármazását igazán biztosító ági örökösödési rend a legbonyodalmasabb örökösödési pereknek képezi bő kutforrását a nél-

kül, hogy még ez uton is a kérdés igazságos megoldása biztosítva lenne. Természetesen a bizonytalanság és zavar jelentékenyen növekedik akkor, ha a nagyszülők törzsénfelül az ősszülőknél, vagy még magasabban kell az örököst keresni; mert akkor az is kutatandó, hogy a nagyszülők mindenike mit örökölt saját atyjáról, mit örökölt saját anyjáról és mit szerzett maga. Mióta az országbirói értekezlet az ági örökösödést egyszerűbb de a célnak meg nem felelő alakjában visszaállította, elég alkalmunk volt meggyőződni arról, hogy ezen örökösödési rend mennyi pernek képezi alapját; mert a tapasztalás mutatja, hogy örökösödési pereink jó része onnét származik, mivel e nélkül nem hozható tisztára azon ténykérdés, mi az öröklött és mi a szerzett vagyon. Az ági örökösödés tehát, azon tökéletlen alakzatában is, melyet az országbirói értekezlet megállapít, a perek kiapadhatlan kutforrását épen azok között nyitja meg, kiket egymáshoz a rokoni szeretetnek és a családias egyetértésnek kellene lánczolni. — Igen természetes, hogy ha az ági örökösödés azon másik módozatát léptetnők életbe, mely biztosítaná, hogy a hagyatékban megmaradt öröklött vagyon azon családra szálljon vissza, a melyről származott: a jelzett bonyodalom még kiáltóbb, az ugyszólván elkerülhetlen örökösödési perek száma még gyakoribb fog lenni. — Nem-e célirányosabb tehát különösen minálunk, a hol az ugy is nagy mérvben létező perlekedési hajlamnak ily termékeny tápanyagot nyújtani valóban nem czélszerű, az ági örökösödés mind két alakzatának mellőzésével s a vagyon eredetének figyelmen kívül hagyásával minden

örökösödési esetre egyiránt és könnyen alkalmazható oly egyszerű törvényes örökösödési rendet megállapítani, mely mellett a családi leszármazásra való egyszerű reátekintéssel egész könnyűséggel megállapítható legyen, hogy az örökhagyó vagyoni jogi viszonyainak, jogainak és kötelezettségeinek összegében melyik örökös hanyadrészben örökösödik?

Azon bonyodalmak mellőzése szempontjából, melyek a vagyon eredetének kutatásával szükségszerűen karöltve járnak, nem lenne hatályos eszköznek tekinthető az sem, ha minden haláleset alkalmával hivatalból leltár vétetnének fel, az összes hagyatéki vagyonok megbecsültetnének, és ennek kiegészítéséül kimondatnék, hogy a leltározás alkalmával megállapított becsérték tekintetik az örökség értékének; hogy így azután, ha a vagyon korábbi leszármazásának kérdése dönti is el az örökösödési jogosultságot, az előző örökösödési esetek alkalmával felvett leltár és becsü mellett a kérdés könnyebben tisztába hozható legyen. Nem vonjuk mi kétségbe, hogy minden örökhagyó hagyatékának hivatalból való leltározása és becsü alá vétele a vagyonok eredetének kutatásánál hasznos szolgálatot nem tehetne, s a különben nagyon nehezen megoldható bizonyítási kérdést könnyebben megoldhatóvá nem tenné. Amde valamennyi hagyatékának hivatalból való leltároztatása és megbecslése ellen, eltekintve attól, hogy ezen eljárás, ha szabatos akar lenni, jelentékeny költségekkel van összekapcsolva — igen fontos indokok szólnak; s nálunk különösen, a hol régi törvényeink a hivatalból való kényszer hagyatéki tárgya-

lást épen nem ismerik, egyéb érdemleges indokok nélkül a kényszer leltározást és becslést minden hagyatékra nézve kötelezőleg behozni csak azért, hogy minden száz ilyen leltár közül talán egy vagy kettő, valamikor évtizedek múlva, egy örökösödési kérdés elbirálásánál bizonyítékkul foghat szolgálni, annál kevésbé látszik célszerűnek, mivel a kényszer hagyaték tárgyalás rendszerét az európai nevezetesebb törvényhozások közül csakis az osztrák ismeri; de itt is már nem csak a jelesebb jogtudósok véleménye tört felette pálczát¹ hanem egy törvényjavaslat is készítettett elő, melyben a kényszer hagyatéki tárgyalásnak rendszere egészen elejtetett²; és azon az örökség és hagyomány birtokba vételéről s ezzel kapcsolatos jogviszonyokról szóló törvényjavaslat is, mely a mult országgyűlés folyama alatt a képviselőházhoz beterjesztett a kényszer hagyaték tárgyalást mellőzi; mellőzi kellően kifejtett oly indokok alapján, melyeknek horderejét fel nem ismerni alig lehet³ Ha tehát a jogviszony természete nem követeli, hogy a kényszer hagyatéki tárgyalás elve alkalmaztassék; akkor minden hagyatéknek hivatalból való leltározását és megbecslését csak azért eszközöltetni, hogy egy különben is igazságtalan és célszerűtlen törvényes örökösödési rend által előidézett bonyodalmak némileg könnyebb megoldására esetleges

¹ Lásd UNGER I. Die Verlassenschafts-Abhandlung in Oesterreich ein Votum für deren Aufhebung Wien 1862.

² Lásd Entwurf eines Gesetzes betreffend den Erwerb einer Erbschaft. Wien 1867.

³ Lásd az örökség és hagyomány birtokbavételéről s az ezzel kapcsolatos jogviszonyokról szóló törvényjavaslatot és indokolását.

bizonyíték szolgáltatassék: valójában nem lenne helyes eljárás. Nem annál inkább, mivel az osztrák törvénynek legmerekvebb kényszer rendszere mellett is, ott a hol az örökös az örökséget feltétlenül, leltárjog kedvezménye nélkül fogadja el, a hagyaték leltározása ki van zárva; és mert a leltározás által annak, a ki a hagyatékban közvetlen örökösödésre van hivatva, gyakran oly sérelmek okoztatnak, a mit nem indokolhat azon eshetőség, hogy a leltározás talán valamikor, ha t. i. az ezuttali örökös vagy annak valamely utóda leszármazó örökösök és végrendelet nélkül hal el, ha az öröklött vagyont életében el nem költi, s ha a későbbi leszármazók törzséből örökösödésre hivatott felmenő vagy oldalrokon nem leszen, ezen leltárra és becsülevélre, mint bizonyítékra szükség lehetend.

De a hivatalból való leltározás és becslés sem képes azon bonyodalmakat igazságosan elhárítani, a melyek az ági örökösödésből kifolynak. Két eset lehetséges ugyanis. Vagy a későbbi örökösödési esetek megnyíltával a leltár és becslevél ellenébe is megengedtetik a korábbi örökösödések vagyonállagának és becsértékének más bizonyítékokkal való beigazolása, vagy pedig nem. — Ha e bizonyítás meg nem engedtetik, akkor ebből a legérzékenyebb jogsérelmek fognak következni; mert a ki az életet ismeri, az könnyen be fogja látni, hogy az ilyenmü hivatalból felvett leltárak és becslések, melyeknek keletkezésekor még tudni sem lehet, hogy kinek igényei fognak e leltár és becslésre alapíttatni, s így a talán még életben sem levő érdeklettek az eljárást még csak

nem is ellenőrizhetik, a valóságot a legtávolabbról sem közelítik meg. Ha az örökösödésre hivatottnak más ok miatt érdekében nem állana az örökségnek állagát s értékét lehetőleg kicsinek tüntetni elő; egymagában az örökösödési százalék alul való menekvés, — mint a tapasztalás megczáfoltatlanul mutatja — elegendő arra, hogy a hagyatéknak egyrésze a leltározás alul elvonassék, az el nem vonható résznek becsértéke pedig a valódi értéktől igen eltérő csekélységben állapíttassék meg. Ha tehát a törvény az ági örökösödést fogadná el, s mégis az ezen örökösödési rend szerint az örökösödésre hivatottnak nem az ő családjáról leszármazott egész vagyont, hanem annak csak azon töredékét illetőleg becsértékét juttatná, melyet az előbbi örökösödések alkalmával felvett leltárak és becslevelek előtüntetnek: akkor ez egyrészt a legérzékenyebb sérelem lenne, másrészt pedig azt eredményezné, hogy azon cél, melyet a törvény elérni akart, csak részben, nem egyszer csak igen jelentéktelen részben éretnék el. — Ha pedig a leltár és becslevél ellenében az ellenkezőnek beigazolása megengedett: akkor az előzetes leltározás és becslés daczára is minden bizonyíték alkalmazható fogván lenni, a perek bonyodalmai legkevésbé sem lesznek elhárítva. — Mind ezekhez hozzájárul, hogy azon vagyonok, melyet az örökhagyó vagy annak valamely elődje nem örökösödés útján, hanem élők közötti átruházás által nyert az ági örökösödés elvei szerint szinte azon családra kell hogy szálljanak vissza, a mely családról az örökhagyóra illetőleg elődjére hárultak; már pedig a hivatalból felvett leltárak és becs-

levelek az ilyenmő nem örökösödés útján áthárított vagyonokra vonatkozó vitás kérdést semmi esetre sem foghatják könnyebben megoldhatóvá tenni.

A kifejtetteken kívül különösen figyelembe veendő még azon körülmény, hogy ha az alkotandó törvénykönyv akkor, a midőn az ági örökösödési rendet szabályozza, egyszersmind minden azután való haláleseteknél a hagyatékoknak hivatalból való leltározását és becső alá vételét rendelné is el, ezzel a bonyodalmak a legközelebbi évtizedekre még akkor sem lennének megelőzhetők, ha azon sérelmes intézkedés fogadtatnék el, miszerint a leltár és becső ellenébe ellenbizonyítás meg nem engedtetik. A közelebbi évtizedekben megnyíló örökségeknél annak igazolására, hogy a vagyon fokozatosan honnét származott, az ezután felveendő leltárak és becsőlevelek csak kivételes esetekben lesznek alkalmazhatók; legtöbb esetben egy vagy több nemzedék korára, e század elejére, nem egyszer a múlt századbeli örökösödési esetekre kellene visszamenni, hogy az ági örökösödésnek a kitűzött czélt annyira a mennyire biztosítani képes azon módzata alkalmazható legyen, melyet a schaffhauseni codex előtűntet. — Ha tehát a hivatalból való leltározás és becső rendszeré azonnal életbe léptetnék is, ennek gyakorlati eredménye csak évtizedek múlva, tehát akkor lenne, a mikor erős meggyőződésünk szerint az ági örökösödés még azon esetben is hatályon kívülé lenne téve, ha a magánjogi codificatio ezen örökösödési rendet még ezuttal fentartandónak határozná; mit azonban mi hinni egyáltalában nem akarunk.

A neuchateli codex szerkesztői is meg voltak győződve arról, hogy a vagyonok eredetének bizonyítása bonyodalmakat szül, pedig mint láttuk, e törvénykönyv intézkedése szerint csak azon ténykérdés dönt, hogy az örökhagyó vagyonának minő részét honnét örökölte s minő részét szerezte; s e bonyodalmakat az által vélték enyhíthetőnek, hogy az 588-ik cikkben a következő intézkedést vették fel «Tous les biens composant une succession sont reputes biens d'acquêts, jusqu'à preuve contraire» Ámde a vagyonok szerzeményi minősége melletti törvényes vélelem, ha az anyagi igazság árán egyszersmászor a vitás kérdés eldöntésére hivatott bíró szerepén könnyíteni fog is, magát a per bonyodalmát a felekre nézve enyhíteni nem fogja. Az öröklött vagyon azért kutatás tárgya marad, csak hogy a bizonyítás azt fogja terhelni, a ki az e minőségű vagyonokat követeli.

Mindezekből az következik, hogy az ági örökösödésből szükségképen kifolyó bonyodalmak lehető megelőzésére vagy a tisztázás könnyítésére célzó kétes értékű félrendszabályok helyett sokkal helyesebb, az ági örökösödés teljes elmellőzésével, oly örökösödési rendet állapítani meg, mely mellett ilynemű bonyodalmak fent nem foroghatnak.

Az örökösödés azon kellékének, mely szerint az örökhagyó vagyonjogi viszonyaira vonatkozó általános jogutódlás jellegével birjon, az örökhagyó vagyonának összeségébe, s kötelezettségének egyetemébe, nem pedig egyes vagyon alkatrészekbe vagy egyes kötelezettségekbe való belépést tartalmazzon, az ági örökösödés egyátalá-

ban nem felelhet meg. — Az elméleti jogtudomány épen úgy mint a tudomány követelményeihez idomitott törvényhozások a szoros értelemben vett örökösödés (átalános jogutódlás), és a hagyomány (különös jogutódlás) között határozott válaszfalat huz. Örökös az, a ki az örök hagyó vagyoni jogi viszonyainak egészébe, vagy annak az egészre való vonatkozással megállapított hanyadába lép be, a ki a jogokat és kötelezettségeket egészben vagy az egészre való vonatkozással megállapított hanyadrészben öröklí; míg ellenben a ki egyes — habár a hagyaték jelentékenyebb részét képező vagyontárgyak vagy jogokban való jogutódlásra hivatik, habár ezen jogutódlás bizonyos teherrel kapcsolatik össze, az nem örökös, hanem hagyományos; az az örökhagyó jogviszonyaiban általában helyettesíteni hivatott jögalanynya nem válik. Alkalmazzuk már most ezen általában elfogadott tételt az ági örökösödésre; és úgy fogjuk találni, hogy az ennek megfelelő örökösödési rend szerint azokat, a kikre az öröklött vagyon mint ilyen a maga egyediségében vagy határozott értékében visszaháromlik, örökösöknek nem, hanem csak ezen külön vagyonokra jogosított hagyományosoknak lehet tekinteni. Például az atyai nagyatyá leszármazóit mint hagyomány illeti azon vagyon, a mely a nagyatyáról az örökhagyó atyára, s erről az örökhagyóra származott; s épen így áll a dolog az atyai nagyanyának, az anyai nagyatyának és nagyanyának leszármazóira vissza szálló vagyonok tekintetében; úgy hogy tulajdonképpen örökösödésnek tárgyát csak az öröklött vagyonon fölülí egyéb vagyon, a szerzemény képezné;

mert ez tekinthető csupán a vagyoni jogviszony azon összegének, mely a különvagyon jelleggel bíró s ennél fogva hagyományoknak tekintendő öröklött vagyonok levonása után fentmarad. És mert a schaffhauseni codexből idézett törvényes magyarázat tanúsítása szerint a nem öröklött vagyonokba való tulajdonképpeni örökösödésre is gyakran ugyanazok hivatvák, a kiket az öröklött vagyon mint hagyomány illet, ezen örökösödési rend mellett elkerülhetlen az, hogy a végrendelet nélkül elhalt örökhagyó után ugyanazon személyek részben mint tulajdonképpeni örökösök, részben mint sajátképpen hagyományosok örökösödjének; a mi már magában véve is ellentétben áll azon lehető egyszerű megoldással, melyet a törvényes örökösödés rendén elérni kell; de még inkább összezonyolítja a kérdést ha a hagyatéki terhekre gondolunk. Valjon e terheket az öröklött és nem öröklött vagyonokban való utódlásra hivatottak együttesen viselik-e, s ha igen, minő alapon állapítatik meg öröklési hanyad hiányában azon érték, melynek arányában a terhek a jogutódok között megosztatnak? Vagy talán az öröklött vagyonokban való utódlásra hivatottak mellőzésével a hagyatéki terhek — legalább első sorban csak azokra nehezednek-e, a kik a nem öröklött vagyonok összegében való örökösödésre hivatvák? A schaffhauseni codex fentebbi törvényes magyarázatában foglalt örökösödésnél előbbi esetben n , o és p külön külön $\frac{2000}{54000}$ részben, q $\frac{18000}{54000}$ részben, k , $\frac{6500}{54000}$ részben r és s külön külön $\frac{7500}{54000}$ részben, t , u , v és w pedig szinte külön külön $\frac{2125}{54000}$ részben viselnék a hagyatéki

terheket; míg ellenkezőleg ha csupán a szerzeményben való valódi örökösödés hanyad vétetnék alapul n, o és p egyenkint $\frac{3}{48}$ részben, q $\frac{15}{48}$ részben, k $\frac{6}{48}$ részben, r és s egyenkint $\frac{5}{48}$ részben, t, u, v, w pedig egyenkint $\frac{2}{48}$ részben lennének kötelesek a hagyaték térheit viselni. — E kérdés magában véve is felette megnehezíti a törvényes örökösödés szabályozását; de a megoldás bármelyik módozata választassék, sokkal bonyodalmasabb lesz az örökösödés és az azzal kapcsolatos teherátzállás kérdése, mintha az ági örökösödés mellőzésével azok, a kik az örökhagyóhoz a természetes családi kapcsolat szerint legközelebb állanak, a vagyon eredetére való minden tekintet nélkül mint tulajdonképpen örökösök hivatnak az öröklésre és a mint a vagyon és jog, úgy a terhek is az öröklési hanyad arányában szállnak reájok át. Mennyivel gyarapodik a fentebbi bonyodalom azon esetben, ha az öröklött vagyonnal járó öröklött adósságokat is megfelelően elkülöníteni és megosztani kívánná az ági örökösödési alapjára helyezkedő örökösödési törvény; pedig az igazság azt kívánná, hogy így legyen. — Az itt felhozottak bizonyára egymagukban is nyomós érvül szolgálnak arra, hogy az egyszerű jogutódlási rendet lehetlenítő ági örökösödés mellőztessék.

Hivatkozva eddig kifejtett érveinkre, azt hisszük, sikerült elegendően beigazolnunk, hogy az ősiség és hűbériség által uralt vagyonrendszernek megfelelő, ezek betetőzését képező azon ági örökösödést, mely a középkor viszonyainak teljesen megfelelt, ma már fenttartani

nem lehet. Az egyéni szabad rendelkezési jogosultság mellett fenttartott ági örökösödés másnak nem tekinthető, mint a hűbéri jellegű ősiség által uralt magánjogi rendszerből egy összefüggés nélkül való rész megtartásának, mely a mellett hogy a legnagyobb igazságtalanságokra vezet, egymagában, a vele összefüggésben volt többi részek nélkül, nem képes előmozdítani azon célt, melynek a középkorban döntő erővel bíró sulya alatt a hűbériség, az ősiség intézménye kifejlődött. Ha ma tartjuk fent az ági örökösödést, ez csak árnyoldalában fog jelentkezni; fényoldala csak a középkor viszonyai között volt; de e fényoldalt nem elszigetelve, hanem az ősiség s illetve hűbériség eszméje által uralt többi jogintézményekkel való összhangzatában volt képes feltüntetni. — Az ági örökösödési törvény, mely jó volt az ősiségre alapított kötött vagyon-rendszer mellett, nem alkalmazható azon jogrendszerben, melynek jelszava a szabad tulajdon és a szabad rendelkezés.

Ugy illik ezen örökösödési rend a modern vagyon-rendszerhez, mint a vályogból készült, hajdan nagy kényelmet nyújtó, de elavult s ennél fogva többé nem használható uri lakról levett nádtető az ujonnan épült márványpalotára illenék.

A fentebbiek kiegészítéseül nem tartjuk feleslegesnek hivatkozni azokra; a miket a méltán magasztalt zürichi magánjogi törvénykönyvnek, ezen az ági örökösödést szinte mellőző, s az örökösödés kérdésében az örökölt és szerzett vagyon közötti különbséget kiküszöbölő codexnek jeles szerzője Dr. BLUNTSCHLI Privatrechtliches

Gesetzbuch für den Kanton Zürich című munkájában e tárgyan igen jellemzően mond.

«Wie nun jedes Individuum seinen Leib (sein Blut) von dem Vater und der Mutter her erhalten hat, und wie in Grosse betrachtet jeder Mensch sein Erbgut von zwei Seiten her, von dem Vater und von der Mutter, von seinen väterlichen Vorfahren und deren Nachkommen einerseits, und von seinen mütterlichen Vorfahren und deren Nachkommen anderseits ererbt hat, so ist es naturgemäss, dass auch seine eigene Verlassenschaft nach diesen beiden Seiten, nach der väterlichen und mütterlichen Seite zurückgehe, wenn man in Ermangelung von eigenen Kindern des Erblässers genöthigt ist wieder zurück zu gehen und aufwärts zu steigen, um den Bluts- und Familienzusammenhang zu bemessen. Eine genaue Ausmittelung der beiden Bestandtheile in der Verlassenschaft, der Nachweis, woher dieses oder jenes Stück gekommen sei, ist nun aber überaus schwierig, weil die Erinnerung an die Herkunft der einzelnen Vermögenstheile sich mit der Zeit verwischt, und das Leben alle diese Theile vielfältig mischt und ändert. Sie ist fast so schwierig, wie die Untersuchung, ob Jemand in seiner Rasse mehr väterliche oder mehr mütterliche Anlagen und Neigungen empfangen habe. Ueberdem wäre eine solche genetische Sonderung im Einzelnen für das erworbene Vermögen nicht massgebend, und wir bedürften für dieses immer wieder eines andern Theilungs-Princip's. Daher ist es gerathener, nach dem Vorbild anderer neuerer Gesetzgebungen, insbesondere der

französischen und der österreichischen, durch den Grundsatz zweier gleichen Hälften jene Schwierigkeiten abzuschneiden, und die eine Hälfte der Vaterseite, die andere der Mutterseite zuzuwenden.¹

Ueberdem ist, eben je beweglicher und veränderlicher das Vermögen geworden, nach einem Menschenalter fast nicht mehr mit Sicherheit zu bestimmen, wie viel in einer Verlassenschaft als Erbgut, und wie viel als Errungenschaft zu erklären sei. Die Streitigkeiten darüber sind an sich höchst widerwärtig, die Familienruhe störend und verwickelt. Es ist daher besser . . . . . dieselben statt zu veranlassen eher abzuschneiden. Das geschieht, sobald man jenem Unterschiede keine rechtlichen Wirkungen beilegt, denn nur um dieser Willen entsteht hier Familien- und Erbstreit. Man darf das um so eher, als jener Unterschied doch nicht für sich allein entscheidet, indem einerseits die unversehrte Erhaltung des ererbten Gutes doch auch grösstentheils von der individuellen freien Sorge und Sparsamkeit des Eigentümers abhängig ist, und anderseits die Rücksicht auf den Familienverband, und auf die natürlichen Erben nicht aufhört zu wirken, wenn der Erblasser nur errungenes Gut, nicht auch Erbgut besitzt.»²

Azt hiszszük, ezek után nyugodtan áttérhetünk azon indokok czáfolatára, melyek az ági örökösödés mellett felhozhatnak vagy felhozhatók. Vizsgálódásunk e részét az országbirói tanácskozmány jegyzőkönyveiből vett idé-

¹ L. i. m. II. kiadás, 4. kötet, 35. és 36. l.

² L. u. o. 125. l.

zettel kezdjük meg; mert itt találjuk öszpontosítva azon indokokat, melyek a jelenben érvényben lévő ági örökösödési rendszer életbe léptetésére felhozattak, s az ági örökösödési rend fenttartása szempontjából még ma is leginkább hangoztatnak. Idézzük az országbirói tanácskozmány egyik kiváló tagjának TÓTH LŐRINCZ-nek következő szavait:

«Teljes szivemből pártolom mindazt, a mi a magyar örökösödési jognak szellemét, a *nemzet geniusát* védi és fenttartja, s ismétlem, mentsen isten oly törvénytől, mely a nemzet geniusával oly kirívóan ellenkezik mint a német örökösödési törvény, különösen p. o. annak gyűlölt 737. §-a. A nemzet vérébe átment ezredéves institutiókat, milyen a magyar örökösödési törvényben kifejezett családíságnak, család rendszernek elve: a »paterna paternis, materna maternis« elv, stb. nem lehet oly könnyen kiirtani a nemzet sympathiájából s jogéletéből, mint azt az austriai ministerium szokása szerint erőszakosan rögtönözve tenni akarta.» (Tetszés.)

«Különösen bántó az osztr. törvényben a 737-ik §, mely szerint ha az egyik szülő meghalt, a másikra megy át az egész öröklés és ennek maradékaira. Ebből a legnagyobb képtelenségek jönnek ki; p. o. egy ős magyar család leánya férjhez megy egy külföldi katonatiszthez, lesz gyermeke, ez örökösödik meghalt anyjának ősi jószágában, a gyermek is meghal; a német örökösödési törvény szerint a jószág átmegy a gyerekekről külföldi atyjára; ez most elvesz egy másik idegen nőt, ettől ismét lesznek gyermekei, s az ősmagyar családnak századokon át birt

vagyona végkép idegen kezekre, azon gyermekek kezére jut, kiknek neve a legnagyobb disharmoniában van az ős magyar család nevével.» (tetszés) . . . . .

«Nem akarok több részletbe bocsátkozni s bővebben indokolni, hogy az ausztriai örökösödési törvény a magyar nemzet előtt méltán gyűlöletes, s én ezen gyűlöletes ausztriai törvénynek leggyűlöletesebb részét nem akarnám fenttartani, s nem akarnám, hogy a magyar kir. curia ezen gyűlöletes törvény szerint ítéljen.»¹

Ezen idézetben szabatosan formulázva látjuk azon vezéreszméket, melyek a nagyméltóságú tanácskozmány tagjainak nagy többségét vezették; és ha azon művet, melyből a fentebbi idézetet ideigtattuk figyelmesen lapozgatjuk, úgy fogjuk találni, hogy az örökösödési kérdésnek elég terjedelmes megvitatásánál a fenti idézetben jelzett vezérelveknek ismétlésével, variatioival találkozunk, a nélkül, hogy ezeken felül valami más belső indokát látnók hangoztatva annak, hogy az ági örökösödés életbe léptetessék. *A nemzeti genius követelménye, az ősi magyar családi birtok idegen kézre jutásának meggátlása az országbirói értekezlet tanácskozmányi jegyzőkönyveinek azon részén, mely az örökösödés szabályozását tárgyazza, veres fonálként húzódik keresztül*; s ehez csak a tanácskozmány egész menetét uraló s már fentebb említett azon körülmény csatlakozik, hogy az értekezlet a politikai helyzet kényszerének súlya alatt állott, s a benne résztvett jeles magyar jogászok nem annyira elfogulatlan egyéni nézetöknek, mint a közjogi tekintetek által dominált

¹ Lásd RÁTH id. művének 219, 220, 221, lapját

akkori közvéleménynek adtak kifejezést. Teljesen meg vagyunk győződve, hogy a nagy érdemű tanácskozmány több tagja, ki akkor az ági örökösödés életbe léptetésére adta szavazatát, ha ma kérdeztetnék meg, vajon ezen örökösödési rend fenttartandó-e avagy pedig nem? nem-mel fogna válaszolni.

Csak egy pár rövid idézetet igtatunk ide a tanácskozmány nagy többségének alapjában egyértelmű azon nyilatkozatai közül, melyek mutatják, hogy a tanácskozmányt a fent jelzett azon szempontok vezérelték, melyek az országbirói értekezlet e tárgybeli szabványainak alapjául szolgáló ugynevezett közvetítő javaslat indokolásában is a következőkben lettek hangsúlyozva:

«A különbség e tekintetben az osztrák s a magyar öröklési rendszer között csak abban áll: hogy amaz a vagyont tekintet nélkül annak eredetére viszi át egyik vagy másik örökösre, míg ellenben a magyar a családiság fogalmainak vezérfonalát követve, azoknak adja vissza a kiktől az származott; de itt és ott e vagyonra nézve semmi joguk az illető örökösöknek nincs addig, a míg az örökhagyó él. És itt látjuk az osztrák törvényeket a magyar nemzet geniusától eltérni, s egyuttal tulcsapongni azon czél korlátain, melyért az ősiség eltörlése a magyar törvényhozás által kimondva lön; az ősiségi nyílt parancs által 1853. évi május 1-től fogva az osztrák polgári törvénykönyv Magyarországra is kiterjesztetvén, az ebben foglalt elvek az ősi és szerzemény közti különbséget nemcsak az élők közötti forgalomba, hanem halálesetre is megszüntettek; holott itt már az a jogbiztonságra és

közhitelre semmi befolyást nem gyakorol; ezen kívül pedig az osztrák codex 737. §-a az által, hogy az örökhagyó összes vagyonát, ha az végrendelet és gyermek nélkül halt el, s ha az egyik szülő már nem élne, sem leszármazottat nem hagyott volna, az életben lévő másik szülőre hárítja, oly rendszabályt állít fel, mely gyakran épen azon ágat, a melytől a vagyon eredett, attól megfosztván, ezt egészen a másik ágnek kezeibe adja, s ez által az öröklést sorsjátékká teszi s a magyar érzületet, a családiség fogalmát, mely a magyarnak jelleméhez tapadt, oly érzékenyen sérti»¹

A tanácskozmány egy tagja következően nyilatkozott. «A közvélemény hangosan követeli a magyar örökösödési törvények visszaállítását, és méltán, — mert a közönség csak úgy fog tapasztalni lényeges különbséget a magyar és osztrák törvények uralma között, ha a magyar örökösödési törvényeket visszakaphatja, míg ellenben ha vissza állítjuk is a többi magyar törvényeket mind, csak az örökösödésieket nem, épen azon törvényeket nem állítanánk vissza, melyek *kiválón és egyedül magyarok*. Nem czélom a magyar örökösödési törvények előnyeit fejtegetni az osztrák örökösödési törvényeké felett. Mellőzöm azon okokat, melyek a magyar ember előtt saját örökösödési törvényeit kívánatosakká teszik, mert hiszen annak visszaállítása óhajlásában mindnyájan egyetértünk, tudván azt, hogy épen ezen törvények azok, melyek, mint a nemzet nemtője, örködtek nemzetünk felett, — melyek megtarták a historiai neveket a nemzet

¹ Lásd RÁTH id. m. 97, 98-dik lap.

számára — tarták meg tehát és fűzték odább a historiát magát, melyre pedig hivatkoznunk oly igen jól esik, s mely eszközlője lett mostan is, hogy nemzetünk poraiból phoenixként ismét felemelkedhetik.»¹

Az értekezletnek egy másik igen tekintélyes tagja így kezdte beszédét. «Ha az osztrák polgári codex bármely más részéről volna szó, kevesebb ellenvetésre találnék okot, de éppen az öröklésre vonatkozó szabályai azok, melyek a nemzet geniusával legélesebb ellentétben állanak, s melyeknek eltörlését a közérzület leginkább követeli.»²

Ime ez volt az országbirói tanácskozmány többségének álláspontja, mely a tárgyalás folyama alatt különböző változatokban lőn előadva. Ámde nem lennének igazságosak, ha azonnal ki ne emelnők, miszerint voltak a tanácskozmánynak olyan tagjai is, kik az akkor döntő befolyásu közhangulat daczára ellenkező egyéni meggyőződésüknek nyílt kifejezést adni bátorkodtak. Hiszen tudjuk, hogy a magánjog szabályozása tárgyában kiküldött alválasztmány a törvényhozás további intézkedéseig az osztrák örökösödési törvényeket véleményezte érvényben tartandóknak; és bár a teljes tanácskozmányban e vélemény kisebbségben maradt, örömmel kell feljegyeznünk, hogy e tanácskozások során is tekintélyes hangok emelkedtek, melyek a magyar örökösödési törvény visszaállítását nem pártolták; kinyilvánították: hogy a magyar örökösödési rendszert vissza állítani nem lehet,

¹ Lásd ugyanott 222 és 223. lap.

² Lásd ugyanott 236-ik lapon.

mert annak alapja nincsen többé, s mert oly eltérő és bizonytalan örökösödési szabályokat állít fel, melyek a családok békéjét felzavarván, számtalan viszálykodásokra szolgáltatnak okot;¹ s hogy az osztrák polgári törvény könyvben megállapított örökösödési szabályok a természet rendjét legnagyobb részben igen megközelítik.²

Kiválóan meg kell azonban emlékeznünk e helyen korunk legnagyobb honfiáról DEÁK FERENCZ-ről, ki mint a tanácskozmány egyik tagja akkor fájdalom nem eléggé méltányolt arany igazságoknak adott kifejezést. Jelezzük e tárgybeli beszédeinek következő jellemző részeit:

«Akármit beszéljünk azon gyüleletről, mely egyik vagy másik törvény ellen van, higgye el a nm. tanácskozmány, ezen gyüleletnek kilencz tizedrésze közjogi szempontból származik; mert gyülelt hatalom gyülelt időszakban hozta be azon törvényeket, mert ha azok csupán javaslatkép lettek volna a magyar országgyűlés elé terjesztve, azokat nem mondom minden részeiben elfogadta volna, de bizonyosan nem mondotta volna gyüleletesnek, gyalázatosnak, rosznak, gonosznak, hanem megfontolta volna az egyes tételeket, s a mennyire helyesek és célszerűek helyben hagyta volna.³

«Ott hol végrendelet nincs, a successio ab intestato áll be. A törvény mi elvből indul ki, maga a római törvény és az észjog szerint? Azon elvből indul ki, hogy végrendelet nélkül azé legyen az örökség, kire nézve föl

¹ Lásd ugyanott 255-ik lap.

² Lásd ugyanott 262-ik lap.

³ L. ugyanott 271, 272-ik lap.

lehet tenni, hogy a végrendelkező annak hagyta volna az örökséget. Általános szabályt e részben nem lehetett hozni, s természetes, hogy az apa után örököl a gyermek, azért mert a szeretet kötelékénél fogva ez áll legközelebb hozzá; — viszont a gyermek után örököl az atya, s annak nem létében az oldalágu rokonok, mert ezek is a szeretet kötelékénél fogva közelebb állanak hozzá mint száz idegenek.»¹

«Az 1848-ik évi törvények hazánk institutióinak új alakot adtak; más szellem, más kiindulási pont volt, mely azok alkotásában alapul szolgált, s ezen új alak teljesen és tökéletesen demokrátián alapul. A közbe jött események meggátolták a részletes kifejlődést, következett a szomorú emlékű 12 év, mely alatt idegen hatalom nélkülünk rendezte azon viszonyokat, miket az 1848-iki alapon magunknak kellett volna rendezni; nem csoda tehát ha minden, mi ekképpen támadott, gyűlöletes lőn, még azon részeiben is, mit talán mi magunk sem intéztünk volna másképp; — gyűlöletes a hatalom miatt, mely azt behozta, s a mód miatt, melylyel a hatalom eljárta.»²

«Midőn ő felsége nevében ezen értekezletre összehivattunk, nem azt kérdezték tőlünk: az osztrák törvények tartassanak-e meg, vagy a régi magyar törvények állíttassanak vissza; mert az alapeszme nálunk is, úgy hiszem ő Felségénél is a magyar törvények visszaállítása volt; hanem azt kérdezték: hogy a régi magyar törvényeket mennyiben és miképen lehet ismét életbe léptetni a

¹ L. ugyanott 280, 281. lap.

² L. ugyanott 290, 291. lap.

nélkül, hogy a magán jogviszonyok megzavartassanak? És erre vonatkozólag ismét nem azt kérdezték, hogy minőnek hiszszük a hangulatot az országban, hanem hogy mi a mi saját nézetünk s meggyőződésünk. Midőn tehát e kérdésre felelek, én sem szabhatom véleményemet melyet nyilvánítok egyik vagy másik törvényhatóság nézetéhez, sokaknak vagy keveseknek meggyőződéséhez, hanem saját meggyőződésemet kell követnem. Nyitva áll keblem a capacitationak, származzék az sokaktól vagy kevesektől, de végre a meggyőződést a melyre jutottam kötelességem határozottan kijelenteni, ha csak hazudni nem akarok; véleményem gyanánt adva elő azt, mi másoknak az enyémtől eltérő, sőt azzal ellenkező véleménye volt.»

«Tiszteletben tartom én is a közvéleményt, elismerem fontosságát még az izgatottság közepette is. Tudom, hogy a közjogi törvények gyakran e közhangulat izgatottságának pressiója alatt születnek. De calamitásnak tartom, ha a magánjogviszonyok ily izgatottság pressiója alatt intéztetnek el. Ilyenkor a jogtalanul károsodott magánpolgár szava gyengébb, semhogy az izgatottság zaján felül emelkedjék; de azért az egyesek szenvednek jogtalanul, gyakran igazságtalanul, s a haza sem nyer ez által.»

«Valamint kimondottuk véleményünket az iránt, hogy a régi törvényeknek változtatás és hiánypótlás nélküli teljes visszaállítása lehetetlen, nem kérdezve tesszik-e é véleményünk másoknak: úgy minden egyes tárgynál ki fogom mondani nézetemet azon kérdésre: ha azon tárgyra vonatkozó része a magyar törvényeknek

visszaállítható-e a magánjogok megzavarása vagy demokratikus institutioink felforgatása nélkül, kimondom, ha nézetemet mások kárhozzátják is; kimondom, ha egyedül állok is, sajnálva ez elszigeteltséget, de egyedül ez által meg nem ingatva meggyőződésemben. Daczolni senkivel sem szeretek, legkevésbé a közvéleménnyel, de nyomorultul jártam volna el eddigi politikai pályámon, ha meg nem tanultam volna, hogy akkor, midőn egyrészről a közhangulat, másrészről önlelkiismeretem között kell választanom, s egyikkel vagy másikkal ellenkezésbe kell jönnöm, inkább türjem a közvélemény gáncsait mint önlelkiismeretemet.¹

«Egyébiránt itt az örökösödési törvényeknél is egész általánosságban kijelentem, hogy én az ősiséget, melyet az 1848-ik évi 15. törvény elvben eltörölt, visszaállítani egyáltalán nem akarom. Politikai életem legnagyobb része folyt le azon küzdelemben, melyet elvtársaimmal együtt a régi feudalismusnak káros maradványai ellen folytattunk. Ezek közé számítottuk az ősiséget is; küzdöttünk, hogy e hazában is szabad legyen ember és föld, hogy kiki tulajdonát valóságos tulajdonának tekinthesse, s birtokát a lehetőségig biztosnak. És miután sok nehéz küzdés után 1848-ban célzt értünk, ki fogja tőlem méltányosan követelhetni, hogy segítsem ismét lebilincselni a tulajdont, minek felszabadítását oly forrón óhajtottam. És tegyem ezt azért, mert időközben politikai szerencsétlenségek folytán egy jogtalan hatalom idegenszerű működése léptette életbe részletesen azt, mit mi magunk elvben

¹ Lásd ugyanott 293, 294. lap.

elhatároztunk; s mert a mit az 1848-iki törvényhozás határozottan kimondott: hogy tudniillik *az ösiség teljes és tökéletes eltörlésének* alapján dolgoztassék ki a polgári törvénykönyv — azt a közbejött események miatt nem a magyar miniszterium, hanem a törvénytelen osztrák kormány hajtotta végre; én magam az 1848-ban kivivott elvet is ellökjem és feláldozzam? Ennyit a közhangulatnak, ha csakugyan a közhangulat az, áldoznom lehetetlen; önmagamhoz s elveimhez hűtlen nem lehetek.»¹

És ha az országbirói tanácskozmány folyamát figyelemmel kísérjük, lehetetlen azon meggyőződésre nem jutnunk, hogy e nagy hazafi felszólalása eredményezte leginkább azt, miről már fentebb helyeslőleg emlékeztünk meg; hogy t. i. a végrendeleti jogosultság minden vagyonra, tekintet nélkül arra, hogy öröklött-e vagy szerzett, egyenlően megadatott, s mindenik nemű vágyonra nézve a végrendelkezés egyedüli korlátozásául csupán a köteles részhez való jogosultság állapított meg. — Mi ezt, s az ezen eredményt előidéző fent kivonatosan ismertetett beszédekért is kiváló horderővel bírónak tekintjük; mert a végrendelkezési szabadság megállapítását azon első lépésnek tekintjük; melyből a magyar polgári törvénykönyv készítésénél az ági örökösödés mellőzésének, mint második lépésnek mintegy szükségszerűen kell következni.

Álláspontunk támogatására szolgáló ezen idézetek után már most áttérhetünk azon kérdés tüzetesb vizsgálására, igaz-e, hogy a nemzeti genius, Magyarország

¹ Lásd ugyanott a 296, 297-ik lapon.

állampolgárainak közérzlete az örökösödési jogban az öröklött és szerzett vagyonok közötti különbségnek, az ági örökösödésnek fenttartását követeli, s ha ez igaz lenne is, helyeselhető volna-e ha a törvényhozás e követelés előtt meghajolva, az örökösödés ezen rendét fentartaná.

Mi azt hiszszük, hogy a nemzeti geniusra, a közvélemény kívánalmára való hivatkozás jelentékenyen veszít értékéből, ha figyelembe vesszük azokat, a melyek által már fentebb eléggé kimutattuk, hogy az ági örökösödés nem magyar intézmény, hogy az a középkori hűbéri rendszer által uralt german örökösödési rendnek alkalmazása, mely ma már alig egy két helyen van fenntartva. Ha a magyar embernek, a jogtörténelmi fejlődést nem ismerő s ilyen kérdésekben a helyesség benső okait fürkészni nem igen szerető magyar hazafinak az mondatik: ime, itt van az ági örökösödés *magyar intézménye* s ezzel szemben az ellentétes *német örökösödési* rendet tartalmazó osztrák törvény; előbbi, mely Magyarországnak századokon át kötelező jogszabálya volt az alkotmányos magyar törvényhozás emelte törvényerőre, utóbbit a gyűlölt absolut rendszer parancsszava hozta nyakadra; mond, melyiket választod a kettő közül? természetes, hogy a magyar jogot fogja választani. Ámde kísértjük meg akként felvilágosítani hazánkfiát, hogy az a sokak által magyarnak tartott ági örökösödés nem Etelközből hozatott, s nem is a négy folyó és három bérz hazájában keletkezett, hanem idegen földről importált s a feudális viszonyoknak megfelelő german örökösödési rendet tartalmaz; mondjuk meg, hogy

a törvényes örökösödési rend azon alakzatai, melyek a vagyon eredetének kutatását mellőzve, öröklött és szerzett vagyonokra egyenlő törvényes örökösödést állapítanak meg, éppen nem német eredetűek, hanem a szabad rendelkezés és szabad tulajdon elvein nyugvó oly örökösödési szabályokat tartalmaznak melyek specialis német kutforrásra nem vezethetők vissza; — derítsük fel azon nehézségeket, melyekkel az ági örökösödés fenttartása jár; mutassuk ki példákkal, a fent is felhozott példákkal azon kiáltó igazságtalanságokat, melyek ezen örökösödési rendszerrel karöltve járnak; ismerjük el, hogy az ági örökösödés az ősiség merev visszaállítása a szabad tulajdon lekötése nélkül nem képes biztosítani azon ma már nem is szükséges czélt, hogy a vagyon a családoknak mint ilyeneknek megtartassék: és akkor azt hisszük, a közvélemény nem fog megbotránkozni, ha nem ugyan éppen az osztrák polgári törvénykönyvnek örökösödési joga, hanem egy a mi viszonyainak czélszerűségi szempontból leginkább megfelelő oly örökösödési rend állapittatik meg, mely a vagyonok eredetének nehézkes kutatása nélkül oldja meg az örökösödés kérdését.

1861-ben a 12 éven át elfojtott honfiai érzelem azon elkeseredés sulya alatt szólalt meg, melyet az önkény szó által a nemzet nyakára hozott idegen intézmények, s a hazai jog lábbal tiprása okozott. Csoda-e ha ily körülmények között a törvényhatóságok az osztrák törvények és intézményekre pereatot kiáltottak s a magyar törvények, magyar intézmények visszaállítását hangosan sürgették és

követelték. — Az osztrák törvények és intézmények elleni akkor igen indokolt gyűlölet és ellenszenv *nem különböztetett*, nem latolgatta az egyes intézmények belértékét és hátrányait; hanem *per Bausch und Bogen kívánta azok kiküszöbölését*. A törvényhatóságokban nem egyes törvénykönyvek vagy törvények, nem az osztrák általános polgári törvénykönyvnek egyes, például örökösödési része ellen szólalt fel a közvélemény; hanem *válogatás nélkül elseperni kívánt mindent, a mi az absolut hatalom által törvénytelenül hozatott be*; sőt annyira ment a helyzet által menthető tulhajlás, miszerint nemcsak a jövőre nézve kívánták az összes osztrák törvényeket hatálytalanoknak tekinteni; hanem a multa nézve is az ezen törvények tényleges uralma alatt keletkezett jogérvényes bírói határozatokat joghatály nélkülieknek, semmiseknek kívánták tekinteni. — Nem a törvényhatóságokban és ezeken kívül nyilvánult közvélemény, hanem ezen közvélemény nyomása alatt működő országbírói tanácskozmány különböztetett; s míg egyfelől ellentállva a nyomásoknak, egész helyesen cselekedett akkor, midőn a telekkönyvi intézményt megmentette s az ősiségi patenst ideiglenesen fentartotta: addig másfelől — s az akkori viszonyok figyelembe vételével ez sem helyteleníthető — a törvényhozás további intézkedéseig a régi magyar örökösödési jognak annyira a mennyire megfelelő ági örökösödést léptetett életbe. Ámde az mégis kérdéses marad, valjon az országbírói értekezlet helyesen fogta-e fel a közvéleményt, midőn az összes osztrák törvényekből a magánjog törvényes örö-

kösödési részét kiválasztva, mintegy decretalta, hogy ez azon törvény, melyet a magyar közvélemény leginkább gyűlöl, s az ági örökösödés az, minek életbeléptetését a közhangulat leginkább sürgeti. Oly mozgalmas időben, mint az 1861-ik év volt, elég ha egy két tekintélyes ember nyilatkozik ekként, elég ha egy két ember mondja ki, a mint pedig kimondotta az országbirói értekezleten, azon valótlanságot, hogy az osztrák örökösödési jognak beolvastó hatása van, s azon helytelenséget, hogy a magyar nemzetiséget egyedül az ági örökösödés képes fenttartani: s a közvélemény, a mely addig talán nem is volt, egyszerre meg van teremve; meg kivált ha a talaj annak megfogalmazására oly kedvező, mint volt akkor, midőn bővebb megfontolás nélkül gyűlöltük mindazt, a mit az osztrák törvények tartalmaztak, s ragaszkodtunk mind ahhoz a mit a hazai jog tanított, kivált ha még azt is hittük — mint épen az ági örökösödésnél történt — hogy az intézmény tisztán hazai jellegű.

Nem állítjuk mi, hogy a közvélemény, a nép jogérzete az állam törvényalkotásainál kellő figyelemre nem méltatandó; sőt határozott nézetünk, hogy a törvényhozás nem indulhat egyszerűen merev *elméleti* tételek után, — hanem az adott viszonyokat, s a törvény által szabályozandó népnek sajátságait kell figyelembe vennie. De másrésről a nemzeti genius varázsszavától nem engedjük magunkat elragadtatni, s nem megyünk odáig, hogy ha csak mondatik, de nem bizonyíttatik, miként a magyar jogérzet valamely intézmény fentartását követeli,

ezen intézményt ne nyulj hozzámnak tekintsük akkor is, ha annak helytelenségéről megingathatlanul vagyunk meggyőződve. *Régi igazság, hogy a mi régi az lehet jó is, rossz is, a mi új, az lehet rossz is, jó is.* E régi igazságot lehet alkalmazni a hazai intézményekre. Az intézmény azért, hogy hazai lehet jó is rossz is, s viszont az intézmény azért, mert nem hazai lehet rossz is jó is. A törvényhozásnak tehát meg kell fontolni mi és miként tartandó fent a régi és hazai intézményekből, s mi és miként léptetendő életbe az új és nem hazai intézményekből. Ezen elhatározásnál a törvényhozás tisztán a nép jogérzetére nem támaszkodhatik.

A jogszabályok keletkezését illetőleg azt látjuk, hogy az államok kezdetleges korszakában kivált a magánjog terét, majdnem kizárólag a jogszokás uralja; az írott törvény pedig az állami fejlődéssel fokozatosan foglalt tér a jogszokást lépésenként szorítván le. A mint az állam öntudatosan kezd előre haladni a fejlődés terén, a hajdan uralgó jogszokás mindinkább háttérbe vonul; s szerves törvények alkotásánál, a codificationál legfelebb azon tere marad, hogy a szerves törvény hézagainak pótlásánál vagy a törvény kétes értelmének megállapításánál egyik tényezőül szolgáljon. És ez igen természetes. Az érintett kezdetleges stádiumban a társadalmi viszonyok oly egyszerűek, hogy azokat a meg nem hamisított jogérzeten alapuló cselekvények sorozatában nyilvánuló jogszokás a nélkül képes rendezni, hogy írott törvényre szükség legyen; de a fejlődéssel lépést tartva, a viszonyok mindinkább bonyodalmasabbakká, s sokoldalúakká válnak, s

ezeknek rendezése írott törvények alkotását teszi szükségessé. Ma már a mivelt államok azon állásponton vannak, a hol az élénk forgalom és sokoldalu összeköttetés el nem türi, miként bármely keletkezett viszony megítélését tárgyzó jogszabály alakítása a szokásjog lassu működésének hagyassék fent. Ma a törvényhozó hatalom feladata a felismert szükséghez képest gyorsan, tehát írott törvény által alakítani meg a megfelelő jogszabályokat. Találóan jegyzi meg e tárgyban Dr. BRUNS «Wie Kinder und ungebildete vorzugsweise durch Gewohnheit sich leiten lassen, der erwachsene und gebildete Mann aber mit Bewusstsein die Prinzipien seines Handels erforschen und durchführen soll, so wird auch im Rechtsleben der Völker das Verhältniss von Gewohnheit und Gesetz ein anderes, wenn ihr Leben sich zu reifen Zuständen entwickelt. Die Gesetzgebung wird dann die Hauptsache, und nur kleinere und untergeordnete Verhältnisse können der Gewohnheit überlassen bleiben. Für ein so rasch fortschreitendes und so vielseitig und lebhaft bewegtes Leben, wie das heutige, die Rechtsentwicklung auf den Weg der Gewohnheit verweisen, wäre eine wahre Ironie.»¹

Jeleztük a jogszabály keletkezésére vonatkozó különbséget azért, mert kétségtelen, hogy míg az első stadiumban, a szokásjog korszakában a nép jogérzetének döntő, mondhatni kizárólagos befolyása van; addig később az írott törvények korszakában a törvényhozás a nép jogérzetének kizárólagos alapjára sem támaszkodhatik,

¹ HOLZENDORF, Encyklopädie der Rechtswissenschaft, I. kötet 260, 261-ben.

sőt e tényezőt tulsúlylyal bírónak nem tekintheti; hanem a jogszabály jogosságára és czélszerűségére kell kiváló tekintettel lennie. És ha e tekintetek által támogatott törvény a nép jogérzetével nem találkozik, mégis gyakran mellőzhetlenné válik annak megalkotása; melynek egyebek között azon jó hatása is meg fog lenni, hogy a belső helyességi alapon nem nyugvó ellentétes jogérzetet rövid időn varázserővel fogja elenyésztetni. — Hogy ennek így kell lenni, az kétségtelen; mert ez ellenkező felfogás a törvényhozás terén minden nagyobb szabásu reformok elébe ugyszólván legyőzhetlen akadályokat gördítene. — Egyfelől a fenálló törvény tekintélye s az aziránt köteles tisztelet, másfelől a megszokotthoz való ragaszkodás és azon körülmény, hogy a nép a tételes törvény helyességének megbíráásával nem igen törődik, de ahoz nem is igen ért: azt eredményezik, hogy a huzamosb ideig, talán századokig fentálló jogszabályt a nép megnyugvással fogadja; s tudva azt, hogy e jogszabályok az előbbi nemzedék idejében is érvénynyel birtak, a netaláni megváltoztatásra vagy módosításra nem is gondol, s kivált a magánjog terén minden, a megszokott jogszabályokat változtató ujitás irányában bizonyos idegenkedéssel viselkednek. — Jórészt ezen kutforrásból származik az, a mit közvéleménynek, a nép jogérzetének, a nemzeti genius követelményének szoktunk nevezni. Ámde a törvényhozó hatalom bizonyára nem járna el helyesen, ha a hol az alkotás nagy munkájában ilynemű akadályokba ütközik, mindjárt gyáván visszavonulna; mert akkor épen a fentérintettekből szükségkép kifolyólag a törvényhozás útján

való javítás, a majdnem mindig ujitással járó javítás nem volna, vagy legalább nem a mai kor igényelte gyorsasággal volna eszközölhető. A mely törvényhozás e helytelen irányt követné, nem volna képes lépést tartani a kor kívánalmaival, nem vihetne keresztül nagyobb jelentőségű reform-műveket, s ennek szükségszerű következménye az elmaradás és tespedés lenne. — És itt örömmel kell megjegyeznünk, hogy törvényhozásunk magát e helytelen irány által vezéreltetni nem engedte. Hogy régibb dolgokat ne emlitsünk — az 1825 óta kitüzött reformirány mindinkább tért foglalva, az 1848-ik évi törvényekben megvetette azon új alapot, melyre a további alkotások fektetendők; és az országbirói értekezet is — bár kétségtelenül a közhangulat nyomása alatt állott — sokban, például a végrendelkezési jogosultságnak fentérintett átalánosításában, a telekkönyvi intézmény fenttartásában, az ösiségi nyílt parancs ideiglenes érvényben tartásában oly jogszabályokat létesített, melyek nem a nép jogérzetében, hanem a jogosság és célszerűség kívánalmaiban találják keletkezésöknek alapját; 1865-ik év óta pedig alkotmányos törvényhozásunk is e helyes iránynak hódolt. Valjon a telekkönyvi intézmény, melylyel népünk mai napig sem volt képes egészen megbarátkozni, életbe léptethető lett volna-e, fenttartható lenne-e ha a nép jogérzetére tekintenénk? Valjon népünknel még mai nap is nyilvánuló azon szokás, hogy kölcsön vett összeg fejében bizonyos ingatlant akkint ad át a hitelezőnek, hogy kamat fejében az ingatlan birtokot mindaddig használja, míg a kölcsön-összeg visszafizettetik, igazolná-e azt, hogy

a régi magyar jog ingatlan zálog intézménye visszaállítassék? Valjon helytelenül cselekedett-e törvényhozásunk midőn 1874-ben a közjegyzői intézményt, mely a nemzet geniusának követelményére szinte nem alapítható — alkotmányos uton életbe léptette? Pedig tudjuk, hogy az osztrák rendszer által életbe léptetett ezen intézményt a közérzület épen nem fogadta rokonszenvvel, tudjuk hogy az országbirói értekezlet alválasztmányának azon indítványa miszerint a közjegyzői intézmény megszüntetessék azzal indokoltatott, hogy ezen intézmény a magyar nemzet rokonszenvével soha sem találkozott, hogy a magyar nemzet végrendeleteit, szerződéseit és egyéb eredeti okmányait vérévé vált féltékenységgel szokta őrizni, s több biztosságot helyhez a magyar törvények által kijelölt hiteles helyek és személyekben, mint a félig hivatalos félig magánszemélyeket képviselő közjegyzőkben;¹ tudjuk hogy a tanácskozmány 1861-ik évi február hó 15-én tartott teljes ülésében ezen intézményt egyhangulag megszüntetendőnek mondotta ki.² Valjon ha csupán a nép jogérzetét vennők figyelembe, lehetne-e a polgári házasságra komolyan még csak gondolni is? Valjon — hogy egy nagyon egyszerű példát idézzünk — a magyar nemzetnek általánosan elismert azon jogérzetével, mely szerint vélt jogának érvényesítése végett egyetlen törvény által engedett módot sem hagy felhasználatlanul (mit közönséges nyelven perlekedési hajlamnak is szoktak nevezni) összeegyeztethető-e törvényünk azon intézkedése — mely szerint a megenge-

¹ Lásd RÁTH id. m. I. kötet 200-ik lap.

² Lásd ugyanott II. kötet 48-ik lap.

dett jogorvoslat használói jelentékeny pénzbírsággal büntethetők? Pedig ezen a nemzeti jogérzettel bizonyára nem támogatható intézkedés igazolására még jogossági indokok sem hozhatók fel, hanem az intézkedés csupán célszerűségi alapon nyugszik. — Ezek, és ehhez hasonlóak eléggé igazolják, hogy a nép jogérzetét, a nemzeti genius követelményét, vagy mint egy nagy parlamenti tekintély variálta *«népünk egyszerű szokásait»* nem lehet olyannak tekinteni, mely a törvényhozási teendőket kizárólag uralni volna hivatva. Hogy azonban félre ne értessünk, kijelentjük, miként mi sem általában, sem a magánjogi codificatio nagy művénél nem óhajtjuk, hogy a törvényhozás tabula rasát készítve, a jogtörténelmi fejlődést egészen figyelmen kívül hagyja; hogy merev elméletek, s külföldi intézmények vezéreljék kizárólag a törvényhozás lépéseit; hanem akarjuk, hogy létesíttessék az a mit adott viszonyaink kellő méltánylásával a jogosság és célszerűség kíván, létesíttessék lehetőleg összhangzásban a jogtörténelmi fejlődéssel és a nép jogérzetével; de a hol utóbbi határozott ellentétben áll a jogosság és célszerűség kívánalmaival, e momentumok azért a küzdterről leszorulni ne kényteleníttessenek.

Térjünk már most közelebb vizsgálódásunk tárgyához, s lássuk, mennyire lehet készpénznek venni azon gyakran ismételt, de soha nem igazolt állítást, hogy az ági örökösödés fentartását, az öröklött és szerzett vagyona vonatkozó külön örökösödési rend fentartását a nép jogérzete, a magyar nemzet geniusza követeli.

Nem vonjuk kétségbe, hogy hajdan gazdag nemesi

vagy polgári, s tehetős földmives családoknak takaré-
kosságihiány és productiv munka mellőzés következté-
ben elszegényedett sarjadékai — és ilyenek fájdalom
minden osztályban elég nagy számmal vannak — az
ági örökösödéshez mereven ragaszkodnak. Ez képezi
náluk a remény horgonyát, mely szerint ugyanazon csa-
lád másik szorgalmas és vagyonfentartó ágának lemenő
örökösök nélküli elhalása esetében ismét munka nélkül
vagyonra tehetnek szert, s az ekként szerzett vagyonnal
aztán ismét könnyelműen gazdálkodhatnak. — De alig
hiszem, hogy valaki komolyan állítani merné, miszerint
ezen örökségre váró érdeklettek önző vágyában nyilat-
koznék a nemzet geniusa. Ha pedig ezek vágyaitól elte-
kintünk, akkor egyelőre, a tényleges adatokra való hivat-
kozásig legalább is kétségesse válik — vajon ezen igaz-
ságtalan örökösödési rend a nemzet közérzetével
találkozik-e? Vegyük a dolgot a maga egyszerűségében;
lebegjen előttünk azon minden napi eset, midőn a leszármazó
örökösök nélkül elhalt örökhagyónak úgy az apai
mint az anyai ágon való rokonai egyaránt hű fiai és
leányai a magyar hazának; ne engedjük magunkat elret-
tenteni az országbirói értekezleten kísértett azon minden-
esetre ritka kivételnek tekinthető eset által, a mikor a
magyar nő külföldi katonatiszthez megy férjhez, s előbb
a nő, utóbb egyetlen gyermekök elhalván a vagyon a
külföldi férjre száll: és akkor bizonyára nem fogjuk
csak úgy könnyedén, minden bizonyítás nélkül való gya-
nánt elfogadni azon állítást, hogy az ági örökösödés fentar-
tását a nemzet geniusa követeli. Lehet, hogy a nemzet

egyesei közt vagyunk többen az örökséget nem váró érdektelenek között is, kik azon aristocraticus jellegű örökösödési rendszernek hódolnak, mely az ági örökösödésben nyer kifejezést; de hogy ezen örökösödési rend a jogegyenlőségi eszme iránt fogékony magyar nemzet zömének közérzülete lenne, azt sokkal könnyebb állítani, mint elhinni vagy bebizonyítani. Concret esetek mutatják, hogy az ági örökösödés oly képtelenségre vezet, mit egy józanon gondolkodó nemzet közérzülete által támogatottnak képzelni sem lehet. Vegyük fel azon esetet, hogy egy nejét igazán szerető férj előbb elveszti nejét, ki után oly vagyon maradt, a mely a nőnek nem öröklött vagyonát képezte. Maradt egyetlen szeretett gyermekök, kit az atya gondosan, saját vagyonának feláldozásával, saját jövedelmének e célra fordításával neveltetett. Ha már most meghal azon gyermek, kit a rokoni ragaszkodás melegével fűzött legszorosabban az őt szerető édes atyához, csak azért, mert e gyermek talán életkora miatt nem végrendelkezett, vagy eszébe sem jutott végrendelkezni, mert jogérzete nem sughatott mást, minthogy utána a legközelebb álló szeretett édes atya fog örökösödni — e gyermekre édes anyjáról szállott vagyont, mint reá nézve már öröklött vagyon jellegével bírót az ági örökösödésnek kérlelhetlen, s a természetes családi kapcsolatot kigunyoló szabályai szerint nem az apa — hanem valamely 10-ik vagy további izbeli rokon-ságban levő oly anyai rokon fogja mint nevető örökös örökölni, kit a gyermek életében soha sem látott, kinek hírét sem hallotta. Lehet-e csak képzelni, is hogy a mai

korban egy ilyen örökösödési törvény megvédésére a nemzeti genius rántana kardot? — Egyesek, talán azon 10-ik vagy távolabbi rokonsági izbeli anyai rokon, a ki csak így harácsolhatja el az örökséget, valamely ősi családnak az ősi czimerre és névre a természetes családi köteléknél s az egyéni jogosultságnál többet adó sarjadéakai vélekedhetnek így; de hogy e vélekedést az elfogulatlan nemzet tenné magáévá, azt feltenni éppen annyi mint a nemzet igazságérzetét kétségbe vonni. — Hiszen a fentebbi példa esetében ha gyermek nem lett volna, vagy ha a gyermek az anyát megelőzőleg hal meg, az országbirói értekezlet szerint is a tul élő apa mint házastárs fogott volna örökösödni; lehet-e tehát azon körülmény által, hogy gyermek volt, s hōgy e gyermek nem az anyát megelőzőleg hanem őt követőleg halt el, a természetes családi összeköttetésre alapított örökösödési rend mellőzését igazoltnak tekinteni. Már fentebb megemlékeztünk a legfőbb ítélőszéknek 1870 november 9-én 376 és 1872 máj. 14-én 3042 sz. a. hozott határozatairól, melyekben egy a fentebbi példával azonos concret jogesetben a tul élő szülő örökösödési joga a korábban elhalt szülő ágán lévő oldalrokonok ellenében megállapított; s kimutattuk, hogy ezen ítélet az ideiglenes törvénykezési szabályok I. rész 10—12. §§. világosan ellenkező intézkedésével össze nem egyeztethető, s a tételes törvény helyes alkalmazásának nem tekinthető; a mint hogy a legfőbb ítélőszék későbbi ítéleteiben ismét az ellenkezőt, a tényleg kötelező törvény helyes alkalmazását látjuk érvényre emelkedni. Ámde a hivatolt ítélet tartalmát

figyelembe véve el kell ismernünk, hogy ha az ellenkezik is a tételes törvénnyel, megegyez a jogeszmével, s azért a nemzeti genius mint ilyen bizonyára nem kárhoztatta el azon elvet, mely ezen ítéletben a tételes törvény rendelkezésének daczára elismerést nyert. Ne feledjük, hogy azok, a kik ezen, s több más hasonló esetben ilyen ítéletet hoztak, szinte magyar emberek, magyar bírák, a magyar legfőbb bíróság tagjai voltak. Tudták ők, hogy az, a mit határozatuk tartalmaz, a tételes törvény betűivel össze nem egyeztethető; de nem engedte jogérzetök, hogy a jogosság eszméjének diadalra emelkedését meggátolják. Midőn a közszellem nyilvánulásáról, a jogérzet követelményeiről van szó, a magyar legfőbb bíróság néhány tagjának ezen határozata bizonyára többet nyom a latba, mint csupán az ági örökösödés félszeg intézkedése alapján vagyonhoz jutni kívánó érdeklettek ezreinek önző véleménye.

Azon kérdés megbirálásánál, igaz-e, hogy a magyar nemzet jogérzete az ági örökösödés mellett van, egyik legilletékesebb nyilatkozatnak tekintendő bizonyára azoké, a kik a törvényes örökösödéssel szemben végrendeleti intézkedés által szabályozzák a hagyatéukra vonatkozó örökösödési kérdést. Ha igaz az, hogy ezen örökösödést a nemzeti genius kiválóan kegyeli, úgy az osztrák törvények uralma alatt az akkor mint az országbírói értekezlet egyik tagja jellemzően megjegyezte, ugyszólván *a levélírásig megkönnyített végrendelkezési joggal* a leszármazó örökösök nélkül elhalt és öröklött vagyonnal bíró örökhagyóknak tömegesen kellett volna élniök; — s az akkor

ily körülmények közt keletkezett örökösödési kérdések végrendeleti szabályozásánál általában az ági örökösödés elvének kell vala irányadóul szolgálni. Ellenben most — miután az ági örökösödés érvényben van, ha ezt a közszellem támogatná, nem igen kellene oly végintézkedésnek előfordulni, mely azzal ellentétes irányban a természetes családiasság követelményeinek megfelelő végrendelkezést emel érvényre. A végrendeleti örökösödés eseteinek a feltételezett körülmények között az osztrák törvény uralma alatt aránylag igen soknak, a végrendelkezést különben is alakszerűség tekintetében megnehezítő magyar törvény uralma alatt igen kevésnek kellene lenni. Igazolják-e ezt a tényleges adatok? Mi saját tapasztalatunk alapján az ellenkezőt merjük állítani, s alig hiszszük, hogy valaki kimutatni képes legyen, miként a leszármazó örökösök nélkül s öröklött vagyon hátrahagyásával elhunyt s végrendelet tételre képesített egyének közül az osztrák törvény uralma alatt aránylag több oly végintézkedés történt volna, mely az ági örökösödést emelte érvényre; mint a mennyi végrendelet aránylag a magyar törvény uralma alatt az ági örökösödéssel ellenkező intézkedést tartalmaz. Magyarországnak a Királyhágón tuli részében ma is az osztrák törvénynek az ági örökösödéssel ellenkező s bizonyos részben általunk sem helyeselt szabályai vannak életben; és a tapasztalás még sem mutatja, hogy ott oly tömegesen fordulnának elő az ági örökösödést életbe léptető végrendelkezések, mint a minő mértékben elő kellene fordulniok, ha igaz lenne azon állítás, hogy

ezen örökösödési jog a nemzet közérzületében, a közvéleményben leli támogatását.

Ha azon állítás, miszerint az ági örökösödést a nemzeti közszellem kívánja fentartatni, oly kétségtelen igazság lenne, mint sokan hiszik vagy legalább hinni szenvedik; ha úgy állana a kérdés, mint a hogy az országbírói tanácskozmány nagy érdemű tagjainak szeme előtt lebegett: akkor az ezen jogérzettel homlok egyenest ellenkező s a Királyhágón tuli részekben még ma is érvényben levő örökösödési rend ellen a közvéleménynek hangosan kellett volna nyilatkozni, követelni kellett volna, hogy az ági örökösödés jótéteménye az ország ezen részeire is kiterjesztessék. Daczára annak, hogy a Királyhágón inneni részekben a magyar törvény 14 év óta van visszaállítva, és az ági örökösödés ismét életbe léptetve, tényekkel bizonyára nem lehet igazolni, hogy az erdélyi részekben a közvélemény ily módon nyilatkozott volna. Alkotmányos államokban népképviseletre alapított alkotmány mellett a közvélemény egyik legnagyobb horderővel bíró nyilatkozata az, a mi a választók nézetét legilletékesebben tolmácsoló országgyűlési képviselőktől származik. A fent említett 14 év óta lefolyt több országgyűlés alatt a Királyhágón tuli választó kerületek képviselői és képviselőjelöltjei sem a választásokat megelőző program-nyilatkozatukban, sem az erre elégszer kedvező alkalmat nyújtó országgyűlési tárgyalások alkalmával nem tettek oly számbavehető nyilatkozatokat, melyekből a kérdéses közvélemény létezését következtetni lehetne; nem sürgették interpellatiók, határozati javas-

latok s törvényjavaslatok beterjesztése által, hogy az osztrák törvénynek az ági örökösödéssel ellenkező része megváltoztassék, s e helyett a magyar törvény ági örökösödése léptetessék életbe. A közvélemény nyilvánulásának másik szinte nevezetes tényezője nálunk a kérvényezési jog használása; de e jog gyakorlataira való tekintettel sem lehet állítani, hogy az erdélyi részekben a közvélemény a Királyhágón inneni részekben érvényes ági örökösödés behozatalát szorgalmazta volna. Van-e ezek mellett a közvéleménynek hatalmasb organuma mint a sajtó? és mi mégis biztos öntudattal hívjuk fel az ellenzétűeket, kísértsék meg a sajtó nyilatkozataiból beigazolni, hogy az erdélyi részekben a közvélemény az ági örökösödés mellett nyilatkozott volna. Pedig hazánk adott viszonyait tekintve nem vonható kétségbe, hogy a közvélemény nyilvánulásának fent érintett három hatalmas tényezője közül egyik sem visel hallgatag és visszavonuló szerepet; mindenik kellően, egyik-másik néha talán feleslegesen is érvényesíti magát.

Kisértsük meg már most annak előtüntetését, nem találkozunk-e oly jelenségekkel, melyek az ellenkezőjét mutatják annak, hogy a nemzeti közszellem az ági örökösödés fenttartását követelné. E tekintetben kiváló fontosságú momentumokat találunk az 1848-ik évet megelőző azon reform-mozgalomban, melynek tárgyát az ősiség eltörlése képezte, s mely az 1848-ik évi XV-ik törvényczikk megalkotásában ünnepelte diadalát. — Ezen reformtörekvés korábbi mozzanatait mellőzve, azt találjuk, hogy az 1843-ik évi országgyűlés azon év július hó 3-án és 4-én

a XXX-ik és XXXI-ik kerületi ülésekben behatóan tárgyalta az ősiségre vonatkozó törvények megváltoztatásának kérdését és 33 szavazattal 12 ellenében a megváltoztatást kimondva, az e tárgyban szükséges javaslat elkészítésére kerületi választmány kiküldését határozta el, mely választmány a következő XXXII-ik ülésben szabályszerűen megválasztott. Tagjai voltak e kerületi választmánynak SZENTKIRÁLYI MÓRICZ, RADVÁNSZKY ANTAL, MAJLÁTH GYÖRGY, BEZEREDJ ISTVÁN, ZSEDÉNYI EDUARD, SZEMERE BERTALAN, TÖRÖK GÁBOR, KARÁCSONYI LÁSZLÓ, OLÁH MIKLÓS, AIGNER FERDINAND, HÁZMÁN FERENCZ és BEZERÉDJ MIKLÓS. A választmány küldetésének meg is felelt s jelentését s az annak kiegészítését képező alternatív két törvényjavaslatot be is terjesztette. E jelentést és törvényjavaslatokat a mennyiben tárgyunkkal szoros összefüggésben vannak, ismertetni tartjuk szükségesnek.

Kifejtván a választmány, hogy legjobbnak látta az ősiségnek *teljes és tökéletes* megszüntetését javasolni, következően folytatja jelentését.

«Hogy mindazonáltal ne vádoltathassék, miszerint nem tekintve a jelenleg fennálló viszonyokra, oly javaslatot tesz, melynek létesítését biztosan előre látni nem lehet s elhanyagolja azon javításokat, melyek által bár gyökereknek nem állíttathatnak is, a birtokjogi viszonyok az eddiginél sokkal biztosabb lábra tétethetnének, fontolóra vette az ősiségi viszonyoknak minden oldalát, és ezen megfontolás után *oly meggyőződéshez jutott: hogy nincs az ősiségi viszonyoknak oly része, melyet meghagyni lehetne a nélkül, hogy a többi eltörlni szándékolt részei is fel*

ne elevenítették; mert például mit használ az örökeladók megerősítéseit eltörölni, ha az örökösödési viszonyok, s az örökségből eredő gyökeres jogi követelések fennhagynak; melyek ellen akkor az örökeladás sem lehetván biztosítva, ennek megerősítése ismét más uton elkerülhetlen lesz.»

«Az ősiség teljes megszüntetése két uton elérhető.»

«1-ör. Rögtön eltörölve mindazon törvényeket, melyek az ősiséget képezik, s azon elv helyett, melyen jelenleg a birtokjog alapszik, ugymint, hogy a tulajdonos a család, az egyének pedig csak használók, azon elvet, hogy tulajdonos az egyén: rögtön felállítani, s hogy ezen elv jótékonyásával kiki a törvény kihirdetése után azonnal élhessen, eltörölni minden az eddigi ősiségi törvényeken akár már megindított, akár ezután megindítandó követeléseket.»

«2-or. Ha az első a kk. és rr. többsége megtartani nem akarná; a második szinte az ősiségi viszonyok teljes megszüntetésére vezet ugyan; de kimélve minden már létező igényeket, s ez uton az ősiségi igények liquidatioja tétetvén minden igényesnek bizonyos határidő alatt kötelességül, eléretnek az: hogy minden hasonló követelések a birtokosok előtt tudatván, tisztába hozathatnának: s miután még nem létező egyéneknek jogaik nem lehetnek, az ősiség a most élők kimultával teljesen megszűnván, a legközelebbi nemzedékre a birtok tisztán és korlátlan tulajdonként bocsáttatnék által.»

«Mind két szempontból külön javaslat terjesztetik a tek. kk. és rr. eleibe az 1. és 2. szám alatt; külön javaslat pedig nem azért mintha a választmány többsége az 1. sz. a. javaslatra nézve kétségben maradt volna, hanem azért mivel idő megnyerhetése végett kész munkát kívánt a tek. kk. és rr. eleibe terjeszteni azon esetre, ha hogy az 1. szám alatti javaslat elve többséget nem nyerén, az tanácskozás alapjául el nem fogadtatnék.»

«Az 1. szám alatti javaslat 1. fejezete az 1-ső §-ban következőket tartalmazza.

1. §. Ezen törvény kihirdetése után azonnal a jelenlegi birtokos a kezénél lévő mind ingó, mind ingatlan birtoknak a birtok czim szerint örökös vagy ideiglenes, de mindenkor teljes és tökéletes tulajdonosának tekintetik, arról tehát akár királyi adományból, akár adásvevésből vette eredetét, *mind élők között mind halál esetére teljes és tökéletes szabadsággal rendelkezhetik* és az ily rendelkezések csak csalás miatt és azon esetben erőtelennithetők, ha oly egyén cselekvései forognak kérdésben, kik törvényes tehetséggel nem birnak terhes szerződésektől származó lekötélés elvállalására; továbbá, midőn a törvény által megkívánt külső formások meg nem tartattak; végre pedig; és egyedül a végintézetek csak annyiban, a mennyiben a gyermekek vagy özvegy törvényes osztályrészét támadnák meg.»

A végintézet nélküli örökösödést tárgyzó 2. fejezetben a 2-ik §. következően szól:

«2. §. A hátrahagyott örökségben, ha végrendelet által az elhunyt nem intézkedett, az örökösödés eddigi

rende megtartatván, *a törvényes örökösök az egész örökségben, legyen az a megholtak akár szerzeménye, akár nem; királyi adományból származott akár nem; nő és fivérek egyaránt osztoznak, — a kir. fiscust minden esetben megelőzik, s ennek örökösödése csak akkor nyílik meg, ha az elhalt sem végintézetet nem tett, sem pedig semmimű vérszerinti atyafiai a halál esetét követő 3 év alatt nem jelentkeznak, vagy leszármazási összeköttetéseket nem bizonyítják.*»

Ime ezen nevezetes törvényjavaslat idézett két szakaszában a vagyonok eredetére való tekintet nélkül a tulajdonost megillető s csupán a gyermekek és özvegy törvényes része által korlátozott végrendelkezési jogosultság, és a vagyonok eredetére való különbség mellőzésével egyöntetű törvényes örökösödési rend van megállapítva. Felületes átolvasás mellett némi kételyre szolgáltathat okot a 2-ik §. következő kifejezése *«az örökösödés eddigi rende megtartatván»*. De ha kissé behatóbban vizsgáljuk a szakasz szövegét, lehetetlen azon meggyőződésre nem jutnunk, hogy ez alatt csupán a lemenő, felmenő és oldalági rokonok fokozatos örökösödési rende, nem pedig az ősi és szerzeményi vagyonokra való örökösödési jogosultság különbségének fenttartása értetik. Hiszen nagyon világosan kimondja a szöveg, hogy *a törvényes örökösök az egész örökségben* arra való tekintet nélkül örökösödnek, hogy az örökség az elhunytak szerzeménye volt-e vagy nem, királyi adományból származott-e vagy nem; világosan vér szerinti atyafit említ — tehát az ági örökösödés alapját képező jog közösséget

elejti, s az örököstől csak a leszármazási összeköttetés igazolását, nem pedig a jogközösséget előtűntető osztály igazolását követeli. — És hogy e javaslat az ősi és szerzett vagyon közötti különbséget csakugyan teljesen elejtendőnek állapította meg, az kétségtelenül kitűnik ezen törvényjavaslat intézkedésének a 2-ik számú törvényjavaslattal, különösen annak alább idézendő 1, 2 és 3 §§-ával való összehasonlításából, s magának az 1. számú törvényjavaslatnak az özvegyi örökösödést is a vagyon eredetére való tekintet nélkül megállapító későbbi 5-ik §-ból, mely következően szól:

«5. §. Ha sem házassági szerződés, sem végintézet a nő iránt özvegyi állapotának esetére nem intézkednék: az özvegy férjének gyermekeivel egyenlően osztozik; *gyermekek pedig nem lévén, az örökösödés rendiben a szülők és testvéreket megelőzi, s az egész örökség teljes joggal reá száll.*»

Sőt tovább megy a javaslat, s nem csak az ági örökösödést, hanem a hitbizományt is megszüntetendőnek mondja ki az ide vonatkozó 15-ik §. rendelkezésében, mely következően hangzik:

«15. §. Az hitre bizottságok az örökösödés rendére nézve alapításuk szerint a most élők között megmaradnak ugyan; de az idegenekre nézve kiváltságos előjogaikat ezen törvény kihirdetése alkalmával elvesztik; és az, kire a most élők közül utoljára szállottak, mind életben, mind halál esetére a hitrebizományról is teljes és tökéletes szabadsággal rendelkezhetik, s a hitrebizomány ezen természetét elveszti.»

A 2-ik számú törvényjavaslat 1-ső, 2-ik és 3-ik §§-ai következő intézkedéseket tartalmazzak:

«1. §. A birtokjog az eddigi törvények szerint az örökösödési igény által lévén korlátozva, az örökösödési jogok mindazokra nézve, kiknek valamely ingatlan nemesi birtokot illetőleg a jelen törvény kihirdetése alkalmával ily igényeik feltételesen (eventualiter) már léteznek, továbbá is fenntartatik. Ennélfogva

«2. §. *A jelenleg életben lévő osztályos vérek között a nemesi javaknak az örökösödés tekintetében létező különböző természete, azokra nézve a végintézet általi rendelkezhetőség úgy az élők közötti elidegeníthetőség jogai is az eddigi állapotban megtartatnak. Ellenben*

«3. §. *Ezen eddigi jogállapot a jelenleg életben lévő egyének személyein túl semmi esetben nem terjed, akár léptek az őket feltételesen illelhető örökség birtokába, akár előbb halnának meg, mintsem örökségi jogaikkal tettelesen élhettek volna, és sem maradékaikra, sem más bármi néven nevezhető örökösökre által nem száll.*»

És miután a következő 4, 5, 6, 7 és 8-ik §§-ban megállapíttatik, hogy mindazon élő egyének, kik az 1, 2, 3 §§. szerint személyökre fenttartott igénynyel bírnak, azt két év alatt telekkönyvileg bejegyeztetni kötelesek, mert különben ebbeli igényeiket nem érvényesíthetik; a 9-ik §. annak, a kire az ily örökség a telekkönyvileg bejegyzett igénynyel bírók közül legutolszor szállott, az élők közötti és halálesetrei szabadintézkedés tekintetében szó szerint azon jogosultságot adja, melyet a törvény kihirdetése alkalmávali birtokosnak az 1-ső

számu törvényjavaslat fentidézett 1. §-a biztosít; sőt az ingó javak és nem nemesi ingatlanok birtokosainak ezen jogot az életben lévő igénynyel bírók jogaira való tekintet nélkül megadja. A végintézet nélküli örökösödés ezen 2-ik számu törvényjavaslat 11-ik §-ban következően van szabályozva.

«11. §. A hátrahagyott örökségben ha végrendelet által az elhunyt nem intézkedett: azon javakra nézve, melyekre örökösödési igények bejegyezve nincsenek, az örökösödés eddigi rende megtartatván, a törvényes örökösök, nő- és fivérek különbség nélkül az egész örökségben, legyen az a meghaltnak akár szerzeménye akár nem, akár királyi adományból származott akár nem, egyenlően osztoznak; a kir. fiscust minden esetre megelőzik, s ennek örökösödése csak akkor nyílik meg, ha az elhalt sem végintézetet nem tett, sem pedig semminemű vér szerinti atyafiak a halálesetét követő 3 év alatt nem jelentkeznek vagy leszármazási összeköttetésüket be nem bizonyítják.»

Szóval ezen 2-ik §. törvényjavaslat az élő várományosok bejegyzett igényeinek megóvása mellett a végintézet nélküli örökösödési kérdést épen úgy szabályozza mint az 1. számu törvényjavaslat. Az özvegyi örökösödést szabályozó 15 szakasz szó szerinti másolata az 1. sz. törvényjavaslat fent idézett 5-ik §-nak. A hitbizományokra nézve a 26-ik §. a telekkönyvileg bejegyzett örökösödési igények figyelembe vételével ugyanazon érdelemleges intézkedést tartalmazza, melyet az 1. sz. törvényjavaslat fentidézett 15-ik §-ában láttunk.

E választmányi munkálat, ezen két nagy fontosságu törvényjavaslat bizonyára nem annak bizonyítékát tartalmazza, hogy a magyar nemzet *geniusa* az ági örökösödés fenttartását követeli. A választmány tagjai kétségben voltak az iránt, valjon az ősiség megszüntetése tekintetében a karok és rendek többsége az akkor pro és contra sokat vitatott két nézet közül melyikhez fog csatlakozni, az «*uti possidetis*» elvéhez, vagy pedig azon állásponthoz, mely az élőknak az ősiségből folyó igényeit érvényben tartani kívánta; ezért látta jónak a választmány javaslatát alternative, mind két nézetnek megfelelően kidolgozni; de a javaslat mindenikében az ősiség megszüntetésével kapcsolatosan egyformán mellőzte az ági örökösödést, mert nem volt, nem lehetett kételye az iránt, hogy *accessorium sequitur suum principale*, tehát ha megszüntetik az ősiség, meg kell szüntetni az ági örökösödést is. Alig csatlakozunk midőn azt állítjuk, hogy a nemzeti *genius* követelményének kitudására biztosabb alapot nyújt az országgyűlési kerületi választmánynak ezen öntudatos és kellően megfontolt munkálata, mint az országbirói tanácskozmány tagjainak többsége által elfoglalt azon álláspont, miszerint ők nem annyira egyéni nézetök kifejezésével, mint inkább a létezőnek vélt nemzeti jogérzet követelményekint az ági örökösödést fenttartandónak rendelték. Biztosabb ezen alap annál inkább, mert kellő figyelemre kell méltatni, hogy az akkori közjog szerint fentálló utasítási és visszahívási jogból kifolyólag az alsóház követői minden kételyen felül nem csupán egyéni nézetöknek, hanemillető törvényhatóságaik

vélekedésének adtak kifejezést. — Minden esetre figyelemre méltó, hogy HORVÁTH MIHÁLY «XXV. év Magyarország történetéből» című munkája 2-ik kötetének 238. lapján, azt jegyzi fel, hogy ezen választmányi munkálat a rendi tábla nagy többségének véleményével találkozott.

Az 184³/₄-iki országgyűlés rövid tartama nem engedte, hogy az ősiség megszüntetését tárgyzó fentebbi igen fontos törvényjavaslatok tárgyalás elé kerültek volna. De az anyag megvolt, s az akkor a megyei közgyűléseken, kivált a követjelentések és követi utasítások tárgyalásánál elég hangosan nyilvánult közvélemény nem engedte, hogy az ősiség megszüntetésének kérdése elaludjék, s ennél fogva az 1847-ik évi november hó 12-ik napjára Pozsonyba összehívott újabb országgyűlés első feladatai egyikének tekintette az ősiségi kérdés megszüntetésének tárgyát felvenni. Ide vágólag HORVÁTH MIHÁLY idézett műve 2-ik kötetének 541-ik lapján a következőket olvassuk: «még fényesebb diadalát ünnepelte a szabadelvű radicalismus, melynek zászlaján egyik jelszóul *«a szabad föld»* állott kitűzve az ősiség kérdésében. *Az ősiségi birtokjogot még csak imint egy nagy sereg a nemzeti-ség föltámaszának az alkotmány alapjának hirdette elfogultságában.* Most maga a conservatív kormánypárt vezére SOMSSICH PÁL tette meg az indítványt annak eltörlésére, mi természetesen az ellenzék által, daczára annak, hogy e reform jelenlegi kezdeményezését az ellenfél tőle eltulajdonította, nem kevesebb örömmel fogadtatott.»

Az 1847-ik évi december 9-én tartott kerületi ülésben SOMSSICH PÁL a conservatívpart vezére által e tárgy-

ban tett indítvány tárgyalása alkalmával — bár a kérdéshez többen érdemleg szólottak hozzá¹ az ági örökösödés fentartása mellett egyetlen hang sem emelkedett, s *Bereghmegye egyik követének azon kijelentésével szemben, hogy az ősiség eltörlésével kapcsolatosan a hitbizományok is megszüntetendők, Gr. Széchenyi István csupán a hitbizományok fentartását célzó nézetének adott kifejezést. A tanácskozás eredménye az lőn, hogy az ősiség megszüntetése tárgyában választmány választatott, mely részletes javaslatokkal kidolgozott vélemény készítésére, s ennek a karok és rendeknek mielőbb leendő beadására utasított, egyszersmind oda utaltatván a választmány, hogy a legközelebbi mult országgyűlésen kidolgozott és fent részletesen ismertetett választmányi munkálatot vegye tekintetbe.*²

E választmány munkálatával el nem készülvén, midőn az 1848-ik évi márcziusi események elodáztatlaná tették, hogy a reformtörvények egyik lényeges alkatrésze, az ősiség eltörlésének kérdése megoldassék: az 1848. márczius 19-iki ülésben SOMSSICH PÁL az előbb említett kerületi választmánynak egyik tagja bizatott meg az e tárgybani törvényjavaslat elkészítésével. SOMSSICH PÁL csakhamar elkészítette 16 rövid szakaszból álló javaslatát,³ melyben a joggyökösségi és örökvallás érvénytelenítési, pereket, kivéve azokat, melyekben a bírói odaitélés (adjudicatoria sententia) már közbejött, megszünteknek kívánta

¹ Lásd a «Pesti Hírlap» 1847 december 16-iki számát.

² Lásd az 1847/48-iki országgyűlési iratgyűjtemény 48. számát.

³ Lásd az 1848-ik évi országgyűlési irományok 366. számát.

kimondani (1, 2 és 3. §.); a még le nem járt zálogokat és érdemdíjazásokat csupán a zálog kitelte után egy év alatt visszakövetelhetőknek, azon zálogokat és érdemdíjazásokat pedig, melyeknek ideje már kitelt, ha irántok per nem indított, vagy indított ugyan per, de birói odaitélés közbe nem jött, a mostani birtokos tulajdonában megmaradandóknak, a birói zálogot pedig csupán a törvény kihirdetésétől, az azutániakat pedig a végrehajtástól számítandó 3 év alatt kiválthatóknak nyilvánította. (4—8. §§.) A minket közelebbről érdeklő örökösödési jogviszonyra nézve pedig e törvényjavaslat azt tartalmazza, hogy az addigi örökösödések, melyek megnyiltok után 32 évek alatt per útján nem követeltetnek, elévülteknek tekintendők, (9. §.) hogy a törvény kihirdetése után megnyilandó örökösödések, ha 10 év alatt perútján nem követeltetnek, szintén elévülnek (11. §.) hogy *«a királyi ügyvéd örökösödése negyedizbeli vérrokonok léteben vagy régrendelet esetében jelen törvény kihirdetése után megszűnik»*, (13. §.) hogy ugyanaz az eddig megnyilt örökösödést sem követelheti, ha az iránt eddig pert nem indított, vagy ha a javak örökvallás mellett biratnak. (14, 15. §§.) Mindezek után az utolsó 16. §. azt tartalmazza, hogy *«a miniszterium megbizatik: hogy az ősiségnek minden ágazataiban mi módon leendő megszüntetése iránt a jövő országgyűlés eleibe részletes törvényjavaslatot terjeszsen»*. Látható ezekből, hogy ezen rögtönösen készült törvényjavaslat az ági örökösödés kérdését érintetlenül hagyta; — ámde mégis a 13-ik §-nak fent idézett szöve-

¹ Lásd a «Pesti Hirlap» 1848. márczius 29-iki és 30-iki számait.

géből, azon körülményből, hogy a királyi ügyvéd örökösödése a javak minőségére való tekintet nélkül kizárandónak javaltatott, ha 4-ed izigleni vérrokonok vagy végrendelet létezik: azt lehet következtetni, hogy e törvényjavaslat szerzője is az ősi és szerzett vagyonok közötti különbséget az örökösödés kérdésénél is megszüntetendőnek tartotta.

E törvényjavaslat az 1848. márczius 23-iki kerületi ülésben¹ vétetett tárgyalás alá. A részletekbe bocsátkozó, de még sem kimerítő javaslatnak ellene nyilatkozott. BÓNIS SÁMUEL, SZÉCHENYI ISTVÁN, PACZOLAY JÁNOS és többben; míg az ugyanaz nap délután folytatva tartott kerületi ülésben DEÁK FERENCZ, ki mint ujonnan elválasztott követ ezen országgyűlésen a karok és rendek között akkor először jelent meg, kifejtette az «uti possidetis» rögtönös kimondását tartalmazó SOMSSICH-féle részletes, de ki nem merítő törvényjavaslatnak rossz oldalait; és oda nyilatkozott, hogy «kimondani, hogy az ősiség el van törölve, még magában nem elég, mert annak nyomán hézag marad, melyet pótolni kell, s új összefüggést hozni létre nem egy nap munkája»; kimondotta, hogy ha a részletes törvényjavaslat elfogadtatnék, a legnagyobb zavar támadna..... Ha az uti possidetis egyszerűen kimondatván, meg nem magyaráztatik és körül nem iratik, a polgári törvényen alapult minden magán viszonyok összegynak s összebonyolódnak..... Őrizkedjenek tehát a rr., hogy visszaható törvények által a polgároknak a törvénybe vetett bizodalma meg ne ingassák. Mert ha e térre lépünk, hol lesz a határ? ha a zálogra nézve ki mer-

jük mondani az uti possidetist, mi tartóztat, hogy ki ne mondjuk az árendára nézve is?..... Most tehát nem kelene egyebet tenni, mint a végítélet által el nem döntött perekre kimondani, hogy azok felfüggesztetnek, s a ministeriumot megbizni, hogy az ősiség eltörlésének alapján polgári törvénykönyvet dolgozzon ki.»

E tekintélyes felszólalás a karok és rendek helyeslésével találkozván, azonnal az ülésben a szorgalmas jegyző s az e tárgyban működött 1843-iki kerületi választmány egyik kiváló tagja: SZENTKIRÁLYI MÓR által szerkesztett azon törvényjavaslat, mely később szó szerint törvénynyé vált. E törvényjavaslat szerkesztése közben kérdésessé válván, hogy mely perek folyamata tekintendő felfüggesztettnek, a nyilvánult azon ellenkező nézet ellenébe, hogy a felfüggesztés csak azon perekre terjesztendő ki, melyeknek első bírósága a királyi tábla: abban történt megállapodás, hogy nemcsak a juris perek, hanem minden successionalis eredetű perek is ide tartoznak, kivéve a testvérek közötti világos örökösödés eseteit. A törvényjavaslat még az nap este tartott országos ülésben is — miután ellenkező utasítására való hivatkozással csupán négy követ mondott ellene, elfogadtatván, s később a főrendi ház is hozzá járulván, törvényerőre emelkedett. Ide igtatjuk ezen 1848. évi XV-ik törvenyczikket szó szerint.

«Az ősiség eltörlése ezennel elvileg kimondatván, rendeltetik»

«I. § A miniszterium az ősiség teljes és tökéletes eltörlésének alapján a polgári törvénykönyvet ki fogja dol-

gozni, és ezen törvénykönyv javaslatát a legközelebbi országgyűlés elébe terjeszteni.»

«2. §. Időközben a legközelebbi országgyűlésig mindazon perek folyamata, melyek az ősiségi viszonyokból vették eredetüket, és még végítélet által befejezve nincsenek, felfüggesztetnek; úgy szinte ily nemű perek megindítása is az 1836. 14. törvénycikkely eseteit kivéve eltiltatik.»

A fentebbiek kapcsában mi kétségbevonhatlannak látjuk, hogy ezen törvény megalkotóinak szeme előtt az ági örökösödés fenttartása nem lebegett; sőt ellenkezőleg az ősiségi intézménnyel kapcsolatos ezen ági örökösödésnek megszüntetését az alkotandó polgári törvénykönyv egyik feladatának tekintették. E törvény megalkotói az ősiség és a magyar örökösödési rend között létező szoros összefüggésnek elannyira tudatában voltak, hogy az ősiség eltörlésének elvi kimondása mellett minden örökösödési per szünetelését látták szükségesnek elhatározni; egyedüli kivételnek a perszünetelés alul a vérek közt világos örökösödés esetében végrehajtandó osztályról rendelkező 1836-ik év XIV-ik törvénycikkely eseteit állapítván meg — melyekben az örökösödési jog még végmegoldást nem nyer, sőt a küldöttségi ítéletben meg nem nyugvónak a törvény útja fentmarad. — E kivétel által igen világosan ki van fejezve, hogy minden más örökösödési per, mint az ősiségi viszónnyal szoros kapcsolatban lévő felfüggesztetik. Ha a törvényhozásnak az lett volna szándoka, hogy a magyar örökösödési jog, az ági örökösödés fenttartassék: akkor az örökösödési pereket mint ilyeneket nem kellett volna szünetelés alá he-

lyézni; hanem a szünetelést csupán a joggyökösségi érvénytelenítési és zálogperekre korlátozni.

Ha e mellett az idézett törvény 1-ső §-ából azt olvasuk ki, hogy a miniszterium a polgári törvénykönyvnek az ősiség teljes és tökéletes eltörlése alapján való kidolgozására utasított, és a törvénynek az «eltörlés» elébe tett «*teljes és tökéletes*» szavait pusztá frazisnak tekinteni nem akarjuk, pedig ilyennek tekinteni nem lehet: akkor a fentebbiek kapcsában e kitételnek más értelmet már a priori sem lehet tulajdonítani, minthogy az ősiség eltörléséből kifolyólag az azzal kapcsolatos ági örökösödésnek változás alá kell jönni. Nem esetlegesen, nem feleslegesen jött be a *teljes és tökéletes* szó a törvény szövegébe; hanem az 1843-ik évi kerületi választmány jelentéséből s az ahoz csatolt törvényjavaslatokból szándékosan szó szerint vétetett át a rövid törvénynek fent megnevezett szövegezője által, a ki mint a 843-iki választmány egyik kiváló tagja ennek munkálatát igen jól ismerte; átvétetett a végből, hogy ez által jelezve legyen, miként az ősiségi viszony azon része, mely az ági örökösödésben foglaltatott s melyet a *teljes és tökéletes* kifejezést úgy a jelentésben mint az ahoz csatolt törvényjavaslatokban ismételve használó 1843-iki választmány is kiküszöbölendőnek javasolt, fent nem tartandó. A kinek e tekintetben aggályai vannak, az olvassa meg e törvényjavaslatnak az 1848. márczius 23-iki országos ülésben való tárgyalása alkalmával tett rövid nyilatkozatokat, ¹ hol azt fogja látni,

¹ Lásd az 1847/48 országgyűlésről a karok és rendek naplójának 187-ik lapját.

miszerint a törvényjavaslat felolvasása után az elnök következően nyilatkozott:

«Nekem csak egy kifejezésre van észrevételem. A tek. rr. elhatározták, hogy az ősiség megszüntetésének alapján fog a miniszterium egy új törvényjavaslatot kidolgozni. *Hanem az ősiségnek igen széles értelme van, mert tudni való, hogy a férfi- és leányági minden örökösödés is oda értetik.* Már a miniszterium úgy fog intézkedni, a hogyan czélszerűnek fogja találni. De ha előre kimondják a tek. rr. *az ősiség teljes és tökéletes eltörlését:* akkor a miniszteriumnak meg lesz hagyva, hogy az eltörlést mindenüvé kiterjessze, pedig meglehet, a ministerium úgy fogja tapasztalni, hogy nem szükséges minden viszonyokra kiterjeszteni. Ugyhiszem tehát, hogy megfelelne a rr. szándékának az, ha a *teljes és tökéletes kifejezés kihagyatnék.*»

Erre Unghegye követe BERNÁTH ZSIGMOND indokolta röviden, hogy a karok és rendek nézetének az ősiség teljes és tökéletes eltörlése, tehát az felel meg, a mi a törvényjavaslatban foglaltatik, s ennél fogva ragaszkodniok kell a törvényjavaslat szerkezetéhez. És a karok és rendek a fentebbi felszólalás daczára a *teljes és tökéletes* kifejezést nem hagyták ki, hanem az eredeti szerkezetet változtatlanul fogadták el; mi által bizonyára nem azon vélekedésnek adtak kifejezést, hogy az ági örökösödés tentartandó.

A fentebb előadottak combinatív figyelembe vétele mellett mi azt hiszszük, hogy az 1848-ik évi XV-ik törvényczikkból, s az azt előkészítő országgyűlési tárgyalá-

sokból nem azt lehet következtetni, hogy a nemzeti genius az ági örökösödés fentartását követelné, hanem épen az ellenkezőt.

A nemzeti geniusra, népünk jogérzetének követelményére való hivatkozással szemben lehetetlen még a sokak által eléggé nem méltányolt magyar jogászgyűlés 1871-ik évi e tárgybeli határozatára nem utalnunk. Távol van tőlünk a gondolat, hogy a jogászgyűlés enuntiatióinak a csallhatlanság jellegét vindikáljuk; sőt a jogászgyűlések kétségtelen fontosságát nem annyira azok határozataiban, mint inkább abban keressük és találjuk fel, hogy ezen gyűlésezések nálunk az egyes jogi kérdések beható tanulmányozását, s általában a jogtudománynyal mint ilyenekkel komolyabban való foglalkozást eredményezték. Kétségtelen bizonyítékait találjuk fel ennek a jogászgyűlések évkönyveiben, hol egyes kérdések oly tüzetes véleményezésével és megvitatásával találkozunk, mint a minőnek nálunk másutt nyomaira nem igen akadhatunk; s azt hisszük, nem csalatkozunk, midőn azon nézetünknek adunk kifejezést, miszerint azon szemmel látható lendület, melyet a magyar jogirodalom az utóbbi években felmutatni képes, jelentékeny részben jogászgyűléseink által felelevenített tevékenységre vezethető vissza. Daczára azonban annak, hogy a jogászgyűlések súlypontját nem annak határozataiban keressük; mégis azt gondoljuk, hogy akkor, midőn valamely nemzet jogérzetéről van szó, e nemzet jogászainak nyilatkozatát súly nélkülűnek tekinteni nem lehet; mert tagadhatatlan, hogy ők is a nemzet fiai, s mert hivatásuknál fogva nekik a valódi nemzeti

jogérzetet leginkább van alkalmuk észlelni, kipuhatolni, s annak horderejét mérlegelni.

A II-ik magyar jogászggyűlés, — mely közbevetőleg legyen mondva, az eddig tartott jogászggyűlések között legnépesebb volt, egy e tárgyban beterjesztett indítvány folytán nagy többséggel fogadta el az első szakosztálynak következő határozati javaslatát.

«Mondja ki a jogászggyűlés:

«1. Hogy a törvényes örökösödés be nem várva a magyar magánjogi törvénykönyv megalkotását és életbe léptetését, külön törvény által akkép szabályozandó, hogy az új szabályzat a törvénykönyvbe felvétethessék.

«2. Hogy a törvényes örökösödés rendje, az örökség tárgyat képező vagyonok minőségének különbségeit nem tekintve, tehát öröklött és szerzett vagyonra nézve egyformán határozandó meg.

«3. Hogy a tulélő házastárs törvényes öröklési joga szinte a szerzett és öröklött vagyonra való tekintet nélkül azon elv szerint állapítandó meg, miszerint minél távolabbi öröklésképes rokonokkal együttesen hivatik a tulélő házastárs az öröklésre, annál nagyobb legyen az őt illető öröklési hányad.»

A jogászggyűlés ezen határozata nem ellenvélemény nélkül hozatott ugyan, de mint már fentebb érintve van, s mint a jogászggyűlés évkönyve bizonyítja, *e határozatot beható szakosztályi és teljes ülési tárgyalás után a jogászggyűlés tulnyomó többsége tette magáévá*; s mert ezen hatá-

* Lásd a magyar jogászggyűlés 1871-ik évi évkönyvének II-ik rész 64, 321-ik és köv. lapjait.

rozatban azt mondotta ki, hogy az ági örökösödést elannyira tarthatatlannak tekinti, miszerint a magánjogi codificatiót be nem várva, külön törvény által, s az öröklött és szerzett vagyonokra nézve egyformán véli az örökösödést szabályozandónak: igen érthetően adott kifejezést azon meggyőződésének, hogy a mostani örökösödési rendet a nemzeti genius által támogatottnak nem tekinti.

E jogászgyűlési határozat előkészítése és tárgyalása azért is kiválóan érdemli figyelmünket, mert azt látjuk, hogy azok, a kik véleményökben, és a tárgyalás során való felszólalásukban az indítványnak ellene nyilatkoztak, ugyanazon körben mozogtak, mint az országbirói tanácskozmány. A nemzeti genius, a családi vagyon külföldiekre szállásának meggátlása volt azon érv, melyet az eltérő nézetűek különböző változatokban és illustratiókkal előadtak; és más megállható érdemleges indokot arra, hogy az ági örökösödés fenttartassék, fel nem hoztak¹ WENCZEL GUSZTÁV nagyérdemű tanárunk s az országbirói értekezletnek egyik tagja elismerte a tárgyalások során, hogy az országbirói értekezlet az akkori közvélemény nyilvánulásait véve szemügyre, némileg pressio alatt állott. Felhozta azon példát, mely mint fentebb láttuk az országbirói értekezleten döntő szerepet játszott, hogy ti az idegen katonatiszteknek, hivatalnokoknak megtetszettek hazánk kedves leányai, megházasodtak, s

¹ Lásd VIDA LAJOS e tárgybeli véleményét, évkönyv I. rész 75. és köv. lap. CZENTHE JÓZSEF beszédét II. rész 41. és köv. lap, WENCZEL GUSZTÁV beszédét II. rész 49. és köv. lap, VIDA LAJOS beszédét 52. és köv. lap, úgy POSFAY KÁROLY beszédeit 57. és köv. s 324. és köv. lap.

egy gyermekök születvén, az anya időközi halála folytán az örökség erre, s később a gyermek halála is bekövetkezvén, az apára szállt; ki azután elment Csehországba vagy más külső vidékre hazájába, ott másodszor megházasodott, behozott ide egy idegen asszonyságot és itt aztán a régi családi birtokban megfészkelte magát egy egészen idegen nemzedék. Elmondotta ezután, hogy az országbirói értekezlet az ilyen esetek által szült viszatás megszüntetése szempontjából változtatott a dolgon; de végleges örökösödési rendet megállapítani nem akart, hanem azt a küszöbön álló országgyűlésre bizta. Lesz alkalmunk később bővebben foglalkozni azon érv horderejével, hogy az ági örökösödés meggátolja-e azt, miszerint a magyar családi birtok idegenekre szálljon; itt csak azért vonatkoztunk a fentebbi előadásra, hogy indokoljuk abbeli állításunkat, miszerint a jogászgyűlés tárgyalásai alkalmával az ellennézetűek körülbelül azon körben mozogtak, mint az országbirói tanácskozmány tagjai.

A törvényes örökösödés szabályozásánál a nemzeti geniust, a nép jogérzetének követelményét fő kiindulási pontul elfogadni azért sem lehet; mert ha e térre lép a törvényhozás, akkor alig számítható ki a megállapodás pontja. Ha igazoltnak lehetne is azt venni, hogy a magyar állam polgárainak jelentékeny része az ági örökösödés fentartását óhajtja, bizonyára ezzel szemben állanak más honpolgárok, a kiknek óhajta másfelé irányul; a jogegyenlőség követelményének tehát bizonyára nem lehetne eleget tenni, ha a törvényhozás egyik vagy másik intézmény irányában nyilvánuló rokon- vagy ellenszenv

által magát vezettetni engedné. Hát ha a székelyek, a jászkunok, külön örökösödési rendök fenttartását követelnék, hátha az erdélyi szászok *Eigenlandrechtjöknek*¹ az ági örökösödéssel ellenkező intézkedéseit, a felvidéki németek pedig kikről *SCHNIERER KÁROLY* véleményében² egész határozottsággal azt mondja, hogy az öröklött és szerzett vagyon közötti megkülönböztetésnek ottan talaja nincsen — a természetes családiságra alapított örökösödési rendnek életbeléptetését követelnék; valjon indokolható lenne az, hogy a törvényhozás ezen s más ily irányu követelményeknek és óhajoknak eleget tegyen, s ez által az egységes magánjogi szabályozás létesítését lehetlenítse. — A ki az életet ismeri és elfogultság nélkül itéli meg, annak lehetetlen be nem ösmernie, hogy a magyarországi közszellem nem kevésbé, bátran mondhatjuk, sokkal inkább támogatja azon örökösödési rendet, mely a lemenők között a fiágbelieknek a nőágbeliek felett előnyt biztosít, mint a felmenő és oldalági örökösödés eseteiben az ági örökösödést. Ennek természetes indoka abban keresendő, mert régibb időben a nemesi birtok nagyobb része fiágra szabályozott adományos jószág volt, a jobbágyi birtokban pedig az avval kapcsolatos jobbágyi szolgálatok teljesítésére képesített fiu örökösödött. És az innét származott megszokottság következményeül azt látjuk, hogy hazánk polgárai a lemenő örökösök között rendszerint a férfi örökösöket előnyözik a nőnembeliek rovására. A leányok illendően kiházasíttatnak,

¹ Lásd *VAJKAI KÁROLY* kolozsvári tractatus 30. 31.

² Lásd jogászgyűlési évkönyv 1871-ről 98-ik lapon.

talán végrendeletében rendel is részökre az apa valamit; de a végintézkedések eseteinek aránytalanul nagyobb részében a vagyon főleg a fiu vagy fiuk részére biztosítatik. — És daczára annak, hogy a nép zömének ilyenén gondolkodásmódja osztálykülönbség nélkül főnemeseknél, középosztálybelieknél és földművesieknél kétségtelenül jelentkezik: helyesen járna-e el a törvényhozás, ha a jogegyenlőség követelményének figyelmen kívül hagyásával a törvényes örökösödést akként szabályozná, hogy a fiuknak, az önfentartás, vagyonszerzés terén ugyanis felette nagy előnyben levőknek, a vagyoni gyámolításra ugyanis sokkal jobban reá szorult leányok rovására kedvezményt adna?

Tudjuk mi, hogy sok tekintély emelte már szavát azon tétel kinyilvánítására, hogy az örökösödési jog szabályozásánál *cosmopoliticus* irányt követni nem lehet; hogy minden államnak, minden népnek sajátosságai épen az örökösödési jognál kiválóan figyelembe veendőek. Elismerjük, hogy az e tárgybeli argumentációnak van némi súlya, s hogy például az örökösödési jog szabályozásánál a hazai specialis viszonyok mindenesetre behatóbb méltánylást igényelnek, mint például a váltó vagy kereskedelmi jog megalkotásánál. De ezen a kellő határok közé szorítva helyes elvet tulhajtani nem szabad: «*Est modus in rebus, sunt certi dinique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum*». Ne feledjük, hogy az örökösödési jog azon alapjai, melyek e jog szabályozását ma már ugyyszólván mindenütt uralják: tudniillik a tulajdon tartalmazta szabad rendelkezési jogosultság s azon szo-

ros kapcsolat, mely a tulajdonost az ő családbelieéhez fűzi, igen is birnak átalános jelentőséggel, s egyik vagy másik állam területi korláta közé szorítva, egyik vagy másik államterületből kiszorítva nincsenek; sőt oly átalános fogalmakká váltak, hogy a művelt világ minden részében érvényt szereznek maguknak. Hát a magyar ember tulajdonát másnak tekinti-e mint a német vagy a francia, a magyar ember más alapon ragaszkodik családjához mint az olasz vagy az osztrák? Valjon ha a magyar ember átlépi a Lajtha határát vagy viszont a lajthántuli hozzánk jó, változik-e azonnal a család és a tulajdonról *«a világ e kettős mozgatójáról»* való fogalma. Valjon annak, a ki véletlenül Tétényben született családban él és vagyonnal bir, a tulajdon adta jogosultságról és a családi kötelékből kifolyó kötelemről más nemü nézete van-e, mint a szomszéd hainburgi osztrák polgárnak? Mi bátran merjük állítani, hogy az egyes népek sajátságos viszonyai, sem régebben nem gyakoroltak, sem jelenben nem gyakorolnak kizárólagos döntő befolyást az örökösödési jog szabályozására; mert a ki csak kissé behatóan foglalkozik az örökösödésjog jogtörténelmi fejlődésével, lehetetlen be nem látnia, hogy ugyan azon államban, ugyanazon népnél az örökösödési jog a legnagyobb eltéréseket előtűntető változásokon ment keresztül, mit a népsajátság rögtönös átalakulásával kapcsolatba hozni bizonyára nem lehet; hanem a változások oka abban keresendő, hogy ugy a jogszokás mint az írott jogszabály igyekezett időnkint a jogosság és czélszerűség követelményeit a lehetőségig érvényre

emelni. Ki merné állítani, hogy Rómának a XII. táblás törvény idejébeni örökösödési joga azonos a későbbi praetori joggal, vagy a legújabb justiniani joggal? ki nem látja azon óriási különbséget, mely a Sachsenspiegel, Schwabenspiegel s általában a középkori german források közt egyfelől, másfelől pedig a porosz, osztrák és szász polgári törvénykönyvek örökösödési jogának szabályai között létezik? Ki tudná azon rögtönös és gyökeres változást, mely a francia coutumok örökösödési joga és a Code Napoleon örökösödési rendszere között létezik a nép sajátosságainak méltánylására visszavezetni; vagy ki tudná erre alapítani azon jogtörténelmi igazságot, hogy a Code Napoleont megelőzőleg Franciaország egyrészében a római jog örökösödési joga, más részében pedig a római jog örökjogától egészen eltérő alapon nyugvó, german jogi elemeket tartalmazó, a részletekben azonban egymás között is sokban eltérő coutumok százai voltak érvényben?

A fentebbiekhez hasonló számos jogtörténelmi adatra lehetne ugyan még hivatkozni; ezek mellőzésével azonban mi csak azon ma tényleg létező különbségre hívjuk fel a szives olvasó figyelmét, mely Schweicz különböző kantonjaiban érvényben lévő örökösödési jog között létezik, s ennek előtüntetése végett némely kanton törvényhozásából bátrak vagyunk egy kis mozaikot összeállítani.

A schweitzzi codexek közül minden esetre kiváló figyelmet érdemlő zürichi magánjogi törvénykönyv az örökösödési jog szabályozásánál az öröklött és szerzett

vagyonok között sem a törvényes örökösödést, sem a végrendelkezési jogosultságot illetőleg nem tesz különbséget. Mindenek előtt az örökhagyó leszármazóit hívja örökösökül, még pedig a korlátlan képviseleti jog alkalmazása mellett akként, hogy az elhalt közelebbi leszármazók helyébe a tőle leszármazott további rokonok jönnek, s a gyermekek fejenként, a távolabbi leszármazók pedig törzsönként kapják osztályrészöket. Azonban az atya hagyatékában a fugyermekeket, igen nevezetes előjogok illetik. Az apai hagyatékhoz tartozó ingatlanságokat és tartozmányait a fiuk leszállított becsárban tartatják meg. E leszállított becsár mezőgazdasági ingatlanoknál és gyáraknál a forgalmi érték egy hatodától egy negyedeig, kivételesen pedig egy harmadig terjedő résznek lerovása mellett, más nemű ingatlanoknál, különösen mezei gazdasághoz nem tartozó lakházaknál, a forgalomérték egy nyolczadától egy negyedig terjedő résznek levonása mellett esetről esetre a viszonyok figyelembe vételével méltányos belátás szerint állapítandó meg. Ezenfelül a fiuk az atyai üzlethez tartozó ingóságokat, szerszámokat, üzleti készleteket, az örökséghez tartozó ingatlanon levő marhaállományt és más efféléket — azonban a forgalmi értékből való minden levonás nélkül, magokhoz válthatják; az atyai ruházatot, fegyverzetet, czimert és pecsétnyomót értékmegtérítés nélkül, az atyai könyvtárt, más gyűjteményeket, emléktárgyakat, diszajándékokat, zsebórát, óralánczot, gyűrűket és más viseletre szánt ékszereket, még pedig ha mindezek a tiszta hagyaték ötszáztóliát meg nem haladó értékkel bírnak

megtérítés nélkül, ha pedig ezen ötszáztólit meghaladják, a meghaladó összeg megtérítése mellett megtarthatják. Mindezekon felül a tiszta hagyaték a gyermekek közt akként osztatik meg, hogy egy-egy fiu öt-öt részt kap addig, míg egy-egy leány négy-négy részt. — Az anyai hagyatékból a leányok megtérítés nélkül kapják az anya ruházatát, kész fehérneműit, munkaeszközeit és könyveit; míg az anya ékszereit, drágaságait, megtakarított vagyonát (Spargut, Sparhafen) a hagyatéki érték ötszáztólíja erejéig megtérítés nélkül, ezen felül pedig az érték megtérítése mellett megtarthatják. Egyébiránt az anyai hagyatékban a leányok és fiuk egyiránt osztoznak, de a fiuk az anyai hagyatékhoz tartozó ingatlanokat a teljes érték megtérítése mellett magokhoz válthatják. Az unokák pedig nemi különbség nélkül rendszerint azon előjogokat gyakorolják, mely azon szülőt illette volna, kinek eleste folytán az ő örökösödési joguk megnyillott. Ugyanazon törzsbeli (ugyanazon gyermektől származó) fiu- és leányunokák között a fent ismertetett előjog szinte megfelelő alkalmazást nyer.

Lemenők nem létében a szülők örökösödnek, az apát a fiui hagyatékban és anyát a leány hagyatékában viszonzosan megilletik azon előjogok, melyekkel a fiu az apa hagyatékára vonatkozólag, s a leány az anya hagyatékára vonatkozólag bir.

Há a szülők egyike nem él, akkor őt a tőle leszármazó rokonok helyettesitik; ha pedig ily leszármazók nincsenek, az egész hagyaték az életben lévő másik szülőt vagy leszármazóit illeti. Ezután következnek az örö-

kösödési rendben a nagyszülők és leszármazóik. A hagyaték fele az apai nagyszülőket és leszármazóit, másik fele az anyai nagyszülőket és leszármazóit illeti; ha azonban az egyik ágon örökösök nincsenek, akkor az egész hagyaték a másik ágat illeti; ellenben ha valamelyik ágon külön nagyapai vagy nagyanyai leszármazók vannak a hagyaték vagy annak az ágra eső fele része közöttök két egyenlő részben oszlik meg. A nagyszülöktől leszármazók bárminő távoli rokonsági izben állanak is a törzs-nagyszülő helyébe lépnek; de a feltétlen törzs szerinti megosztás csak az unokatestvérekig bezárólag tart. Ha csupán unokatestvérnél távolabb állók örökösödnek, ezek, a mennyiben egyenlő rokonsági fokon állanak, fej szerint osztják meg a hagyatékot. — Ezután jönnek az összülők és leszármazóik; de már e csoportban a hagyaték törzs szerint nem osztatik fel, s a képviselet teljesen ki van zárva; hanem a közelebbi rokonsági izben álló örökös a távolabbtit egészen kizárja, egyenlő távolságban lévők pedig fejenként osztznak. Összülők és leszármazóikon túl a távolabbi felmenők és a tőlök leszármazók örökösödési joggal nem birnak. A törvénytelen gyermeket csupán az anya és anyai rokonok hagyatékában illeti örökösödési jog, de a törvényes házasságból született lemenőket megillető előjogot nem élvezik. A törvénytelen gyermekek hagyatékában csupán az anyai ágon levő rokonok örökösödnek. A házastársak örökösödési joga akként van szabályozva, hogy a nő kapja minden esetre férje ágyát és a nászajándékot, ezen felül ha leszármazók vannak, a házi

eszközök felét tulajdonul s a tiszta hagyaték $\frac{1}{4}$ részét haszonélvezetül; ha a szülői társbeli örökösök vannak a házi eszközöket egészen tulajdonul, s választása szerint vagy a hagyaték $\frac{1}{6}$ részét tulajdonul vagy annak felét haszonélvezetül; ha pedig még távolabbi örökösök vannak, a házi eszközökön kívül a hagyaték $\frac{1}{4}$ részét tulajdonul, vagy $\frac{2}{3}$ részét haszonélvezetül. Ha a házi eszközök értéke a hagyaték $\frac{1}{3}$ részét meghaladja, a meghaladó összeg a tömegnek megtérítendő. Viszont a férj kapja nejének ágját és a nászajándékot, továbbá ha gyermekek örökösödnek, az ingó vagyon felét tulajdonul, a hagyaték $\frac{1}{3}$ részét pedig haszonélvezetül; ha szülői törzsből való örökösök vannak, az összes ingóságokat tulajdonul, s választása szerint vagy a hagyaték $\frac{1}{6}$ tulajdonul, vagy felét haszonvételül; ha pedig még távolabbi örökösökkel jó össze, az ingóságokon felül a hagyaték $\frac{1}{4}$ részét tulajdonul, vagy $\frac{2}{3}$ részét haszonélvezetül. Ingóságok alatt követelések és értékpapírok nem értetnek, s ha az ingók értéke a hagyaték felének értékét meghaladja, a többlet a tömegnek megtérítendő. — A nőt a haszonélvezeti jog csak özvegysége tartamára, ellenben a férjet halálaig illeti, akkor is, ha ujabban házasságra lép. — Ha örökösödésre hivatott rokon nincsen, akkor a túlélő házastárs az egész hagyatékban örökösödik; ha pedig a házastárs sincsen, akkor a vagyon az államra száll ugyan, de ez a vagyon felét azon községnek tartozik átengedni melynek, kötelékébe az örökhagyó tartozott. — A végrendelkezési jogosultság, illetőleg a köteles rész tekintetében e törvénykönyv azon elvből

indul ki, hogy csak a hagyaték bizonyos hanyadáról lehet végrendelkezni, a többi a törvényes örökösöktől el nem vonható. A végrendelkezés tárgyaul szolgáló ezen hanyad, a javak minőségére való tekintet nélkül, ha lemenők örökösödnek a lemenők egymás közötti örökösödésének szabályozásánál $\frac{1}{5}$ rész, idegenek irányában $\frac{1}{10}$ rész; ha szülők a legközelebbi örökösök $\frac{1}{4}$ rész, ha testvérek örökösödnek $\frac{1}{3}$ rész, ha testvérek leszármazói örökösödnek a hagyaték fele, ha nagyszülők örökösödnek $\frac{2}{3}$ -ada, ha a nagyszülők gyermekei vagy unokái vagy nagybátyák és nagynénék örökösödnek $\frac{1}{5}$ -ede. Ha még távolabbi rokonok a legközelebbi örökösök, akkor az egész hagyatékról lehet végrendelkezni. Az örökhagyó házastársát az őt az esetek különbfélesége szerint megillető törvényes örökösödési rész $\frac{3}{4}$ része illeti mint köteles rész.

A berni törvénykönyv a szükség örökösöket, a végrendeleti örökösöket és a törvényes örökösöket különböztetvén meg, szükség örökösnek nyilvánítja az örökhagyó lemenőit kivéve az anyai hagyatékban az anyával már megosztott gyermekeket, s a mennyiben e jogról joghatálylyal le nem mondtak, az örökhagyó házastársát. Ezeket az egész hagyaték a törvény erejénél fogva akként illeti meg, hogy a kitagadás eseteit kivéve tőlök végrendeleti intézkedés által is csak a tiszta hagyaték $\frac{1}{3}$ része vonható el. A gyermekek örökösödési hanyada rendszerint egyenlő; az örökhagyó gyermekei és tulélő házastársa közötti örökösödési hanyad pedig az esetek különbféleségéhez képest különbözően van szá-

bályozva. A törvényes örökösödésnek akkor van helye, ha sem szükségörökösök, sem végrendeleti örökösök nincsenek, vagy a végrendelet teljességbe nem mehet, vagy ha a végrendelet nem az egész hagyatékot tárgyalja. Első sorban örökösödnek az örökhagyó anyja után a vele már megosztott s a törvény szerint szükségörökösi joggal nem bíró leszármazók. — Ezután következik az örökhagyónak édes atyja, s ha ez már nem élne, az örökhagyóval egy apától és anyától származott testvérek, s ezek leszármazói, s csak ha ilyenek nincsenek azután jó a sor az anyára. Az anyja után következnek a csupán apáról vagy csupán anyáról testvérek s ezek leszármazói. Ezután örökösödnek az örökhagyó unokatestvérei; ezek között is a két oldalról testvérek gyermekei megelőzik az egyoldalról testvérek gyermekeit. Ha az előszámlált örökösök közül senki sem létezik, akkor a távolabbi rokonokra kerül a sor, úgy hogy csupán a rokonság közelsége határoz. A közelebbi izen álló a távolabbat kizárja, az egyenlő izben állók egyenlően osztoznak. Az örökösödési jog egyébként bárminő távoli összeköttetésben lévő rokont megilleti, és csak ha semmi rokon nincsen, akkor örökösödik a fiscus. A végrendeletkezési jogosultság, ha szükségörökösök vannak, a vagyonok minőségére való tekintet nélkül csak a hagyaték $\frac{1}{3}$ -ad része erejéig van megengedve; ha pedig szükségörökösök nincsenek, a végrendeletkezési jogosultság korlátlan. Nőszemélyek rendszerint csak egy e végből kért és kirendelt rendkívüli gondnok hozzájárulásával tehetnek végrendeletet. Nem mulaszthatjuk el itten, hogy

ezen törvénykönyv 545-ik §-át szószerint ne idézzük: «Sowohl in der Theilung zwischen der Mutter und den Kindern, als in derjenigen der Kinder unter sich *hat der jüngste Sohn der Erblassers für seine Person das Recht das Wohnhaus der Aeltern, oder wenn dieselbe einen Hof hinterlassen, diesen um eine gerichtliche Schatzung an sich zu ziehen.*» Ime, itten a legifjabb gyermek azon előjogával találkozunk, mely hazai jogunkban is szerepel, s melynek külföldi forrásból való átszármazását már más helyen érintettük. Alig hiszszük, hogy valaki azon nézetben lenne, miszerint ezen intézkedés a jelen század harmadik évtizedébe készült ezen törvénykönyvébe a mi jogforrásainkból vétetett volna át.

Freyburg canton törvénykönyve az örökösödési jog szabályozásánál az öröklött és szerzett vagyon közötti különbséget figyelembe nem veszi. Első sorban örökösödnek a lemenők, még pedig a gyermekek fejenként, a további leszármazók törzsönként. A fiuk az apai hagyaték egy ötöd részét előre kapják, ezen kívül a fiut s ennek fimaradékait az apai hagyatékban, a lányt s ennek nőmaradékait az anyai hagyatékban bizonyos előnyök illetik meg. Leszármazók nem léte esetében az örökhagyó testvérei és ezek leszármazói örökösödnek; azonban az örökhagyót tulélő szülők holtiglani haszonélvezeti joggal birnak. Az apáról és anyáról rokon testvérek és leszármazóik feltétlenül megelőzik a csak egyik oldalról rokonságban lévő testvért vagy leszármazóit. Ha az örökhagyó után oly testvér vagy testvérének oly leszármazója maradt, a kivel osztatlan állapotban volt, ez a többi testvért

vagy leszármazóit egészen kizárja. A testvérek és leszármazói után a szülők, ezek után a további felmenők hivatnak az örökösödésre; ugyan azon rokonsági izben álló felmenők a hagyatékot fejenként osztják meg. Az oldalági rokonok a 12-ik izig csak akkor bírnak örökösödési joggal, ha felmenők nincsenek. A közelebb izbeli a távolabbt kizárja, az egyenlő izbeliek fejenként örökösödnek. Törvénytelen gyermek az anyai hagyatékából, ha törvényes leszármazók is vannak, egy gyermekrész felét, ha törvényes házasságból született testvér, vagy leszármazói, vagy felmenő rokonok örökösödnek, a hagyaték $\frac{2}{3}$ -ad részét, egyéb esetben az egész hagyatékot kapja. A tuléllő házastársnak csak akkor van örökösödési joga — ekkor azonban az egész hagyatékra nézve — ha az örök-hagyó után sem lemenő rokonok, sem a felmenő vagy oldal ágon a 10-ik izig bezárólag levő rokonok nincsenek; a törvénytelen gyermek örökösödési joga ez által nem érintetvén. Ha örökösödésre hivatott nincsen, akkor a hagyaték az illető községet illeti, ugyan ezt illetvén az örökösödési jog a község szegényintézetét élvező örök-hagyó hagyatékában már azon esetben, ha leszármazó örökösök nincsenek. Az a kinek törvényes leszármazó örökösei vannak, ajándékozás vagy végrendelet által hagyatékának csak egy negyedrésztől rendelkezhetik; három negyedrészt mint köteles rész illeti a leszármazókat. — A törvényes leszármazó nélkül elhalt örökhagyó végrendelkezési jogosultsága csak akkor van korlátozva, ha osztatlan állapotban halt meg, egyébként az egész hagyaték szabad rendelkezés tárgyát képezi.

Luzern canton törvénykönyve szerint a törvényes örökösök öt osztályban hivatnak az örökösödére. I-ső osztályban a lemenők örökösödnek; de az apai hagyatékából mindenik fiu öt részt kap, míg a leány csak négy részt, ezenkívül a fiuk az apai ingatlanságot a becsérték $\frac{3}{4}$ részében megtarthatják. Az anyai hagyatékban a gyermekek egyenlően osztoznak. A II-ik osztályban a szülők és leszármazóik örökösödnek. Ha az apa él, az egész hagyatékot kapja. Az anya az apától leszármazó gyermekeivel fejenként osztozik. Az örökhagyó testvérének helyébe a tőle leszármazók jönnek; az anya csak akkor kapja az egész hagyatékot, ha az örökhagyó után apai testvér vagy ettől leszármazó rokon sem maradt.

A III-ik osztályban következnek az apai nagyapa és leszármazói. Ha e nagyapa él, kapja az egész hagyatékot; ha elhalt, leszármazói lépnek helyébe. Ezután következik a IV-ik osztály, még pedig legelőbb az örökhagyónak azon testvérei, kik vele egy anyától, de különböző atyától születtek, s ezen testvérek leszármazói; azután az anyai nagyapa, s ha ez is meghalt, ennek leszármazói. Az V-ik osztályban végre a többi rokonok örökösödnek az iz közelsége szerint; az egyenlő izbeliek a hagyatékot fejenként osztván meg. A törvénytelen gyermek csak anyja után, s viszont a törvénytelen gyermek után csak anyja örökösödik. A tul élő házastársat ha I-ső osztálybeli rokonokkal örökösödik, a hagyaték $\frac{1}{4}$ része holtiglani haszonélvezetül, ha II-od osztálybeli rokonokkal együtt hivatik az örökösödére ugyan ezen hanyad teljes tulajdonjoggal, ha III.—V. osztálybeli rokonok a legközelebbi

örökösök, a hagyaték $\frac{1}{3}$ része szinte tulajdonjoggal, végre ha semmi törvényes örökös nincsen, az egész hagyaték illeti. Törvényes örökös hiányában az állam kapja a hagyatékot, de ha az örökhagyó Luzern canton polgára volt, ennek felét az illető községnek kiadni tartozik. — A végrendelkezési jogosultság, azon kívül hogy nő csak törvényes gondnok hozzájárulásával végrendelkezhetik, akkint van korlátozva, hogy az örökhagyó, ha I-ső osztálybeli törvényes örökösei vannak: hagyatékának csak $\frac{1}{3}$ részéről, ha pedig II-od osztálybeli örökösei vannak: a hagyatéknek csak feléről rendelkezhetik. Ha első és másod osztálybeli örökösei nincsenek: az egész hagyaték szabad rendelkezés tárgyát képezi; de a tulélő házas társat, ha az örökösödés szerződésileg nincs másként szabályozva, legalább a hagyaték $\frac{1}{4}$ részéhez való haszonélvezeti jog akként illeti meg, hogy ebben végrendelkezés által meg nem rövidíthetetik.

Appenzell canton örökösödési jogát szabályozó 1861. ápril 28-iki törvény szerint először a lemenők, még pedig a gyermekek fejenkint, a további leszármazók pedig törzsönkint örökösödnek. Azután következnek az apa és az anya, ugy velök az örökhagyó testvérei fejenkinti egyenlő osztály mellett. Az elhalt testvér helyébe a tőle leszármazók jönnek. Ha a szülők elhaltak, a testvérek fejenkint s illetőleg az elhalt testvér leszármazóival törzsönkint örökösödnek; de ha csupán az örökhagyó testvérenek gyermekei vannak, ezek nem törzsönkint, hanem fejenkint osztják meg az örökséget; ha azonban testvérek gyermekei testvérek unokáival találkoznak, utóbbiak törzs

szerint osztoznak; de ha csupán testvérek unokái vannak, akkor ismét fejenkinti osztálynak van helye. Félvér testvérek és leszármazóik az egészvér testvérekkel egyenlő joggal bírnak. Ezután következnek a nagyszülők, s velök együtt az örökhagyó szülőinek testvérei, ugy ezek leszármazói, kik között a fejenkinti és illetőleg törzsönkinti osztályra nézve ugyanazon irányelvek nyerne alkalmazást, a mi fentebb az örökhagyó szülőire és testvéreire s ezek leszármazóira megállapítva van. Ha a nagyszülők nem élnek, hanem csak az örökhagyó szülőinek testvérei és ezek leszármazói, akkor az örökösödés azon módon történik, mint midőn az örökhagyó szülői elhalván, csupán testvérei és leszármazói hivatnak az örökösödésre. — Ezután jönnek az örökösödés sorrendében a távolabbi rokonok, mind addig, míg a rokonsági összeköttetésekipuhatható. A közelebbi törzs, és közelebbi törzs leszármazói a távolabbi törzsöt és ennek leszármazóit, ugyanazon törzsben a közelebb izbeli rokon a távolabbi rokont megelőzi; az egyenlők közt fejenkinti osztálynak van helye. A törvénytelen gyermekek az anya és anyai rokonok hagyatékában ugy örökösödnek, mint az anya törvényes gyermekei; az apa és apai rokonok hagyatékában pedig fél annyi örök részt kapnak, mint ha törvényes gyermekek lennének. A törvénytelen gyermekek hagyatékában való örökösödés a teljes viszonyosság szerint van szabályozva; tehát az anya és anyai rokonok épen ugy örökösödnek, mintha a rokonság törvényes házasságból származnék; az apa és apai rokonok pedig a jelzett esetben őket illetendett örökrész felét kapják.

— A tulélő házastárs, ha leszármazók nincsenek, továbbá ha egy gyermek vagy egy gyermektől leszármazók maradnak a hagyaték $\frac{1}{3}$ részét, ha több gyermek vagy leszármazói vannak, egy gyermekrészt kap. Ha más törvényes örökös nincs, az egész hagyaték a tulélő házastársat, ilyennek nem létében pedig azon községet illeti, melynek kötelékébe az örökhagyó felvéve volt. — A végrendelezési jog ezen törvény szerint igen szűk korlátok közé van szorítva. A törvény végrendeleti örököst nem ismer, hanem csak hagyományok rendelését engedi meg; még pedig ha leszármazó örökösök vannak, a tiszta hagyaték egy tizedrésze erejeig; ha tulélő házastárs, szülők vagy ezektől leszármazók maradtak, a tiszta hagyaték egy negyedrésze erejeig; ha sem leszármazó örökösök, sem szülők és tőle leszármazó oldalrokonok, sem házastárs nincsen, a tiszta hagyaték egy harmadrésze erejeig.

A graubündeni magánjogi törvénykönyv kiválóan arról nevezetes, hogy a törvényes örökösödést az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség figyelembe vétele nélkül szabályozza; de már a végrendekezés tárgyát képező hagyatékrész és a kötelesrész megállapításánál az öröklött és szerzett vagyon között jelentékeny különbséget állapít meg. A törvényes örökösök első törzsosztálya az örökhagyó leszármazói; ezután jön a szülők törzse s leszármazói, következik a nagyszülők törzse s leszármazói, majd az ősszülők törzse és leszármazói, azután a déd és ükszülők törzse és leszármazói, végre a további felmenők törzse és leszármazói. Az örökhagyó leszármazói a felmenőket és az ezektől leszáрма-

zókat feltétlenül kizárják. A leszármazók után következnek a szülők, s a tőlük leszármazó oldalrokonok. Ha úgy az apai, mint az anyai oldalon vannak e törzsbeli rokonok, akkor a hagyaték fele az apának vagy az ő leszármazóinak, másik fele pedig az anyának vagy az ő leszármazóinak jut. Ha a szülők egyike már nem él, s tőle leszármazó oldalrokonok sincsenek, akkor a hagyaték ezen felében az azon ágbeli nagyszülők vagy leszármazók örökösödnek; de ha ezen ágon nagyszülők vagy tőle leszármazók sincsenek, akkor az egész hagyaték a másik ágbeli szülőt vagy leszármazóit illeti. Ha sem az apai, sem az anyai ágon nincsenek ily rokonok, akkor következik a nagyszülőknek és leszármazóinak törzse; kik között a hagyaték a törzs és képviseleti rendszernek megfelelően oszlik meg; és ha csak az egyik apai vagy anyai ágon él a nagyszülő vagy leszármazói, a másik ágon pedig a legközelebbi rokonok az ősszülők és leszármazók: e két rendbeli örökösök között a hagyaték épen azon módon osztatik meg két egyenlő részben, mint fentebb az egyik oldalbeli szülők törzsének a másik oldalbeli nagyszülők törzsével való össze találkozása esetében láttuk. Ha a nagyszülői törzsből egyik oldalon sincsenek rokonok, akkor az ősszülők törzse következik. Az ősszülők fejenként örökösödnek, és mindeniknek része, ha már nem él, a tőle leszármazó oldalrokonokra száll. Ha az ősszülői törzsből sincsenek örökösök, a déd- és ükszülők törzse, s azután fokozatosan a további felmenők törzse következik, a nélkül hogy az örökösödési jogosultság a rokonság bizonyos távolságának korlátai közé lenne szo-

ritva. A közelebbi törzs a távolabbat kizárja, ugyanazon törzs rokonai azon elvek szerint örökösödnek, mint fentebb az ősszülők törzsénél előadatott. — Egyébiránt ugy a lemenők, mint a felmenők törzsén a képviseleti elv feltétlenül és korlátlanul el van ismerve; a gyermekek fejenkint, az elhalt gyermekek leszármazói akár gyermekekkel akár csak magok között örökösödnek törzsönkint osztják meg a hagyatékot; — és ha valamely felmenő örökös elhalt, a hagyatékna reá esendett részében az ő leszármazói ugyanezen elv szerint, tehát az első foku leszármazók fejenkint, a további fokbeliek törzsönkint osztznak. — Törvénytelen gyermekek csupán az anya és anyai rokonok hagyatékában, s viszont a törvénytelen gyermek hagyatékában csupán az anya és anyai rokonok örökösödnek. A tulélő házastársat *özvegyiségének időtartamára* ha gyermekek vannak a hagyaték egy harmadrészenek, ha pedig gyermekek nincsenek a hagyaték két harmadrészenek haszonélvezeti joga illeti. Ha örökös nincsen, a kantonhoz tartozók hagyatéka az illető községet, a kantonhoz nem tartozók hagyatéka pedig az államot illeti. — Ha az örökhagyónak leszármazói vannak, öröklött vagyonának egy tizedrészéről, szerzeményi vagyonának pedig egy harmadrészéről, ha a szülői törzshöz tartozó örökösök vannak, az öröklött vagyon egy ötödrészéről s a szerzeménynek feléről, ha nagyszülői vagy ősszülői törzshöz tartozó rokonai maradtak, az öröklött vagyon egy harmadrészéről és az egész szerzeményről végrendelkezhetik; ha pedig még távolabbi törzsből való örökösök maradtak utána, a vagyon eredetére való tekin-

tet nélkül egész hagyatékáról rendelkezhetik. *Öröklött vagyon alatt csak az értetik, a mi az örökhagyóra törvényes örökösödés útján szállott és pedig azon értékben, melylyel az átszállás alkalmával birt.* A hagyatékna ezen felüli része szerzeménynek tekintetik. — A tulélő házastársat a törvény szerint megillető haszonélvezeti jogot végrendeleti intézkedés által kiterjeszteni lehet, de korlátozni nem.

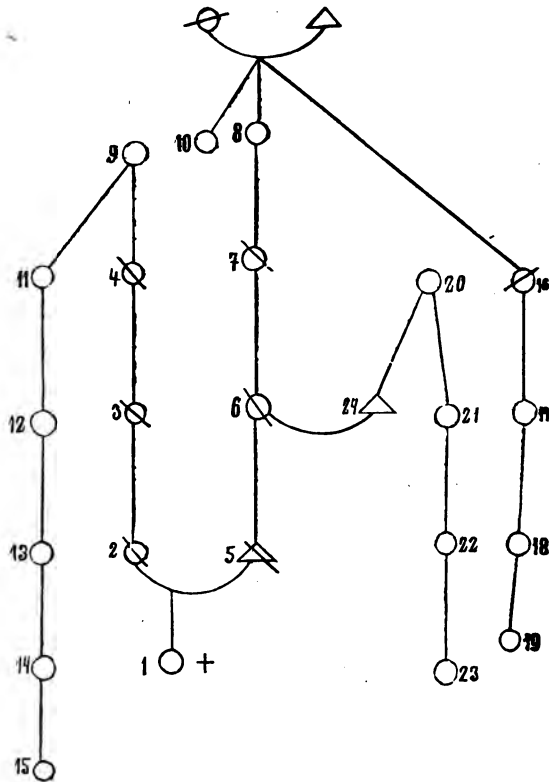
Igen sajátos s a legrégibb német örökösödési rend¹ szabályainak megfelelő intézkedéseket tartalmaz Unterwalden kanton polgári törvénykönyvének 1859 április 1-én külön életbe léptetett s csupán az örökösödési jogot szabályozó II-ik része. Első osztályban a leszármazók örökösödnek, még pedig ha csupán gyermekek, csupán unokák, vagy csupán ugyanazon izbeli további leszármazók vannak fejenkint, ellenkező esetben pedig törzsenkint. A fiuk és a fiuktól származó fiunokák az atyai ingatlant a becsérték $\frac{1}{5}$ részben megállapítandó értékben megtarthatják. — Lemenők nem létében a II-ik osztályban örökösödik az örökhagyó atyja, vagy ha ez már nem él az ő leszármazói. A III-ik osztályt képezi az örökhagyó atyai nagyatyja, vagy ha meghalt, az ő leszármazói. IV-ik osztályban hivatik az örökhagyó atyai nagyatyjának édes atyja, illetőleg ennek leszármazói. Csak ezek után az V-ik osztályban illeti az örökség az örökhagyó anyját s ennek azon leszármazóit, kik az örökhagyóval nem ugyan azon apától származnak, tehát az apai osztályban nem örökö-

¹ Lásd WALTER FERD. Deutsche Rechts Geschichte II. kiadás II-ik kötet 578. §.

sődnek. VI-ik osztályt képezi az örökhagyó anyai nagyatyja, s illetőleg ennek leszármazói; a VII-ik osztályt pedig az örökhagyó anyai nagyatyjának édes atya, illetőleg ennek leszármazói. A II—VII. osztályok mindenikében ha az illető felmenő törzs már nem él, az ő leszármazói ugyanazon elv szerint osztoznak, mint az örökhagyó leszármazói; tehát az ugyanazon izbeliek fejenkint, a különböző izbeliek pedig törzsönkint. Végre a VIII-ik osztályban következnek a dédek (összülők atya), dédösök (összülők nagyatya) s a további férfi felmenők s ezeknek leszármazói, de csak azok, a kik az örökhagyóval vagy annak édes anyjával csupán firokonok által közvetített rokonságban vannak. Ennél fogva az örökhagyó anyai nagyanya, ugy ennek nem az örökhagyó anyai nagyatyától született leszármazói soha sem örökösödhetnek. Ezen osztályban a közelebbi törzs és leszármazói kizárják a távolabbi törzsöt és leszármazóit, ugyanazon törzs leszármazói közül pedig az, a ki az atyai és anyai oldalon az örökhagyóval a legközelebbi közös törzsig legkevesebb rokonsági igt számlál, a több igt számlálót feltétlenül megelőzi. Ezen különös örökösödési rend megértésére ide kell igtatnunk e sajátyszerű törvény vonatkozó 21-ik §-nak szövegéhez csatolt törvényes magyarázatot.

«Ist 1 der Erblasser und fehlen bei seinem Tode alle Angehörigen der 7 ersten Klassen, so erbt der Grossahni (oder Urahi, väterlicher Seits Nr. 9 und der Grossahni (oder Urahi) mütterlicher Seits Nr. 8 zu gleichen Theilen. Würde nur einer von ihnen leben, z. B. Nr. 8, so würde dieser allein erben. Wären sowohl 8 als 9 todt, so

würde Nr. 11 erben. Beim Abgang von Nr. 11 gelangen *successive* die Nr. 12, 13, 14 und 15 ans Erb. Nr. 15, beim Abgang von Nr. 8, 9, 11, 12, 13 und 14 erbt vor Nr. 10, obwohl Nr. 15 dem Erblasser *erst im 4. und 5. Grade*, dagegen

Nr. 10 dem Erblasser im 1. und 5. Grade verwandt ist; weil Nr. 15 einem früheren Stamm (*Parentel*) angehört. Ist Nr. 15 tot, so erbt Nr. 10 und zwar allein. Nr. 17 kann nicht als Repräsentant der vorverstorbenen Nr. 16 auf-

treten. Ist Nr. 10 auch todt, so erben suceessive Nr. 17, 18, 19. Die Nr. 20, 21, 22, 23 gelangen nie zum Erbe der Nr. 1, weil ihr Stammvater Nr. 20 mit dem Erblasser oder dessen Mutter nicht durch lauter Männer, sondern nur durch die mütterlichen Grossmutter Nr. 24 verwandt ist, oder, um nach der ältern Rechtssprache zu reden, weil sie zum Erblasser weder vater- noch muttermächtig verwandt sind. Nichtsdestoweniger können die Nr. 20 bis und mit 24 von Nr. 1 beerbt werden. Zu Nr. 20 und 24 ist Nr. 1 Erb erster Klasse, zu Nr. 21 zweiter, zu Nr. 22 dritter und zu Nr. 23 vierter Klasse.»

Az anyát, ki az örökhagyó összes nőfelmenői közül egymaga bir örökösödési joggal (az apai és anyai nagyanya és a további nőfelmenők soha sem örökösödhetvén) azon esetben ha az örökhagyó testvérei örökösödnek, e hagyaték egy negyedrészenek vagy ha háromnál több testvér van (valamely testvér leszármazói egynek számítatván) egy testvér résznek holtiglani haszonélvezeti joga, ha az apai nagyapa vagy leszármazói örökösödnek a hagyaték egy negyedrészenek, és ha az atyai nagyatyának édes atyja vagy leszármazói örökösödnek, a hagyaték felének holtiglani haszonélvezeti joga illeti. — A tulélő házastársat ha négy gyermeknél kevesebb van, a hagyaték egy negyedrésze, ha pedig négy vagy több gyermek van, egy gyermekrész illeti holtiglani haszonélvezetül. — A végrendelkezési jogosultság ezen törvény szerint felette korlátozva s csupán némi hagyományok kirendelésére szorítva van. Mig a törvényes örökösödésnél mint láttuk az öröklött és szerzett vagyon között

nincsen különbség, addig a végrendelkezési jogosultságnál e különbség már súlylyal bír. Az örökös tudta és akaratánál nélkül az örökhatyó csupán a szerzeményi vagyron egy huszadrésze erejeig rendelhet hagyományt. Ha a hagyomány vagy hagyományok összege a szerzemény egy huszadrésztét felülmulja, vagy az öröklött vagyront érinti, akkor a valószínű örökösök erről értesítendők, és ha a hagyományozásnak ellent mondanak, az örökösök megidézése mellett esküdtstéki határozat dönt a hagyományozás kérdésében; mely határozat hozatalánál az örökhatyó vagyona átalában, továbbá az öröklött és szerzett vagyron közötti arány, a rokonság közelsége, az örökös viszonyai és azon körülmény veendő figyelembe, hogy a hagyományban részesítendő egyénnek vagy célnek az örökhatyó általi kedvezményezése mennyiben van igazolva. Azonban az örökösök határozott beleegyezése nélkül a hagyományok összege, ha leszármazó örökösök vannak a szerzemény egy tizedrésztét és az öröklött vagyron egy huszadrésztét, ha pedig más osztálybeli — bárminő távoli rokonságban levő örökösök vannak, a szerzemény egy negyedrésztét és az öröklött vagyron egy tizedrésztét semmi esetben sem haladhatják tul. — Ezen szigoru törvény szerint tehát ha valakinek nagyanyja, vagy ezen nagyanyától, de más atyától leszármazó unokatestvére a legközelebbi rokona: a fentebbi VIII-ik osztályban örökösödési joggal felruházott bármely távoli 10—15 vagy még távolabbi izen álló rokon nem csak törvényes örökösödés szerint viszi el az egész hagyatékot a nagyanya vagy unokatestvér elől; de feltéve hogy az egész

hagyaték öröklött vagyon, még végrendeleti intézkedés által is vagyonának csak egy tizedrészét hagyhatja az örökhagyó azon rokona részére, a ki hozzá legközelebb áll, még pedig akkor is, ha a vagyont épen a nagyanyáról vagy a nagyanyai ágáról örökölte.

Solothurn canton törvénykönyvének I. rész 2-ik fejezete, mely az örökösödési jogot tárgyazza, s 1843. január 1-én a törvénykönyv többi részeitől külön lépett hatályba, az örökösödési jog szabályozása tárgyában következő intézkedéseket tartalmaz. Mindenek előtt az örökhagyó leszármazói örökösödnek, és pedig a gyermekek fejenként, az unokák s távolabbi leszármazók pedig törzsönként. A fiuk az atya fegyverzetét, ruházatát és ékszereit, a leányok az anya ruházatát és ékszereit beszámítás nélkül kapják; s a fiugyermekek a szülői ingatlanokat a valódi értékből való 25% levonás mellett megállapított méltányos árban megtarthatják; azonban a levonás az egész tiszta hagyaték 15%-ját felül nem haladhatja. E törvénykönyvben ismét találkozunk a legifjabb fiut illető azon jogosultsággal, melyet hazai jogunk is tartalmaz. Az e tárgyban rendelkező 531. §. következően szól: «Der jüngste Sohn hat das Recht, das Haus das der Vater zuletzt bewohnt hat, sammt den dazu gehörigen Nebengebäuden, der Haushofstatt (Baumgarten) und dem Garten um den wahren Werth zu übernehmen. Unter Haushofstatt wird das unmittelbar mit dem väterlichen Wohnhause zusammenhängende Land verstanden. Das Vorrecht ist aber auf eine *Fuchart* beschränkt.» Ha leszármazók nincsenek, a szülők és testvérek következ-

nek. Ha testvér nincs a szülők egyenlő részben, ha csak egyik él, ez egyedül örökösödik. Ha az örökhagyónak testvérei vannak s felmenői nincsenek, akkor a testvérek fejenként örökösödnek, azonban a félvér testvér csak félrész kap. Ha testvérek is szülők is vannak, akkor együtt örökösödnek, s a hagyatékot fejenként osztják meg; ha pedig a testvérek távolabbi felmenőkkel jönnek össze, a távolabbi felmenők lépnek a szülők helyébe, még pedig akkint, hogy a közelebbi izbeli a távolabbat kizárja, az egyenlő izbeliek pedig egyenlően osztoznak; azon örökrészt mely valamely elhalt testvérnek jutott volna, a tőle leszármazó oldalrokonok kapják. — Ezután következnek a távolabbi oldalrokonok, kik között csupán az iz közelsége határoz, s az egyenlő izbeliek között fejenkénti osztálynak van helye. Mig a rokonok örökösödésénél a fentebbiek szerint ezen törvény a vagyonok minőségét figyelembe nem veszi, addig a tulélő házastárs örökösödésének szabályozásánál e különbségnek már jelentősége van. Ha az örökhagyónak a halála által felbomlott házasságból gyermeke van, akkor a tulélő férj a szerzeményi vagyon $\frac{2}{3}$ részét, a tulélő nő pedig a szerzeményi vagyon $\frac{1}{3}$ részét kapja. A tulélő házastársat ezen felül rendszerint az egész hagyaték holtiglani haszonélvezete illeti; de ha újra házasságra lép, e haszonélvezeti jogot elveszti, s csupán a hagyaték leltári értékéből egy gyermekre eső résznek évenkénti ötszáztóli kamatját követelheti. A gyermekek, ha már szülői hatalom alatt nem állanak, s a tulélő szülő háztartásából kilépni akarnak, leltár szerinti örökösödési illetőségek $\frac{1}{4}$ részének

kiadatását követelhetik. Ha az örökhagyó csupán korábbi házasságából hagyott gyermekeket, akkor a tulélő házastársat csupán egy gyermekrész évenkénti ötszázdtóli kamata, és a szerzeményi vagyon kétharmadrésze illeti. Ha pedig úgy a korábbi mint a későbbi házasságból vannak gyermekek, a tulélő férj a szerzemény $\frac{2}{3}$ részét, a tulélő nő pedig a szerzemény egyharmadrészét, ezenkívül bármelyik szülő egy gyermekrész leltári értékének évenkénti ötszázdtóli kamatát és saját gyermekeinek jutott örökösödési rész holtiglani haszonélvezetét, utóbbit azonban azon korlátozással kapja, mely fentebbb azon esetre nézve előadatott, ha csupán saját gyermekekkel együtt örökösödik a tulélő házastárs. Ha leszármazók nincsenek, de felmenők, testvérek vagy ezek leszármazói örökösödnek, akkor a tulélő házastársat a szerzemény $\frac{2}{3}$ része s a hozományi vagyon $\frac{1}{3}$ része tulajdonul, s a többi hagyaték holtiglani haszonélvezete illeti. Ha még távolabbi örökösök vannak, akkor a tulélő házastárs az egész szerzeményi vagyont s a hozományi vagyon felét tulajdonul, a többi hagyatékot pedig holtiglani haszonélvezetül kapja. Ha örökös nincs, vagy van ugyan, de nem fogadja el az örökséget, akkor a tulélő házastárs örökösödik. A törvénytelen gyermek az anya hagyatékában úgy örökösödik mint törvényes gyermek, ugyanazon anyától való törvényes vagy törvénytelen testvére után pedig mint félvér testvér. Az anyának felmenő rokonai és testvérei után a törvénytelen gyermek csak akkor örökösödik, ha előbbieknak törvényes leszármazói, utóbbiaknak pedig törvényes testvérei vagy ezeknek leszármazói

nincsenek. Az anya s azon rokonok, kik után a törvénytelen gyermek a fentebbiek szerint örökösödési joggal bír, a törvénytelen gyermek hagyatékában akként örökösödnek, mint ha az örökhagyó törvényes házasságból született volna. Ha az atya kérelmére a kormánytanács által a törvénytelen gyermek neki oda ítéltetik, akkor közte és rokonai között egyfelől, s a törvénytelen gyermek között másfelől, ugyanazon örökösödési viszony áll be, mely fentebb az anyát és anyai rokonokat illetőleg ismertette lett. — Ha örökös nincs, akkor a honossági joggal bírónak hagyatéka az illetékes községet, a honossággal nem bírók hagyatéka pedig az államkincstárt illeti. A végrendelkezési jogosultság korlátainak, illetőleg a közelebbi rokonoktól végrendelkezési intézkedés által el nem vonható hagyatéki résznek megállapításánál e törvénykönyv a vagyonok minőségi különbségét figyelembe nem veszi. Az, a kinek leszármazó örökösei vannak, vagyonának csak egy negyedrészeről, az pedig, a kinek szülői, távolabbi felmenői, testvérei vagy testvérének leszármazói vannak, vagyonának feléről rendelkezhetik.

Az 1855. január 1-én életbe lépett Code Civil du Canton Valais szerint az örökösödési jog a Code Napoleon szabványainak figyelemben tartásával van szabályozva. A törvényes örökösödési rend egyik főszabályaul a 761-ik art. a következő elvet állítja fel «Pour regler la succession la loi ne considere ni la nature ni l'origine des biens»¹ Első sorban itt is a gyermekek fejenkint, s a

¹ A Code Napoleon 732-ik articulusa ugyanczen intézkedést tartalmazza következőleg: «La loi ne considere ni la nature, ni l'ori-

további leszármazók törzsönként örökösödnek. Ha lemenő örökösök nincsenek, akkor a hagyaték két részre osztatván, fele része az atyai rokonokat, másik fele része pedig az anyai rokonokat akként illeti meg, hogy míg az egyik oldalon örökösödére hivatott (rendszerint 8-ik izbeli) rokonok vannak, addig a hagyaték ezen fele a másik oldal örököseire át nem száll. A távolabbi rokonsági elágazásnál azonban a hagyaték további megosztásának helye nincsen. Az atyai rokonokat illető fél hagyatékban mindenek előtt örökösödik az atya, ezután az örökhagyónak azon testvérei, kik vele egy atyától származtak s ezek leszármazói; ezután következnek az apai oldalon való távolabbi felmenő rokonok (nagyszülők ősszülok) kik közül az izben közelebb állók a távolabb állót kizárják, az egyenlő izbeli felmenő rokonok pedig fejenként örökösödnek. Végre következnek az apai oldalon lévő oldal-rokonok. Azok a kik az örökhagyóval közelebbi közös törzstől származnak, a távolabbi törzstől származót megelőzik; egyenlő távolságbeli törzstől leszármazók között az iz közelsége dönt; a közelebbi a távolabbt megelőzi, az egyenlő távolságban állók egyenlő örökösödési joggal birnak. A hagyaték másik fele az anyai rokonokat

gine des biens pour en regler la succession» a mi épen ellentéte a neuchateli code már idézett 583-ik cikkének. Ezen nemleges és egyébként felesleges intézkedés bizonyára csak azért vétetett fel a Code Napoleonba, hogy ez által jelezve legyen azon új álláspont, melyet a törvénykönyv elfogal az által, hogy a vagyonok minőségére és eredetére vonatkozólag Franciaország coutumjainak legnagyobb részében fenállott különbségeket egyszerűen elmellőzi. Hasonló intézkedést tartalmaz a hesseni javaslat 10. §-a is «Bei der Erbfolge aus dem Gesetze wird weder auf die Beschaffenheit, noch auf den Ursprung des Vermögens Rücksicht genommen.»

ugyanezen örökösödési rend szerint illeti. — E törvénykönyv a végrendelkezési jogosultságot a vagyonok minőségre való tekintet nélkül akkint szorítja meg, hogy ha az örökhagyó egy vagy több törvényes vagy törvényesített gyermeket hagyott maga után, vagyonának egy harmadrésze erejéig, ha gyermekei nem maradtak, de úgy az atyai mint az anyai oldalon 4-ed izig való felmenő vagy oldalági rokonokat hagyott maga után, vagyonának fele része erejéig, ha pedig csak egyik (atyai vagy anyai) oldalon hagyott negyed izigleni felmenő vagy oldalági rokont, vagyonának három negyedrésze erejéig tehet végrendeletet.

Ha a kis Schweicz több kantonjainak a fentebbiekben vázlatosan ismertetett örökösödési rendéhez figyelembe vesszük még Schaffhausen és Neuchatel kantonok törvénykönyvének már fentebb ismertetett azon szabványait, melyek az örökösödés kérdését nemcsak valamennyi fentebbi törvénykönyvtől, hanem egymástól is igen lényegesen eltérőleg oldották meg; ha látjuk különösen, hogy a kantonok némelyeiben az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség épen semmi figyelembe nem vétetik, hogy más kantonokban e különbségnek a törvényes örökösödési rend szabályozásánál nincsen ugyan befolyása, de már a végrendelkezési jogosultság korlátainak megállapításánál e különbség döntő súlylyal bír; ha látjuk, hogy Schaffhausen és Neuchatel kantonok törvénykönyveiben a törvényes örökösödési rend szabályozásánál az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség figyelembe vétetik, és mégis e két

törvénykönyvnek ide vonatkozó intézkedései mennyire eltérnek egymástól; ha figyelembe vesszük, hogy az ismertetett schweiczi törvénykönyvekben azon sorrendet illetőleg, melyben a rokonok az örökösödésre hivatnak a római jog fok (gradual), az osztrák jog törzs (parentel) és a francia könyv oldal (lineal) rendszerének tarka vegyülékét, és e mellett egyszer másszor eredetiség jellegével bíró változatokat vagyunk képesek felfedezni; ha a tulélő házastárs és a törvénytelen gyermekek örökösödési igényeinek tarka mozaikját tekintjük; ha figyelembe vesszük hogy e törvénykönyvekben a végrendelkezési jogosultság korlátozása minő nevezetes eltéréseket mutat: — akkor meg lehetünk győződve arról, hogy ezen eltérő és ellentétes intézkedések keletkezésének alapja a népszokásra és jogérzetre vissza nem vezethető. A kis Schweicz szomszédos és apró kantonjainak öntudatos jogérzete nem mutathatja fel az eltérések és ellentétek azon sokoldalúságát, melyeket a fentebb ismertetett törvénykönyvekben a tételeles törvényhozás érvényre emelt; a népsajátság e kis köztársaságnak szomszédos és élénk forgalmi összeköttetésben lévő kantonjaiban nem alkot hat oly tarka vegyületet, mint a minőt a hivatolt törvénykönyvek szabványai feltüntetnek. — És hogy az eltérő intézkedések alapja a nép sajátságaira és jogérzetére csakugyan nem vezethető vissza, annak egyik bizonyítékát képezi azon körülmény, hogy a legnagyobb fontossággal bíró eltéréseket és ellentéteket az ugyanazon nemzetiségű lakosok által benépesített kantonokban találjuk fel. A neuchateli *Code civile* szabványai épen

ugy elütnek a vallisi *Code civile* intézkedéseitől, mint a zürichi *Gesetzbuch* örökösödési rende attól, melyet a schaffhauseni vagy untervaldeni *Gesetzbuch* megállapít. — És ha csakugyan oly eltérő lenne a népsajátság s jogérzet, mint a minő eltérés van a schweiczi kantonok törvénykönyveinek: intézkedéseiben akkor ez egy magában több mint elegendő ok lenne arra, hogy az örökösödési kérdés szabályozása ily ingatag alapra ne fektetessék.

Tudjuk, hogy az egységes törvényhozás eszméje Schweicz kantonjaiban mindinkább hódításokat teszen. Ugyan, ha a mint valószínű, nemsokára egységes magánjogi törvénykönyv, s ezzel egységes örökösödési jog megalkotására kerülend a sor, fog-e boldogulhatni a törvényhozás, ha a most tényleg érvényben lévő eltérő és ellentétes örökösödési rend mindenikét a nép sajátságán alapulónak tekinti, s ezek mindenikét az új alkotásnál fenttartatni kívánja? Bizonyára csak úgy boldogulhat a törvényhozás, ha e tekintetben a Code Napoleon példáját követi, — mely a «Coutumes»-eknek százait és az írott jogot a természetes családiasságra alapított igazságos és okszerű örökösödési renddel cserélte fel. — TÓTH LŐRINCZ veterán tudósunk, az ági örökösödési rend buzgó védője a Code Napoleon e tárgybeli alkotásáról következően emlékezik meg. «Mindazon különféleségek s a középkor összes maradványai megsemmisültek s felolvadtak a központosító francia szellemnek, az ország és nép e sajátságos jellemének izzó katlanában, mely folytonos tűneményül mutatja ez ország történetében,

hogy a különösségek, a specialitások korlátlan általánosságba merültek. A salicus törvényből, s capituláriakból a későbbi szokásjogokban már nem sok maradt fenn; ezek pedig, bár századokon át divatoztak, gyökeret szinte nem verhettek, *hanem elfeledve és senkitől sem sajnálva* adtak helyet Napoleon általános codexének, mely csak alig alig vett át belőlök egy két emlékeztető vonást.¹ Így lesz az a Schweiczban is, így mindenütt, a hol csupán a kellő bírálat hiányából és a megszokottság alapján kedveltnek látszó örökösödési rendet egy az igazság és célszerűség fogalmainak inkább megfelelő új örökösödési rend váltja fel. El lesz feledve, senki által nem lesz sajnálva a régi törvény, azonban nem azért, mert a századokon át divatozó régi törvény nem vert gyökeret — mit mi Franciaországra vonatkozólag sem vagyunk hajlandók aláírni; — hanem azért, mert az igazság és célszerűség alapelveire (nem pedig a magánjog terén súlylyal nem bíró központosítási szellemre) alapított új örökösödési rend eloszlatja az elfogultságot, s a netalán létező helytelen jogérzet helyébe helyes alapon nyugvó új jogérzetet teremti. Jól tudjuk mi, hogy a schweiczi kantonok örökösödési jogának fentebbi tarka vegyüléke abban leli magyarázatát, mert a jogtörténelmi alapok különbözők voltak, s mert az újabb törvényhozási alkotásoknál az ugyis különböző jogtörténelmi alapok különböző részben és módozatban tartattak fent, alakítottak át, s illetőleg mellőztettek. De nem ismerjük el, hogy azon cantonok törvényhozásai jártak volna el helyesen, a

¹ Lásd id. munka I. kötet 438-ik lap.

melyek a természetes családi összeköttetéssel ellentétes régi örökösödési rendet fentartották; nem ismerjük, el hogy e fentartást a nép jogérzülete indokolná, a nép sajátságai igényelnék; tagadjuk, hogy a megszokotthoz való majdnem öntudatlan ragaszkodásból döntő jogérvetetre, s a népsajátság különbféleségére lehetne következtetni. Bizonyítsa be valaki, hogy Zürich kanton polgárai ellenszenvvel fogadták egy az évtized óta érvényben lévő magánjogi törvénykönyv örökösödési jogát, hogy vissza kívánják régi örökösödési jogukat, hogy irigylik Schaffhausen, Neuchatel és Unterwalden kantonoknak történelmi alapokra fektetett, de természetellenes és egymással is a lehető legélesebb ellentétben lévő örökösödési jogát.

A fentebbiekben azt hisszük eléggé kimutattuk, hogy az ági örökösödés fentartására a nemzeti geniusra való hivatkozás elegendő indokul nem szolgálhat; s így áttérhetünk azon másik indok tüzetesb vizsgálására, hogy ezen örökösödési rend a magyar családi javak külföldi kezére jutásának megakadályozása szempontjából tartandó fent. Ha figyelembe vesszük az ági örökösödés védelmezőinek nyilatkozatát, akkor nemcsak azt látjuk, hogy a nemzeti genius szempontján kívül ez azon másik sarkpont, melyből a természetes örökösödési rend felforgatására irányzott törekvés kiindul; — hanem hogy e két indok oly módon hozatik kapcsolatba, mint ha közötök okozati belső összefüggés lenne, mint ha a nemzeti genius azért ragaszkodnék az ági örökösödéshez, mert ez képes megakadályozni, hogy a magyar családi javak

idegen kézre jussanak. E tekintetben az országbirói tanácskozmánynak részben már fent is idézett nyilatkozataira, s a jogászygyűlés évkönyveiben feltalálhatókra való hivatkozáson kívül az ági örökösödés lelkes védőjének TÓTH LŐRINCZ-nek többször idézett munkájából idézzük azon különben is tanulságos berekesztő részt, melyben az ági örökösödés fenttartásának indokát felsorolva találjuk:

«Miért ne lehetne az ősiség fogalmaiból megtartani a lemenők szükség öröklését az ősiekből? s miért ne lehetne megtartani a vagyon visszaszálló természetét az apai és anyai ágra, ezen rokonszenves institutiókat, melyek a családíság eszméjében lelik ugyan magyarázatukat, de a nemzeti jólétnek semmit sem ártanak, s a természetes jogfogalmakkal nemcsak nem ellenkeznek, hanem azzal igen is öszhangzanak. Feláldozzuk-e ezen a nemzet szívéhez nőtt institutiókat azon a szabadság nevében hirdetett zsarnoki eszmének, mely az absolut jog-egyenlőséget s az egységet az örökösödési alapelvekre is ki akarja terjeszteni? A magyar öröklés ezen elvei a családiasság természetes igényeinek kielégítésére szolgálnak, *a családok és nemzetiség egyik legfőbb biztosítékát képezik*, ellentétben a római joggal s az azon alapult osztrák codex öröklési elveivel, mely a vagyonnak egyéni sajátjogi, szabad rendelkezés alá eső természetét tulságig viszi, *s nem a magyar faj számára való.*»

«Nincs része a magánjognak mely a haza közérdekeivel oly szorosan összefüggene, s melyre a politikai tekinteteknek oly nagy befolyást kellene engedni, mint

az öröklési jog. Nem elég itt az általános következetes rideg elmélet; a szabadság phrasisain, az észjog philosophiai tételein kívül az állam különös érdekeit, a közgazdászati tanait, valamint a nemzet jogtudatát és érzületét is szemügyre kell venni. Ha a szabadság elmélete, az abstract észjog szigorúsága teljes egyenlőséget és korlátlan szabad rendelkezést követel, ha a nemzeti közgazdászati érdekek oly örökösödési törvényeket ajánlanak, melyek a szabad forgalomra békót ne vessenek, s az anyagi haladást ne gátolják? *a magyar nemzet jogi tudata és érzelme, és erkölcsi szükségai ismét azt igénylik, hogy a családíság, s ez által a nemzetiség védelmére szolgáló szabályok szinte lelkiismeretes figyelembe vétessenek.* Mindezeket ki kell s ki is lehet egyenliteni, ha tulvitt következetességből, zordon és merev egységbe szerelmesen a kérdéseknek csak egy oldalát nem akarjuk tekinteni.»

«Véleményem szerint kár volna e részben továbbmenni mint épen szükséges. Ha megszűnik az adományos és egyéb javak közti különbség, ha kimondatik, hogy vagyonáról élve mindenki szabadon rendelkezhetik, s rendelkezését halála után az utódok ugynevezett jogserelmi vagy ősiségi alapon fel nem forgathatják, hogy az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség elidegenítés eseteiben megszűnik, hogy az ajándékozási és végrendekezési jog is csak a természeti törvény által szabott korlátok által szorittatik némileg szűkebb körbe; ellenben fenttartatik régi magyar jogelveinkből annyi, mennyi a közhitel jog és birtokbiztonság érdekeivel összefér, hogy t. i. az ősi öröklött vagyon a vértől végrendeletileg el ne

vonattassék, s hogy végrendelet nem létében az elhunyt vagyona, ha gyermekei nincsenek azon ágra szálljon vissza, melytől eredett, azt hiszem és vallom, hogy az ellen anyagi szempontból senkinek se lehet kifogása, mert a csak ennyiben fenttartott ősiség az iparra, forgalomra és hitelre nézve egészen ártalmatlan; jogi tekintetben szinte senki sem emelhet panaszt, mert ezen családi vagyonháramlás s visszaháramlás élők közötti cselekvényekre ki nem terjedve mások jogaival semminemű összeütközésbe nem jöve, senki jogát sem sérti, *ellenben nemzeti-ségi és családfenntartási szempontból ily rendelkezés csak rokonszenvet ébreszthet, míg az ellenkező, nevezetesen az osztrák codex azon szabálya, mely a végrendelet s gyermek nélkül elhalt örökhagyó összes vagyonát, ha egyik szülő már nem él, az életben lévő másik szülőre háromoltatja, s így gyakran azon ágat, azon családot, melytől a vagyon származott, attól teljesen megfosztja, a vagyont sokszor egészen idegen, külföldi hűtlen kezekbe játsza, az öröklést nem elvek szerint intézett józan rendszernek tekinti, hanem valódi sorsjátékká teszi, a magyar nemzet érzületét, jogfogalmait és szokásait, jellemét és geniusát, mely a családi-ság szentélyéhez ragaszkodik, a legkellemetlenebbül fogná illetni.*»¹

Idéztük az itt mondottakat, nem mintha ezeknek czáfolatába különösen akarnánk bocsátkozni; mert azt hiszszük e tekintetben elég a már mondottakra és a még ezután mondandókra utalnunk; — hanem azért, hogy

¹ Lásd magyar académiái értesítő III. kötet II. füzet 341, 342 lap.

ebben is bizonyítékot szolgáltatassunk arra, miszerint az ági örökösödés védelmére különböző változatokkal rendszeresen az szokott felhozatni, a miket fentebb kiemeltünk, s hogy a nemzeti genius rendszeren karöltve jár a magyar családi birtok ebbeli minőségének megvédése szempontjából meritett érvel. És midőn már itt megjegyeznők, hogy azért ha az ági örökösödést elmellőzzük, nem épen szükséges az osztrák polgári törvénykönyvnek azzal ellentétbe helyezett intézkedéseihez mereven ragaszkodnunk, csak azt kívánjuk megemlíteni, hogy jeles veterán jogászkunk ezen az országbirói értekezletet megelőzőtt munkájában kifejtett elveihez később is következetesen ragaszkodik, miről meggyőző tanuságot teszen az 1872-ik évben «Szemle a magyar jogászggyűlések munkássága és eredményei felett» czim alatt kiadott érdekes munkája, melyben a jogászggyűlés fent ismertetett határozatát bírálat alá vevén, a többek közt ezeket mondja: «És én ma is úgy vagyok meggyőződve, s e meggyőződésemet osztja azon egész politikai iskola, mely a modern, sok részben igen kétes szabadelvűség, s a magyar nemzetiségi érdekek összeütközésében ez utóbbiak hátrányára soha sem alkuszik, hogy *a nemzeti genius ösztönszerűleg, t. i. az önfentartás ösztönétől vezettetve szavaz a mellett, hogy a magyar nemzet zöme és java, a vér zománcza, — ha már az élők közötti átruházások szabadságát gátolni nem lehet is, legalább ily irányu örökösödési törvények által lehetőleg conserváltassék*.... nem látom át, hogy a családi örökösödési jogban, a jognak ezen részében, mely a nemzeti étellel annyira össze van olvadva, s fennmaradásunk egyik

feltételét képezi, miért ne járhasson saját útján, mint jár a bölcs angol; miért kelljen okvetlenül a római vagy francia alakzatokat módosítás nélkül elfogadni, *miért kelljen azon szempontokat, melyek az egyes családokból álló nagy nemzetcsalád conserválására befolyással lehetnek, milyen p. o. a paterna paternis materna maternis elv, teljesen elmellőzni* csupán azért, hogy örökösödési joga egyforma legyen a franciáéval, németével, hogy megüsse az európai tudomány színvonalát, melynek kétes becse iránt még egyáltalában nincs is általános megállapodás . . . . . Az eredmény az lett, hogy a gyűlés indítványozó szerint magasabb szempontokra emelkedett, s nem ment oda vissza a hova némelyek (s köztük ime én is) vezetni akarják, az *«ősi fészekbe»*, hanem igyekezett abból örömujjongva kirepülni; *«hadd üljön bele az idegen kakuk.»*¹ Vizsgáljuk meg tehát, hogy képes-e az ági örökösödés a magyar nemzet zömét, javát, a vér zománczát conserválni, s az ősi fészket az idegen kakuk általi elfoglalástól megmenteni. Más szavakkal, egyszerűen kifejezve, lássuk, bir-e alappal azon érv, hogy az ági örökösödés fenttartandó azért, nehogy a magyar családi vagyon idegen, külföldi kézre kerüljön.

Már fentebb, a hol azon kérdést vizsgáltuk, valjon az ági örökösödés által elérhető-e azon cél, mely régi örökösödési törvényünk által az ősiségi törvényekkel kapcsolatban biztosíttatni szándékoltatott, hogy t. i. a vagyon azon család számára tartassék fent, melynek ágán leszá-

¹ Lásd az id. munka 75, 76 és 80 lapját.

mazott, az ott kifejtettek alapján azon indokolt eredményre jutottunk, hogy a törvényes örökösödésnek az ági örökösödés elvei szerint oly módon való szabályozása, mint ezt az országbirói értekezlet teszi éppen nem szolgál biztosítékául annak, hogy az illető örökhagyó hagyatékában még meglevő öröklött vagyon azon családra szálljon vissza, a melyről származott; hogy e biztosíték csak az által lenne elérhető, ha az ági örökösödés azon módozata alkalmaztatnék, mely nem csupán az utolsó birtokháromlást, de a korábbiakat is kutatva, visszamenne az első szerzőig, s csak az ettől leszármazó rokonoknak adna örökösödési jogot; hogy ezen az örökösödési kérdéseket felette bonyolító, s a tisztába hozatalt gyakran majdnem lehetetlenítő örökösödési rend által sem biztosittatik az elérni kívánt cél, ha a végrendelkezési jogosultság meg nem szüntettetik; — hogy a végrendelkezési jogosultság elvonása is önmagában az ősiség eszméjéből folyó elidegenítési korlátozás nélkül csak igen kis részben képes azt eredményezni, hogy a családi vagyon a családnak valóban meg is tartassék; sőt hogy régi jogunknak az ősiekre vonatkozó örökösödési rende kapcsolatban a végrendelkezési jogosultság kizárásával s az ősiségből folyó elidegenítési korlátozással sem volt képes azt eredményezni, hogy a családi vagyon a család részére minden esetben megóvassék. Megfelelően alkalmazva az ott kifejtetteket, már ez által kellően bebizonyítottnak tűnik fel az, hogy a törvényes örökösödést tárgyzó jogszabályok a végrendelkezési jogosultság és az élők közötti szabad rendelkezési jog fenttartása mellett nem képesek azt ered-

ményezni, hogy a magyar családi birtok külföldi kézre ne kerüljön; nem különösen akkor, ha az ági örökösödés az országbirói értekezlet elvei szerint tartatik fent; de nem akkor sem, ha az ági örökösödési rendnek az örökösödési kérdést szerfelett bonyolító azon módozata alkalmaztatnék, mely szerint csak az első szerzőtől leszármazó rokonok örökösödnek. — Ez igen természetes; mert ha az ági örökösödés nem biztosítja azt, hogy a családi vagyon a családban maradjon, nem nyújthat biztosítékot az iránt sem, hogy a magyar család vagyona nem magyarnak, külföldinek tulajdonába ne menjen át.

De ha ezektől eltekintve vizsgáljuk is a kérdést, azon eredményre jutunk, hogy az ági örökösödés rendszere a magyar családi birtoknak törvényes örökösödés rende szerint külföldi kézre való kerülését meg nem akadályozhatja. Az ági örökösödés csak azon esetben alkalmazza a vagyon visszaháromlásának elvét, a midőn leszármazó örökösök nincsenek s a midőn az örökhagyó végrendeletileg nem intézkedett. Ha leszármazó örökösök vannak, akkor első sorban ezek hivatnak a törvényes örökösödésre. Vegyük fel tehát azon közönségessé vált példát, hogy egy német vagy cseh katonatiszt egy magyaros magyar leányt vesz nőül. Ha e házasságból gyermekek születnek — s a tapasztalásra támaszkodva ezt kell rendes esetként feltételezni — akkor az ági örökösödés mellett is a magyar családi vagyon a külföldi apa nevét viselő s az ő állampolgárságát követő gyermekekre, s ezekről az ő további leszármazóira fog szállani a nélkül, hogy e tekintetben az ági örökösödés a legkisebb gátul

szolgálna. A külföldi férjnek teljes szabadságában áll külföldre költözni, és őt neje követni tartozik. Ez esetben a magyar vagyon, ha ingóságokban állott, akadálytalanul vándorolhat ki; de ha ingatlanok képezik is a vagyon jelentékeny részét, az élők közötti szabad elidegenítés elegendő módot ad arra, hogy a vagyon értéke kivitesék. — Nagyon természetes, hogy ezen esetekben a magyar vagyonnak külföldre való átszállását meg nem védi az ági örökösödés, hanem megvédené csupán azon szigorú rendszabály, ha a magyar nőnek külföldivel való házasságra lépése meg nem engedtetnék, vagy ha törvény által kimondatnék, hogy a külföldivel házasságra lépő magyar nő vagyona feletti rendelkezési jogát elveszíti, s az ezen házasságból született gyermekek a magyar anya után nem örökösödnek. — Régi örökösödési jogunkban a fiú és leány ág közötti jogegyenlőtlenség ellensúlyozta a magyar családi javaknak más családbeliekre vagy külföldiekre szállását, mert a legjelentékenyebb nemesi hirtokok csupán a fiágra voltak szabályozva, s így nem örökösödvén a leány, róla a vagyon külföldi gyermekére át nem szállhatott.

Ámde vegyük azon bizonyára ritkább esetet, midőn az ilyen házasságból születik egy vagy több gyermek, s aztán elhal a magyar anya, őt követőleg pedig a gyermekek is meghaláloznak. Ezen esetben nagyon természetes, hogy a vagyon eredetét nem kutató örökösödési rend az anya után, gyermekekre szállott vagyonban való örökösödésből a gyermek atyját ki nem zárhatja; de míg egyfelől ezen ritka eset mint alantabb tüzetesen kifej-

tendjük, nem szolgálhat elegendő indokul arra, hogy az általános szempontok figyelembe vételével szabályozandó törvényes örökösödési rend az ily ritka kivételek igényeihez alkalmaztassék; addig másfelől nem téveszthető szem előtt, hogy az ági örökösödés által felállított gát úgy a szabad végrendelkezési jogosultsággal, mint az által is teljesen hatálytalanná tétetik, ha a külföldi férj magyar nejét magával viszi hazájába, hol azután az ott elhalt gyermekek utáni örökösödés kérdése nem a magyar ági örökösödési rend, hanem a külföldi törvények szerint fog elbíráltatni. Az ingatlanok tekintetében a magyar törvényhozás, ha egy nagy elven túl akarja magát tenni, megállapíthatná ugyan, hogy a külföldön lakó külföldi állampolgár utáni törvényes örökösödés kérdése — a mennyiben a magyarországi ingatlan hagyatékról van szó, nem az illető örökhagyó hazájának s lakhelyének törvényei, hanem a magyar örökösödési törvények szerint ítélandók meg; ámde mit használ ezen korlátozás is, midőn mint már fentebb érintettük, a külföldihez férjhez menő magyar nő ingatlan birtokát bárkinek, tehát külföldinek is szabadon eladhatja, s annak értékét szabadon viheti magával.

A magyar vagyonnak külföldre való vándorlása ellen az ági örökösödés azért sem nyújt biztosítást, mert e mellett épen oly könnyen megtörténhetik, hogy a magyar örökhagyó vagyonában külföldi örökösödik, mint a természetes családiasságra alapított örökösödési rend bármely módozata mellett. Hiszen nagyon természetes, hogy nem csak az örökhagyónő, hanem bármely nő-tagja

azon családnak, melynek vonalán a vagyon reá szállott, mehet vagy mehetett külföldihez férjhez, és ha aztán az ági örökösödés rende szerint az így férjesült felmenő vagy oldalági nőrokon a legközelebbi örökös, akkor azon sajátyszerű eredményre jutunk, hogy a természetellenes ági örökösödés mellett épen azon következmény áll be, a mi ellen ezen örökösödési rend óvszerű kívánatát alkalmaztatni; t. i. a vagyon az ági örökösödés rende szerint megyen át külföldre, míg az igazságos és czélszerű örökösödési rend szerint belföldi fogott volna örökösödni. — Hogy ezen állításunkat megczáfolhatlanul bebizonyítsuk, egy gyakorlati példára hivatkozunk, melynek könnyebb megérthetése végett ismét az I. sz. a. ábrára hívjuk fel a szives olvasó figyelmét. Tegyük fel azt az esetet, hogy az örökhagyó, *A*. kinek úgy édes atyja *B*. mint édes anyja *C*. magyarok, előbbi jó honfiu, utóbbi jó honleány, a korábban elhalt édes atyja *B*-t követőleg végrendelet és leszármazó örökösök hátrahagyása nélkül halt el, a vagyonnak pedig, mely édes atyjáról reá szállott, első szerzője apai nagyatyjának édes atyja *H* volt. Ezen *H*-nak fiától *T*-től született nőunokája *U* egy külföldi férjhez *V*-hez ment nőül, s férjével együtt az országból kiköltözve, e házasságból *W*, *X*, *Y* és *Z* gyermekei születtek: már most feltéve, hogy *D*, *H*, *T* és *U* az örökhagyót megelőzőleg elhaltak, s tőlök leszármazó oldalrokonok sincsenek, az ági örökösödés szerint a hagyatékban kizárólag *W*, *X*, *Y* és *Z* külföldiek, az örökhagyónak másodunoka testvérei fognak örökösödni, s egészen elviszik a hagyatékot *C*-től az örökhagyónak magyar édes

anyjától. — Ezen példa a komoly figyelmet annál inkább megérdemli, mert emberileg számítva még azt sem lehet állítani, hogy az országbirói értekezlet során felhozott azon példa, mely szerint a külföldi katonatiszthez férjhez ment nő egyetlen gyermek hátrahagyásával hal el, s azután gyermeke is meghalálozik, gyakrabban fog bekövetkezni, mint a fent említett példa esete. Az egyik épen úgy megtörténhetik mint a másik; a különbség csak az, hogy az országbirói értekezlet példájában, ha külföldi örökösödik is, legalább a természetes családi kapocs, a vér közelsége adja meg az örökösödési jogosultságot; — míg a fentebbi esetben ugyancsak külföldi kézre kerül a hagyaték, de egyszersmind a valódi családiasság eszméje is arczul csapatik. Ne legyünk elfogultak, ne téveszszük szem elől, hogy a cseh katonatiszthez férjhez ment nőnek vagyona nem családi vagyon többé, hanem egyéni, s hogy ha ő elhal, vagyona gyermekének ismét egyéni vagyonává válik, és akkor igen természetesnek kell találnunk, hogy ha a gyermeknek leszármazói nincsenek s végrendelet nélkül hal el, a külföldi katonatisztet, *a gyermek atyját* egy oly távol álló anyai nevető örökös kedvéért, a kinek az elhalt gyermek talán hírét sem hallotta, a gyermek egyéni vagyonában való örökösödésből kirekeszteni nem lehet.

A törvényes örökösödés szabályozásánál helytelenül járna el a törvényhozás, ha intézkedéseinek kiindulási pontjául a legritkább kivételeket, nem pedig a majdnem kivétel nélküli szabályt fogadná el. — Az ági örökösödés védőinek a magyar vagyonnak a magyar családban

való megtartásából meritett érvei birnának némi súlyal, ha azt lehetne mondani, hogy Magyarországon az összes házasságoknak legalább egy jelentékeny részét magyar nőnek külföldihez való férjhez menetele képezi. De a tapasztalás mást mutat. Tünetényszerűleg ugyan megtörténik, hogy egy egy nagy vagyonnal bíró magyar nő külföldre vitetik férjhez, vagy valamely határszéli községből egy leány a szomszédország határos községéhez tartozó férfiuval lép házassági viszonyba; de e fehér holló ritkaságu események figyelembe sem jöhetnek ottan, a hol az örökösödési jognak a törvényhozás útján való általános és egységes szabályozásáról van szó. Hiszen mindenki tudja, hogy nálunk az esetek óriási nagy többségében, melyhez viszonyítva a fentjelzett kivételek számba sem vehető semmiséggé törpülnek le, a házasságok, nemcsak hogy országunk lakosai, hanem rendszerint ugyanazon község illetősége alá tartozó egyének között köttetnek; s ennélfogva nem indokolható, hogy az ági örökösödés a jelzett indokból fenttartassék. Valóban annak, a ki az ellenkező nézetben lévőknek e tárgybeli érveleteit olvassa, és a magyar viszonyokat nem ismeri, azt kellene hinni, hogy honleányaink sorában a külföldihez való férjhez menetel mánia, hogy legalább is minden második magyar leány külföldihez megyen férjhez. — Igen tulságosra tesszük a számot, ha azt állítjuk, hogy minden tizezer örökösödési eset közül egy van olyan, melyben az ági örökösödés a vagyonnak külföldre vándorlását megakadályozza; és ha ez nem találna is ellensúlyozást a fentebbiek szerint történhető azon esetekben,

a hol épen az ági örökösödés képezi a vagyon kimenetelének csatornáját: valjon lehet-e, szabad-e a törvényhozásnak 9999 esetben igazságtalan és czélszerűtlen törvényes örökösödési rendet megállapítani azon kétes értékű eredményért, hogy az egyetlen tizezredik esetben is alkalmazott igazságtalanság mellett ne külföldi, hanem belföldi örökösödjék. — Hiszen az elfogulatlanul megítélt tapasztalás azt mutatja, hogy akár hány külföldön született egyén van, ki Magyarországon megtelepszik, itten családot alapít, vagyont szerez, s nem csak gyermekei, hanem sokszor ő maga is jobb honfiává válik az országnak, mint igen sokan azok közül, a kik a családi leszármazás fáját századokra tudják vissza vezetni. Hiszen az is megtörténik, hogy magyar ember házasodik Ausztriából, veszen feleséget Drezdából vagy Berlinből; és ha azután ugyanolyan családi körülmények forognak fent, mint a minőt az ági örökösödés védői a cseh katonatiszthez férjhez ment magyar nőnél feltételeznek: akkor a külföldi vagyon fog Magyarországba befolyni; és így a mit elvesztünk a révén, azt megnyerjük a vámon. Pedig azt sem állithatni, hogy Magyarország nálánál szegényebb országokkal van körülvéve, és így az ezen módon váltakozó vagyon mérlege Magyarország számára deficitet fog felmutatni; sőt az sem szenved kétséget, hogy a nyalka magyar huszártiszt a női sziv meghódításának terén is biztosan kiállja a versenyt a vasas némettel és a cseh katonatiszttel. — Franciaországnak, Szászországnak, Poroszországnak, Ausztriának, Olaszországnak és a többi európai államoknak leányait sem övedzi körül a külföldiek

által áthághatlan határvonal; és mégis azt látjuk, hogy ezen államok törvényhozásai a természetes családiasság, a jogegyenlőség, a szabadrendelkezés elveivel öszhangzásban lévő örökösödési rend megállapításától, s részben az ellentétes irányú hűbéri örökösödési rend kiküszöbölésétől nem engedték magokat vissza rettentetni az által, hogy az új örökösödési rend mellett; ha esetleg az állam valamely polgárnője külföldihez megy férjhez, a törvényes örökösödés rendén a vagyon külföldre fog átszállhatni.

Mindezekből kétségtelen, hogy a most szóban lévő indokot súlylyal bírónak tekinteni egyáltalában nem lehet. Ne zárkozzunk el a rideg valóság, a beszélő tények elől; és akkor meggyőződhetünk, hogy a nálunk 7 évig, a Királyhágón túl lévő részekben pedig 20 évig érvényben levő osztrák polgári törvények uralma alatt alig mutatkozott szórványosan egy néhány eset, a melyben a magyar vagyon törvényes örökösödés folytán úgy jutott külföldi kézre, hogy ez eredményt az ági örökösödés meg fogta volna akadályozni; és ha nem vesszük is számításba az ezen eseteket ellensúlyozó ellenkező örökösödési viszonyokat: akkor is ezen egy pár eset miatt örökösödési jogunkat átalában helytelen és tarthatatlan alapra fektetni nem volna helyes. Ám kutassuk mindazon birtokok eredetét, melyek külföldi kézre kerültek; és látni fogjuk, hogy ezekben nem az örökösödés, hanem az élők közötti jogügylet játsza a főszerepet; látni fogjuk, hogy az örökösödési eseteknek is nagyobb része oly minőségű, melyen az ági örökösödés sem fogott volna

változtatást szülni; de látni fogjuk azt is, hogy jó része azoknak, a kik így magyar birtokhoz jutva Magyarországra telepedtek, minden kifogás feletti jó hazafiakká váltak.

Nem akarjuk mi kétségbe vonni, hogy a nagy vagyonnal bíró magyar családoknak mint ilyeneknek fentmaradását a jól felfogott honfui érdek is követeli, de nyugodtan állithatjuk, hogy az ági örökösödés a már ismételve hangsúlyozott indokokból e cél elérését sem képes biztosítani. Ha akarjuk a célt elérni, használjuk az arra vezető alkalmas eszközöket. E szempontból kiindulva, bár a hitbizományoknak elvileg nem vagyunk barátai, bár nem ismeretlenek előttünk azon jogi és nemzetgazdasági indokok, melyek a hitbizományok ellen felhozhatók: mind a mellett saját specialis viszonyaikat tartva szem előtt, hajlandók vagyunk megbarátkozni azon eszmével, hogy bizonyos, a törvényhozás által kellő ovatossággal megállapítandó feltételek mellett a magyar családi hitbizományok fentartassanak és új hitbizományok felállítása is lehetővé tétessék. Ezt tartjuk mi az egyedül alkalmas eszköznek arra, hogy néhány magyar család nagy birtoka fenttartassék, s e birtokoknak idegen kézre való kerülése megakadályoztassék. Ám alkalmazzuk tehát ezen eszközt; ám adjon a törvényhozás a hitbizományi institutio okszerű fentartásával módot arra, hogy egyes nagy birtokos családok fentmaradása biztosítható legyen; de ne engedje magát a látszólagos hazafiság ürügye alatt oda tereltetni, hogy e specialis, csak kivételes esetekben fenforgó és igazolt cél elérése szem-

pontjából egy teljesen alkalmatlan eszközt válasszon, s az igazságtalan ági örökösödési rendet átalánosítsa.

Bocsánatot kell kérnünk, hogy hosszadalmasan foglalkoztunk azon főérvek czáfolatával, melyek az ági örökösödés fenttartása mellett felhozatnak. Ezzel azonban a vitát jóformán befejezettnek tekinthetjük, mert a felhozható s részben felhozni szokott mellékérvek a fentebbiekben ellensúlyozni vélt főérvek mellett úgy szólván teljesen elenyésznek, s önálló czáfolatra igényt nem is tártathatnak. Nem mellőzhetjük még sem teljes hallgatással azon indokot, hogy az ági örökösödés fenttartandó azért is, mert ez az örökségeknek igen apró részekre való megosztását volna hivatva megakadályozni, miről e kérdés beható tanulmányozója Dr. VIDA LAJOS ur is megemlékezik.¹ E tekintetben azonban alig szükséges egyebet megjegyeznünk mint azt, hogy körülbelül tévedésben vannak azok, a kik azt hiszik, hogy az ági örökösödés az örökséget öszpontosítani van hivatva, míg a természetes családiság alapjára fektetett öröklési rend a hagyaték elforgácsolására vezet; mert ha például az apai ágról származott vagyon épen az ági örökösödés rende szerint elvonatik az élő édes anyától, mint egyetlen örököstől, és oda dobatik az atyai ágon levő legközelebbi, talán az ősszülektől leszármazó oldalrokonok hadának: akkor igen világosan az ellenkező eredmény, vagyis az fog mutatkozni, hogy az ági örökösödés vezet a hagyaték szertelen elforgácsolására, a természetes családiasságon

¹ Lásd a magyar jogászgylés évkönyvének 1871-ik évfolyamát. I. kötet 78-ik lap.

alapuló öröklési rend pedig az örökséget egy kézben tartaná össze. De nem is látjuk be, miért lenne szükséges a helyes örökösödési rendet mellőzni csak azért, mert ennek alkalmazása mellett nem egy ember, hanem többen fognának az örökségben részesülni. Indokoltnak csupán azt tartjuk, hogy az ingatlan vagyon szerfeletti elaprózásának a törvényhozás során megfelelő, s az élők közötti elidegenítési ügyletekre is vonatkozó gát vettesék; de az igazságos s az érték megosztása által érvényesíthető örökösödési igényt nem lehet okszerűen csak azért feláldozni, mert ez által a vagyon megosztása fogna eredményeztetni. Ugyan ha valakinek pár holdnyi kis birtoka, s például 10 élő gyermeke van, lehetne-e védelmére kelni egy oly törvénynek mely azt rendelné, hogy ez esetben a gyermekek közül csak egy bir törvényes örökösödési joggal; s nem okszerűbb avagy igazságosabb-e az olyan törvény, mely a gyermekeknek egyenlő örökösödési igényt ad ez esetben is, de a birtok természetes felosztásának határait megállapítja. — Mindezekhez még csak az veendő figyelembe, hogy az örökség elforgácsolása nem attól függ, hogy az ági vagy a természetes családi örökösödési rend fogadtatik-e el; hanem függ attól, hogy egyik esetben úgy mint a másikban feltétlen alkalmazást nyer-e az osztrák törvényben egész következetességgel keresztül vitt, s hazai jogunkban is elfogadott ugynevezett törzs paternalis rendszer, mely szerint az ugyanazon rokonsági izen álló s öröklésre hivatott felmenő törzsök leszármazóinál a képviselő (repraesentatio) a végtelenig alkalmaztatik, tehát az örök-

lésre hivatott törzsöktől leszármazó közelebbi és az elhaltak helyébe lépő távolabbi oldalrokonok együttesen hivatnak az örökösödésre. A törzs örökösödési rendnek hátrányát képezi az, hogy ezen örökösödési rendnek a távolabbi törzsökhöz tartozó rokonság körében való alkalmazása által igen elforgácsoltatik a hagyaték; s az osztrák törvény örökösödési rendét épen ezen okból megrovta maga UNGER is.¹ Ámde ezen nem az ági örökösödés fentartása által lehet, hanem másként kell segíteni; mire alantabb alkalmunk lesz még visszatérni.

Fejtegetéseink eredményét összefoglalva, tisztán áll előttünk, hogy a magyar törvényhozás a törvényes örökösödés törvényhozási szabályozásánál az öröklött és szerzett vagyon közötti különbséget fent nem tarthatja; hanem a törvényes örökösödés rendét a természetes családi összeköttetésre alapítva, a vagyonok eredetének kutatása nélkül egyöntetű örökösödési rendet kell érvényre emelnie. Midőn a törvényhozás e fontos kérdést megoldja, nem szabad szem elől tévesztenie, hogy a tizenkilencedik század utolsó negyedébe lépünk, s hogy a codificatio nagy alkotásai nem a múltnak, hanem a jövőnek vannak szentelve. Épen ezért ha azt akarjuk, hogy a nagy alkotás az állandóság jellegével birjon,

¹ «Wenn an der einfachen und klaren Erbfolgeordnung des österreichischen Rechtes etwas zu tadeln ist; so ist es abgesehen von der gewiss übermässigen Zulassung von sechs Linien zur Erbfolge, die Nichtberücksichtigung der Gradesnähe in den höheren Parentellen, also die Zulassung des Eintrittsrechts in den entfernteren Linien, da diess gar leicht zu einer gänzlichen Zersplitterung (Pulverisirung) der Erbschaft führen kann.» Oestr. Erbrecht 32. §. 2. Anmerkung.

helyes elvi alapra kell az intézkedéseket fektetnünk, s a jogtörténelmi szempontnak nem szabad ott döntő befolyást tulajdonítanunk, a hol a tudományos fejlődés és a helyesen felfogott czélszerűségi szempont az attól való eltérést követelik. Haladnunk kell nekünk is, természetesen saját viszonyainkat soha szem elől nem tévesztve, az elméleti jogfejlődés által megvilágított azon ösvényen, melyen haladva az európai művelt nemzetek egész jogrendszerüket, az örökösödési jogot is a hűbériség nyúga alól felszabadították; s e haladás közben nem szabad vissza rettennünk azért, mert azt látjuk, hogy egy két állam örökösödési jogában a hűbériség rendszerének nyomai még ma is mutatkoznak. — Ha látjuk hogy a kis Schaffhausen és Neuchatel cantonok magánjogi törvénykönyvöknek legujabb megalkotása alkalmával nem tudták magukat a mult traditioi alul emanczipálni, s örökösödési joguk szabályozásánál a hűbéri alapon nyugvó történelmi jogot hagyták érvényben: ebből ne azon következtetést vonjuk le, hogy mivel a schaffhauseniek és neuchateliek a paterna paternis, materna maternis elvet, mint saját jogfejlődésöknek megfelelőt, egymástól is lényegesen eltérő alakzatban fenttartották, ragaszkodjunk mi is ugyan ahoz, mint sajátunkhoz; hanem inkább beismervé azt, hogy a hűbér szerű öröklési rend nem sajátunk, hanem Európa jelentékeny részének sajátja volt, s belátva azt, hogy e középkori institutio már túl élte magát, ne ragaszkodjunk hozzá, hanem a codificáló nagy európai államok törvényhozási fejlődését szem előtt tartva, és figyelve saját viszonyainkra szabályozzuk az örökösödés

kérdését úgy, a mint a mai kor igényei követelik. Ha egyfelől Schaffhausen és Neuchatel kantonok törvényhozását figyelmünkre méltattuk, ne legyünk vakok más irányban sem; s vegyük elfogultság nélkül fontolóra, hogy Európa nevezetesebb újabb törvénykönyvei: az osztrák, porosz, franczia, szász, zürichi és az olasz az örökösödés fontos kérdésének szabályozásánál az ellenkező irányt követték. S ha azután figyelembe vesszük még, hogy a zürichi codex a tudományos jogászkör előtt méltán európai elismerést vívott ki magának; míg a schaffhauseni és neuchateli codexet jóformán csak azok ismerik, a kik az összehasonlító jogtudomány terén szakszerűen foglalkoznak, s ezek is az utóbb említett törvénykönyvekben az örökösödési jog terén a középkori institúcióhoz való szükkeblü ragaszkodást látnak: akkor azt hisszük, hogy az így ellensúlyozott schaffhauseni és neuchateli törvénykönyvek aligha fõghatnak döntő befolyást gyakorolni arra, hogy a kifejtettek ellenére is ragaszkodjunk az ági örökösödés túlélt intézményéhez.

Sokan szeretnek honfitársaink közül Anglia törvényhozási működésére s intézményeire hivatkozni, s ezt általában véve helyesen is teszik. A jelen esetben azonban aligha okszerűen járna el honi törvényhozásunk, ha a magánjogi codificatió alkalmával az örökösödési jog szabályozásánál a nem codificált angol jog ide vágó szabványait venné mintaképül. Hiszen kézzel fogható, hogy mindazon viszonyok és körülmények, melyek a törvényhozás e tárgybani elhatározásánál döntő befolyással bírnak, igen elütnek Angolhon megfelelő viszonyai és

körülményeitől. Anglia mind ez ideig nem lépett a codificatio terére, hanem folyvást, szakadatlanul s kellő összefüggésben egyéb institutióival fejleszti magánjogi törvényeit. Anglia egészen sajátyszerű, más államban meg nem honosítható birtokviszonnyal bír, s ezt is időnkint a szükségnek s egyéb intézményeknek megfelelően alakítja át; örökösödési joga pedig — melyet már részben fentebb vázlatosan ismertetni volt alkalmunk — csupán az ottani birtokviszonyokkal karöltve tartható fent. — Nálunk az intézmények folytonos fejlesztése helyett évtizedek hosszú sorozatán a tespedés volt irányadó, mignem a megindult reformmozgalmak eredményekint az 1848-ik évi törvényhozás egészen szakított a multtal, az ősiség hűbéryszerű intézményét s az urbéri birtokviszonyt egészen kiküszöbölendőnek mondotta ki; s azt követőleg az érvényre emelt idegen törvény foglalván el a honi törvényhozásnak helyét, ennek uralma alatt birtokviszonyunk egészen átalakult, az ősiségi és urbéribirtokok helyét a korlátlan szabad tulajdon foglalta el. E szabad tulajdon honi törvényeinknek ujra hatályba lépte óta is megtartotta érvényét, s alig hiszszük, hogy e téren a visszalépés indokolható lenne. A mi törvényhozásunknak tehát, melynek folytonossága az osztrák törvények uralma által megszakítva lőn, s mely további alkotásainak biztos alapjául csakis a reformeszmék 1848. vívmányait fogadhatja el, a fokozatos fejlesztés, a hűbéryszerű intézmények lépcsőnkinti átalakítása nem áll többé hatalmában. Nekünk a szabad tulajdon és szabad rendelkezés alapköveire a codificatio útján egy önálló magán-

jogi törvénykönyvet kell teremtenünk; s e nagy alkotásnál nem szabad ugyan sajátyszerű viszonyainkat és államunk jól felfogott specialis érdekét figyelmen kívül hagynunk; de másrésről — mert az alkotások sarkköve megváltozott, nem szabad a jogtörténelmi emlékek által magunkat ott elvezettetni engedni, a hol a kor igényei az ellenkező irány követését írják elő. Anglia örökösödési joga, bár az újabb alkotások a fokozatos kibontakozásnak kétségtelen adatait tárják fel, még mindig részben hűbéri alapokon nyugszik, s kellő összefüggésben van a részben szinte hűbérszerű alapokon nyugvó birtokviszonnyal. A kettőt egymástól okszerűen elválasztani nem lehet; azt pedig alig hiszszük, hogy bárki is birtokviszonyainkat átalakítandónak, a szabad tulajdon kétségtelen vívmányait elejtendőnek csak azért vitassa, hogy az örökösödési jog azután e viszonyoknak s egyzersmind a jogtörténelmi emlékeknek megfelelően legyen szabályozható. Ugyan van-e valaki jogászaink és törvényhozóink közül, a ki az angol birtokviszonyoknak nálunk való átültetése mellett szót emelni merne? pedig az angol örökösödési jog csak az angol birtokviszonnyal kapcsolatosan állhat fent. A kinek e tekintetben kételyei vannak, azt azokon kívül, a miket az angol jogra vonatkozólag fentebb már előadtunk, utaljuk GUNDERMANN J.-J.-nek «Besitz und Eigenthum in England» czímet viselő művére¹. Ebből nyilván kitűnik, hogy az angol örökösödési jog elválaszthatlan kapcsolatban van az angol birtok-

¹ E munkának 306- és 307-ik lapján az angol birtokviszonyok táblázatos előtűntetése olvasható, melyet, mint az angol örökösödési

viszonnyal, utóbbi pedig a különlegességek és bonyodalmak oly képét tünteti fel előttünk, mely más államban való átültetésre vagy utánzásra igényt nem tarthat, melyet újabb időben sokban egyszerűsített s bizonyára fokozatosan mind inkább egyszerűsíteni fog maga a fontolva haladó angol törvényhozás is, azon törvényhozás, mely újabban a hűbéri jelleggel bíró örökösödési jogot

joggal kapcsolatban álló angol birtokviszony bonyodalmainak kis képét, ide iktatjuk:

I. Figur. Die Eintheilung der Besitzstände nach gemeinem Recht.

Besitzstände (Estates)	Freehold	Erbrecht (estate of inheritance)	{	Erbgut (fee sminte), Stammgut (fee tail),
		Leibrecht (tenancy for term of life)	{	a) Leibrecht des Stammgutbesitzers nach Aufhören der Möglichkeit eines Erben, b) Curtesy of England, c) Witthum (dower), d) Besitzrecht auf Lebensdauer des Besitzers, e) Besitzrecht auf Lebensdauer eines Anderen,
	Chattelsreal		{	Pachtbesitz auf gewisse Zeit (leasehold for term of years), Pachtbesitz nach Herrngunst (at will).

II. Figur. Die Eintheilung der Besitzstände nach Partikular-Gewohnheiten.

Besitzstände (Estates)	Freehold	Copyhold, freies mit eigener Saisine der Grundholden	{	Ancient demense (auf den königlichen Domänen), Customary freehold (auf allen Manors vorkommend),
		Copyhold im engeren Sinne, wo die Saisine ein Grundherrn	{	a) Privilegirtes Zinsgut oder zinsbares Grundeigen (privileged villenage oder villain socage) nur auf den königlichen Domänen, b) Customary Freehold (durch Herkommen geregeltes Copyhold), c) villenage (sofern es durch Vertrag gesichert ist),
	Chattelsreal		{	Pachtbesitz von Copyhold auf gewisse Jahre, Pure villenage.

is már nem egy kinövésétől tisztította meg, s igyekszik lépésenkint oda vinni, hogy a természetes családiasság követelményeinek mindinkább megfeleljen. Ha látjuk, hogy Angliában nemcsak az ingó vagyont tárgyazó örökösödési jog van eltérően szabályozva az ingatlan vagyontól, de magának az ingatlan vagyonnak is a legkülönbözőbb alakzatai mutatkoznak, s ehez képest változik az örökösödési jog is, melynek mi fentebb csak egy két jellemző vonását ismertettük meg: akkor bizonyára nem leszen kedvünk ezen örökösödési jogot minta-képül venni; hanem inkább azon meggyőződésre jutunk, hogy ragaszkodva azon egyszerűséghez, mely a szabad tulajdon és szabad rendelkezési jog elveire fektetett birtokrendszerünkben feltalálható, ennek megfelelően, egyöntetűen s a természetes családiasság igényeihez idomulva szabályozzuk az örökösödési jogot, úgy a mint teszi az angol jog is az ingó vagyon s némely ingatlan vagyon tekintetében, melyre vonatkozólag birtokviszonyuk is a szabad tulajdon eszméjére van fektetve. — Arról, hogy minő szoros kapcsolatban áll az angol örökösödési jog az angol birtokviszonnyal, s ezen intézmények nálunk, mai viszonyaink közepette, mennyire nem alkalmazhatók, meggyőződhetik bárki, ha TÓTH LŐRINCZ jeles művének azon részét, mely az angol örökösödési jogot ismerteti, figyelmesen átolvassa. E jeles jogtudásunk: a ki tudvalevőleg kiváló szívóssággal ragaszkodik a régi intézményekhez, maga is következőleg nyilatkozik: «Nem lehet célunk itt a bonyolódott angol jognak, mely a londoni parókások közt is százféle contrarietások és dubietások

tárgya, mindenféle árnyalatait és részleteit bővebben fejtegetni. *Nagy befolyása van azokra az ingatlan birtok különféle eredetének és jogi természetének. . . . . Angliában az egész örökösödési rendszer hűbéri alapon nyugszik s a hűbéri fogalmak szálaival van át meg át fonva.* Fő alapköve ezen egész tannak a «hűbéri tulajdon», erre s e körül van lerakva az egész épület, maga a család és az állam. *Azért az angol jogtani írónál a család és örökösödési jog nem igen tárgyalatik önállólag, hanem a «tulajdon» rovata alatt;* midőn a földbirtokról s hűberről szólnak, mellékesen adják elő a házasságról családról, gyámságról, örökösödségről szóló tanokat.»¹ — E rövidke idézet is eléggé mutatja, hogy a mi ellenkező birtokviszonyunk nem engedi meg, miszerint oly örökösödési jogot vegyünk mintaképül, mely az ott dívó birtokviszonynak képezheti csak okszerű kiegészítő részét; s ennél fogva ha mi örökösödési jogunk szabályozásánál a külföldi törvényhozások művét kívánjuk megfelelő figyelemre méltatni, legkevésbé használhatjuk az angol jogot, hanem azon államok örökösödési jogára kell inkább tekintenünk, melyeknek birtokviszonya épen úgy mint a mienk, a szabad tulajdon és szabad rendelkezés egyszerű és korszerű elveire van alapítva. GANS EDUARD többször idézett műve IV-ik kötetének 457-ik lapján Anglia örökösödési jogának ismertetését a következő jóslattal rekeszti be: «Das von allen Seiten schon krachende und zusammenstürzende Mittelalter wird hier ein Erbrecht begraben, das wie consequent feudalistisches

¹ Lásd «Magyar akadémiai értesítő» I. kötet 449, 450-ik lap.

auch gegliedert ist, sich weder mit dem heutigen Tage, noch mit seinem Geiste verträgt». Nem akarjuk hinni, hogy a magyar törvényhozás ezen hazájában is ingadozó örökösödési jogot a codificationális alkotás minta-képeül választva, oly törvényes örökösödési rendet fogna életbe léptetni, mely a fentebbi jóslat meghazudtolásával a középkori hűbéri örökösödési jognak akkor adjon új életet, midőn az már másutt meghalt vagy haldoklik.

Ha Anglia örökösödési jogát törvényhozásunk e fontos kérdés szabályozásánál irányadóul a fentebbi indokból el nem fogadhatja, bizonyára nem tulajdoníthat döntő befolyást azon néhány északamerikai állam speciális törvényhozásának sem, mely a volt anyaország jogrendszerének sulya alatt az örökösödési kérdés szabályozásánál az öröklött és szerzett vagyonok közötti különbséget fenttartotta; hanem ellenkezőleg, inkább azt kell mint buzdító példát figyelembe vennie, hogy az északamerikai államok nagyobb részének törvényhozása által e különbség annak daczára kiküszöböltetett, hogy ezen államokban a volt anyaországnak, Angliának institutioi nemcsak döntő befolyást gyakoroltak a törvényhozási alkotásokra, de sőt az angol közönséges jog (Common law) náluk kiegészítő jogforrást képez.

Azt hisszük, a fentebbiekben eléggé sikerült kimutatnunk, hogy hazai törvényhozásunk a rokonok közötti törvényes örökösödés törvényhozási szabályozásánál az öröklött és szerzett vagyonok közötti különbséget nem tarthatja fent. Legfeljebb a francia Code civil már idézett 747 §-nak intézkedését tartva szem előtt a jogtörténelmi

emlékeknek annyi engedményt tehet a mi törvényhozá-sunk, a mennyit tett annak idejében a francia; s megállapíthatja, hogy a szülő gyermekének életében ajándé- kul, visztéher nélkül adott összeget, tárgyat s illetőleg ezek értékét, ha a megajándékozott gyermek leszármazó örökösök és végrendelet nélkül hal el, kizárólag öröklí. E specialis intézkedés az örökösödési ügyek jelentékeny bonyolítása nélkül vihető keresztül, s a jogtörténelmi alapon kívül czélszerűségi indokokkal is támogatható.

De nem lenne indokolt az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség fenttartása a házastársak örökösödési jogának szabályozásánál sem. Erre vonatkozólag, mert a rokonok örökösödése tárgyában felhozott érveink jó részben a házastársak örökösödésére is állanak, csak röviden adjuk elő indokainkat.

Előre kell bocsátanunk, hogy a házastársak örökösödési joga jól megkülönböztetendő a házastársak köz-szerzeményi jogától. A közszerzemény szabályozása meg-oldja azon kérdést, hogy a házasság tartama alatt szer-zett vagyon minő részben képezi egyik vagy másik ház-as-társnak tulajdonát; míg az örökösödési jog azt szabá-lyozza, hogy a tul élő házastársat minő mérvben illeti örökösödési jog azon vagyonokban, mely az előbb elhalt házastárs tulajdonát képezte. Ezuttal mi a közszerzeményi jognak igen fontos kérdését tüzetes tárgyalás alá venni nem akarjuk, hanem csupán megérintve azt, hogy a szer-zett vagyon azon része, mely közszerzeményi címen illeti a házastársat, nem örökségnek hanem az ő egyéni tulajdonának tekintendő: csupán a házastársi örökös-

södési jogot kívánjuk a fentebbi szempontból bírálat alá venni.

Itt sem habozunk kimondani, hogy mi a házastársakat kölcsönösen és viszonylagosan megillető örökösödési jog szabályozásánál is figyelmen kívül hagyandónak véljük az öröklött és szerzett vagyon közötti különbséget, mellőzendőnek véljük a vagyon eredetének kutatását. A házastársak kölcsönös örökösödése az örökösödés rendében egy elkülönítve nem képzelhető részt képvisel. A házassági viszony bensősége által a házastársak a legszorosabb családi kapcsolatba jönnek; s épen ezért a törvényes örökösödési jog őket épen azon alapon illeti meg mint a rokonokat. — Mi, mint ismételve kijelentettük, úgy fogjuk fel a törvényes örökösödést, mint a bizonyos korlátok között megengedett végrendelkezési jog nem gyakorlásának, vagy nem gyakorolhatásának esetére érvénynyel bíró dispositiv jellegű törvényt; s azt hiszszük, hogy a törvényhozás a törvényes örökösödési rend megállapításánál akkor jár el helyesen, ha általános szempontra emelkedve állapítja meg az örökösödés azon rendét, mely az általa pótolni óhajtott rendelkezésnek leginkább felel meg. És e szempontból kiindulva mi azt hiszszük, hogy kivált akkor, ha a rokonok örökösödésénél is nem a vagyonok eredete, hanem a természetes családi kapcsolatok alapul, nincs elegendő indok arra, hogy a házastársak kölcsönös örökösödési joga azon esélytől tétessék függővé, valjon az elhunyt házastársnak vagyona öröklött volt-e avagy pedig szerzemény. Hát hol van az megírva, hogy a kinek öröklött vagyona van, kevésbé szereti

házastársát, mint az a ki maga szerezte vagyonát? Valjon indokolható-e azon feltevés, hogy a házastársak közötti viszony bensősége attól függ, hogy a házastársak vagyona minő kutforrásból eredett? És ha ehhez hozzá vesszük, hogy a végrendelkezési jogosultság az örökhagyó házastársát egyenlő mértékben kell hogy megilletse akár öröklött akár szerzeményi vagyonnal bir, ha figyelembe vesszük, hogy mostani birtokrendszerünk mellett az öröklött vagyon épen oly rendelkezése alatt álló saját tulajdona az örökhagyó házastársnak, mint az a mit maga szerzett, ha meggondoljuk, hogy a házastársak kölcsönös jogai és kötelezettségei azonosak akár öröklött, akár pedig szerzett vagyonuk van: akkor bizonyára habozás nélkül fogjuk kijelenteni, hogy a tulélő házastárs örökösödési jogának kulcsát és alapját nem a vagyon eredetében, hanem ettől függetlenül azon belső kapcsolatban kell keresnünk, mely a házastársakat a vagyonra való tekintet nélkül összefüzi. Ennélfogva az okszerű törvényhozás a házastársak kölcsönös örökösödési jogának megállapításánál nem a vagyonok eredetét, hanem a házassági viszony bensőségét fogja mérlegelni; s azon eredményre jutand, hogy miután a házasság által a házastársak között a legbelsőbb viszony keletkezik, a nélkül azonban, hogy szét tépetnék azon kötelék, mely a házastársak mindenikét saját rokonaihoz fűzi: a házastársak kölcsönös örökösödési jogát a rokonok örökösödésével kapcsolatban, még pedig a dolog természetéből folyólag akkint kell érvényre emelni, hogy a tulélő házastárs örök része fokozatosan emelkedjék a szerint, a mint

távolabbi örökösödésre hivatott rokonokkal találkozik; — ha pedig ily rokonok nincsennek, akkor a házastársat kizárólagos örökösödési jog illesse. — Ezen vélekedésünk szerint helyes nézetnek adott kifejezést a magyar jogászggyűlés is midőn kimondotta *«hogy a tulélő házastárs, törvényes öröklési joga szintén a szerzett és öröklött vagyonra való tekintet nélkül azon elv szerint állapítandó meg, miszerint minél távolabbi öröklésképes rokonokkal együttesen hivatik a tulélő házastárs az öröklésre, annál nagyobb legyen az őt illető öröklési hányad.»*¹

Ha a házastársak viszonos örökösödése a fentebbi irányelv alkalmazása mellett oldatik meg, ennek azon nagyfontosságu eredménye leszen, hogy a lehető legegyszerűbben, igen könnyen tisztázhatóvá teendi a törvényes örökösödés kérdését ott is, a hol az örökhagyó az örökösödésre hivatott rokonokkal együttesen házastársat is hagyott maga után. A gyakorlati jogászok tapasztalatból tudhatják, az elméletiek könnyen beláthatják ama rendkívüli előnyt, mely karöltve jár azon örökösödési renddel, a melynél a vagyonok származását kutatni nem szükséges; mert e kutatás, mint már érintettük, a különben legtisztább örökösödési kérdést is peressé, s a pert annál bonyodalmasabbá teszi, minél inkább élénkül az általános forgalom, s minél gyakrabban adja magát elő olyan eset, hogy az örökhagyó azon vagyonát, melyet örökölt, elidegenitette, majd más vagyont szerzett, s vagyonának tárgya sokszor többszörös változásokon

¹ Lásd a magyar jogászggyűlés évkönyvét 1873-ik évfolyam II-ik kötet 321, 327-ik lap.

ment keresztül. Ily esetben, ha az öröklött és szerzett vagyonok más más örököst illetnek, majdnem kikerülhetlen a per; ha csak az egyik fél a békés kiegyenlítés kedvéért áldozatot nem hoz; míg ellenkezőleg ha a fentebbi különbség mellőztetik, a törvényben megállapított örökösödési hanyad szerint kis és nagy hagyaték igen könnyen leszen tényleg is feloszthatóvá; azon kérdés pedig kit és minő hanyadban illet a törvényes örökösödési jog, magából a törvényből azonnal tisztában és minden kétely felett fog állani.

Ha a házastársak törvényes örökösödésének szabályozásánál a fentebbi vezéreszme fogadtatnék el, annak azon kétségtelen haszna is lenne, hogy ez által mellőzhetővé válnék hazai jogunknak azon szinte hűbéri eredetű, külföldi jogforrásokból átültetett, annak idejében igen jó szolgálatot tett, de a változott viszonyoknak többé meg nem felelő intézkedése, mely az özvegyi jogra vonatkozik. Feleslegesnek tartjuk hosszadalmasan indokolni, hogy honi jogunk azon szabványai, melyek az özvegyi jogra vonatkoznak — bármennyire óhajtják is némelyek ezekben a magyar törvényhozás lovagiasságát feltüntetni — a kor viszonyainak meg nem felelnek. Hiszen kétségtelen, hogy ez a vagyont leköti, a szabad forgalomból kiveszi, a tulajdon és használati jog megosztása által nemzetgazdasági hátrányokat idéz elő, az elhalt örökhagyó özvegyét és rokonait hadi lábba állítja szemben egymással, az özvegy újabb házasságra lépése elébe gyakran elháríthatlan akadályokat gördít s ez által bizonyára nem az erkölcsiséget mozditja elő. — Mennyi-

vel helyesebb ha a hagyatéka az örökhagyó elhalálozása után azonnal a rokonok és a házastárs között akként osztatik meg, hogy ezek mindenike az őt illető hanyad tulajdonosává, korlátlan urává váljék, vagyonát belátása szerint kezelhesse és hasznosíthassa, egymással pedig jó egyetértésben élve, az özvegy anélkül, hogy anyagi előnyt veszítene, esetleg új házasságra is léphessen s a hazának hasznos polgárokat nevelhessen. Az özvegy haszonélvezeti joga vélekedésünk szerint legfeljebb azon esetre szorítható, ha a vele rendszerint közös háztartásban maradó saját gyermekeivel együtt örökösödik. Ezen esetben természetesen a haszonélvezeti jognak a gyermekek tartására és neveltetésére vonatkozó kötelezettséggel kapcsolatban kell lennie; s módot kell a törvénynek adni arra is, hogy a gyermekek bizonyos életkor elérése után ha a közös háztartásból kilépni akarnak, örökségüket legalább részben megkaphassák.

Mi tehát mindezeket figyelembe véve a mellett emeljük fel szavunkat, hogy a házastársak kölcsönös örökösödésénél az öröklött, szerzett vagyon közötti különbség mellőztessék. Azt hisszük ezen uton haladva a házastársak örökösödése igazságosabban oldható meg, mint ezt jelenbeni törvényeinkben megoldva látjuk. Tekintsük csak azon gyakran előfordulható esetet, hogy egy apa összes szerzeményét, csekély vagyonát arra áldozta fel, hogy legidősebb s gondosan nevelt gyermekét szakemberré képezze, s ebben többi gyermekeinek is támaszt szerezzen. E fiú aztán pályáján szerencsésen halad, tetemes vagyonra tesz szert, melyből árvaságra

jutott testvéreit segélyezi is; majd megházasodik, szerelemből elvesz egy vagyontalan nőt, kivel talán rövid ideig s nem is boldog házassági viszonyban élve hirtelen meghal a nélkül, hogy végrendelkezett volna. Valjon összeegyeztethető-e az igazságos és okszerű törvényhozás követelményeivel, hogy ezen esetben a gyermektele-nül elhalt örökhagyónak összes nagy vagyona csak azért mert szerzeményi volt egészen az őt túlélő házastársra szálljon, testvérei pedig koldusbotra szoruljanak. Vagy gondoljunk egy másik esetet. Egy férfi házastársul vesz egy nőt, a ki akkor még vagyontalan. A férfi gyengéden szeretett nejét minden kényelemben részesíti, s súlyos betegségéből saját jelentékeny vagyonának feláldozásával gyógyíttatja. — Ekkor a nőre valamely elhalt rokonáról szép örökség szállt, s ezt követelőleg csakhamar elhal a nő is a nélkül, hogy szerető és viszont szeretett férjéről végrendeletet készítve gondoskodott volna. — Valjon megegyezik-e a jogérzettel, hogy ezen esetben a túlélő férj az egész örökségből csak azért zárassék ki, mert a vagyon öröklött volt nem pedig szerzeményi; s elvigye az egész örökséget valami igen távoli az örökhagyó által nem ismert rokon. Mindezen visszasságok okszerűen mellőzve lesznek, ha az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség mellőzésével az örökség a rokonok és a túlélő házastárs közt hanyadokban igazságosan osztatik meg.

Láttuk eddig, hogy az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség a törvényes örökösödés törvényhozási szabályozásánál nem tartandó fent. Vizsgáljuk már most

azt, valjon e különbségnek lehet-e horderőt tulajdonítani a végrendeleti örökösödésnél, valjon lehet-e okszerűen a végrendelkezési jogosultság megállapításánál a vagyonok közötti különbséget figyelembe venni, és az öröklött vagyonokra vonatkozólag a halálesetrei rendelkezési jogosultságot megvonni, avagy legalább különös korlátozások alá vetni?

Ismert dolog mindnyájunk előtt, hogy az országbirói értekezlet szabványait megelőzőleg hazai jogunk a végrendelkezési jogosultságot egész merevségben a vagyonok jelzett különbféleségével hozta kapcsolatba. Szerzeményéről mindenki szabadon végrendelkezhett, s végrendelete által legközelebbi rokonait is az egész örökségből a nélkül zárhatta ki, hogy ezek bárminő csekély részt követelhettek volna. Ellenkezőleg az ősi vagyon végrendeleti intézkedésnek tárgya nem volt, s azon ágon, melyről az ősi vagyon leszármazott, bárminő távoli rokonok voltak, ezeket a vagyon egészen a törvény erejénél fogva oly kötelezően illette, hogy annak legkisebb részét sem lehetett végintézkedés által az arra jogosított rokonoktól elvonni. — Az ősi és szerzeményi vagyonokra vonatkozó ezen homlokegyenest ellentétes intézkedés régi jogunk keretébe igen szépen bele illett; igen nagy összhangban állott az akkori hűbéri jellegű birtoklási viszonynyal, mely az ősi vagyonban a család törzstulajdonát tekintette, a birtokos egyénnek pedig ugyszólván csak haszonvételi jogosultságot biztosított; míg ellenkezőleg a szerzeményben az egyéni érdemet méltányolva, ezt annyival inkább tette korlátlan rendel-

kezés tárgyává, mivel a rokonsági érdeket kellően megvédettnek tekintette az által, hogy az akkor főszerepet játszó ősi vagyont a rendelkezés alul egészen elvonta. Az örökösödési jognak illetén szabályozása természet-szerű kiegészítése volt hazai jogunk azon intézkedésének, mely szerint a tulajdonos élők között is csak szerzeményéről rendelkezhetett szabadon, ellenben az ősi vagyon elidegenítése megszorításoknak volt alá vetve.

Lényegesen átalakult azonban a helyzet akkor, midőn a szabadelvű reformeszmékért, s ezek között kiválóan az ősiség eltörléseért, a szabad földért egy negyed századon át küzdő országos ellenzéki párt 1848-ban elveinek diadalát ünnepelte; s nem is késett a már fentebb keletkezésére vonatkozva ismertetett 1848-ik évi XV-ik törvénycikkben az ősiség teljes és tökéletes eltörlését elvileg kimondani. A végzet úgy akarta, hogy a bekövetkezett gyászos események folytán az absolut hatalom parancs szava hajtsa végre azt, a mit a nemzet többségének alkotmányos nyilatkozata ezen törvénycikkben megjelölt; de bár méltán ellenszenvvel fogadott kutforrásból keletkeztek azon törvények, melyek a «szabad föld» elvi kijelentésének testet adtak, s bár az ősiségi nyiltparancs nem egy specialis intézkedése kifogásolható: azt az elfogulatlan bírálónak mégis be kell ismernie, hogy egészben véve helyesek s nemzetgazdászati szempontból is nagyhorderejű jó hatással bírók voltak az absolut korszak azon törvényei, melyek a magyar birtokot a hüberszerű kötelék alul tetteleg is feloldva, a tulajdont azzá tették, a minek fogalma szerint lenni kell, és a

szabad rendelkezést teljes érvényre emelték. Ez által a rokonokat a törvényes örökösödés rende szerint illető ősi, s más forrásból származott szerzeményi vagyon közötti különbség teljesen elenyésztetve lőn, s Magyarország polgára vagyonának egyenlő urává lőn, bármely forrásból vette legyen a vagyon eredetét. — Mi nem vagyunk szerelmesek az osztrák polgári törvénykönyvbe, tudjuk, hogy a maga idejében minden esetre jeles alkotás az élet fejlődése, a tudomány haladása által igen sokban tulszárnyalva lett, ismerjük e törvény örökösödési részének hiányait és gyarlóságait; de azért nem habozunk kimondani, hogy a változott viszonyoknak, az átalakult helyzetnek, a felszabadított tulajdonnak sokkal inkább megfelelt az osztrák törvény azon intézkedése, mely a végrendelkezési jogosultságot a vagyonok eredetének figyelembevételével, s csupán a kötelekrész intézménye által korlátozva adja meg mint régi hazai jogunknak azon szabványai, melyek a végintézkedési jogosultságot szabályozták.

Volt már alkalmunk az országbirói értekezlettel, jogfejlődésünk ezen döntő momentumával behatóan foglalkozni; s midőn egyfelől a helyzet kellő méltánylásában megjelöltük azon védpontokat, melyek az országbirói értekezlet azon intézkedését mentik, hogy osztrák polgári törvénykönyv örökösödési jogát a törvényhozás további intézkedéseig érvényben nem hagyva, a helyett a régi magyar jog alapján ugyan, de mégis annak gyökeres átídomításával új örökösödési jogot teremtett; más részről nem késtünk a jól megérdemlett

elismerésnek adni kifejezést azért, hogy az értekezlet a végrendelkezési jogosultság megállapításánál szakított a mult traditióival, a helyzet magaslatára emelkedett, s a végrendelkezési jogosultság általánosításánál az öröklött és szerzett vagyon közötti különbséget figyelmen kívül hagyta. E körülmény nagy fontossággal bír. Látjuk abból, hogy az ujitásoktól lehetőleg tartózkodó, a régi magyar jog iránt kiváló előszeretettel viseltető országbirói értekezlet a magyar jog restitutiojának terén nem látta czél-szerűnek csak ideiglenesen is odáig visszamenni, hogy az öröklött vagyonokra vonatkozólag a végrendelkezési jogosultságot külön korlátok közzé szorítsa; hanem az öröklött és szerzett vagyonokra egyenlően, s csupán a legközelebbi rokonokkal törvényes osztályrészhez való igénye által korlátozva érvényre emelte, helyesebben mondván érvényben hagyta a végrendelkezési jogosultságot. — És ez annál nagyobb horderővel bír, mivel — mint az értekezlet tanácskozmányai mutatják, a végrendelkezési jogosultság illetén szabályozása annak daczára lön elfogadva, hogy többen a magyar örökösödési jog teljes visszaállítását, az illető alválasztmány kisebbsége pedig oly örökösödési rend megállapítását szorgalmazta, mely szerint leszármazó örökösök létezése esetében a korlátlan végrendelkezési jogosultság csak a szerzeményi, nem öröklött vagyonokra nézve lett volna megadva, míg ellenkezőleg az öröklött vagyon a végrendelkezési jogosultság köréből elvonatott volna.¹ — Ezen ellennézet és különvélemény daczára az ország-

¹ Lásd RÁTH id. munkája I. k. 87-ik lap.

birói értekezlet többsége az öröklött és szerzett vagyonokra vonatkozólag egyenlően kiható végrendelkezési jogosultságot fogadott el, mert érezte, hogy a visszalépés menthetetlen, s az öröklött vagyonokra vonatkozó végrendelkezési jogosultság különös megszorítása a változott viszonyokkal összeegyeztethetetlen lenne.

Midőn a fentebbieket a szives olvasó emlékébe idéztük, tettük ezt azért, hogy jelezzük azon lényeges eltérést, mely az öröklött és szerzett vagyonok közötti különbség fenttartása, illetőleg érvényre emelése kérdésében a törvényes örökösödés és a végrendelkezési jogosultságnál fentforog. A törvényes örökösödésnél mai jogunkban érvényben találjuk még e különbséget; itt tehát a tényleges jog megváltoztatásáról van szó. Ellenkezőleg a végrendelkezési jogosultságot illetőleg már az országbirói értekezlet is igen bölcsen egészen elmellőzte e különbséget, itt tehát a körül forog a kérdés, valjon e különbség újra felelevenitessék-e avagy pedig nem? És midőn mi itt is nemmel szavazunk, e tárgybeli indokainkat annál inkább véljük lehető rövidejséggel előadhatónak, mivel úgy vagyunk meggyőződve, hogy az országbirói értekezletnek fent méltányolt megállapodása egymagában is döntő erővel bíró s megcáfолhatlan érvet tartalmaz; s mivel az ideiglenes törvénykezési szabályok ezen intézkedésének érvényre emelkedése óta is a végrendelkezési jogosultságnak ezen megoldása általános helyesléssel fogadtatott, a gyakorlati életben helyesnek, czélszerűnek bizonyult, s tudunkkal legalább azóta alig emelkedett hang, mely azt sürgetné, hogy az öröklött

vagyonra vonatkozó végrendeleti jogosultság jobban megszoríttassék mint a szerzeményi vagyonoknál történik.

Kifejtettük ott, hol a törvényes örökösödést illetőleg az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség mellőzését indokoltuk, hogy az ősiség megszüntetése által az előbbi helyzet gyökeresen átalakíttatott; hogy most már az, a mit valaki rokonaitól örököl, épen olyan saját tulajdona, épen oly szabadrendelkezés alatti sajátja, mint a mit szerez, a mit nem rokona után végrendelet folytán örököl, vagy esetleg a sors adományaként kap. E modern tulajdon fogalma nem türi el azon megkülönböztetést, mely a vagyonok eredetéből merítenék; hanem egyenlő jogosultságot ad a tulajdonosnak bárhonnet és bármi czimen szerezte legyen tulajdonát. — A különbsztetést nem tűró tulajdon eszméjének bizonyára az felel meg, hogy a mint életében minden tulajdonos a tulajdonjogából folyólag egyenlő rendelkezési jogosultsággal bír, akár örökölte vagyonát akár pedig nem, úgy halála esetére is végintézkedési jogosultságát illetőleg megkülönböztetés ne tétessék. Hiszen e jogosultságot ökszerűen csak magából a tulajdonjogból, nem pedig a tulajdon eredetének jogcíméből lehet levonni; mert bizonyára senki sem fogja állítani, hogy a szerző szerzeményéről akkor is joghatálylallyal intézkedhetik, ha az többé az ő tulajdonát nem képezi.

Hangsúlyoztuk azt is, hogy az öröklött vagyonnak a mostoha viszonyok közepette való megtartásában többször nagyobb egyéni érdem van, mint sok oly szerzeményben, melynél a kedvező sors döntő, gyakran kizá-

rólagos tényezőként szerepel. És ha ez így van, ha az érdemmel megtakarított vagyon épen olyan sajátja az illetőnek, mint az érdem nélkül szerzett, lehet-e a végrendelkezési jogosultságot okszerűen attól függővé tenni, hogy a tulajdon eredete örökségre vezethető-e vissza avagy pedig nem? A törvényhozás a nélkül, hogy a tulajdonjog eszméjét s a jogegyenlőséget megsértené, a végrendelkezési jogosultságnak tágabb vagy szűkebb tért szabhat; — de már akkor alig ha helyesen fogna eljárni, ha a jogosultság korlátainak megállapításánál a vagyon eredetének, az egyéni érdemmel sem mindig karöltve járó ezen tényezőnek felette nehézkes kutatásába bocsátkoznék.

Ha a gyakorlati élet követelményeit tartjuk szem előtt, akkor is azt látjuk, hogy a végrendeleti jogosultságnak a vagyonok eredetétől való függetlenítése szükségesnek és czélszerűnek mutatkozik. Kétségtelenugyanis, hogy a végrendelkezési jogosultság átalánosítása és lehető kiterjesztése az állampolgárok okszerű gazdálkodásának és takarékosságának egyik legjelentékenyebb rugóját képezi, s ennél fogva a nemzeti közvagyonosodás gyarapítására is felette jótékonyan hat. — Az, a ki oly minőségű vagyonnal bír, mely felett halála esetére a végrendelkezési jogosultság tőle meg van vonva, tehát a feltételezett esetben az öröklött vagyon tulajdonosa, kivált azon esetben, ha ezen végrendelkezése alul elvont vagyonok a törvényes örökösödés rende szerint oly egyénekre lennének szállandók, a kikkel a tulajdonos nem rokonszenvez, bizonyára nem fog oly takarékosan

élni, oly okszerűen gazdálkodni, mint az, a ki vagyonával halála esetére is szabadon rendelkezhetik, s annak hagyhatja, a kit arra érdemesnek nem a törvénynek általános szempontból kiinduló rideg betüje, hanem az ő speczialis alapokon nyugvó vonzalma jelöl meg. — Nem egyszer fog megtörténni, hogy a törvény azon tilalma, mely az öröklött vagyonokat a végrendekezési jogkör alul elvonja, különféle utakon és módon ki fog játszani. De ha ennek ellenébe a törvény megfelelő akadályokat gördít is, vagy ha az illető tulajdonos annyira tiszteletben tartja a törvényt, hogy annak kijátszásától távol tartja magát; vagyonával, mely halála után egy szerinte érdemtelen egyénnek fogna a törvény rendelkezéséből jutni, bizonyára nem fog oly takarékosan gazdálkodni, mint ha e felett szabadon intézkedhetnék. Pazarolni, vesztegetni, improductiv módon költekezni fog, s ez által természetesen a nemzeti közvagyonosodást sem fogja előmozdítani. Lehet-e képzelni, hogy az, a ki a törvényszerint reá tukmált igen távoli rokonban legnagyobb ellenségét látja, s a ki vagyonát egy az ő életét megmentő idegennek szeretné hagyni, vagyonával, melyről életében egészen szabadon rendelkezhetik, akkint fog bánni ha tőle a végrendekezési jogosultság megvonatik, mint ha a törvény jogot ad neki, hogy megőrzött vagyonáról halála esetére is szabadon rendelkezessék? — Czélszerű e jogosultságot megadni azért is, mert a hol az egyén akarata találkozik a törvény dispositiv intézkedésének czélzatával, ott a végrendekezési jogosultság nem fogja magát ellentétbe helyezni a törvényes örökösödés rendével; a

hol pedig a tulajdonos egyéni akarata eltér a törvény rendelkezésétől, vagy azzal éppen ellentétbe helyezi magát, okszerűen azt kell feltenni, hogy legalább is az esetek nagyobb számánál az önként nyilvánuló specziális egyéni akarat inkább fogja eltalálni az érdekes örökös, mint a törvény azon rendelkezése, mely csakis átalános álapokon nyugodhatik, a fenforgó egyes esetek kellő méltánylására pedig nem is gondolhat.

Mindezekhez hozzájárul, hogy az öröklött vagyonnak a végintézkedés alul való elvonása, ezen igen érzékeny jogmegszorítás által még azon czélt sem lehet elérni, hogy az öröklött vagyon azon családnak tartassék meg, a melytől az örökhagyóra hárult. Nem akarunk ismétlésekbe bocsátkozni, utalunk tehát azokra, miket e részben a törvényes örökösödés kérdésre vonatkozólag elég tüzetesen kifejtettünk. Ma a szabad vagyon korszakában értelem nélkül valónak, kellően nem indokolhatónak tartjuk azon törekvést, mely a vagyont a család azon ágára kívánja visszaszármaztatni, a melyről származott. De ha úgy volna is a mint nincsen, ha e törekvés jogosult lenne, a végrendelkezési tilalom által a czél legalább sok esetben nem fogna elérteni, mert ha e végrendelkezési tilalom érvényre emelésével együttesen a törvényes örökösödésnél az ági örökösödés fogna is behozatni: akkor is ez a mint láttuk nem biztosítaná azon czélt, hogy a vagyon oda szálljon vissza a honnét származott. Ha a tulajdonos életében elkölti, elvesztegeti vagyonát, akkor meg lesz ugyan a törvénykönyvben az egyébkint is indokolhatlan végrendeleti tilalom, meg lesz az igazságta-

lan, a természetes családiasság érdekével ellenkező, gyakran vérlázító eredményeket szülő törvényes örökösödési rend; de még sem lesz meg azon eredmény, hogy az ősi vagyonból csak egy talpalatnyi is azon családnak tartassék meg, a melyről az az örökhagyóra szállott. Ime látjuk hogy félrendszabályok eredményre nem vezetnek. Ha a törvényhozás azon szempontot fogadná el irányt adónak, hogy az öröklött vagyon azon család részére tartassék fent, a melyről származott — mit mi természetesen nem helyeselhetnénk, indokolhatónak nem tartanánk: akkor nem elégséges a természetellenes törvényes örökösödési rend megállapítása, akkor nem lehetne a végrendeleti tilalom decretálásával megállapodni, hanem az ősiséget a maga merevségében vissza állítani, sőt, mert tény hogy az sem vezetett az óhajtott célhoz, azt még ridegebbé tenni, az élők közötti rendelkezési jogosultságot egészen megvonni kellene. Ugyan kérjük, van-e magyar jogász, a ki ezt akarná?

A végrendeleti jogosultságnak az öröklött vagyonokra vonatkozó elvonása azért sem lenne helyeselhető; mert míg egyfelől ez által azon cél, hogy a vagyon azon ágra szálljon vissza, a melyről származott, némi részben is csak úgy lenne elérhető, ha e jogmegszorítással kapcsolatosan a fentebbiek szerint már tarthatlannak kimutatott ági örökösödés, s ennek is azon bonyodalmasabb módozata maradna érvényben, mely mellett a vagyon eredetét az első szerzőig visszamenve kellene kutatni; addig másfelől a dispositiv törvény alakjában is igazságtalan és célszerűtlen ági örökösödési rend jogtalansága és helytelensége

óriási mérvben emelkednék az által, ha az ági örökösödési rend oly kényszer törvény alakjában jelentkeznék, melynek ellenébe az alakszerűen nyilvánult ellenkező egyéni akarat sem emelkedhetnék érvényre. — Ha, mint láttuk, a természetes családiasság igényeivel, a megváltozott viszonyokkal okszerűen meg nem egyeztethető többé, hogy az ági örökösödés, ezen örökösödésnek egyik vagy másik faja nyerjen alkalmazást akkor, midőn az örökható végrendeletileg nem tudott vagy nem akart intézkedni: akkor bizonyára sokkal érzékenyebb lenne, sokkal inkább ellenkeznék a szabadrendelkezési jogosultság követelményeivel azon törvény, mely az ági örökösödési rend kézzel fogható helytelenségeit végrendeleti intézkedés által sem engedné kijavíttatni. Ha méltán felháborít azon dispositív törvény, mely a nem végrendelkező vagy nem végrendelkezhető gyermek összes vagyonát a tul élő édes atyától elvonja, s egy 8—10-ik izbeli rokonságban levő anyai ági rokonnak dobja oda: mennyivel vérlázítóbb lenne azon kényszer törvény, mely ez esetben a gyermektől, még ha bir is egyébkint a végrendelkezési képességgel, elvonná azon jogot, hogy az érdektörvény ellenébe a családi kötelek tisztaságát emelje érvényre, s a jelzett esetben szeretett édes atyját tegye végrendeleti örökösévé. — Figyelembe veendő még itten, hogy ha már az ági örökösödés mint dispositív jellegű törvény is az örökösödés kérdését felette bonyodalmassá teszi, ugy szólván kiszámíthatlan mérvben fokozódnék a bonyodalom az által, ha az öröklött vagyonok a végrendeleti jogosultság jog-

köréből kizárva lennének. A dispositiv jelleggel bíró ági örökösödési törvény mellett ugyanis a vagyon eredetének bonyodalmas kérdése csak akkor lép előtérbe, ha az örökhagyó érvényes végrendelet hátrahagyása nélkül halván el, a törvényes örökösödés esete áll be; míg ellenkezőleg, ha a végrendelkezési jogosultság a szerzeményi javakra szoríttatik, akkor kutatni kellend a hagyatéki vagyonok kutforrását akkor is, ha az örökhagyó végrendelkezett, mert hiszen épen a vagyonok minőségétől függ a végrendelet joghatálya. Kétségbevonhatlan tény, hogy az országbirói értekezlet által megállapított törvényes örökösödési rendünk nagy hátrányai az életben az esetek jó részében az által lettek elmellőzve, hogy a vagyonok minőségére való tekintet nélkül megengedett végintézkedési jogosultság gyakori felhasználása által a helytelen törvényes öröklési rend helyébe az egyéni akarat által érvényre emelt helyesebb örökösödés léptettetett; s mert a végrendelkezési jogosultság nincs kötve a vagyonok minőségéhez, az érvényes végrendelettel szemben ködfátyolkint enyésztek el azon bonyodalmak, melyek a vagyon eredetének kutatásából okvetlenül felmerültek volna. — A tapasztalás azonban még azt is mutatja, hogy végrendelkezési jogukat leggyakoribb esetben azok használják, a kik a törvény által öröklésre hivatott közeli rokonnal nem birnak; és így mert a vagyon eredetének kutatása is épen azon esetekben legbonyolultabb, a hol a törvény szerint öröklésre hivatott rokon a távoli rokonság körében keresendő: igen világos, hogy a vagyonok minőségére való tekintet nélkül megenge-

dett végrendelkezési jogosultság a vagyon eredetének kutatásából származó kérdéseket épen a legbonyodalmasabb esetekben enyészttette el. — Mindezekből önkint folyik, hogy ha az ági örökösödés mellé visszaállítanók régi jogunk azon intézkedését, mely a végrendelkezési jogosultságot a szerzeményi vagyonokra szorította: ez által nem kevesbitenők, hanem gyarapítanók a helytelenségeket és bonyodalmakat; s gyarapítanók mégis a nélkül, hogy ez által az ősi család fenttartásának célja elértnék.

Némelyek azon nézetben lehetnek, sőt ugy tudjuk vannak is, hogy az öröklött vagyonra vonatkozó végrendelkezési jogosultság a tulajdonostól nem vonandó általában el, hanem csak akkor, ha leszármazó egyenes örökösei vannak; mely esetre fenttartani szeretnék az országbirói értekezlet előtti hazai jogunk azon szabványát, hogy csak a szerzeményi vagyon képezze végrendelkezés tárgyát, az öröklött vagyon pedig a törvény erejénél fogva, s meg nem csonkíthatólag illesse a leszármazó örököseket. — Alig szükséges mondanunk, hogy mi elfoglalt álláspontunkból kifolyólag e véleményt sem tartjuk helyesnek. Elismerjük mi azon nézet helyességét, hogy leszármazó egyenes örökösök létezése esetében korlátlan végrendelkezési jogosultság a legszentebb családi kapocs igényeinek sérelme nélkül nem engedhető meg; ámde azt hisszük e korlát felállításánál sem szükséges és czélszerű a vagyonok közötti különbségre fektetni a súlyt; hanem akár öröklött ági, akár másnemű vagyonnal birjon az örökhagyó, a leszármazó egyenes

örökösök érdekeinek megóvása szempontjából korlátot kell vetni az önkényszerű végrendelkezésnek. Mi azt hisszük, hogy a római jog és az osztrák polgári törvénykönyv, úgy ezek nyomán országbirói értekezletünk, mely a leszármazó örökösök kötelesrészét — törvényes osztályrészét — megállapította, vagy azon törvénykönyvek, melyek a kitételben megfordítva, de az eredményt illetőleg jó részben egyirányban haladva, a hagyaték azon részét határozzák meg, a mely végrendelkezés tárgyát képezheti, — mint például a francia polgári törvénykönyv, — a kérdést helyesebben oldották meg, a közel rokonság érdekét méltányosabb védelemben részesítették, mint ha a vagyonok különbségét véve kiindulási pontul a leszármazó egyenes örökösök érdekében az öröklött ági vagyont az intézkedési jogkörből egészen kivonták volna, ellenben a nem ági vagyont egészen a szabad végrendelkezés tárgyaúl hagyták volna fent.

Említettük már azon ellentétes irányt, mely az örökösödés két fő alakzatánál a végrendeleti és törvényes örökösödésnél jelentkezik, melyek egyikében az egyén akarata, másikában pedig a családi érdek emelkedik érvényre. Mi a kötelesrész, vagy a rendelkezés tárgyát képező rész (portion disponible) olyatén megállapítását, mely nem vizsgálva a vagyonok minőségét, hanyadokban állapítja meg azt, a mi a végrendelkezés tárgyát képezi, és a mi a törvényes örökösödésre hivatott rokonoktól végrendeleti intézkedés által el nem vonható, a két ellentétes irány szerencsésebb kiegyenlítésének tekintjük, mint ha a vagyonok eredetét fogadva el határvonalul, az öröklött ági

vagyont egészen a családi érdekek, minden más vagyont pedig ismét egészen az egyén korlátlan rendelkezésének dobunk oda, s ezzel egyszersmind a vagyon eredetének kutatásából folyó bonyodalmaknak bő tápanyagot nyújtunk. A két ellentétes örökösödési irány közvetítésénél egy felől a tulajdonjogból kifolyó uralom, a szabadrendelkezés, másfelől a közeli rokonsággal karöltve járó kötelesség viszik a döntő szerepet; s mert a tulajdon lényegileg ugyanaz, akár örökösödésből, akár más czimből származott, a családi kötelesség pedig épen nincsen az illető családtag vagyonának eredetével kapcsolatban: igen világos, hogy akár öröklött, akár szerzett vagyonnal bir az örökhagyó, legigazságosabb és méltányosabb, ha az egyéni jogosultságnak épen úgy mint a családi igénynek megadatik az ő osztályrésze; s így ezen ellentétes érdek is a legegyszerűbben, a nélkül oldatik meg, hogy a vagyon minőségének kutatása által a kérdés bonyolítottatnék. — Annál inkább emeljük fel e mellett szavunkat, mert az ellenkező vélekedésünk szerint a legnagyobb igazságtalanságokra, a legkirívóbb méltatlanságokra vezetne. Ha az öröklött vagyonra vonatkozó végrendeleti jogosultság leszármazó örökösök létezése esetében egészen megvonatik, akkor a csupán öröklött vagyonnal biró atyától elvonatik azon mód, hogy gyermekei közül a jót előnyben, a roszt hátrányban részesitse; nem csak jótékony célra, távolabbi szegény rokonainak, vagy idegen jóltevőinek nem hagyhat egy fillért sem: de sőt kénytelen eltűrni, hogy vagyonából legérdemetelebb, legrosszabb gyermeke épen olyan osztályrészt kapjon,

mint a legjobb, legérdemesebb. Ellenkezőleg ha az atyának csupán szerzeményi vagyona van, akkor mereven ellentétbe helyezhetné magát a családi kötelesség parancs-
szavával, legjobb gyermekétől elvonhatná egész öröksé-
gét, s oda adhatná azt arra egészen érdemetlen idegen
kegyenczének. — Az, a kit szülői szaknevelésben nem
részesítettek, s mégis fáradságos munkája által a sors
mostoha csapásai közepette is sértetlen fent tudta tartani
az öröklött vagyont, ennek legkisebb részét sem von-
hatná el végintézkedésileg különben is jól nevelt, szak-
emberekké képzett gyermekeitől, nem hagyhatna nyo-
morék testvérének egy kis, az egész vagyonhoz képest
jelentéktelen segédelmet; ellenkezőleg ha a jól számító
szülők nem hagytak gyermekökre vagyont azért, mert
az örökségkint megőrizhetendett pár ezer forintot a gyer-
mek gondos nevelésére fordítani tartották czélszerűbb-
nek, és gondos nevelés által nyújtott szakképzettségben
anyagi javak helyett jól jövedelmező szellemi tőkét hagy-
tak gyermeköknek, kinek e tőke, mert a szerencse is
kedvez, igen dusan kamatozik: akkor ezen gyermek
könnyű szerrel szerzett összes vagyonát saját jó gyer-
mekeitől egészen elvonni, azokat, kiknek gondos ápolásá-
ról, neveléséről, jövőjéről gondoskodni szent kötelessége
lenne, a nyomor örvényébe taszítani lenne jogosítva!
Nemde égbekiáltó igazságtalanságokra vezetne azon
törvény, mely a rendelkezési jogosultságot akár általában
akár azon esetben, ha az illetőnek leszármazó egyenes
örökösei vannak, csupán és mereven a vagyonok erede-
tétől tenné függővé, teljesen megvonva e jogosultságot

ott, a hol a vagyon öröklött, s teljesen megadva ott, a hol a vagyon szerzeményi. — Hiszen a fentebbi példák kézzelfoghatólag mutatják, hogy a vagyonbirással kapcsolatos egyéni érdem nem csupán és mindig annál fedezhető fel, a ki a vagyont maga szerezte; hanem gyakran s nem egyszernagyobb mérvben annál, a ki az öröklött vagyont megtartani tudta; s ennél fogva e szempontból is helytelen s céliránytalan lenne azon törvény, mely a végrendelkezési jogosultságot akár általában, akár leszármazó örökösök esetében a szerzeményi vagyonokra korlátozza. — Minden esetre üdvösebbnek mutatkozik azon törvényhozási intézkedés, mely a közeloakonok örökösödési igényének biztosítása szempontjából a végrendelkezési jogosultságot arra való tekintet nélkül szabályozza, hogy az örökhagyó vagyona öröklött ági vagyon volt-e avagy pedig nem. —

IV. A rokonok törvényes örökösödési rendének módosztatára vonatkozó némely észrevételek.

Munkánk tartalma mutatja; s a körülmények indokolják azt, hogy kiválólág azon kérdést kellően megvilágítani volt célunk, valjon örökösödési jogunk törvényhozási szabályozásánál az öröklött és szerzett vagyonok közötti különbség fenttartandó-e vagy nem; s miután érveink elég terjedelmes előterjesztése mellett kimutatni igyekeztünk, hogy e különbség nem tartandó fent: munkálatunkat berekeszthetnők. — Azt hisszük azonban, helyesen járunk el, midőn azon negatív irány fejtegetése után, mely fő feladatunkat képezte, nevezetesen annak kimutatása után, hogy örökösödési jogunk törvényhozási szabályozásánál az öröklött és szerzett vagyonok közötti különbség nem tartandó fent, röviden kifejtjük nézetünket azon pozitív irányra vonatkozólag is, mely a rokonok törvényes örökösödési rendének megállapításánál vélekedésünk szerint kiindulási pontul fogadandó el. Ezt mi az előadottak szükséges kiegészítő részének tekintjük; mert tekintettel a különböző törvényhozások e részbeni intézkedéseinek lényeges eltéréseire, a törvényes örökösödés rendének hű képét csak akkor állíthatjuk szemünk elé, ha az öröklött és szerzett vagyonok közötti különb-

ség mellőzésének indokolt kifejtése után jelezzük azon további vezérelveket is, melyek a rokonok törvényes örökösödésének szabályozásánál követendőek lesznek, s mert mint alantabb kimutathatónak véljük, épen e pozitív iránynak vélekedésünk szerint helyes megállapítása jó részben azok aggodalmait is eloszlatni, vagy legalább is igen csekély mértékre leszállítani van hivatva, a kik az ági örökösödés fenttartása mellett emelik szavukat.

Nem lehet feladatunkul tekintenünk, hogy e pozitív irány indokolt kijelölését megelőzőleg a rokonok törvényes örökösödés szabályozása tárgyában a különböző törvényhozásoknak minden eltérő intézkedéseit feltüntessük; de mégis szükségesnek véljük, hogy a nevezetesebb törvényhozási alkotások e részben lényeges eltéréseit egymás mellé állítva visszaidézzük emlékünkből.

Az örökhagyótól leszármazó rokonok örökösödése a nevezetesebbeurópai törvénykönyvekben általában egyenlő elvek szerint van szabályozva. A leszármazó rokonok az örökösödésben a felmenő és oldalági rokonokat feltétlenül megelőzik, s ezen rokonok mindenike feltétlenül kizárja az örökösödési jogból azon távolabbi leszármazókat, a kik tőle származtak; azon távolabbi leszármazók azonban, kik valamely elhalt közelebbi leszármazótól származnak, akkor is örökösödési joggal birnak, ha náloknál közelebb rokonsági izben levő leszármazókkal találkoznak; vagyis a gyermekekkel együtt valamely elhalt gyermektől leszármazó unokák, esetleg ugyancsak a gyermekekkel vagy unokákkal együtt azon másodunokák is birnak örökösödési joggal, a kiknek az örökhagyóvali

rokonságát közvetítő gyermek és illetőleg unoka már meghalálozott. Ha csupán gyermekek örökösödnek, akkor ezek egyenlő osztályrészt kapnak; de ha gyermekek unokákkal, vagy csupán elhalt gyermekektől leszármazó unokák örökösödnek, akkor az elhalt gyermeket illetendő örökösödési részt az örökhagyónak e gyermektől származó unokája, esetleg ha több unoka van, ezek egyenlő megosztás mellett kapják; ugyanily módon lévén az örökösödési hányad a másodunokák vagy még távolabb leszármazók örökösödése esetében megállapítandó. Szóval a gyermekek fejenként, a távolabbi leszármazók pedig törzsönként örökösödnek.

A leszármazók örökösödésének ezen rendétől a mint már fentebb láttuk, a zürichi magánjogi törvénykönyv, eltér és a régi statutuarius jogszabályok részbeni fentartásával, de ezekhez viszonyítva mégis a jogegyenlőség igényeihez közeledve oly örökösödési rendet tartalmaz, mely kivált az atyai hagyatékban a leányok rovására a fiuknak igen nagy horderejű előjogokat biztosít.

Hazai jogunk régebben a legnagyobb részt fiágra szabályozott adományjavak által a fiágot a leányág felett nagy előnyben részesítette; de ettől eltekintve, régi hazai örökösödési jogunk a leszármazók örökösödési jogának megállapításánál a jogegyenlőség elvéből indult ki; az ideiglenes törvénykezési szabályok örökösödési joga pedig a leszármazók örökösödési igényét a nemi különbségre való minden tekintet nélkül szabályozza; itt, a leszármazók örökösödésénél még az sem szülvén különbséget, valjon az örökség öröklött ági avagy pedig szerzeményi vagyonok-

ból áll. És mi a leszármazók ezen törvényes örökösödési rendét, mely a jogegyenlőség igényeinek, kizárólag felel meg, annál inkább fentartandónak véljük,¹ mivel a fiuk a társadalmi állásban ugyis nemők előnyeivel állanak a leányok felett, könnyebben üzhetnek haszonhajtó foglalkozást, szabadon áll előttük a tér az élet minden pályájának betöltésére; míg a gyöngébb női nem előtt a tisztességes kenyérkereset korlátoltabb pályája van nyitva; és így ha a jogegyenlőség engedné, hogy különbség tétessék, akkor inkább a leányok lennének a fiuk felett előnyözendők, mint a fiuk a leányok felett. Csupán az lenne megengedhető, hogy a fiuk a mezőgazdasági ingatlanokat és tartozmányait a teljes forgalmi érték megtérítése mellett megtarthassák, mi az életben különben is legnagyobb részt így történik, s így fog történni, ha külön szabály e tárgyban nem alkottatik is.

A felmenő és oldalági rokonok törvényes örökösödési rendének szabályozásánál igen lényeges eltérésekkel találkozunk.

¹ A zürichi magánjogi törvénykönyv ellenkező intézkedése ellenében igen helyesen olvassuk a berni újabb polgári törvénykönyv alapelveinek kidolgozásával megbízott bizottság jelentésében a következőket: «das neue Züricher Gesetzbuch, das in Manchem Ausgezeichnetes geleistet hat für die rationale Weiterbildung des Rechts, hat sich nach unserer Ansicht gerade in der ungleichen Behandlung der Geschlechter im *Erbsystem* durch historische Vorurtheile beherrschen lassen». Mindenesetre jellemző, hogy a schaffhauseni törvénykönyv is, mely az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség fenttartásában a historiai emlékeknek hódolt meg, s mely igen nagy részben egyszerű másolata a zürichi törvénykönyvnek, e tekintetben a helyes irányt követte, a mennyiben a leszármazó örökösöknek a nemi különbségre való tekintet nélküli egyenlő örökösödési jogosultságát emelte érvényre.

A római jog — azon alakjában, melyet JUSTINIÁNNAK ide vonatkozó nagy horderejű novellái eszközöltek, s mely alakban e classicus jog érvénye még ma is részben fentmaradt, részben átszivárgott az újabb codificatio csatornáin, a törvényes örökösök első osztályához tartozó leszármazó örökösök nem léte esetében a törvényes örökösök II-ik osztályában a felmenőket, továbbá az örökhagyónak egész vértestvéreit és e testvérek gyermekeit együttesen hívja az örökösödésre. A felmenők közül a közelebbi rokonsági izben álló a távolabbbit megelőzi, egyenlő izben állók között, ha részben az apai, részben az anyai ághoz tartoznak, s csupán felmenők, nem egyzersmind testvérek vagy testvérgyermekek is örökösödnek, mindenik ág egyenlő részt kap, és ezen egyenlő részt az ugyanazon ágbeliek magok között ismét egyenlően osztják meg. A testvérek ha csupán magok örökösödnek, egyenlő osztályrészben kapják a hagyatékot, ha pedig valamely elhalt testvér gyermekeivel együtt jőnek össze, akkor utóbbiak együttvéve azon részt kapják, mely az elhalt testvérnek jutott volna. Ha felmenők testvérekkel, vagy testvérek leszármazóival együtt örökösödnek, akkor fejenkénti osztálynak van helye, ugyanazonban, hogy az ugyanazon testvértől származó testvérgyermekek együtt csak egy osztályrészt kapnak. Ha ezen II-ik osztályhoz tartozó örökös sincsen, akkor rendben következik a harmadik osztály, melyhez az örökhagyó félvér testvérei, s ezek gyermekei tartoznak, kik ugyanazon módozat szerint örökösödnek mint a II-ik osztályban az egészvér testvérekre s ezek leszármazóira megállapítva van. Ha ezen

III-ik osztályban sincs örökös, akkor az örökhagyónak többi rokonai következnek a IV-ik osztályban, úgy, hogy minden más körülményre való tekintet nélkül csupán a rokonsági iz közelsége határoz; az egyenlő rokonsági izben lévők között a hagyaték egyenlően osztatik meg, a közelebbi rokonsági izben levő a távolabbat természetesen megelőzván.

Az osztrák polgári törvénykönyv, melynek szerzői utasításukhoz képest is a római jog intézkedéseit kiváló kutforrásként használták, a felmenő és oldalági rokonok törvényes örökösödésének szabályozásánál a római jognak most érintett szabványait nem fogadta el kiindulási pontul, hanem a HORTEN által szerkesztett 1786. május 11-iki örökösödési nyiltparancsnak, mint egészen külön álló törvénynek ide vonatkozó szabványait (3—22. §§-ok) majdnem szó szerint vették fel a törvénykönyvbe, a nélkül, hogy ezáltal a törvénykönyv intézkedéseinek öszhangja bárminő részben megzavartatott volna. — Ezen törvénykönyvnek nálunk is általában ismert intézkedései szerint az 1-ső osztályban hivatott leszármazó örökösök nem léte esetében a felmenő és oldalági rokonok további 5 osztályban (II. szülők, III. nagyszülők, IV. ősszülők, V. dédek és ükök, VI. dédősök és ükösök osztálya) akkint hivatvák az örökösödésre, hogy mindenik osztály nem csak az illető felmenő törzsrokont, hanem az attól leszármazó összes oldalrokonságot a rokonsági távolságra való minden tekintet nélkül tartalmazza, s a közelebbi osztály a távolabbat feltétlenül s a rokonsági közelség vagy távolságra való minden tekintet nélkül kizárja.

Ezen örökösödési rend törzs-rendszernek, németül Parentel-Ordnungnak neveztetik. Mindenik osztályban vagy törzsben ismét a családi származásnak megfelelően s nem fejenkint történik az örökösödés, nem még akkor sem, ha az ugyanazon törzsbeli rokonok egyszersmind ugyanazon rokonsági távolságban lennének. A második osztályban a hagyaték fele az apát, másik fele az anyát illeti, s ha ezek közül egyik vagy másik nem élne, az őt illetendett fél részben leszármazói, még pedig gyermekei (az örökhagyó testvérei) fejenkint, a távolabbi leszármazók pedig törzsonkint örökösödnek. Ha a szülők egyike meghalt s leszármazói sincsenek, az egész hagyaték a másik szülőt s leszármazóit illeti; s csak akkor megy át a III-ik osztálybeli rokonokra, ha egyik szülő sem él, s egyiknek sincsenek leszármazói. A III-ik osztályban a hagyaték azon fele, mely az atyát illette volna, fele részben ($\frac{1}{4}$) az atyai nagyatyát, másik fele részben ($\frac{1}{4}$) az atyai nagyanyát illeti, s ha ezek már elhaltak, a tőlök leszármazó oldalrokonok ugyanazon elv szerint örökösödnek mint a II-ik osztályban. A hagyatéknak az anyát illetendett fele az anyai nagyatya, illetőleg leszármazói és az anyai nagyanya, illetőleg leszármazói közt szinte egyenlően oszlik meg, úgy hogy ezek mindenike a hagyaték $\frac{1}{4}$ részében örökösödik. Ha a nagyszülők valamelyike meghalt s leszármazói nincsenek, akkor az őt illetendett $\frac{1}{4}$ nem a többi három nagyszülőt vagy leszármazóit, hanem csupán azon nagyszülőt vagy tőle leszármazó oldalrokonokat illeti, a kik vele ugyanazon (atyai vagy anyai oldalon) állanak. E szerint az apai nagyatyai rész

az atyai nagyanyai törzsre, az anyai nagyatyai rész az anyai nagyanyai törzsre száll át és viszont; s csak ha egyik (atyai vagy anyai oldalon) egyik nagyszülő sem él s leszármazói sincsenek, megy át a hagyaték a másik oldalbeli nagyszülőkre vagy leszármazóira. Ugyanezen elvnek következetes és tüzetes keresztülvitelét látjuk a további IV, V és VI-ik osztályokban, mely szerint a IV. osztályban a hagyaték már 8 törzs részre, az V. osztályban 16-ra és a VI. osztályban 32-re oszlik fel, s a rokonsági lánczolat tüzetes szem előtt tartásával ezen felmenő törzsek mindenikénél alkalmaztatik azon elv, hogy a hagyaték a törzsek szerint osztandó fel, hogy a törzs osztályrészét, ha a törzs felmenő már nem él, a tőle leszármazó oldalrokonok kapják, s ha valamely törzstől leszármazó oldalrokonok nincsenek, az ennek jutandott részt az ugyanazon osztálybeli törzsek közül az vagy azok kapják, a kik a rokonsági elágazásban legközelebbi összekapcsolást tüntetnek fel. Ennélfogva az I. sz. a. ábra szerint, ha *H. I. K. L. M. N. O.* és *P.* ősszülei törzsök mindenike vagy maga vagy leszármazóiban él, köztök a hagyaték 8 egyenlő részre oszlik fel, ha *H.* törzse meghalt *I.* vagy törzse kapja a hagyaték $\frac{1}{4}$ részét, ha *H.* és *I.* törzse kihalt, ezek része is *K.* és *L.* törzsére szállván, ezek mindenike $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{4}$ részt, végre ha *K.* törzs is kihalt *L.* a hagyaték felét örökli; *M. N. O.* és *P.* törzsre mindezen részek csak akkor szállván át, ha *L.* törzs is kihalt. Ha a dédek és ükők törzséből 1, 9, 13, 15 és 16 törzs van életbe 1. törzs a hagyaték felét, 9. annak $\frac{1}{4}$ -ét, 13 törzs $\frac{1}{8}$ -át, 15 és 16 törzs pedig külön külön $\frac{1}{16}$ részét kapják, ugyan

ily módon történvén a hagyaték megosztása a dédősök és ükösök csoportjához tartozó 17—48 törzsök között is.

A porosz Landrecht közönséges törvényes örökösödési joga igen kevésben tér el a római jog ismertetett rendelkezésétől. Leszármazók nem létében az életben lévő apa és anya örökösödnek, kik az egészvér testvért is kizárják. Ha mindkét szülő él, ezek a hagyatékra egyenlően osztoznak, ha pedig közülök valamelyik elhalt, bár gyermekek maradtak is utána, az életben lévő másik szülő kapja az egész örökséget. Szülők nem létében a további felmenő rokonok az örökhagyó egészvér testvérei vagy ezek leszármazói által megelőztetnek; de az örökhagyó félvér testvérei vagy ezek leszármazói csak a további felmenőkkel együtt, s csupán egészvér testvéreknek s ezektől leszármazóknak nem léte esetében hivatnak az örökösödésre; még pedig úgy, hogy az ilyen távolabbi felmenők a hagyaték felében, a félvér testvérek, s ezek leszármazói pedig a hagyaték másik felében örökösödnek; ha azonban a csoportok egyikében nincs örökös vagyis csupán felmenők, vagy csupán félvér testvérek s ezek leszármazói vannak: ezek az egész hagyatékban örökösödnek. A felmenők közül a közelebbi izben rokon a távolabbat kizárja, az egyenlő iz távolságban állók egyenlő részt kapnak. Testvérek egymásközt fejenként osztoznak, de ha testvérek leszármazói is örökösödnek akkor törzs szerinti osztálynak van helye. Ha sem felmenők, sem félvér testvérek s leszármazói nincsenek, akkor a távolabbi oldalrokonok örökösödnek. Ezek között is a közelebbi rokonsági izben álló a távolabbat kizárja, az

egyenlő távolságban állók között pedig egyenlő osztálynak van helye.

A Code Napoleon törvényes örökösödési joga, bár sokban hasonlít a római jog törvényes örökösödési rendéhez, mégis attól lényegesen tér el. Leszármazók nem léteben azon vezérelv uralja az örökösödési rendet, hogy a hagyaték fele az apai rokonokat, másik fele pedig az anyai rokonokat illeti, s az anyai rész az apai rokonokra, s viszont csak akkor száll át, ha az illető oldalon örökösödési joggal bíró rokon épen nincsen. Mindenek előtt örökösödnek az örökhagyó szülői, továbbá testvérei és ezek leszármazói, még pedig úgy, hogy ha mindkét szülő él, ezek a hagyaték felét, a testvérek vagy leszármazói pedig másik felét kapják, ha pedig csak egyik szülő él, akkor ez a hagyaték egy negyedét, a testvérek és leszármazói pedig $\frac{3}{4}$ részét kapják. Ha a szülők egyike sem él, akkor a testvérek és leszármazói a további felmenő vagy oldalági rokonokat az egész örökségre nézve megelőzik; azok, a kik az örökhagyóval csupán az atyáról testvérek, s leszármazóik csak a hagyatéknak az atyai ágat illető felében, azok pedig, a kik csupán anyáról testvérek valamint leszármazóik csak a hagyatéknak az anyai ágat illető felében örökösödnek. — Ha az elhunynak testvére s testvérének maradékai nincsenek, akkor a hagyaték fele részben az atyai oldalon levő felmenőket, másik fele részben pedig az anyai oldalon levő felmenőket illeti, kik között az izben közelebb álló mindenik oldalon kizárja az ugyanazon oldalon távolabb izben állót az egyenlő izben állók pedig egyenlően osztoznak. Ha valamelyik (atyai

vagy anyai) oldalon nincsen felmenő rokon, akkor a hagyaték illető fele része az azon oldalon lévő legközelebbi oldalrokonra száll; több egyenlő izben oldalrokon fejenként osztozik. Tizenkettedik iznél távolabb álló rokonok nem örökösödnek. Ha egyik (atyai vagy anyai) oldalon örökségképes izben álló rokonok nincsenek, akkor az egész hagyatékot a másik oldalbeli öröklésképes rokonok öröklik. — Ezen örökösödési rend kiegészítésül szolgál még azon, már fentebb érintett intézkedés, hogy a felmenő rokonok minden más kizártával öröklik azon dolgokat, melyeket maradék nélkül elhalt gyermekeiknek vagy leszármazottjaiknak ajándékoztak, ha az ajándékozott dolgok a hagyatékban természetben megvannak. Ha e tárgyak elidegenítették, akkor a felmenő rokonok a netalán hátralevő vételárt kapják. Öröklik továbbá a megajándékozottat a dolgok visszakövetelése tárgyában netalán illető keresetet.

A zürichi codex törvényes örökösödési rendét már fentebb volt alkalmunk ismertetni, s láttuk, hogy e törvénykönyv a felmenő és oldalági rokonok örökösödésének kérdésében sem a történeti jogszabályokhoz, sem a római jog örökösödési rendéhez nem csatlakozott; hanem inkább az osztrák polgári törvénykönyvben érvényre emelt törzs (parentel) rendszer alapján, azonban mégis némi eltérésekkel és megszorításokkal szabályozta az örökösödési jogot.

A szász polgári törvénykönyv törvényes örökösödési rendének mintaképeül leginkább a római jog szolgált, de a részletekben nem jelentéktelen újításoknak

akadunk nyomára. Leszármazók nem létében első sorban a felmenő ág örökösödik. Ha mindkét szülő él, ezek a hagyatékot egyenlő részben kapják; ha csak egyik van életben, ezt illeti az egész örökség. — Ha mindkét szülő elhalt, akkor a távolabbi felmenők örökösödnek, úgy hogy a közelebbi izbeliek a távolabbi izbelieket még ha különböző (atyai vagy anyai) oldalról valók is, feltétlenül megelőzik; az egyenlő izbeliek, ha egy oldalról valók, fejenként osztoznak, ha különböző oldalról, akkor a hagyaték fele az atyai oldalon levőket, másik fele az anyai oldalon levőket illeti, egymás között azonban mindenik oldalon lévők a reájok eső fél részt egyenlően osztják meg. — Ha például az apai nagyatya, és az anyai nagyatya és anyai nagyanya élnek, előbbi az örökség felét, utóbbiak egy-egy negyedrészt kapják; ha pedig az apai nagyatya is elhalt: akkor, bár az atyai oldalról való ős-szülők élnének is, az anyai oldalon levő nagyszülők mint közelebbi izbeliek kizárólag örökösödnek. — Az örök-hagyó testvérei csak akkor örökösödnek, ha felmenők sincsenek. Ezek egymás közt egyenlően osztoznak, az egészvér testvér azonban kétszer annyi osztályrészt kap mint a félvér testvér. Az elhalt testvér osztályrészét ezek leszármazói kapják, s ez esetben törzs szerinti osztálynak van helye. — Ha testvérek s ezek leszármazói sincsenek, akkor a távolabbi oldalrokonok örökösödnek, úgy azonban az örök-hagyóval közelebbi közös törzstől származók a távolabbi közös törzstől származókat feltétlenül megelőzik; az ugyanazon közös törzstől származók között a közelebbi izbeli rokon kizárja a távolabbat, ugyanazon

izbeliek pedig egyenlően osztoznak; de ha az egészvér rokon félvér rokonnal együtt találkozik, előbbi két személynek számíttatván, kétszer akkora osztályrészt kap, mint a félvér rokon.

Az európai nevezetesebb törvényeknek fentebb vázlatosan ismertetett örökösödési rende világosan kitünteti a felmenő és az oldalági rokonok törvényes örökösödése tárgyában fenforgó igen nagy horderejű eltéréseket. A római jog törvényes örökösödési rendét a rokonsági iz közelsége uralja, melytől azonban nem csak a leszármazók törvényes örökösödési rende képez eltérést, mint-hogy itt a gyermekekkel együtt az elhalt gyermektől származó unokák s esetleg a további leszármazók is örökösödnek, hanem eltérést képez az is, hogy az apával és anyával (1-ső iz) együtt a testvér (2-ik iz) a testvérral (2-ik iz) együtt az ősszülők (3-ik iz) és dédek s ükök (4-ik iz) stb örökösödnek; hogy a 2-ik, 3-ik és további izbeli felmenő rokonok a 2-ik izbeli félvér testvért az egész örökségben feltétlenül megelőzik. Mindazonáltal, a potiori fit denominatio, a római jog törvényes örökösödési rende iz-örökösödési rendnek (Gradual-Ordnung) neveztetik. Ezzel legmerevebb ellentétben mint láttuk az osztrák polgári törvénykönyv törzs-örökösödési rende (Parentel-Ordnung) áll, mely a rokonsági iz közelségére való minden tekintet nélkül a közelebbi törzstől leszármazónak adja az örökösödési igényt, mindenik törzsben a leszármazók feltétlen képviselői jogosultságát ismeri el, s a hagyatékot minden esetben, a családi elágazást legszigorubbán követve osztja meg. A porosz Landrecht és a

szász polgári törvénykönyv inkább a római jog iz-rend-szeréhez simulnak, bár az utóbbi a törzsrendszer követelményeinek hajolt meg akkor, midőn azt rendelte, hogy az oldalági rokonok között a közelebbi közös törzstől leszármazó a távolabbi közös törzstől leszármazót feltétlenül, tehát akkor is megelőzze, ha utóbbi közelebbi izben rokon. A zürichi magán jogi törvénykönyv örökösödési rendének alapja a törzsrendszer (Parentel-Ordnung); ámde itt megfordítva az izrendszerhez, elveikhez való közeledést látunk azon intézkedésben, mely a nagyszülői törzsben a törzs szerinti osztályt feltétlenül csak az unokatestvérekig bezárólag tartja fent, az ősszülok törzsében pedig a lemenők képviselői jogát és a törzs osztály rendszert egészen elejtve, az örökösödési jogosultságot pusztán a rokonsági iz közelségétől teszi függővé. A francia codexben, mely egyébként legközelebb áll a római joghoz, egy új elvnek, az oldal örökösödési rendnek (Lineal-Ordnung) alkalmazását látjuk, mely abban jelentkezik, hogy a hagyaték az atyai és anyai ágbeli rokonok között két egyenlő részre megosztatik, hogy az egyik oldalon való közelebbi rokon ki nem zárja a másik oldalon való távolabbi öröklésképes rokont, s hogy az atyai oldalt illető fél hagyaték az anyai oldalra s viszont csak akkor száll át, ha a másik oldalon öröklésképes rokon nincsen.

Ha már most a fentebbi örökösödési rendszereknek az iz- törzs- és oldal örökösödési rendnek (Gradual, Parentel und Lineal-Ordnung) előnyeit és hátrányait vizsgálat tárgyává tesszük, azon eredményre fogunk jutni,

hogy feltétlen előnnyel ezen rendszerek egyike sem bír, s hogy az örökösödés egész vonalában merevül egyik sem alkalmazható.

Nem szenved kétséget, hogy a törzs-rendszer, úgy a mint azt az osztrák polgári törvénykönyvben mereven keresztül vive látjuk, az elfoglalt elvi álláspontot a legnagyobb következetességgel s legtökéletesebben viszi keresztül. Ezen rendszer a családi összeköttetésre, a leszármazás láncolatára és a véröröklésre van alapítva. Első sorban örökösödnek azok, a kik magától az örökhagyótól származtak le. Az örökhagyó gyermekei egyenlően osztoznak, az elhalt gyermekek helyébe ennek leszármazói jönnek, s akár gyermekek unokákkal, akár csupán unokák, akár unokák és ősunokák és így tovább örökösödnek, törzs szerinti osztálynak van helye. Ezután következnek az örökhagyó szülői, és ha a szülők vagy ezek egyike nem él, helyébe jönnek azok, a kik tőle leszármaztak. A hagyaték az apa és anya, illetőleg az apai és anyai ágon leszármazók között két egyenlő részre oszlik. Az apától és anyától leszármazók fejenként s illetőleg törzsönként épen oly módon hivatnak a hagyatékban illetőleg a hagyaték megfelelő részében való örökösödésre, mintha az előbb elhalt szülő hagyatékáról lenne szó. Ha vagy az apai vagy az anyai oldalon nincsen örökös, az egész örökséget a másik oldal kapja. A 3-ik törzsre, a nagyszülők törzsére csak akkor kerül a sor, ha a szülők törzséből nincsen örökös. Ez esetben az atyát illetendett fél hagyatékban az atyai nagyszülők és illetőleg leszármazói, az anyát illetendett fél hagyatékban az anyai nagy-

szülők és leszármazóik épen oly módon örökösödnek, mint ha az atya illetőleg az anya hagyatékáról lenne szó, s ha az atyai vagy anyai nagyszülők törzséből nincs örökös, az egész hagyatékban a másik törzs örökösödik. Így megyen az örökösödési igény fokozatosan tovább az ősszülők, a dédek s ükök és végre a dédősök s ükösök törzsére a családi összeköttetés és leszármazási elágazás folytonos figyelemben tartásával, s érvényre emelésével azon elvnek, hogy a közelebbi izbeli törzs a távolabbit egészen kizárja, hogy az ugyanazon izbeli több törzs közt a hagyaték nem fejenkint, hanem a felmenő ágon való elágazásnak megfelelően törzsönkint osztatik meg, és hogy mindenik törzsnél a leszármazó oldalrokonok minden korlátozó határ megállapítása nélkül lépnek annak helyébe a kitől származnak.

Ha azonban e szép elméleti alappal bíró örökösödési rendet közelebbről vizsgáljuk, s gyakorlati alkalmazásából felmerülő következményeket figyelembe vesszük: akkor alig fogunk habozni annak kimondásában, hogy ezen örökösödési rend a távolabbi izben álló felmenő és oldalági rokonok törvényes örökösödésére nem alkalmazható. A közel rokonság körében, a hol a családi összeköttetés mindenik láncszeme a rokonok élénk emlékezetébe van bevésvé, igen helyesnek fogjuk találni ezen örökösödési rendet; s bizonyára senki sem fog megütközni azon, hanem igen természetesnek találandja, hogy az életben lévő egyik szülővel együttesen az elhalt másik szülő leszármazói, az örökhagyó testvérei, s az örökhagyó testvérének gyermekei, tehát

azok örökösödnek, a kikre a vagyon közvetve úgy is átszállandott volna, ha az illető szülő előbb meg nem hal; érteni fogja, hogy az egyik nagyszülő, ki nem zárja a többi elhalt nagyszülőtől leszármazó, s az örökhagyó közeli rokonsági köréhez tartozó rokonokat; nem fog megütközni ha látja, hogy az örökhagyó nagybátyjával vagy nagynénjével együtt az örökhagyó azon unokatestvérei is örökösödnek, kik valamely, korábban elhalt nagybátyától és nagynénétől származnak; sőt még azt is természetesnek fogja találni, hogy ha például az örökhagyónak az apai nagyszülőktől leszármazó két unokatestvére s az anyai nagyszülőktől leszármazó hat unokatestvére van, a törzs öröklési rendnek megfelelően előbbieket egyenkint a hagyatéknak egy-egy negyedrészt, utóbbiak pedig ismét egyenkint a hagyatéknak egy-egy tizenketted részét kapják.

Mindez igen könnyen megérthető lesz; mert a családi leszármazás közeli elágazásai képezik azon mintát, mely az öröklési rend megállapításának alapjául szolgál; s mert ugyanazon anyagi eredmény fogott volna bekövetkezni azon nem lehetetlen esetben, ha az örökhagyót az illető felmenő ágbeli rokonok, a szülők és nagyszülők túléltek volna, s aztán végrendelet hátrahagyása nélkül haltak volna el. De a további felmenők törzsénél már oly kirívó eltérések mutatkoznak, hogy itt, a hol a felmenő ágon épen úgy mint a felmenő ágak mindenik törzsének leszármazási vonalán a rokonsági elágazás mindinkább nagyobb körre terjed ki, a törzs-öröklési rend fenttartása egyfelől szembeszökő

aránytalanságokra, másfelől az itt már nagyon feltűnő rokonsági izkülönbség figyelembe vételével méltánytalanságra vezet, de még azt is eredményezi, hogy az örökség igen apró részekre forgácsoltatik el: miért is a rokonság e távolabbi körében ezen öröklési rend czél-szerűen nem alkalmazható. Vegyük csak például az ősszülők törzsét. Itten feltéve azon igen valószínű esetet, hogy az ősszülők mindenike az örökhagyó előtt halt el, ha például (lásd az I. sz. a. ábrát) *H. I.* és *K*-nak vannak leszármazói, *L*-nek pedig nem, *K*-vali házasságából életben van csak 4 gyermeke, továbbá feltéve, hogy *M.* és *N.* leszármazó örökösök nélkül haltak el, *O.* és *P*-nek pedig legközelebbi egyetlen leszármazójok déd unokájok *dd*: akkor a törzsörökösödési rend szerint *A* hagyatékából *dd*, a ki hozzá 7-ed izigleni rokonságban van, kapni fogja a hagyaték felét, míg a vele 4-ed izigleni rokonságban levő *ee*, *ff*, *gg*, és *hh*, miután édesanyjokra *L*-re a hagyaték fele részének egy negyede, vagyis a hagyaték $\frac{1}{8}$ -ad része jutott volna, s ez közöttök egyenlően oszlik meg, *fejenként* csakis a hagyatéknek egy harminczketted részében örökösödnek. Ha pedig *L.* után véletlenül nem 4, hanem több gyermek marad életben, akkor természetesen még feltűnőbb lesz az aránytalanság. A további felmenők, a dédek és ükők, a dédösök és ükösök törzsénél majdnem hihetetlen mérvben nagyobodik az aránytalanság lehetősége. Ha például (I. sz. a. ábra) *A.* örökhagyó után a dédösök és ükösök törzsére kerül a sor, ha az atyai oldalon 17 és 18, 25 és 26, 29 és 30 továbbá 31 számú felmenőknek vannak csak leszármazói, ezeken kívül pedig

32 számú ükösnek korábbi házasságából született *pp* fia után *rr*, *ss* és *tt* unokái, *nn* fia után *xx*, *yy*, *zz*, és *a1*. Ősunokái, *a2*. fia után *a4*. ősunokája, *a5*. fia után *a8*. és *a9*. Ősunokái vannak életben, ha a másik anyai oldalán 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46 számú felmenők törzse kihalt 47 és 48 számú felmenők után pedig *nn* ükunoka gyermeke *oo* van életben: akkor ezen *oo*, ki az örökhagyóval 11-ed izigleni rokonságban van, örökösödik a hagyaték felében, 17 és 18 számú felmenők leszármazói kapják a hagyaték $\frac{1}{4}$ részét, 25 és 26 számú felmenők leszármazói kapják a hagyaték $\frac{1}{8}$ részét, 29 és 30 számú felmenők leszármazói kapják a hagyaték $\frac{1}{16}$ részét, 31. számú felmenő leszármazói kapják a hagyaték $\frac{1}{32}$ -ed részét, s a hagyaték utolsó $\frac{1}{32}$ része jut 32. számú ükös leszármazóinak. Ezen $\frac{1}{32}$ -ed részből már most kapnak *rr*, *ss*, *tt*, kik az örökhagyóval 7-ed izigleni rokonságban vannak, egyenkint az egy harminczkettedrész egy negyedének egy harmadrészét, vagyis az egész hagyatéknek $\frac{1}{384}$ -ed részét, *xx*, *yy*, *zz*, és *a1*-re, kik az örökhagyóhoz 8-ad izigleni rokonok, jut egyenkint a hagyatéknek $\frac{1}{512}$ -ed része, míg az ugyancsak 8 ad izigleni *a8* és *a9* fejenkint a hagyatéknek $\frac{1}{256}$ -od részét, az ugyanazon izbeli *a4* pedig a hagyatéknek $\frac{1}{128}$ -ad részét kapja; és a míg ezek egymásközt is ily szembeszökő aránytalansággal osztják meg az elforgácsolt hányadokat, addig *oo* a tizenegyedik rokonsági izben lévő, tehát legtávolabb álló örökös kényelmesen besepri a hagyatéknek felét. E példa elég meggyőzőleg szól, pedig nem volt szándékunkban a lehetőség hatá-

rain belül tulozni, mert ha ezt akartuk volna tenni, ha a 32. számu ükös utódainak örökösödési hanyadát az ellen-tét élesbitése szempontjából még kisebbé akartuk volna tenni: akkor igen könnyü lett volna még egy pár gyer-meket, unokát és ösunokát rajzolni, hiszen a tapasztalás elég meggyőzőleg mutatja, hogy van akárhány házasság, a melyből négynél sokkal több gyermek szüle-tik. Mi mert nem curiosumot felhozni, hanem a törzs-örö-kösödési rendszernek a távolabbi törzseknél való alkal-mazhatlanságát kimutatni szándékoztunk, oly példát választánk, a mi nemcsak lehető, de a valószínűség köré-ben is bent foglaltatik; s a ki ebben kételkedné, a ki gyakorlati példát óhajt látni arra nézve, hogy a törzs-örökösödési rend mellett egyfelől mennyire szétforgá-csolódik a hagyaték, másfelől pedig mily arányta-lanság lehet az együtt örökösödére hivatott felette nagyszámu örökösök osztályrésze között, azt utaljuk BAGOSSY AMÁLIA hagyatéki ügyére, mely a szathmári kir. törvyszék előtt van folyamban, s melyben tudomá-sunk szerint a törvényes örökösödére hivatottak száma egy egész légio, a 200-at megközelíti, az egyes örökösö-ket illető örökösödési hanyad pedig a legnagyobb aránytalanságokat mutatja. És itt megjegyzendő, hogy e hagyaték az országbirói értekezlet örökösödési rende alá esik, vagyis a fentebbi számos és különböző arányban hivatott örökös az ági örökösödési rend szerint van hivatva az örökösödére, mert mint tudjuk hazai jogunk az ági örökösödési rend mellett azokat, a kik az örökösö-désre igényt tartó családhoz tartoznak, nem a rokonsági

iz-közelség szerint, hanem a törzsi öröklési rendnek megfelelően hívja az örökségre. Ebből is az következik, hogy ha a hagyatéknak igen apró hanyadokra való elforgácsolását mellőzni akarjuk, akkor nem az ági örökösödési rendet a törzs örökösödési renddel kapcsolatosan kell fenttartanunk, hanem hogy a távolabbi felmenők törzsénél mellőznünk kell a törzs-örökösödési rend (Parentel-Ordnung) alkalmazását. Igen találó e tárgyban a mit BLUNTSCHLI a zürichi törvénykönyv érdemdus szerzője e törvénykönyv azon intézkedésének indokolására felhoz, mely szerint a törzs szerinti osztály és az oldalági leszármazó rokonoknak az elhalt közöstörzsbeli felmenő rokon helyébe lépése csak a közelebbi szülői és nagyszülői törzsben nyer alkalmazást. «Alles natürliche Erbrecht beruht auf der Fortpflanzung in der Familie. Wie die Kinder von den Eltern ihr körperliches Dasein ableiten und die Eltern so gewissermassen in dem Blut (der Rasse) der Kinder fortleben, so fällt naturgemäss auch das elterliche Gut nach dem Tode den Kindern an. Sind keine Nachkommen des Erblassers da, so muss man zu den Eltern desselben aufsteigen, damit der nämliche Zusammenhang des Blutes und der Fortpflanzung klar werde, und wieder soll das Gut nach denselben Verhältnissen beerbt werden, nach denen das Blut fortgepflanzt worden ist. Das ist die Idee des angenommenen Parentelsystems,.... Je näher die Familienkreise (Parentelen) sind, desto grössere Genauigkeit in Einzellnem ist erforderlich; je entfernter sie werden, desto weniger nothwendig ist es, ängstlich zu erwägen, auf welchen Wegen in

Einzelnem die Verwandtschaft vermittelt sei, desto mehr tritt das Bedürfniss nach einer einfachen Regel hervor, welche die Verwicklungen durchschneidet. Aus diesen Gründen wird in der Parentel-Ordnung der Eltern und der Grosseltern das Eintrittsrecht anerkannt, in der der Urgrosseltern aber nicht mehr berücksichtigt; ferner die Stammtheilung innerhalb der elterlichen Parentel-Ordnung vollständig, in der grosselterlichen aber nur bis zu den Geschwisterkindern gutgeheissen, für die fernerer Linien dagegen die einfachere Kopftheilung vorgeschrieben, sodann jede Unterscheidung der Stämme, auch der Gegensatz der Vaterseite und der Mutterseite in der grosselterlichen Parentel ganz aufgegeben, und ohne Rücksicht darauf das nächste Glied in dieser zur Erbschaft berufen. . . . Die Stammtheilung ist offenbar die genauere, indem sie sorgfältiger die Ueberlieferung des Blutes beachtet; die Kopftheilung dagegen ist einfacher, indem sie lediglich die Entfernung der auf gleicher Linie stehenden Erben misst und diese gleich behandelt. Je näher nun die Erben zum Erblasser stehen, um so mehr rechtfertiget sich die Stammtheilung. Je entfernter die Erben stehen, desto eher verwischen sich die genauern Erinnerungen an die Unterschiede der Abstammung und desto bedeutender treten die einfacheren Entfernungen der Linie hervor. Es ist ganz ebenso in den Erscheinungen des täglichen Lebens. Nur in der Nähe wird in Einzelnem scharf unterschieden. Entferntere Gegenstände sehen sich gleicher.»¹ Ime ezen

¹ Lásd BLUNTSCHLI idézett munkája IV. kötet 35, 36 és 38. l.

indokokból magyarázható a törzsrendszerre alapított örökösödési renddel bíró zürichi törvénykönyvnek azon intézkedése, mely a törzsrendszernek megfelelő törzsoosztályt és az oldalrokonoknak a felmenő közös törzs helyébe lépését csak a közelebbi rokonsági körre alkalmazta, a távolabbi rokonsági körben pedig elmellőzve a fejenkinti egyenlő osztályra és izközelségre alapította a törvényes örökösödési rendet.

Ha már most az izrendszer törvényes örökösödési rendét vesszük bírálat alá, akkor azt fogjuk találni, hogy előbbi vizsgálódásunk eredményével ellentétesen ezen örökösödési rend a közelebbi rokonok örökösödésére mutatkozik helytelennek, igazságtalannak és méltánytalannak.

Az izörökösödési rend szerint, ha ez oly mereven alkalmaztatik mint például ezt fentebb a szász polgári törvénykönyv ismertetésénél láttuk, leszármazók nem léteben első sorban az örökhagyó szülői, még pedig akként hivatnak az örökösödéssre, hogy ha az egyik szülő már nem él, a másik szülő kapja az egész örökséget, még akkor is, ha az elhalt szülőnek gyermekei maradtak. Azon intézkedés, miszerint a szülők csak akkor örökösödnek, ha leszármazók nincsenek, már magában véve sem felel meg azon elméletnek, hogy az örökösödési igény a rokonság közelségére alapittassék; mert ha csak a rokonsági közelség vétetnék alapul, a szülőknek az örökhagyó gyermekeivel együtt, s ugyanannak unokáit megelőzőleg kellene örökösödni. Ime tehát itt már a törzsrendszer diadalát látjuk az izrendszer felett, mert

az utóbbinak elvére alapított törvénykönyvek is a leszármazók egész törzsét a rokonság közelségére való tekintet nélkül feltétlenül elébe helyezik a felmenő és oldalági rokonoknak, szóval e tekintetben a törzsrendszernek hódolnak meg, és ezt igen helyesen cselekszik. Ámde azon intézkedés, mely szerint ha egyik szülő nem él, a másik szülő az egyedüli örökös akkor is, ha az elhalt szülőnek gyermekei maradtak, más szóval az izrendszernek a szülői törzsnél való alkalmazása vélekedésünk szerint az igazságos, méltányos és célszerű törvényhozás követelményeivel nem egyeztethető össze. A rokonság e közeli körében nem szabad a törvényes örökösödés rendét egészen a véletlen szeszélyeinek kitenni; pedig bizonyára ez történnék, ha az elhalt szülő leszármazóit is az egész hagyatékra nézve feltétlenül megelőzné a tulélő másik szülő; mert ha a szülő csak egy pár perczczel éli túl az örökhagyót, akkor az utóbbinak hagyatékában közvetve az elhalt szülő gyermekei is örökösödnének, ha pedig megfordítva a szülő hal meg pár perczczel előbb mint gyermeke, az izörökösödési rend szerint ennek egész hagyatékát a tulélő másik szülő vinné el. Az ági örökösödést azért találtuk igen helytelennek, mert a nagyon távoli oldalrokon egészen megfoszthatja a másik oldalon lévő legközelebbi rokont, az örökhagyó szülőjét az örökségtől; de az izrendszernek a szülői törzsben való alkalmazása a másik véglet helytelenségeivel bir, mert e szerint az egyik oldalon életben lévő szülő a másik oldalon levő szülő leszármazóinak igen érzékeny sérelmével igazságtalanul kapná az egész hagyatékot. Mindenesetre igaz-

ságosabb és méltányosabb a szülői törzshez tartozó rokonok örökösödését illetőleg a törzsrendszer alkalmazása, mert itt az elhalt szülőtől leszármazó oldalrokonok a másik túlélő szülővel együttesen bírnak örökösödési igénynyel. Ezen elvet követi — mint láttuk, az osztrák polgári törvénykönyv is; és mi azt hisszük, hogy miután jogászaink közül többen, és nem alap nélkül, e törvénykönyv 737-ik §-nak abbeli intézkedését sem találják eléggé megnyugtatónak, hogy ha az örökhagyó elhalt szülőinek egyike sem gyermeket, sem utódokat nem hagyott hátra, az egész örökség a még életben lévő másik szülőnek jut, hanem szerintünk is alaposan azt szorgalmazzák, hogy az egyik oldalon lévő túlélő szülő ellenébe a másik oldalnak a szülői törzsnél távolabb álló rokonai is figyelembe vétessenek — nem szükséges bővebben indokolnunk azon örökösödési rend helytelenségét, mely szerint a túlélő szülő az elhalt szülő leszármazóit is feltétlenül megelőzi.

Az izörökösödési rend elveihez ragaszkodó római jog a fentebbi felismert helytelenségen az által vélt segíthetni, hogy az egészvér testvéreket a felmenőkkel együtt hívta örökösökül. Ámde eltekintve attól, hogy ez által az izrendszer alapján, a rokonsági közelség egyedül méltánylásán, ismét a legérzékenyebb rés üttetik, ezzel a bajon nemcsak segítve nincsen, de sőt ebből újabb helytelenségek következnek; mert egyfelől azon testvér is örökösödik, a kinek szülője életben lévén, szinte örökösödési joggal bír; másfelől pedig ha véletlenül az örökhagyót megelőzőleg elhalt szülőnek oly leszármazója van, a ki az örökhagyóval épen az elhalt szülő oldaláról áll félvér

rokonságban, ez mégis megfosztva lesz azon hagyaték résztől, mely közvetve őt illette volna, ha nem áll be azon véletlenség, hogy az örökhagyóval az ő rokonságát közvetítő közös törzsbeli szülő nem az örökhagyót megelőzőleg halt volna el. A felismert bajon tehát nem ily módon, hanem csak azáltal lehet segíteni, ha megállapítatik, hogy az elhalt szülő helyébe a tőle leszármazó rokonok lépnek, szóval ha az örökösök e csoportjában is a törzsrendszer alkalmaztatik. Alkalmazandó pedig e rendszer annál inkább, mert a fentebbieken kívül az izörökösödési rendnek azon helytelen következménye is lenne, hogy az örökhagyó életben lévő nagyszülői az örökhagyó testvérével együtt örökösödnének s fejenkint osztózkodva ha például mindenik nagyszülő élne, s egyetlen testvére lenne az örökhagyónak, ez csak egy ötödrészt kapná a hagyatéknak. Sőt ha az izrendszer mereven alkalmaztatnék, az következne, hogy az örökhagyónak életben lévő nagyszülője (2-ik iz), az örökhagyó szülőinek unokáit (3-ik iz) egészen kizárná az örökségből, az örökhagyó ősszülei az örökhagyó nagybátyjával és nagynénjével együtt örökösödnének, az örökhagyó unokatestvéreit pedig feltétlenül megelőznék. Azon eltérő rend szerint pedig, melyet a római jog követ, az egészvér testvér az összes felmenőkkel együtt, a félvér testvér pedig az összes felmenők után birván örökösödési joggal, keletkeznek azon abszurdumok, hogy az életben lévő ősszülők fejenkint osztóznak az egész testvérral, a félvér testvér, ugy az örökhagyó nagybátyja és nagynénje elől az egész hagyatékot elvinnék.

Ime ezek azon helytelenségek, melyek az izöröklési rendszerből következnek, s melyeket sem a római jog eredeti eltérései, sem a fentebb ismertetett porosz Landrecht, Code Napoleon és szász polgári törvénykönyv ujtásai megszüntetni nem tudtak, sőt részben új helytelenségeket teremtettek. A szász polgári törvénykönyv azon rendelkezése például, mely szerint a testvérek csak akkor örökösödnek ha felmenő ágbeli rokon épen nincsen, azon kirívó helytelenségre vezet, hogy nemcsak a nagyszülők (2-ik iz), hanem az ősszülők is (3-ik iz) egészen kizárják az örökhagyó testvéreit (2-ik iz), tehát azokat, a kiket a czélszerű törvényhozás igényei szerint méltán az első izbeli szülőt képviselő, helyesebben annak helyébe lépő örökösnek kell tekinteni. Mindezekből legalább előttünk igen világossá válik, hogy azon helytelenségeken, melyek az izrendszer alkalmazásából következnének, nem egyes, egyfelől javító, másfelől azonban rontó ujtásokkal, hanem csak az által lehet segíteni, ha a rokonság közelebbi körében a családi elágazást szorosan követő törzs-örökösödési rendszer fogadtatván el, az örökösödési jogosultságot illetőleg az oldalági rokonok az örökhagyóval való rokonságukat közvetítő felmenő törzs helyébe lépnek, s az örökségi hányadok a törzs-osztálynak megfelelően állapittatnak meg,

Az oldal örökösödési rend, (Lineal-Ordnung), mely szerint leszármazók nem létében a hagyaték két egyenlő részre osztatván, fele az atyai oldalon való rokonokat, másik fele pedig az anyai oldalon való rokonokat akkint illesse, hogy a különböző oldalbeli rokonok között a törzs-

és iz-közelség figyelembe nem vétetvén, az atyai ágon levő legtávolabbi öröklésképes rokon az anyai ágon levő legközelebbi rokonnal együtt birjon örökösödési joggal, s a törzs-, illetőleg iz-közelség csak az ugyanazon oldalbeli rokonok között döntsön, vélekedésünk szerint, oly mereven alkalmazva, mint a Code Napoleonban látjuk, nem helyeselhető; de a rokonság közeli körére szorítva oly intézkedést tartalmaz, a mi az okszerű törvényhozás igényeivel igen összeegyeztethető. Vélekedésünk szerint nincs elegendő indok arra, hogy egy 8-ik, 10-ik, vagy 12-ik izbeli oldalrokon az apai ágon az anyával együtt örökösödjék; mert itt a rokonsági távolság óriási különbözete oly kirívóan lép előtérbe, hogy a hagyatéknak ily módon való megosztását a szabad rendelkezés pótlására hivatott dispozitív jellegű törvényes örökösödési rend helyes alapjául elfogadni nem lehet. Ha ezen örökösödési rend a rokonság távolabbi körében alkalmazást nyerne, akkor legalább részben életbe lépnének azon helytelenségek, a miket az ági örökösödés sajátos eredményeiül fentebb elég terjedelmesen előtüntettünk; azon különbséggel, hogy egyfelől az egyik oldalon lévő igen távoli *nevető* örökös nem *fosztaná* meg egészen a másik oldalon lévő közeli rokont az örökségtől, hanem csak felét vinné el előtte; de másfelől ezen helytelenség akkor is bekövetkeznék, ha a vagyon azon ágról származott az örökhagyóra, a melyen a közeli rokon van, vagy ha az örökhagyó szerzeményi vagyonokat hagyott maga után. Ellenben ha az oldalörökösödési rend csak a közeli rokonság körében nyer alkalmazást, akkor a családi

kapocs két tényezője, az apai és anyai ág egymás mellett kellő méltánylatot találand; és ez elfogadandónak mutatkozik azért, mert nem lehet állítani hogy valaki csupán azért, mert az egyik oldalon lévő legközelebbi felmenő vagy ettől leszármazó oldalrokona van, a másik oldalon csak kevéssel távolabb lévő rokonok iránt ragaszkodás és vonzalommal ne viseltetnék; sőt a tapasztalás azt mutatja, hogy azt, kinek atyja vagy atyjának leszármazói nincsenek életben, az életben lévő édes anya mellett az elhalt atyának közeli rokonaihoz, az atya szülőihez, testvéreihez és ezek gyermekeihez az ugyis elég közeli rokonságon kívül az elhalt atya iránti kegyeletes emlék is fűzi. Elfogadandó az oldalrendszer szerinti osztály a közel rokonok örökösödését illetőleg azért is, mert ha általános szempontokra emelkedve bíráljuk meg az életet, úgy fogjuk találni, hogy az örökhagyóra is a vagyon s az ezt pótló nevelés és kiképeztetés rendszerint két oldalról az apairól és anyairól száll; s ezt figyelembe véve igazságosnak fog mutatkozni, hogy a rokonságnak közeli körében minden vagyon, öröklött és szerzett egyiránt, az apai és anyai oldalon lévő rokonok között akkint osztassék meg, hogy a vagyon fele az apai oldalon lévő rokonokat, másik fele pedig az anyai oldalon lévő rokonokat illesse meg. Ily szempontból kiindulva nem fog helytelennek mutatkozni, ha az örökhagyónak édes anyjával vagy az örökhagyó édes anyjáról való félvér testvérekkel az örökhagyó atyai nagyszülői, az örökhagyó atyai nagybátyja és nagynénje, vagy az örökhagyó azon unokatestvérei örökösödnek, a kik az életben nem lévő atya szülői-

től származnak le, de ha ezen oldalörökösödési rend a rokonság távolabbi körére is kiterjesztetnék, akkor már szembeszökő igazságtalanságok és helytelenségek fognának következni.

A fentebbiek szerint a törvényes örökösödés rende a felmenő és oldalági rokonokat illetőleg a rokonság közelebbi és távolabbi körében ellenkező elvek alapján levén szabályozandó, önkint felmerül azon kérdés, hogy a közelebbi és távolabbi rokonság között az elkülönítő határvonal hol állapítandó meg. E kérdésnél azonban hosszas fejtegetés helyett utalhatunk a gyakorlati életre, mely a közelebbi rokonság keretébe a leszármazó rokonokon kívül a szülőket, nagyszülőket, testvéreket, a testvérek leszármazóit, továbbá a nagybátyákat és nagynénéket s ezek leszármazóit, egyszóval szülői és nagyszülői törzshöz tartozó rokonokat sorozza be. Ez rendszeren azon határvonal, melyen belül ki ki saját rokonsági összeköttetését s az abban előforduló változásokat folytonosan figyelemben tartja; és az élet azt mutatja, hogy rend szerint az ezen körben belül eső rokonok között közelebbi vonzalom és gyakoribb érintkezés van, míg az ezen körön kívül eső rokonokat már az élet viszonyai a távoli rokonok körébe tartozóknak tüntetik fel. Ennélfogva a zürichi törvénykönyv példáját követve, a mi törvényhozásunk is leghelyesebben akkor jár el, ha a nagyszülői törzshöz tartozó rokonsággal zárja be a közelebbi rokoni összeköttetésben állók sorozatát.

A kifejtettekre támaszkodva tehát, mi a rokonok törvényes örökösödésének törvényhozási szabályozásánál azon

felül hogy az öröklött és szerzett vagyonok közötti különbség fent nem tartandó, a következő vezérelveket véljük megállapítandóknak:

1-ör. Mindenek előtt az örökhagyó leszármazói hivasának örökösödésre, úgy hogy a közelebbi leszármazó azon távolabbiakat, a kik tőle származnak, megelőzze. A leszármazók örökösödési hanyada a jogegyenlőség és a törzsosztály alkalmazása mellett állapittassék meg; ennél fogva ha csupán gyermekek örökösödnek fejenkinti egyenlő osztálynak, ha pedig gyermekek és távolabbi leszármazók, vagy csupán távolabbi leszármazók vannak törzsönkinti, s ugyanazon törzsnek egyenlő iz-távolságban álló rokonai között ismét fejenkinti egyenlő osztálynak legyen helye.

2-ör. A felmenő és oldalági rokonok örökösödését illetőleg a rokonság két osztálya, a közelebbi és távolabbi rokonok akkint különíttessenek el, hogy a szülők, nagyszülők és az ezektől leszármazó oldalrokonok a közelebbi rokonok közé, az ősszülők és távolabbi felmenők úgy az ezektől leszármazó oldalrokonok pedig a távolabbi rokonok közé soroztassanak.

3-ör. A közelebbi rokonok körében az oldal örökösödési rend (Lineal-Ordnung) alkalmaztatván, ha a nagyszülők törzseig bezárólag mind az atyai mind az anyai oldalon vannak rokonok, a törzs és iz közelségére való minden tekintet nélkül a hagyaték fele az atyai oldalon lévő rokonokat, másik fele pedig az anyai oldalon lévő rokonokat illesse. Ha egyik oldalon a közelebbi rokonság köréhez tartozó rokon nincsen, akkor az egész hagyatékot a másik oldalbeli ilyen rokon vagy rokonok kapják.

4-er. *A közelebbi rokonok körében, még pedig ha az atyai és anyai oldalon is vannak ilyen rokonok, mind két körben külön külön, a törzs-örökösödési rendszer (Parentel-Ordnung) alkalmaztassék. E szerint úgy az atyai mint az anyai oldalon a szülők, és ha elhaltak leszármazóik a nagyszülőket és ezek leszármazóit megelőzzék; a szülők leszármazói a szülők helyébe, a nagyszülők leszármazói pedig a nagyszülők helyébe lépjenek.*

5-ör. *A nagyszülői törzsön felül álló távolabbi rokonok örökösödésénél az izörökösödési rend (Gradual-Ordnung) nyerjen alkalmazást, mely szerint az örökösödési jogosultság megállapításánál a rokonsági iz közelsége döntsön; a közelebbi rokonsági izen álló a távolabbit megelőzze, az egyenlő izbeliek pedig fejenként egyenlően osztozzanak.*

A fentebbi vezérelvek alapján szabályozott örökösödési rendet saját viszonyaink kellő méltánylása mellett mi azért is helyesnek tartanók, mert bár az örökösödési rend ily módon való szabályozásának kiindulási pontja és alapja más, mint a mi régi örökösödési jogunknál és az országbirói értekezlet által megállapított törvényes örökösödési rendnél elfogadva lön: mégis az általunk javasolt örökösödési rend kétségtelen s önmagától megérthető végeredményében oda vezetné, hogy ha azon ágon, melyről a vagyon az örökhagyóra háruult, a nagyszülői törzshöz tartozó közeli rokonok vannak, ezek elől a másik ágnak még közelebbi rokona, tehát a tulélő szülő vagy ennek leszármazója, az egész hagyatékot elvinni nem fogja; és így az öröklött vagyonnak legalább részben azon ágra

való visszaszármazása, melyről a vagyon származott, biztosítva van azon esetre, ha a nagyszülői törzshöz tartozó közeli felmenő vagy oldalági rokonok vannak; biztosítva van a nélkül, hogy a vagyonok eredetének kutatása által az örökösödési ügyeket bonyodalmassá tenni kellene, mert ezen öröklési rend az öröklött és szerzett vagyonokra egyiránt állana. Mi azt hisszük, hogy azokat, a kik az ági örökösödés barátai és szószólói, az ági örökösödés mellőzése esetében a fentebb javasolt törvényes örökösödési rend leginkább leszen képes megnyugtatni; mert ez által mellőzve leszen az osztrák polgári törvénykönyvnek az országbirói tanácskozmány folyama alatt ismételve incriminált azon 737-ik cikke, mely szerint ha az egyik szülő leszármazók hátrahagyása nélkül halt el, az egész hagyaték feltétlenül az életben lévő másikat illetse.

Kiváló figyelembe veendőnek tartjuk itten, hogy azok, kik a magyar jogászgyűlésen felvetett kérdés alkalmával az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség fenttartása mellett emeltek szót, igen nagy súlyt fektettek arra, hogy a felmenő és oldalági rokonok örökösödése akkint szabályoztassék, miszerint a közelebbi felmenő és tőle leszármazó oldalrokon nem léte esetében ne a másik *hasznló* izbeni felmenő, hanem az előbbi oldalbeli távolabbi felmenő és a tőle leszármazók következzenek. Dr. VIDA LAJOS e tárgyban következően nyilatkozik véleményében:

«különbén a vagyon eredete elvének elvetésével nem is lenne elérve azon cél, mit az indítvány úgy lát-

szik elérni akar, valamint megfordítva az országbírói conferentia egyik ugynevezett közvetítő javaslatában ugyanazon célzt a vagyon eredetének épen alapul vételével hibásan vélték elérhetni. Értem az osztrák polg. törv. 737. §-ában lerakott, de több más szakaszain is végigvonuló azon elv kikerülését, miszerint felmenő rokonok között az ugyanazon izen álló szülők egyike, illetve leszármazói a személyében s leszármazókban nem élő másik szüle részét is elviszi, tekintve gyermekei elviszik. E kirekesztésnek oka ugyanis nem abban fekszik, mintha a vagyon a kedvezményezett házastárstól eredne, hanem abban, hogy némelyek az öröklési képviselőt a lemenőkre szorítják, ellenben a felmenőket ezen kedvezményből egészen kirekesztik. Ezen elv módosítása azért is czélszerű lenne, mivel egyéb árnyoldalai mellett a köteles részt is kérdéssé teszi, mert az osztrák törvény szerint a köteles rész nem absolut valami, hanem a törvényesnek kisebb nagyobb quotája, a hol tehát a fenti elv mellett egyik másik nagyszülét a veje vagy menyé megelőzi a törvényes öröklés rendében, ott ezen nagyszülének köteles rész sem járhat.»¹

Ugyancsak Dr. VIDA LAJOS ur ebbeli nézetének még világosabban adott kifejezést a jogászgyűlés szakosztályi tárgyalása alkalmával, midőn a következően nyilatkozott: «Egyébiránt a 737-ik §. volt az, mely helyett proponálták a vagyon eredetének alapul vételét, difficultálták az ági örökösödésnek azon esetét, hogy pl. a felmenő ágnál két

¹ Lásd magyar jogászgyűlés évkönyve 1871-ik év I. kötet 80-ik lap.

felé megy ugyan a vagyon, és mind két fél örökösei is örökölnék; de az is megtörténik, hogy ha a felmenő egyik szüle sem maga sem leszármazóiban nem él, akkor tovább ugyanazon ágnál az öröklés nem megy felfelé, úgy hogy még a fennebb állónak leszármazói örököljenek, hanem a másik élő hitvestárs vagy annak maradékai részesüljenek az egészben. Ez az egyik, mit az o. b. értekezlet meg akart gátolni»¹ Hasonló értelemben nyilatkozott az ági örökösödés másik védője POSFAL KÁROLY ur is azon beszédében, melyet e tárgyban a jogászgyűlés teljes ülésében tartott, világosan kifejezést adván annak, hogy a feltett kérdés kapcsolatosan szabályozandó azon kérdéssel, vajon az öröklési képviselő felfelé és lefelé is terjed-e s igen érthetően kinyilvánítván, hogy «ha e kérdés is szabályoztatik, a szerzett és öröklött vagyon közötti különbség megszüntetése nem lenne oly tulságos az ellenkező felfogásra nézve.»²

Ime látjuk, hogy azon jogászaink, kik a jogászgyűlés tárgyalása alkalmával az öröklött és szerzett vagyon közötti különbség fenttartása mellett lándzsát törtek, már e tárgyalások alkalmával is fő bajul azt jelölték ki, hogy a felmenők és oldalágiak örökösödési rendében a nálunk és az osztrák törvényben divó törzs-öröklési rend szerint a nagyszülőkre és leszármazóira csak akkor kerül a sor, ha mind két szülő leszármazó nélkül halt el; míg ha egyik szülő sem személyében, sem leszármazóiban nem él:

¹ Lásd magyar jogászgyűlés évkönyve 1871-ik év II. kötet 53-ik lap.

² Lásd ugyanott 365-ik lap.

a másik szülő vagy leszármazói az egész hagyatékot elviszik; s e bajon az által véltek segíthetni, ha az egyik oldalbeli túlélő szülővel, s illetve ennek leszármazóival a másik oldalról való további felmenők s ezek leszármazói concurrálnak; szóval, ha mint ők nem szerencsés műszóval kifejezték, a képviselőt a felmenő ágon is megengedtetik, vagyis helyesebben, ha az oldal örökösödési rend (Lineal-Ordnung) fogadtatik el.

Egy évvel később az ági örökösödés buzgó védője Dr. VIDA LAJOS az özvegyi jog és özvegyi örökösödés kérdése tárgyában beadott szakavatott véleményében egész határozottsággal oda nyilatkozott, hogy ha a merev törzs-örökösödési rend helyébe a felmenő ágon való képviselőt (helyesebben oldal örökösödési rend) bizonyos fokig legalább megengedtetik, akkor az öröklött és szerzett vagyon közötti különbséget mellőzni lehet. Az ági örökösödést előbb körömszakadtig védő szakavatott jogászunknak ezen nevezetes nyilatkozatát szószerint kell ide ígatnunk:

«A vagyon eredetének pártolói kénytelenek lesznek elvők anomáliáin segíteni igyekezni. De hogyan? Én a felmenői representation kívül itt sem képzelek más módot, minélfogva teszem azt az apai ágról eredő vagyonban a gyermek elhunytá esetében az anya s tekintve annak felmenő rckonai is részesíttessenek, vagyis ily esetben az apai vagyon se menjen egészen vissza az apai rokrokra, kik a régi magyar törvény szerint az osztály utáni szerzeményt úgy sem kaphatták volna meg . . . . Egy szóval a felmenő izek representatiója a vagyon eredetét

még másként is egészen feleslegessé fogná tenni » Ezek alapján nevezett véleményező ur azt indítványozta, hogy mondassék ki, miként *«a vagyon eredetéből eddig származott várandóságok kiegyenlítéseül az arra addig hivatott lemenő ágakon túl az öröklési képviselő a felmenő ágakra legalább is a nagyapáig és nagyanyáig, sőt ezek elhunytá esetében az ezektől leszármazó oldalrokonokra is a különbeni rokon öröklés rendje szerint kiterjesztendő»*¹ És midőn ugyanazon kérdés a szakosztályban tárgyalatott nevezett véleményező ur ismételve, s még nagyobb határozottsággal adott kifejezést ebbeli véleményének. «Sokat gondolkoztam» — ugymond — «a fölött, hogy miután a vagyoni eredet alapul vételének megszüntetését némelyek oly nagyon sérelmesnek, mások oly nagyon előnyösnek tartják, lehetne-e valamely expedienst találni, hogy az a végtelen sok kérdés egy csapással megszüntetessék? Mondom, sokat gondolkoztam e fölött, és pedig bevallom, nem a t. szakosztály kedvéért, és nem is annyira mert elméleti szempontból érdekelt a dolog, hanem azért, mivel gyakorlatilag szorulva voltam reá, lévén szerencsém vagy szerencsétlenségem, hogy egész praxisom alatt hagyatéki ügyekkel volt dolgom. Végre kezembe adta a kulcsot az o. b. értekező gondolom 10. 11-ik §-a, mely azt mondja, hogy ha az apa vagy az anya vagy közülők már egyik sem élne, akkor az apát az apai, az anyát anyai ágon leszármazott rokonok képviselik az öröklésnél. Ezen szakaszban úgy látszik ki van

¹ Lásd a magyar jogászgűlés évkönyvének 1872-dik folyamát 56. és 60-dik lap.

terjesztve a representáció az oldalas ágakra.» *Ha már a felmenő ágon megengedjük a representatiót, akkor bizvást eltörölhetjük az öröklött és szerzett vagyon közötti különbséget.* Az osztrák törvény a repraesentatiót a felmenő ágon nem engedi meg, mert azt mondja, hogy a felmenő ágra a közelebbi gradus a távolabbat kizárja. Ha mi fenttartjuk a repraesentatiót, és ha az öröklött és szerzett vagyon közötti különbséget megszüntetjük: akkor meg lesz szüntetve azok aggálya, kik az özvegy¹ állapotát siralmasnak találták a miatt, hogy a vagyon már eredeténél fogva a másik ágra megy s az özvegy nem kap semmit, mert az említett feltevés mellett az özvegy kapná az örökség felét, a többi ágak pedig a másik felét . . . . . Ha a kettéosztást, vagy — hogy *francia* terminológiával éljek — a visszaosztást (refente) mikor t. i. nem a leszármazók egymás közt osztozkodnak, hanem visszamegy a vagyon, ha ismétlem ezen elvet megtartjuk, akkor az oldalágos rokonok fogják ugyan mondhatni, hogy sértve vannak jogaikban, de hiába mondják, mert a szerzett és öröklött vagyon közti különbség megszüntetvén, ők minden esetre kedvezőbb helyzetbe jutnak most, mint voltak 1848 előtt, mikor a szerzett javakban a fiskus kizárta őket.»²

Az ági örökösödést előbb feltétlenül védelmező szakavatott jogászunk e jellemző nyilatkozatai egyfelől, másfelől pedig azon körülmény, hogy az általunk javas-

¹ Itt nem az örökhagyó özvegye, hanem az örökhagyó atyjának özvegye tehát az örökhagyó anyja értendő.

² Lásd a magyar jogászgűlés évkönyve 1872-ik évi folyam II-ik kötet 137. és 138. lap.

latba hozott örökösödési rend az osztrák polgári törvénykönyvnek az ági örökösödés védelmezői által átalálban perhorrescált 737-ik §-át épen azon irányban változtatja meg, a mely irányban annak módosítása sürgetett, — elegendő biztosítékot nyújtanak az iránt, hogy a javaslatunknak megfelelő örökösödési törvény az ági örökösödés pártolóit is inkább ki fogja elégíteni, mint sem törvényes örökösödési rend, mely a merev törzsrendszeren alapulva az osztrák polgári törvénykönyvben, jelesen kiválóan annak annyira kifogásolt 737-ik §-ban talált kifejezést.

Némelyek talán a rokonok törvényes örökösödésének általunk tervezett megoldási módozata ellen azon kifogást fogják emelni, hogy az helytelen azon okból, mivel nem valamelyik rendszer következetes keresztülvitelén, hanem különböző rendszerek öszelésén alapul. E netaláni kifogásra külön felelnünk alig szükséges, mert hiszen fentebb kimutatván azt, hogy a létező rendszerek között egészben véve következetesen és mégis helyesen egyik sem alkalmazható, már ebben ezen eshetőleges kifogást eléggé megczáfoltuk. Utalunk az ismertett újabb európai törvénykönyvekre, különösen a szász és zürichi törvénykönyvre, melyekben a létező rendszerek valamelyikének következetes alkalmazását azért nélkülözzük, mivel e jeles törvénykönyvek szerzői is azon meggyőződésben voltak, hogy az általuk alapul elfogadott rendszer következetes keresztülvitele helytelenségre vezetne. Utalunk arra, hogy teljes következetesség, az elfogadott örökösödési rendszerhez való merev alkalmaz-

kodás csupán csak az osztrák törvénykönyvben egész ridegséggel keresztül vitt törzs örökösödési rendben (Parentel-Ordnung) található fel; de e rendszernek a távoli rokonok örökösödésre való alkalmazása által eredményezett helytelenségek annyira kirivók, hogy az ahoz való ragaszkodás alig lenne egyéb, mint a czélszerű törvényhozás elleni merénylet csupán a végből, hogy a következetesség megóvassék. A törvénykönyv intézkedéseinek a czélszerű törvényhozás kívánalmait kell minden oldalról figyelemre méltatni; s valamely kérdésnek gyakorlati szempontból helyesnek mutatkozó intézkedéseit nem szabad csupán azért mellőzni, hogy a törvénykönyv pár szakasszal rövidebb legyen, s hogy valamely elvontan tekintve következetesnek látszó csillogó elmélet feltétlen diadalra emeltessék.

Berekesztésül igen kevés mondani valónk van. Kitűzött feladatunkat hiven szem előtt tartva igyekeztünk kellően megvilágítani azon kérdést, hogy minő elvek alapján szabályozandó a törvényhozás által a rokonok törvényes örökösödésének kérdése, kiváló súlyt fektetvén azon, nálunk nagy fontossággal bíró, kérdés méltánylására, valjon hazánk sajátlagos viszonyaira tekintettel az örökösödés szempontjából fentartandónak mutatkozik-e a különbség az öröklött és szerzett vagyon között. Higgadtan, legjobb meggyőződésünket követve fejtettük ki saját véleményünket s ennek indító okait. Igyekez-

tünk az ellennézetnek álláspontját, s ennek lehető támpontjait a lehető tárgyilagossággal megczáfolni. Tettük mindezt a kérdés nagy horderejének kellő méltánylásával, tettük azért, mert a kérdésnek minél több oldalról való megvitatását igen kívánatosnak tartjuk. Szem előtt tartottuk birói karunk kitünőségének VAJKAY KÁROLYnak azon buzdító nyilatkozatát, hogy «az öntudatos codificatio csak ott számíthat fogékony talajra, hol a jogászkar bátor őszinteséggel és következetességgel vállalkozik a nehéz kötelesség önzetlen teljesítésére: feltárni meztelenül a valót és szembe szállani nemcsak az önhasznot hajhászó ravasz hitegetéssel, hanem a nem ritkán ugyan nemes érzetből, de gyakrabban tájékoztatlanságból eredt önámítással is.»¹ Ezért nyíltan fejeztük ki azt, a mit meggyőződésünk sugalt, nem rettenve vissza attól sem, hogy akadhatnak olyanok, kik elfoglalt álláspontunk miatt a mai kor divatos elnevezése szerint modern doctrinärnek fognak tartani, avagy talán hazafiságunkat is kétségbe vonják. Megnyugtató azon öntudat, hogy *mi ma azon irány követését javasoltuk, a mit régebben is követtek őseink*. Ugyanazon *tanulmányban*, melyből a fentebbi idézetet vettük, azt is igen helyesen látjuk megjegyezve, hogy az ősök bölcsesége más viszonyok közt és a jelenkoritól messze elütő rendeltetéssel szemben — feledve a régi nótát a régi gyűlölségről — az azon időben megfelelő jót onnan szerezte, hol találta; a magyar nemzet egész pedig birt annyi életképességgel és erővel, hogy az idegen vér származékát azonosítani birta saját szoká-

¹ A közönséges *német* jog és történelme köréből 132-ik lap.

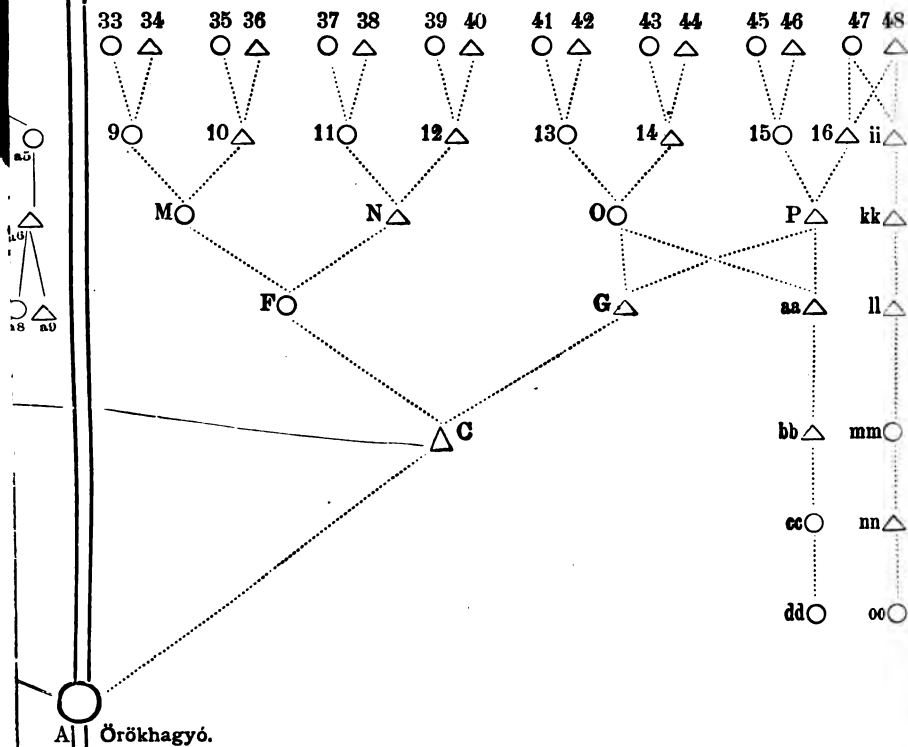
saival és jellemével a nélkül, hogy annyi századnak küzdelmei közepette önálló nemzetisége sajátos színezetét kockáztatta vagy épenveszélyeztette volna¹. Kövessük mi is aggodalom nélkül az ősök nyomdokait, s a helyett hogy jogtörténelmünk büszkeségének, VERBŐCZI-nknek azon intézményeihez ragaszkodnánk, melyeket az események feltartóztathatlan pályafutása már rég tulszárnyalt; a helyett hogy régi törvényeinknek akkor czélszerű, ma már azonban nem életképes intézkedései által magunkat elvezettetni engednők, lebegjen példa gyanánt szemünk előtt említett jeles codicatorunknak s általában hazai törvényhozásunknak azon helyes iránya, hogy a mult hagyományaihoz való elfogult ragaszkodás helyett a jelenkor kívánalmainak megfelelő s ennél fogva a jövőbeni életképességre számitható törvényhozási művet alkossunk.

¹ Ugyanott 131. lap.

mu

ábra.

Anyai ág.

A őrökhagyó.

Franklin Társulat nyomdája

